Karel IV.

STÁTNICKÉ DÍLO

K vydání připravili

Marie Bláhová a Richard Mašek

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum
2003

Recenzenti: prof. PhDr. František Kavka, CSc.
prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.

Publikace vychází ve spolupráci
s Občanským sdružením Karel IV.,
za finanční podpory
předsedy Senátu Parlamentu České republiky,
Středočeské energetické, a. s.,
Kapituly vyšehradské
a dalších příznivců.

Preface © Marie Bláhová, 2003
Translation © Richard Mašek, 2003

Cover Print © Ateliér Paul, 2003
Design © Karel a Petr Vilgusovi, 2003

ISBN 80-246-0771-9

Předmluva

Po knize Karel IV. Literární dílo*, obsahující Vlastní životopis Karla IV., Karlovy Morality, Korunovační řád českého krále a Karlovu Legendu o sv. Václavovi, zpřístupňuje druhý svazek řady věnované dílu Karla IV. českému čtenáři, zájemci o minulost českého státu, písemné doklady o Karlově činnosti a záměrech v oblasti práva. Jde většinou o méně známé texty, byť se vztahují k proslulým činům českého krále a římského císaře Karla IV. Rozsah knihy ani trpělivost čtenáře nedovolují ovšem publikovat doklady všech právních opatření, tedy všechny listiny, které vydal Karel IV. za své vlády v českých zemích i v říši včetně zpracovaných zákoníků, k jejichž vzniku dal panovník podnět, případně se osobně podílel na jejich obsahu, někdy i na jejich formulaci.

Výběr dokumentů je zaměřen především na prameny vztahující se k českému státu a vymezen v podstatě prvním desetiletím vlády Karla IV. v Čechách a v římskoněmecké říši. Z více než osmi tisíc Karlových listin dochovaných v evropských archivech byla do knihy zařazena nejdůležitější právní ustanovení týkající se postavení českého státu a hlavní doklady Karlovy zakladatelské činnosti v Čechách, které především českého čtenáře zajímají. Je z nich zřejmé, jakým směrem se orientovala Karlova snaha o rozkvět českého státu a o zajištění jeho postavení i postavení českého panovníka v římskoněmecké říši. Doklady Karlova zákonodárství pak vrcholí v obou Karlových velkých zákonících ze samého počátku jeho císařství, v Maiestas Carolina a ve Zlaté bule, bez ohledu na to, že první z nich se Karlovi nepodařilo prosadit. Čtenář tak dostává do ruky moderní překlad Karlova českého zákoníku a vůbec poprvé také český

---

* Z latinského originálu přeložili Jakub Pavel, Richard Mašek. Úvodní studie Anežka Vidmanová, Vyšehrad 2000.

překlad úplného textu základního zákona Svaté říše římské, který rovněž kodifikoval postavení a práva českého panovníka. Většinu zde otištěných státoprávních privilegií Karel IV. později znovu potvrzoval, případně rozšiřoval, ať již u příležitosti své císařské korunovace nebo při jednáních říšských sněmů, hlavně v souvislosti s přípravou říšského zákoníku. Tyto listiny nebyly již do knihy zařazeny především proto, že vesměs opakují ustanovení uvedená v původních privilegiích, nehledě k tomu, že by rozsah knihy jejich zařazením neúměrně narostl, aniž by se čtenář dozvěděl něco nového.

K českým státoprávním listinám patří i četná privilegia a další listiny týkající se především přičlenění nových území ke Království a koruně české, vnitřního uspořádání tohoto komplexu i úpravy vnitřních poměrů jednotlivých zemí, které jsou rovněž důležitým dokladem Karlových zákonodárných aktivit. Jejich počet a rozsah však vysoce přesahují možnosti této knihy. Pokud jde o jejich zpřístupnění, nezbývá tedy, než odkázat na některý z budoucích svazků věnovaných dílu Karla IV.

KAREL IV.

ZÁKONODÁRCE A ZAKLADATEL*

Karel Lucemburský, pokřtěný Václav, syn českého krále Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny, se v roce 1346 v rozmezí necelých sedmi týdnů stal králem římským a českým.[1] K oběma úřadům měl výborné předpoklady včetně vynikajícího původu a ideální výchovy. Jako vnuk císaře Svaté říše římské Jindřicha VII. a jeho choti Markéty Brabantské, v jejíchž žilách, alespoň podle brabantských genealogií, kolovala krev samotného prvního západoevropského císaře Karla Velikého,[2] byl přímo předurčen k vládě v říši, jako vnuk posledního koru-

---

* Tato studie vznikla v rámci zpracování výzkumného záměru CEZ: J 13/98: 11210000/4 – dílčí úkol: Písemná kultura ve středověkých českých zemích.

[1] Z bohaté literatury o Karlu IV. nutno zmínit alespoň: JOSEF ŠUSTA, *Král cizinec*, České dějiny II, 2, Praha 1939; týž, *Karel IV. Otec a syn 1330–1346*, ČD II, 3, Praha 1946; týž, *Karel IV. Za císařskou korunou 1346–1355*, ČD II, 4, Praha 1948; ZDENĚK FIALA, *Předhusitské Čechy, Český stát pod vládou Lucemburků 1310–1419*, druhé doplněné vydání Praha 1978, s. 107–290; JIŘÍ SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979; FRANTIŠEK KAVKA, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378) (Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika)*, I–II, Praha 1993; týž, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, Praha 1998; JAROSLAV ČECHURA, *České země v letech 1310–1378. Lucemburkové na českém trůně*, Praha 1999; LENKA BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české IV (1310–1402)*, Praha 2001; z německých prací především FERDINAND SEIBT, *Karl IV., Ein Kaiser in Europa 1346 bis 1378*, München 1978, druhé vydání 1994; česky: *Karel IV., císař v Evropě (1346–1378)*, Praha 1999; BEAT FREY, *Pater Bohemiae – vitricus imperii. Böhmens Vater, Stiefvater des Reichs Kaiser Karl IV. in der Geschichtsschreibung*, Bern–Frankfurt am Main–Las Vegas 1978 (= Geist und Werk der Zeiten, Nr. 53); HEINZ STOOB, *Karl IV. und seine Zeit*, Graz–Wien–Köln 1990; nejnověji JÖRG K. HOENSCH, *Die Luxemburger. Eine spätmittelalterliche Dynastie gesamteuropäischer Bedeutung 1308–1437*, Stuttgart 2000, s. 105–192. Řadu důležitých studií přinášejí také sborníky publikované většinou v souvislosti s 600. výročím úmrtí Karla IV., především: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, hrsg. v. FERDINAND SEIBT, München 1978; *Kaiser Karl IV. 1316–1378, Forschungen über Kaiser und Reich*, hrsg. v. HEINZ PATZE, Göttingen 1978 (přetisk z Blätter für deutsche Landesgeschichte – dále cituji Bll. f. dt. LG – 114, 1978); *Karl IV. Politik und Ideologie im 14. Jahrhundert*, hrsg. v. EVA MARIA ENGEL, Weimar 1982; *Mezinárodní vědecká konference Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR pořádaná Univerzitou Karlovou v Praze k 600. výročí úmrtí Karla IV.* 29. listopadu–1. prosince 1978, Praha 1981; *Karolus Quartus. Piae memoriae fundatoris sui Universitas Carolina*, red. VÁCLAV VANĚČEK, Praha 1984. Přehled Karlovy literární činnosti podává Anežka Vidmanová, *Karel IV. jako spisovatel*, in: Karel IV. Literární dílo, Praha 2000, s. 9–22. Hlavní prameny jsou v českém překladu otištěny in: *Čtení o Karlu IV. a jeho době*. Uspořádal a z latiny přeložil FRANTIŠEK HEŘMANSKÝ, úvod etc. napsal ZDENĚK FIALA, Praha 1958.

[2] Srov. *Genealogia ducum Brabantiae ampliata*, ed. IOHANNES HELLER, Monumenta Germaniae Historica (dále cituji MGH), Scriptores XXV, Hannover 1880, s. 391–399 (zmínka o Markétě Brabantské na s. 397, přípis rkp. B3).

novaného českého krále z domácí přemyslovské dynastie, která vládla v Čechách více než čtyři století a dala obyvatelům země vlastního světce, byl legitimním nástupcem Přemyslovců na českém trůně.[131] Karlova výchova splňovala všechny nároky výchovy středověkého rytíře a zároveň byla systematickou přípravou pro státnické funkce. Podle požadavků rytířské výchovy byli chlapci od sedmi do čtrnácti let vychováváni jako pážata ve službách paním mimo domov, nejčastěji ovšem na hradech svých příbuzných, kde se jim zároveň dostalo náboženské výuky, základů čtení, psaní a trochu latiny. Když dosáhli čtrnácti let, převzal péči o syny otec a učil je válečnickému umění. Panovnické děti nebyly ani „doma" vychovávány rodiči, ale byly svěřovány vychovatelům, zpravidla kaplanům a učitelům. Obvykle pobývaly mimo vlastní dvůr na některém z venkovských královských hradů, kde nebyly vystaveny takovým zdravotním rizikům jako v přelidněných městech a sídelních hradech. Za jejich výchovu přitom obvykle odpovídal některý z dvořanů. Za výchovu českého následníka Jana Lucemburského, potom co byl za dramatických okolností odebrán matce, byl až do jeho sedmi let odpovědný křivoklátský purkrabí Oldřich Pluh.[141] Z příbuzných, kteří by se potom mohli ujmout synovy výchovy, vybral

---

[131] Karlův vynikající původ představil evropské veřejnosti Arnošt z Pardubic, když 5. listopadu 1346 žádal v Avignonu o papežský souhlas s Karlovou volbou za římského krále. Znovu ho připomenul Mikuláš z Loun při Karlově korunovaci na českého krále. V duchu Karlových představ shrnul Karlův původ Jan Marignola v dvorské České kronice psané na objednávku a pod osobním vlivem Karla IV. Stejně byl prezentován v dvorském umění Karlovy doby. Srov. *Collatio archiepiscopi Pragensis cum petitione approbationis*, MGH Leges IV, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum VIII, 1, ed. KARL ZEUMER et RICHARD SALOMON, Hannoverae et Lipsiae 1910, č. 99, s. 140; JAROSLAV KADLEC, *Die homiletischen Werke des Prager Magisters Nikolaus von Louny*, Augustiniana XXIII, 1973, 1–2, s. 268n.; *Kronika Jana z Marignoly*, ed. JOSEF EMLER, Prameny dějin českých (dále cituji PDČ) III, Praha 1882, s. 520. Podrobně o tom MARIE BLÁHOVÁ, *Panovnické genealogie a jejich politická funkce ve středověku*, Sborník archivních prací 48, 1998, s. 11–47, zvl. s. 34–44. K významu genealogické návaznosti na rod prvního středověkého západoevropského císaře pro pasivní volební právo v říši srov. tamtéž, s. 16–19, kde je uvedena též příslušná literatura.

[141] Srov. J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 61. K výchově lucemburských princů a princezen v Čechách srov. FRANTIŠEK KAVKA, *Život na dvoře Karla IV.*, Praha 1993, s. 40n. O výchově princů v anglickém prostředí, které se ve vrcholném středověku podstatně nelišilo od jiných oblastí latinské Evropy, pojednává NICHOLAS ORME, *From Childhood to Chivalry. The Education of the English Kings and Aristocracy 1066–1530*, London–New York 1984.

Jan Lucemburský svou sestru, francouzskou královnu Marii. Sedmiletý Václav byl tedy v roce 1323 poslán k své tetě do Paříže.[15] U francouzského královského dvora měl, jak bylo ve vznešené společnosti zvykem, získat základní vzdělání a naučit se dvorným mravům.[16] V Paříži zůstal i po královnině smrti 26. března 1324. Nedlouho po svém příchodu do Paříže uzavřel sňatek se stejně starou sestřenicí francouzského krále Blankou z Valois.[17] Jak vyplývá z účtů královského dvora, financoval pobyt mladého Lucemburka v Paříži i zaopatření jeho ženy včetně svatebních šatů a šperků francouzský král Karel IV. Krásný (1322–1328).[18] Karlovo jméno také český následník přijal při biřmování[19] a nosil je po celý život. Prostředky, které dostával z královské pokladny, stačily na vydržování vlastní domácnosti v Saint Germain en Laye s vychovatelem, kaplany a služebnictvem, nežli princ v roce 1325 přesídlil přímo ke dvoru. Ačkoli francouzský král sám nebyl vzdělán v literních naukách, neuměl psát ani číst, dbal o vzdělání svých dětí i mladého Lucemburka. U francouzského dvora se Karlovi dostalo na tehdejší dobu pro budoucího panovníka mimořádného vzdělání, včetně znalosti několika jazyků. Na studium jazyků dbal později i u svých dětí. Zvládnutí latiny, italštiny a češtiny považoval po letech, vedle samozřejmé znalosti němčiny, za nutný předpoklad pro správu římskoněmecké říše a vyžadoval je rovněž od synů říšských laických kurfiřtů, kteří se měli stát nástupci svých otců v kurfiřtském úřadu.[10]

V roce 1330 odvolal Jan Lucemburský čtrnáctiletého prince z Paříže a pověřil ho správou Lucemburska. Po boku svého otce se Karel účastnil politických jednání a získával diplomatické a panovnické

---

[15] Srov. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská* II, 12, vydal JOSEF EMLER, PDČ IV, Praha 1884, s. 264; česky: *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae Regiae*, přel. FRANTIŠEK HEŘMANSKÝ, verše RUDOLF MERTLÍK, předmluva etc. ZDENĚK FIALA, Praha 1976, s. 336.

[16] K tomu srov. HANA HANZALOVÁ, *Význam české šlechty za Přemyslovců a za Karla IV.*, in: Otec vlasti. 1316–1378. Vydal a uspořádal Jaroslav V. Polc, Řím 1980, s. 199–233.

[17] K době sňatku srov. JAROSLAV MEZNÍK, *Berichte der französischen königlichen Rechnungen über den Aufenthalt des jungen Karl IV. in Frankreich*, Mediaevalia Bohemica I, 1969, s. 291–293 a 294, pozn. 3.

[18] K tomu srov. J. MEZNÍK, *Berichte*, s. 291–295.

[19] K době biřmování, které se konalo zřejmě brzy po Karlově příchodu do Paříže, srov. J. MEZNÍK, *Berichte*, s. 292n.

zkušenosti.[111] Na počátku následujícího roku povolal Jan Lucemburský syna do Itálie. Během dvou a půlletého pobytu se při správě Janovy italské signorie[112] dále prakticky učil vládě i válečnickému umění. Tam byl také při obléhání pevnosti San Felice nedaleko Modeny v den svaté Kateřiny (25. listopadu) roku 1332 pasován na rytíře, dosáhl svého prvního vítězství a utrpěl první zranění v bitvě. I když se vláda Jana Lucemburského, nikoli vinou Karlovou, v Itálii nakonec zhroutila, projevil mladý princ uspokojivé diplomatické schopnosti a získal zkušenosti pro budoucí státnické poslání. Způsobilost k vládě záhy prokázal v Čechách a na Moravě, kam se vrátil na konci října 1333. V obou zemích vládl v nepřítomnosti svého otce s titulem markrabího moravského, snažil se restituovat královský majetek a upevnit královskou moc. Dobrou školou mu byla diplomatická jednání, která podnikal se svým otcem i samostatně z králova pověření.[113] Po Janově boku se záhy orientoval také ve vysoké evropské politice, v níž se Lucemburkové po určitém váhání angažovali na straně papeže Klimenta VI.[114]

Když 11. července 1346 pět říšských kurfiřtů v ořechovém sadu v Rhens v Porýní (nedaleko Boppardu) zvolilo třicetiletého Lucembur-

---

[110] Srov. ustanovení Karlovy Zlaté buly, kap. XXXI; k tomu KARL ZEUMER, *Die Goldene Bulle Kaiser Karls IV. I. Entstehung und Bedeutung der Goldenen Bulle*, Weimar 1908 (= Quellen und Studien zur Verfassungsgeschichte des Deutschen Reiches in Mittelalter und Neuzeit, II), s. 108n.; FRANTIŠEK KAVKA, *Život na dvoře*, s. 41. O vzniku a povaze kurfiřtského úřadu je pojednáno zde níže.

[111] J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 76.

[112] K italské signorii Jana Lucemburského srov. především J. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 481–573; J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 83–94; ELLEN WIDDER, *Itinerar und Politik. Studien zur Reiseherrschaft Karls IV. südlich der Alpen*, Köln–Weimar–Wien 1993, s. 25–52; JOHANN PAULER, *Die deutschen Könige und Italien im 14. Jahrhundert. Von Heinrich VII. bis Karl IV.* Darmstadt 1997, s. 165–168; F. KAVKA, *Karel IV.*, s. 46–65.

[113] Zvl. v souvislosti s Trenčínskou smlouvou 24. srpna 1335 a s její realizací. Srov. J. ŠUSTA, *Karel IV., Otec a syn*, s. 194–202; J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 114–120.

[114] Srov. především J. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 381–387, 414–453; J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 104–180; F. KAVKA, *Karel IV.*, zvl. s. 107–115.

[115] Ke Karlově volbě srov. kromě výše jmenovaných monografií též ERNST SCHUBERT, *Kurfürsten und Wahlkönigtum. Die Wahlen von 1308, 1314 und 1346 und der Kurverein von Rhens*, in: Balduin von Luxemburg, Erzbischof von Trier – Kurfürst des Reiches, 1285–1354, Festschrift aus Anlass des 700. Geburtsjahres, hrsg. unter Mitwirkung von Johannes Mötsch von Franz-Joseph Heyen, Mainz 1985 (= Quellen und Abhandlungen zur mittelrheinischen Kirchengeschichte, Bd. 53), s. 113–117.

ka římským králem[115] a zanedlouho, 26. srpna téhož roku, padl Jan Lucemburský u Kresčaku a vláda v českých zemích přešla na jeho nejstaršího syna, mohl Karel využít získaných poznatků, zkušeností i talentu a panovnických schopností zděděných po předcích v evropských bojích o moc i při správě českého království. První obtíže ho čekaly v říši. Za krále byl zvolen bez většího zájmu současníků z podnětu papeže Klimenta VI. proti vládnoucímu Ludvíku IV. Bavorovi z rodu Wittelsbachů (1314–1347).[116] Ludvík Bavor byl sice od 23. března 1324 v církevní klatbě a 11. července téhož roku ho papež dokonce zbavil panovnických práv a vyhlásil interdikt nad jeho přívrženci, přesto podnikl na počátku roku 1327 římskou jízdu, 31. května téhož roku dosáhl korunovace milánskou železnou korunou a 17. května 1328 se dal „římským lidem", jehož reprezentoval senátor Sciarra Colonna, korunovat na císaře. O pět dnů později dokončil korunovační akt protipapež Mikuláš V., zvolený deset dnů předtím z podnětu Ludvíka Bavora rovněž „římským lidem". Od té doby tedy Ludvík IV. vystupoval jako císař. I když nebyl všeobecně uznáván, měl v říši dostatek přívrženců i prostředků, aby udržel a ještě upevnil svou vládu.

Teprve jeho náhlá smrt 11. října 1347 pootevřela Karlovi cestu k prosazení panovnické moci v říši. Karel pohotově využil otřesu, který způsobila Ludvíkova smrt ve wittelsbašském táboře, přijímal hold říšských knížat a měst, udílel léna a obratnou diplomacií a sňatkovou politikou získával na svou stranu bývalé přívržence Ludvíka Bavora. Nyní již mohl demonstrovat skutečné převzetí vlády: zabezpečoval správu říše, potvrzoval stará privilegia a vydával nová, předsedal říšskému dvorskému soudu.[117]

Říšskou politiku musel ovšem každý římskoněmecký král financovat ze svých rodových držav. Říšský teritoriální majetek, z něhož by

---

[116] K Ludvíku Bavorovi srov. především HEINZ THOMAS, *Ludwig der Bayer* (1282–1347). *Kaiser und Ketzer*, Graz u. a. 1997; rovněž J. K. HOENSCH, *Die Luxemburger*, passim (podle rejstříku). Většinou negativní ohlasy současníků na Karlovu volbu eviduje B. FREY, *Pater Bohemie – vitricus imperii*, s. 15–34.

[117] Průběh prosazení Karlovy vlády v říši podává J. K. HOENSCH, *Die Luxemburger*, s. 111–116. Ke Karlovu působení v říšském soudnictví srov. FRIEDRICH BATTENBERG, *Einleitung*, in: Urkundenregesten zur Tätigkeit des deutschen Königs- und Hofgerichts bis 1451, hrsg. v. Bernhard Diestelkamp, Bd. 6: Die Königszeit Karls IV. (1346–1355 März), bearb. v. Friedrich Battenberg, Köln–Wien 1990, s. IX–XIX; ke správě a soudnictví stručně též F. Seibt, Karel IV., s. 310–317.

král mohl zabezpečit správu říše, nebyl v římskoněmecké říši nikdy pevně organizován. Od pádu štaufské dynastie v polovině 13. století byl již zcela rozchvácen. Obecné říšské daně neexistovaly. Výnos z říšských měst nemohl zdaleka pokrýt potřeby říšské politiky a správy.[118] Prostředky poskytnuté z rodového majetku, z Českých zemí a z Lucemburska,[119] Karlovy hlavní hospodářské základny, však nestačily na prosazení Karlovy moci v říši. Finančně velmi náročná politika vedla zvláště v prvních letech Karlovy vlády k zástavě posledních zbytků říšského majetku, který potom panovník až do sedmdesátých let pracně restituoval.[120] Centrem Karlovy vlády jako nejen českého, ale i říšského krále, ovšem byly České země. Pražský hrad byl hlavním sídlem, z něhož Karel řídil říšskou i českou politiku.[121]

Po nástupu na český trůn kladl mladý Lucemburk hlavní důraz na uspořádání právních poměrů v zemi. Sám znal cenu psaného práva a právních norem pro vládu a hodlal ho také využívat. Nezanedbával ani symboliku a slavnostní ceremoniál důležitý pro postavení panovnické moci, pro reprezentaci a ideologickou propagandu.[122] Od

---

[118] Srov. FERDINAND SEIBT, *Nachwort*, in: *Die Goldene Bulle*. Nach König Wenzels Prachthandschrift. Mit der deutschen Übersetzung von Konrad Müller und einem Nachwort von FERDINAND SEIBT, Dortmund 1978, s. 145n.

[119] K Čechám srov. FRANTIŠEK KAVKA, *Královská doména Karla IV. v Čechách a její osudy*, Numismatické listy 30, 1978, s. 129–150; MARIE BLÁHOVÁ, *Karel IV. a česká města*, v tisku; k Lucembursku především WINFRIED REICHERT, *Landesherrschaft zwischen Reich und Frankreich. Verfassung, Wirtschaft, Territorialpolitik in der Grafschaft Luxemburg von der Mitte des 13. bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*, Teil 1. Trier 1993, s. 491–538.

[120] Srov. J. K. HOENSCH, *Die Luxemburger*, s. 117. K zástavám říšského majetku v prvních letech Karlovy vlády srov. KLAUS BENDER, *Die Verpfändung von Reichseigentum in der ersten drei Regierungsjahren Karls IV. Von 1346 bis 1349*, Diss. Hamburg 1967, passim.

[121] Více než polovinu politických záležitostí vyřizoval Karel IV. z Prahy, v Norimberku, který stojí na druhém místě v počtu a délce Karlových pobytů, strávil Karel IV. a jeho dvůr jen asi desetinu doby své vlády, ostatní místa ustupují zcela do pozadí. Srov. WINFRIED EBERHARD, *Herrschaft und Raum – Zum Itinerar Karls IV.*, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen, s. 101–108; IVAN HLAVÁČEK, *Prag als Aufenthaltsort westmitteleuropäischer geistlicher Fürsten in der Zeit Karls IV.* in: Westmitteleuropa Ostmitteleuropa. Vergleiche und Beziehungen. Festschrift für Ferdinand Seibt zum 65. Geburtstag, München 1992 (= Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 70), s. 153–163.

[122] Srov. FERDINAND SEIBT, *Probleme eines Profils*, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen, s. 25.

počátku své vlády pracoval s kvalifikovanými úředníky systematicky na základních dokumentech, jež měly zajistit fungování soustátí, které zdědil po otci a jemuž vtiskl specifický charakter „Koruny českého království", neosobní státní instituce nadřazené panovníkovi i stavovské obci a propojující České království s ostatními zeměmi, ať již spadaly pod bezprostřední vládu českého krále, nebo byly s českým státem spojeny lennímí svazky.[123] Snažil se upevnit postavení českého státu, potvrzoval starší privilegia, prosazoval právní řád a fungující soudní systém,[124] budoval důstojnou panovnickou rezidenci a zřizoval instituce, které by přispěly k reprezentaci i ke zvýšení kulturní a hospodářské úrovně českých zemí. V mnohém přitom navazoval na svého přemyslovského děda Václava II., jehož snahy ovšem ve své době narazily na odpor české šlechty.

Potřeba umístit v Praze dvůr nejen českého, ale i římského krále, budoucího císaře, ubytovat četné úředníky, dvořany, služebnictvo a návštěvníky, i snaha po zvýšení prestiže Karlova hlavního sídla mimo jiné zřízením univerzity, vedla římského a českého krále k podstatnému rozšíření Prahy založením Nového Města pražského.[125] Zakládací privilegium vydal Karel 8. března 1348. Další listinou vydanou téhož dne osvobodil obyvatele, kteří se usadí v Novém Městě, na dvanáct let od veškerých daní a platů určených královské komoře. Současně přikázal, aby se do Nového města přestěhovali řemeslníci provozující vyjmenovaná řemesla, většinou hlučná nebo jinak obtěžující spoluobyvatele.[126]

---

[123] K tomuto obtížně definovatelnému pojmu srov. J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 272–274; F. KAVKA, *Karel IV.*, s. 135–137; LENKA BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993 (= Acta Universitatis Purkynianae, Studia historica – Monographiae 1), zvl. s. 141–149.

[124] Tyto snahy dokládá především reforma soudnictví na Moravě v roce 1348 včetně jeho péče o evidenci majetkoprávních vztahů v zemských deskách, i zlepšení této evidence v Čechách, kde za Karlovy vlády došlo též k diferenciaci zemských desek zápisných. Srov. LIBOR JAN, *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, Brno 2000 (= Knižnice Matice moravské, sv. 6), s. 151n.; J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 395.

[125] Úlohou Prahy v době Karla IV. se zabývá především FRANTIŠEK KAVKA, *Místo Prahy v politicko-hospodářském konceptu vlády Karla IV.*, Numismatické listy 41, 1986, s. 129–146. Srov. též MICHAL FIALA, *Založení Nového Města pražského*, in: Nové Město pražské 1348–1784, Praha 1998, s. 13–24; VÁCLAV LEDVINKA–JIŘÍ PEŠEK, *Praha*, Praha 2000, s. 137–155.

Snad ještě před vydáním obou privilegií musel ovšem Karel ujistit obec Starého Města pražského, že jí založením Nového Města nevznikne újma, a zabezpečit práva obyvatel Starého Města. Ti zjevně považovali vznik nového sídla ve své bezprostřední blízkosti a na svých pozemcích za omezení svých práv. Zvláštní německy psanou listinou zaručil tedy Karel práva Staroměstských. Především jim zajistil volný průchod Novým Městem, svěřil jim dozor nad dvěma novoměstskými branami a určil, že se Novoměstští mají obracet o právní naučení ke Starému Městu. Aby nezpochybnil práva Starého Města a zachoval dojem, že byla takto ošetřena s náležitým předstihem, antedatoval listinu do předchozího roku s poněkud neurčitým časovým údajem „na dny velikonoční".[127]

Tři týdny po vydání zakládacího privilegia, 26. března 1348, byl slavnostně položen základní kámen k hradbám Nového Města. Pevné, tři kilometry dlouhé a šest metrů vysoké masivní hradby s cimbuřím, s branami a „převysokými" věžemi byly vedeny od Vyšehradu až na Poříč. Podle Kroniky pražského kanovníka Beneše Krabice z Weitmile byly i s navazujícím opevněním Vyšehradu postaveny za dva roky![128] Při respektování starší zástavby, dvorců, osad i dvou vesnic, budovalo několik tisíc lidí na obrovském staveništi Nové Město podle projektu vytvořeného dvorními architekty v duchu pevně stanovené koncepce, s pravidelným půdorysem, s hlavními komunikacemi navazujícími na staroměstské ulice, s třemi centrálními prostranstvími pro tržiště –

---

[126] Obě listiny vydal JAROMÍR ČELAKOVSKÝ, *Codex iuris municipalis regni Bohemiae I, Privilegia civitatum Pragensium*, Praha 1886, č. 49 a 50, s. 79n. a 83. Český překlad zde, s. 57–60 a s. 61–62.

[127] Listinu vydal J. ČELAKOVSKÝ, tamtéž, č. 48, s. 72n., český překlad Z. Fialy je otištěn in: *Čtení o Karlu IV.*, č. 26, s. 169–172. Srov. k tomu J. ŠUSTA, *České dějiny* II, 4, s. 60n. Skutečnost, že listina byla vydána později nežli v době, do níž se hlásí, prozrazuje vedle neurčitého denního data také vročení do druhého roku Karlovy vlády, což odpovídá, pokud by listina byla vydána o Velikonocích, roku 1348, nikoli 1347. Velikonoce byly v roce 1347 1. dubna. Tehdy však byl Karel v Tyrolích, zatímco listina měla být podle datovací formule vydána na Křivoklátě.

[128] Beneš Krabice z Weitmile, Kronika pražského kostela, k roku 1348. Srov. *Kronika Beneše z Weitmile*, ed. JOSEF EMLER, PDČ IV, s. 516; česky: *Beneš Krabice z Weitmile, Kronika Pražského kostela*, přel. MARIE BLÁHOVÁ, in: Kroniky doby Karla IV., překlad Jakub Pavel, Marie Bláhová, Jana Zachová, úvod etc. Marie Bláhová, Praha 1987, s. 225.

Dobytčí, Koňský a Senný trh, dnes Karlovo, Václavské a Senovážné náměstí, z nichž se rozbíhala geometrická síť ulic, a s reprezentativními kostely a kláštery i šlechtickými sídly.[129] Autoři projektu nejsou známi. Samotný projekt byl zpracován na vysoké úrovni a vycházel z prověřených zkušeností s výstavbou měst. Ulice byly nebývale široké, hlavní ulice okolo dvaceti metrů, Ječná a Žitná dokonce dvacet šest metrů.

Karel zřídil na Novém Městě celkem sedm církevních institucí.[130] Dva dny po své korunovaci na českého krále, 4. září 1347, položil základní kámen kláštera karmelitánů u P. Marie Sněžné. O tři měsíce později založil klášter slovanských benediktinů v Emauzích.[131] V roce 1350 založil klášter augustiniánů kanovníků na Karlově, 1354 klášter augustiniánek poustevnic u sv. Kateřiny. V roce 1354 následovalo založení kláštera benediktinů milánského ritu u sv. Ambrože, 1360 kláštera servitů P. Marie Na trávníčku. Sedmou církevní fundací bylo založení kolegiátní kapituly u sv. Apolináře na Větrově, kam byla přenesena kapitula ze Sadské. Ještě za Karlovy vlády bylo připraveno také zřízení kláštera celestinů sv. Michala pod Vyšehradem, ale založen byl až v roce 1387.

---

[129] Do areálu Nového Města byla zahrnuta starší osada na Poříčí, Opatovice, Zderaz, Podskalí, Rybník a Chudobice. Tato plocha představovala asi čtvrtinu městského areálu. K výstavbě a koncepci Nového Města pražského srov. především VÁCLAV LORENC, *Nové Město pražské*, Praha 1973; WILFRIED BROSCHE, *Zu einem Modell der Prager Neustadt*, in: Kaiser Karl IV., Staatsmann und Mäzen, s. 242–249; *Nové Město pražské 1348–1784*, s. 25–28; *Nové Město pražské ve 14.–20. století*, edd. VÁCLAV LEDVINKA–JIŘÍ PEŠEK, Praha 1998; DOBROSLAV LÍBAL, *Nové Město a Vyšehrad, přehled jeho urbanistického i architektonického vývoje ve středověku*, in: Kolektiv autorů za vedení Růženy Baťkové, Umělecké památky Prahy, Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, Praha 1998, s. 16–22; V. LEDVINKA–J. PEŠEK, Praha, s. 142–147.

[130] Srov. zvl. FRANZ MACHILEK, *Privatfrömmigkeit und Staatsfrömmigkeit*, in: Kaiser Karl IV., Staatsmann und Mäzen, s. 91.

[131] Srov. zde, s. 63–70. K tomu především KAREL STEJSKAL, *Klášter na Slovanech*, Praha 1974; HEIDRUM DOLEZEL, *Die Gründung des Prager Slavenklosters*, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen, s. 112–114; F. MACHILEK, *Privatfrömmigkeit und Staatsfrömmigkeit*, s. 91n.; PETER WÖRSTER, *Monasterium sancti Hieronymi Slavorum ordinis sancti Benedicti*, in: Kaiser Karl IV. 1316–1378, Bll. f. dt. LG 114, 1978, s. 721–732; HANS ROTHE, *Das Slavenkloster in der Prager Neustadt bis zum Jahre 1419*. Darstellung und Erläuterung der Quellen, Teil I. Jahrbücher für die Geschichte Osteuropas, N. F. 40, 1992, s. 1–26.

[132] Srov. zde, s. 61–62.

Z profánních staveb měla pro život města největší význam radnice. Původně stála na rohu dnešní Školské a Řeznické ulice, v roce 1374 je doložena stavba nové budovy na Dobytčím trhu, dnešním Karlově náměstí.

V krátké době bylo na Novém Městě vybudováno okolo 1500 domů. Rychlost výstavby podpořilo Karlovo druhé privilegium, jímž český král na dvanáct let osvobodil všechny obyvatele, kteří se usadí na Novém Městě a do osmnácti měsíců postaví domy, od placení všech dávek a platů královské komoře a od dalších zatížení.[132] Současně byla na Nové Město přemístěna hlučná řemesla ze Starého Města pražského.[133] Přes rychlou výstavbu zbývaly na Novém Městě velké nezastavěné plochy.[134] Na nich, stejně jako v bezprostředním okolí města, byly vysázeny zahrady, vinice a chmelnice. Svými 360 hektary přesahovalo Nové Město více než dva a půlkrát plochu Starého Města i s Malou Stranou a Hradčany. Pozdější Karlova myšlenka dát velkorysému založení po vzoru Konstantina Velikého své jméno se ovšem neuskutečnila a nejspíše nebyla ani důsledněji prosazována.[135]

Současně probíhala přestavba domů a kostelů na Starém Městě, byla rozšířena Malá Strana a nově opevněna hradbami, „Hladovou zdí", k níž bylo připojeno nové opevnění Hradčan. Výstavbou Nového Města s navazujícím opevněním Vyšehradu a rozšířením Malé Strany vznikl na svou dobu obrovský sídlištní areál, jaký neměl ve střední Evropě obdoby. Počet obyvatelstva všech tří pražských měst v době vlády Karla IV. se odhaduje asi na 40 000, celková plocha pražských měst zaujímala 550 hektarů. Praha se tak stala největším městem

---

[133] Tato ustanovení jsou obsahem druhé Karlovy listiny z téhož dne. Srov. zde, s. 62.

[134] Ty byly zastavěny až v 19. století.

[135] Alespoň listinou ze 17. července 1359 uděluje Karel IV. privilegia masným krámům *in nova civitate dicta Karlstat Pragensi*. Srov. *Regesta Imperii* (dále cituji RI) *VIII. – Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. (1346–1378)*. Aus dem Nachlasse Johann Friedrich Böhmer's hrsg. u. ergänzt v. ANTON HUBER, Innsbruck 1877, č. 2984, s. 244. Stejně tak listina pro Jakuba z Feltre a Belluna vydaná v Praze 26. října 1358 je datována *in Carlostat* (RI VIII, č. 2862, s. 234 – editor se mylně domnívá, že jde o Karlštejn). Srov. UWE LUDWIG, *Karl IV. und Venedig. Die Luxemburger, die Markusrepublik und das Reich im 14. Jahrhundert*, Habilitationsschrift, Duisburg 1996, s. 368. Zmiňuje též FRANTIŠEK PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* II, 2, Praha 1876, s. 222; podrobně VIKTOR KOTRBA, *Nové Město pražské – „Karlstadt" v univerzální koncepci císaře Karla IV.*, in: Z tradic slovanské kultury v Čechách, Praha 1975.

v zaalpských oblastech říše a patřila k největším městům na evropském kontinentě.[136] Švábský kronikář kostnický kanovník Jindřich z Diessenhovenu tak mohl přirovnat „metropoli českého království" Prahu k Římu a Konstantinopoli.[137]

Uspořádání zásadních záležitostí týkajících se celého státu předložil Karel říšskému a českému sněmu svolanému do Prahy na jaro 1348. Zde byly projednány hlavně záležitosti, které se týkaly postavení českého státu a jeho jednotlivých zemí. Výsledky sněmovních jednání byly obsaženy ve čtrnácti privilegiích vydaných 7. dubna 1348.[138] V jedenácti z nich potvrdil Karel starší listiny udělené českým panovníkům římskoněmeckými králi a císaři. Listiny se týkaly postavení českého krále a legalizovaly nároky českého státu a jeho panovníka na připojená území. Karel je vydal jako král římský a český, svědky byli říšští kurfiřti, knížata, hrabata a další představitelé říše. K jejich stvrzení použil vydavatel i obdobných pečetí, jakými byly zpečetěny potvrzované listiny. Potvrzená privilegia, k nimž dal původní vydavatel přivěsit voskovou pečeť, dal Karel také ověřit svou voskovou majestátní pečetí. K potvrzení listin vydaných pod zlatou bulou dal Karel přivěsit rovněž svou zlatou pečeť, přesněji vydal tato potvrzení ve dvojím vyhotovení, jednu se zlatou bulou, druhou s voskovou majestátní pečetí.[139]

První Karlova listina z této řady[140] obecně potvrzovala a obnovovala všechny výsady udělené v minulosti českým panovníkům.

---

[136] Srov. např. V. LEDVINKA–J. PEŠEK, *Praha*, s. 146n.; FRANTIŠEK HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992, s. 56n. Pro srovnání: Vídeň a Hamburk zaujímaly plochu asi 100 ha, Bruggy 430, Paříž 439, Brusel 460, Gent 566; samotné Staré Město pražské přes 80 ha, střední města jako Opava, Hradec Králové, Plzeň nebo České Budějovice měly ve středověku 20–50 ha, od 50 hektarů výše šlo již o velké město (Kutná Hora měla plochu 71 ha). Srov. JOSEF JANÁČEK, *Úvodem*, in: Emanuel Poche, Josef Janáček, Jaromír Homolka, Jiří Kropáček, Dobroslav Líbal, Karel Stejskal, Praha středověká. Architektura, sochařství, malířství, umělecké řemeslo, Praha 1983, s. 31; rovněž F. HOFFMANN, *České město*, s. 81n.

[137] *...metropolis regni Bohemie..., ubi sedes imperii existit, que olim Rome, tandem Constantinopolim, nunc vero Prage degit,...* Srov. *Heinricus de Diessenhofen und andere Geschichtsquellen Deutschlands im späteren Mittelalter*, hrsg. v. ANTON HUBER (= Fontes rerum Germanicarum, hrsg.v. J. F. Böhmer, Bd. 4), Stuttgart 1868, s. 116.

[138] Listiny jsou vydány in: *Archivum Coronae regni Bohemiae*, Tomus II. Inde ab a. MCCCXLVI. Usque ad a. MCCCLV, opera VENCESLAI HRUBÝ, Pragae 1928, č. 49–62, s. 39–69. Srov. především J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 268–278.

[139] Přehled podává J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 269n.

V další Karel potvrdil privilegium, jímž Fridrich Barbarossa 18. ledna 1158 udělil českému knížeti Vladislavovi II. právo nosit královskou čelenku.[141]

Pak římský a český král Karel potvrdil tzv. Zlatou bulu sicilskou, listinu římskoněmeckého krále Fridricha II. z 26. září 1212. Toto privilegium završovalo výsady, jichž dosáhl Přemysl Otakar I. podporou jednotlivých pretendentů ve sporech o říšský trůn na přelomu 12. a 13. století. Upravovalo postavení českého státu a českého panovníka v říši, přičemž zakládalo jeho mimořádné postavení a výjimečná práva oproti ostatním říšským knížatům. Zlatá bula sicilská tak uzavírala čtyřsetleté období složitého vývoje těchto vztahů.[142]

Touto listinou zpečetěnou zlatou pečetí, na níž je Fridrich II. jmenován ještě jako sicilský král – proto název Zlatá bula sicilská –, potvrdil právě nastoupivší římskoněmecký král a budoucí císař za sebe a své nástupce dědičnou královskou hodnost českého panovníka a slíbil udělit Čechy v léno komukoli, koho Češi zvolí za krále. Zároveň zbavil český stát finančních závazků k říši, potvrdil rozsah českého státu v jeho hranicích a právo českých králů na investituru biskupů českých zemí. Českého krále osvobodil od povinnosti navštěvovat říšské sněmy kromě těch, které se konaly v blízkosti českých hranic, a připojil ještě další výsady. Český král měl nadále povinnost poskytovat doprovod polskému králi, pokud se měl dostavit do říše. Bylo mu dále ponecháno na vůli, zda na jízdu římského krále k císařské korunovaci do Říma vyšle tři sta ozbrojenců nebo zaplatí tři sta hřiven. Toto základní privilegium českého státu potvrzovalo výjimečné postavení českého panovníka, jehož závislost na říši byla nadále symbolizována již pouze formálním udílením léna. Karel ve svém potvrzení Zlaté buly ještě zpřesnil ustanovení o volbě českého krále a rozšířil nástupnické právo také na ženské potomstvo českých králů.[143]

Dne 7. dubna 1348 potvrdil král Karel také privilegium Fridricha II. z 26. července 1216, jímž císař stvrdil volbu Václava (I.) za čes-

[140] Srov. V. HRUBÝ, *Archivum*, č. 49, s. 39–41, český překlad zde, s. 80–82.

[141] Srov. V. HRUBÝ, *Archivum*, č. 50, český překlad zde, s. 83–86.

[142] Literaturu k této problematice uvádí JOSEF ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997, s. 442, pozn. 92, 93, a 499, pozn. 105. Shrnutí problematiky tamtéž, s. 114–117, 255–257, 317n. Srov. též MARIE BLÁHOVÁ, in: MARIE BLÁHOVÁ–JAN FROLÍK–NAĎA PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české* I, Praha–Litomyšl 1999, s. 352n., 515–517, 621–623, 652n.

kého krále a udělil mu v celém rozsahu otcovu říši. Přemysl Otakar I. chtěl volbou a touto její legalizací čelit případným politickým a dynastickým sporům po své smrti.[144] Karel stvrdil dokonce i listinu z 9. srpna 1262, jíž římskoněmecký král Richard potvrdil Přemyslu Otakarovi II. držení českého království a moravského markrabství a udělil jemu a jeho nástupcům v léno vévodství rakouské a markrabství štýrské, bez ohledu na to, že obě rakouské země český král dávno ztratil.[145]

Pěti listinami byla potvrzena privilegia římskoněmeckého krále Rudolfa I. pro českého krále Václava II. Byly to jednak listiny potvrzující českému králi úřad říšského číšníka a jeho právo volit římskoněmeckého krále vydané 4. března 1289 a 26. září 1290.[146] Rudolf I. jimi po sporech s Přemyslem Otakarem II. a po své volbě 3. října 1273, kdy českým kurfiřtským hlasem disponoval bavorský vévoda, svému zeti zajišťoval práva českých králů v říši a potvrzoval jejich kontinuitu.[147]

Další privilegia, která vydal Rudolf Habsburský ve prospěch Václava II. a která Karel stvrdil 7. dubna 1348, se týkala přemyslovské expanze do Slezska. Byla to listina z 22. července 1290, jíž Rudolf I. potvrzoval Václavovi II. držení říšských lén ve Slezsku, která český král získal na základě dědické smlouvy s bezdětným Piastovcem Jindři-

---

[143] Zlatou bulu sicilskou vydal GUSTAV FRIEDRICH, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále cituji CDB), II, Pragae 1912, č. 97, s. 94–96. O ní především JOSEF ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců (Český stát a společnost ve 13. století)*, Praha 1986, s. 40n. (druhé vydání Praha 1998, s. 59, 62); týž, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990, s. 116–123. Karlovo potvrzení vydal V. HRUBÝ, *Archivum*, č. 51, s. 43–47, český překlad zde, s. 88–94.

[144] Srov. V. HRUBÝ, *Archivum*, č. 52, s. 47–49, český překlad zde, s. 97–100. Podrobně srov. VÁCLAV NOVOTNÝ, *České dějiny* I, 3, Praha 1928, s. 315–322; stručně též J. ŽEMLIČKA, *Století*, s. 70.

[145] Srov. CDB V/1, č. 345, s. 513n., č. 346, s. 515n., Karlovo potvrzení otiskl V. HRUBÝ, *Archivum*, č. 53, s. 49n., český překlad zde, s. 102–105.

[146] Srov. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále cituji RBM), II, Opera JOSEPHI EMLER, Pragae 1882, č. 1515, s. 652; Karlova potvrzení otiskl V. HRUBÝ, *Archivum*, č. 54–55, s. 51–54, český překlad zde, s. 107–110 a s. 123–126. O číšnickému úřadu a kurfiřtské hodnosti českého krále srov. zde níže.

[147] K tomu srov. MARIE BLÁHOVÁ, *Böhmen in der Politik Rudolfs von Habsburg*, in: Rudolf von Habsburg, 1273–1291, Eine Königsherrschaft zwischen Tradition und Wandel, hrsg. v. Egon Boshof und Franz-Reiner Erkens, Köln–Weimar–Wien 1993, s. 59–78. Podrobněji je o říšské volbě a kurfiřtském úřadě pojednáno zde níže.

chem IV. Vratislavským,[148] listina z 25. září 1290, jíž římskoněmecký král potvrzoval tuto dědickou smlouvu,[149] a listina z 26. září 1290, jíž Rudolf I. propůjčoval Václavovi II. vratislavské a slezské knížectví jako říšská léna.[150]

Konečně Karel potvrdil listinu římskoněmeckého krále Albrechta ze 17. listopadu 1298 o tom, že čeští králové vykonávající úřad říšského číšníka nejsou povinni nosit u císařského dvora královskou korunu. Listinu vydal Albrecht svému švagrovi Václavovi II. nazítří korunovace své manželky královny Alžběty, při níž Václav II. podlehl Albrechtovu naléhání a vykonával dvorskou službu arcičíšníka s královskou korunou na hlavě. Albrecht v této listině prohlašoval, že tak Václav učinil pouze na Albrechtovy prosby a z lásky k jeho osobě a že pro českého krále ani jeho nástupce z této skutečnosti nevyplývá žádný právní závazek.[151]

K potvrzení státoprávních listin svých předchůdců na římském trůně připojil král Karel téhož dne ještě dvě původní privilegia. V prvním z nich prohlásil olomoucké biskupství, moravské markrabství a opavské knížectví za přímá léna českých králů a Koruny království českého.[152] Morava v ní byla prohlášena za výlučné léno „králů a Koruny české", zároveň ovšem rozdělena na tři lenní území. Ve druhém inkorporoval polské a slezské vévody, vratislavské vévodství s městem Vratislaví a Budyšínskou a Zhořeleckou marku do království a Koruny českého království.[153] Tato privilegia vymezovala tedy postavení území patřících k České koruně a vytvářela dva typy jejich příslušnosti k českému státu. V Čechách, ve Vratislavsku, Hlohovsku, Budyšínsku a Zhořelecku měl český král vládnout přímo, vztah Moravy a slezských knížectví měl být založen na lenním principu.[154]

---

[148] Srov. *RBM* II, č. 1507, s. 648. Karlovo potvrzení otiskl V. HRUBÝ, *Archivum*, č. 57, s. 55n., český překlad zde, s. 111–114.

[149] RBM II, č. 1514, s. 652 Karlovo potvrzení otiskl V. HRUBÝ, *Archivum*, č. 58, s. 57, český překlad zde, s. 115–117.

[150] RBM II, č. 1516, s. 652n. Karlovo potvrzení otiskl V. Hrubý, *Archivum*, č. 59, s. 58, český překlad zde, s. 119–122.

[151] Srov. V. HRUBÝ, *Archivum*, č. 56, s. 54n., český překlad zde, s. 127–130.

[152] Srov. V. HRUBÝ, *Archivum*, č. 60, s. 59–62, český překlad zde, s. 132–136.

[153] Srov. V. HRUBÝ, *Archivum*, č. 61, s. 63–67, český překlad zde, s. 137–142. K postavení jednotlivých zemí v rámci Koruny českého království srov. L. BOBKOVÁ, *Územní politika*, passim.

Jediná z listin vydaných 7. dubna 1348 se svou povahou vymyká státoprávním listinám z téhož dne. Jejím obsahem bylo zřízení generálního studia v Praze, pražské univerzity, první z deseti univerzit, které Karel IV. za svého života založil.[155] Vybudováním pražské univerzity Karel uskutečnil záměr svého děda Václava II., jemuž se však ustavení obecného učení nepodařilo pro odpor české šlechty prosadit.[156] Zakládací listinu univerzity vydal římský a český král Karel z péče o povznesení Českého království, „jež více než ostatní své hodnosti a državy ... zahrnujeme přízní a o jehož povýšení všemožně usilujeme", proto, „ať věrní obyvatelé našeho království, kteří neustále lační po plodech nauk, nemusejí žebrat o cizí pomoc, nýbrž ať pro sebe nacházejí v tomto království stůl prostřený k závdavku".[157]

Založení prvního vysokého učení ve střední Evropě bylo pečlivě připraveno. Již v předchozím roce, 26. ledna 1347, získal Karel souhlas papeže Klimenta VI. k založení obecného učení se všemi fakultami v Praze, jeho vynětí z obecného práva a udělení výsad a práv, jakých užívali studenti a mistři jiných vysokých učení. Doktoři a mistři pražské univerzity mohli působit na kterékoli univerzitě křesťanského světa, hodnosti získané na pražské univerzitě měly být obecně uznávány.

Pražská univerzita byla první univerzitou v zaalpských oblastech římskoněmecké říše. Byla určena především studentům ze střední a severní Evropy, tedy studentům hovořícím převážně slovanskými a germánskými jazyky. Skutečnost, že univerzitu založil Karel IV. jako

---

[154] Podrobněji o tom srov. F. KAVKA, *Karel IV.*, s. 134–137.

[155] Zakládací listinu pražské univerzity otiskl např. VÁCLAV CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze. Její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha 1948, č. 2, s. 116n., český překlad zde, s. 143–145. K založení pražské univerzity a k jejím počátkům srov. zvláště MILOSLAVA MELANOVÁ-KUBOVÁ, *Založení pražské univerzity a její rozvoj za vlády Karlovy*, in: Carolus Quartus, s. 217–230; nejnověji *Dějiny univerzity Karlovy I, 1347/48–1622*, red. MICHAL SVATOŠ, Praha 1995, s. 27–202. K univerzitám založeným Karlem IV. srov. MILOSLAVA KUBOVÁ, *University založené Karlem IV. Obraz o zakladatelské činnosti universitní císaře Karla IV.*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis XI, 1970, s. 7–31. Karel IV. založil osm univerzit v Itálii, další byly v Ženevě a v Orange.

[156] Zprávu o tom přináší *Petra Žitavského Kronika zbraslavská* I, 52, s. 62n. K tomu WÁCSLAW WLADIWOJ TOMEK, *Děje University Pražské I*, Praha 1849, s. 4n.; V. CHALOUPECKÝ, *Karlova univerzita*, s. 22–24.

[157] Srov. zde, s. 144.

římský – podle některých historiků nesprávně „německý" – a český král, a že na ní od počátku studovali také německy mluvící studenti, jichž byla v prvních desetiletích její existence dokonce většina, protože k nim patřili nejen studenti z německých zemí říše, ale i německy mluvící studenti ze zemí Koruny české, především ze Slezska, z Míšeňska, a také z vlastních Čech a Moravy, vyústila v novodobé historiografii ve spory o to, zda Karel založil univerzitu jako českou nebo jako německou. Karel sám si takovouto otázku nejspíše vůbec nekladl. Univerzitu zakládal z moci krále římského a krále českého proto, aby povznesl „království naše české" a aby se na ní mohli vzdělávat „naši věrní obyvatelé království". – Nezmínil se v této souvislosti o říši, pouze o zemích sousedících s českým královstvím. – Konečně ani fakt, že na zakládací listině pražské univerzity nevystupují jako svědkové říšští kurfiřti a další představitelé říše, kteří jsou jmenováni ve svědečných formulích všech ostatních listin vydaných téhož dne,[158] nenasvědčuje tomu, že by Karel chápal univerzitu jako především, či dokonce výhradně, říšskou, a již vůbec ne německou. Ostatně univerzity, které byly ve 14. století v říši založeny, jako univerzita ve Vídni a v Heidelbergu, zakládali panovníci jednotlivých zemí, případně, jako v Kolíně nad Rýnem a v Erfurtu, městské rady příslušných měst, nikoli římsko-německý král nebo císař. Ještě zřetelněji vztahoval pražskou univerzitu k českému království papež Kliment VI. když dával souhlas k jejímu založení. Ten výslovně jmenuje Karlovo „dědičné království české" jako zemi, kde by bylo zapotřebí obecného učení, hlavní město Prahu, ležící „v středu tohoto království", zmiňuje zásluhy českých králů a jeho obyvatel, a vyslovuje přání, aby právě toto království „bylo oplodněno úrodou vzdělání".[159] O říši, tím méně o Německu, není

[158] Zakládací listina Karlovy univerzity svědečnou řadu neměla. Otázkou založení pražské univerzity v kontextu s dalšími univerzitními fundacemi se podrobně zabýval RODERICH SCHMIDT, *Begründung und Bestätigung der Universität Prag durch Karl IV. und die kaiserliche Privilegierung von Generalstudien*, in: Kaiser Karl IV. 1316–1378, Bll. f. dt. LG 114, 1978, s. 695–719, přičemž dospěl k závěru, že Karel IV. založil pražskou univerzitu a udělil jí privilegium „pro své království české" (s. 718), čímž potvrdil výsledky staršího českého bádání. Srov. zvl. V. CHALOUPECKÝ, *Karlova univerzita*, s. 26–29; J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 375; z německé strany též F. SEIBT, *Karel IV.*, s. 178–184. F. KAVKA, *Karel IV.*, s. 137, správně v této souvislosti poukazuje také na univerzitní pečeť, na níž zakladatel odevzdává univerzitu do ochrany českého zemského patrona sv. Václava.

v papežské listině zmínka. Logicky se pražská univerzita, umístěná v tehdejším hlavním městě nejen českého království, ale i římské říše, stala zároveň univerzitou pro studenty německých zemí, zvláště ze zemí ležících v sousedství Čech, kteří měli do Prahy blíže nežli na francouzské nebo italské univerzity, ale i pro studenty z Polska, Litvy, Uher a ze Skandinávie.

Ačkoli od počátku své vlády uvažoval Karel o právním zajištění míru, o reformě říšského volebního systému, hospodářské reformě a reformě daní i o reformě právního systému českých zemí a pracoval se svými rádci a úředníky na jejich přípravě, přikročil k vydání příslušných zákonů až po císařské korunovaci. Oficiálně sice nikdy nepřistoupil na teorie o tom, že by teprve císařská korunovace zavazovala některá říšská území a města k poslušnosti, které se v říši šířily od dob interregna (1254–1273), přesto se rozhodl přistoupit k reformám až po římské korunovaci, která přinejmenším teoreticky zvyšovala legislativní moc římského panovníka a dávala mu, alespoň podle zásad římského práva, pravomoc vydávat nové zákony.[160] Navíc mu poskytovala mnohem větší volnost při jednání s papežskou kurií, nehledě k tomu, že umožňovala císaři ještě za svého života korunovat nástupce na římský trůn. Karel sice v době, kdy připravoval císařskou korunovaci, ještě následníka neměl, ale přesto do budoucna usiloval o podržení vlády v říši v lucemburské dynastii.[161]

Přestože Karel Lucemburský od své volby za římského krále počítal s nejvyšší světskou hodností, nepodařilo se mu tento záměr v krátké době realizovat. Postavení vládnoucího, byť papežem neuznávaného, Ludvíka IV. nevytvářelo příznivou situaci pro císařskou korunovaci protikrále, ale ani pro jeho uznání v říši, byť měl podporu hlavy církve. Ludvík Bavor navíc držel císařské insignie, bez nichž nebylo možno pomýšlet na právoplatnou císařskou korunovaci. Jako král zvolený proti panujícímu císaři Karel zprvu marně usiloval o „pouhou" královskou korunovaci. Říšské korunovační město Cáchy zůstalo věrné

---

[159] Srov. V. CHALOUPECKÝ, *Karlova univerzita*, č. 1, s. 114.

[160] Srov. BERND-ULRICH HERGEMÖLLER, *Fürsten, Herren und Städte zu Nürnberg 1355/56. Die Entstehung der „Goldenen Bulle" Karls IV.*, Köln–Wien 1983, s. 15 (s odkazy na příslušné prameny a literaturu).

[161] K tomu B.-U. HERGEMÖLLER, *Fürsten, Herren und Städte*, s. 15.

Ludvíku Bavorovi a Lucemburkovi odepřelo vstup. Ten se nakonec musel spokojit prostou korunovací za účasti kurfiřta Rudolfa Saského, duchovních kurfiřtů a některých biskupů v rezidenci svého přívržence, kolínského arcibiskupa Walrama, Bonnu, když i Walramovo arcibiskupské sídlo odmítlo otevřít Karlovi své brány. Korunovace se konala 26. listopadu 1346. Ani po smrti Ludvíka Bavora 11. října 1347 se Karlovo postavení v tomto směru příliš nezlepšilo. Teprve po rezignaci Bavorova nástupce Güntera ze Schwarzburgu v květnu 1349 mohl Karel 25. července téhož roku uspořádat v cášském dómu triumfální korunovaci,[162] třebaže opět jen s náhradními insigniemi. Teprve po složitých diplomatických jednáních s Wittelsbachy získal v březnu 1350 říšské korunovační klenoty a relikvie. Každoročně byly potom o „svátku svátostí", stanoveném na první neděli po Velikonocích, vystavovány na Dobytčím trhu (dnešní Karlovo náměstí) na Novém Městě pražském. K jejich uctívání byla vytvořena vlastní liturgie, poutníci, kteří proto přicházeli do Prahy, mohli získat zvláštní odpustky.[163]

Karlův postup zdrželo i vážné onemocnění způsobené zřejmě poraněním páteře, které ho na delší dobu upoutalo na lůžko a omezilo jeho pohyblivost.[164] Přesto král nezahálel. Věnoval se především českým záležitostem, a snad i literární tvorbě.[165] Ani říšská problematika ovšem nezůstala stranou jeho zájmu. Komplikace pokud jde

---

[162] Zřejmě tato druhá korunovace Karla IV. vyvolala po Evropě i fámy o tom, že se Karel dal také znovu zvolit za římskoněmeckého krále. List s podobnou zprávou měl údajně dostat milánský arcibiskup. Srov. *Die Chronik des Mathias von Neuenburg*, hrsg. v. ADOLF HOFMEISTER, I. Fassung B und VC, II, Fassung WAU. MGH SRG NS IV, druhé vydání Berlin 1955, kap. 120, s. 278. O dvojí volbě, ale s poněkud zmatenými časovými údaji, se zmiňuje také dominikán Konrád Mladší z Halberstadtu, který v padesátých letech čtrnáctého století působil jako profesor teologie na pražské univerzitě, ve svém spisu Chronographia interminata. Srov. *Konrad von Halberstadt O. P., Chronographia Interminata, 1277–1355/59*, hrsg. v. RAINER LENG, Wiesbaden 1996 (= Wissensliteratur im Mittelalter 23), s. 204n. Tuto hypotézu přijímá také většina německých historiků. Srov. PETER MORAW, *Karl IV.*, in: Lexikon des Mittelalters V, München u. Zürich 1991, s. 971; J. K. HOENSCH, *Die Luxemburger*, s. 116n. Naopak PETER HILSCH, *Die Krönungen Karls IV.*, in: Kaiser Karl IV., Staatsmann und Mäzen, s. 109, považuje zprávu za pověst, k jejímuž vzniku vedla neobvyklost Karlovy druhé korunovace.V tomto směru je především důležité, že Karel počítal léta své vlády od volby v Rhens 11. června 1346. Srov. rovněž J. ŠUSTA, *Karel IV., Za císařskou korunou*, s. 136.

[163] Srov. F. MACHILEK, *Privatfrömmigkeit*, s. 93.

[164] Srov. EMANUEL VLČEK, *Zdravotní stav a smrt Karla IV.*, in: E. VLČEK, *Jak zemřeli?* Praha 1992, s. 128–130 a 133.

o císařskou korunovaci působila také papežská kurie. Až po intenzivních diplomatických jednáních s papežem Inocencem VI. a s italskými vládci a městy se v říjnu 1354 Karel vydal do severní Itálie, aby odtud mohl řídit závěrečné přípravy na římskou jízdu. Ještě ne čtyřicetiletý poněkud shrbený černovlasý muž střední postavy s širokou tváří a velkýma očima, s černými vousy, vpředu olysalý, ve všední dny vždy oblečený v počestný stále zapnutý šat sahající po kolena a bez ozdob, člověk, který nevydržel nečinně sedět, takže i při audiencích ořezával nožíkem vrbové proutky a zároveň bystře reagoval na dění okolo sebe,[166] budil naprosto nerealistické naděje u Italů, kteří od něho očekávali obnovení římského impéria.[167] S nevelkým průvodem a s minimálními náklady, zato s maximální diplomatickou obratností, dosáhl bez větších bojů 6. ledna 1355 v Miláně korunovace lombardskou železnou korunou[168] a na velikonoční neděli, 5. dubna 1355, se v Římě mohla konat císařská korunovace.[169] Slavnostní den završil císař Karel, jenž se od této chvíle nazýval „Čtvrtý" jako čtvrtý císař

---

[165] Do tohoto období (mezi říjnem 1350 a srpnem 1351) bývá kladen vznik některých Karlových spisů. Srov. F. KAVKA, *Karel IV.*, s. 159–167.

[166] Vzhled Karla IV. popsal florentský kronikář *Matteo Villani, Cronica*. Con la continuazione di Filippo Villani. Edizione critica a cura di GIUSEPPE PORTA, Vol. I (libri I–VI), Parma 1995, IV, 74, s. 580–582. Český překlad uvádí J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 559n.

[167] Srov. Petrarkův list Karlovi z 24. února, snad r. 1351 (*Petrarcas Briefwechsel mit deutschen Zeitgenossen*). Unter Mitwirkung Konrad Burdachs hrsg. v. PAUL PIUR, Berlin 1933 (= Vom Mittelalter zur Reformation VII), č. 1, s. 3–7).

[168] Srov. *Kronika Beneše z Weitmile*, PDČ IV, s. 522. Podrobný popis Karlovy korunovační cesty podává E. WIDDER, *Itinerar*, s. 125–265.

[169] O korunovaci a o událostech, které ji provázely, zanechal podrobnou zprávu očitý svědek, Francouz z Annonay u Vienne Jan Porta († po 5. červenci 1361), kaplan a sekretář papežského legáta Petra Columbaria, kardinála ostijského a biskupa ve Velletri, který císaře korunoval. Srov. *Johannis Porta de Annoniaco Liber de coronatione Caroli IV. imperatoris*, ed. RICARDUS SALOMON, MGH, SRG in usum schol. XXXV, Hannoverae et Lipsiae 1913. Stručný popis korunovace podávají také *Beneš Krabice z Weitmile, Kronika*, PDČ IV, s. 522n., *Matteo Villani, Cronica* V, 2, s. 608–610, a další současní kronikáři.

[170] Po Karlovi I. Velikém (768–814, císařem od 800), Karlovi II. Holém (840–878, císařem od 875) a Karlovi III. Tlustém (876–888, císařem od 881). Všichni tři Karlové pocházeli z rodu Karlovců, nazývali se však pouze císaři, neužívali titulu „císař římský". Ten začal používat až Ota III. (983–1002, císařem od 996) v souvislosti s programem *renovatio imperii Romanorum* (obnovení Římské říše). Označení „Karel IV." spojené s císařskou hodností se používá i v Čechách, ačkoli jako český král by měl být Karlem I.

toho jména,[170] vydáním téměř půl stovky privilegií. Mezi nimi byly také dvě listiny, jimiž přivtělil územní zisky v oblasti Horní Falce k České koruně.[171]

Když uskutečnil svůj záměr „vstoupit do Itálie se železnou korunou a vrátit se s císařskou",[172] vydal se Karel IV. již bez armády, kterou musil pro nedostatek peněz rozpustit, na zpáteční cestu. Ta připomínala spíše útěk než triumfální návrat. Zatímco přítomné Čechy naplňovala „nesmírná radost a nevyslovitelný jásot", když „viděli svého krále na vysokém trůně a korunovaného císařskou korunou",[173] zklamaní Italové pohlíželi na Karlovu korunovační jízdu s netajeným rozhořčením: „Vracel se s korunou, kterou získal, aniž tasil meč, s plným měšcem peněz, když do Itálie přijel s prázdným, ale s malou slávou za mužné činy a s hanbou, že ponížil císařský majestát," napsal o právě korunovaném císaři florentský kronikář Matteo Villani do své kroniky.[174] Trpké zklamání vyjádřil Francesco Petrarca v dopisu plném výčitek poslaném císaři v červnu 1355.[175]

Přes Sienu, Pisu, Cremonu, Bergamo, Valtellinu, Curych a Augšpurk přijel tedy Karel IV. do říšského města Norimberku, svého nejoblíbenějšího říšského sídla. Dne 8. července 1355 tam učinil velkorysou nadaci ve prospěch kostela P. Marie, který stavěl asi od roku 1352, a zařídil nejnutnější záležitosti pro přípravu velkého říšského sněmu. Z Norimberku pospíchal do Čech, aby jako císař uspořádal především poměry ve svém rodovém dědictví. V sobotu 15. srpna byl slavnostně uvítán v Praze a tam na den svatého Václava (28. září) svolal zemský sněm. Ještě před zahájením sněmu, 27. září 1355, znovu udělil svému mladšímu bratrovi Janu Jindřichovi v léno Moravu,[176] kterou mu odkázal Jan Lucemburský a Karel mu ji svěřil již v roce 1348. Zároveň označil Jana Jindřicha za svého nástupce pokud by sám neměl legi-

[171] Srov. *RBM* VI (1355–1358), opera BEDŘICH MENDL, Pragae 1928–1954, č. 2–3, s. 1–8.

[172] Srov. *Matteo Villani, Cronica* IV, 27, s. 511.

[173] Srov. *Kronika Beneše z Weitmile*, s. 523, česky *Kroniky doby Karla IV.*, s. 230.

[174] Srov. *Matteo Villani, Cronica* V, 54, s. 678. K tomu též EMIL WERUNSKY, *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit*, II, 2, Innsbruck 1886, s. 609.

[175] Srov. P. PIUR, *Petrarcas Briefwechsel*, č. 11, s. 51n.

[176] Srov. *RBM* VI, č. 126, s. 71n.; úplný text otištěn in: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále cituji *CDM*). *Urkunden – Sammlung zur Geschichte Mährens*, hrsg. v. VINZENZ BRANDL, VIII, 1350–1355, Brünn 1874 č. 317, s. 253–258.

timního dědice. Jan Jindřich nebo jeho dědicové měli v tom případě nastoupit na český trůn bez volby. Na sněmu vydal Karel IV. ze své císařské moci řadu privilegií určených především vedlejším zemím České koruny, Slezsku, Horní Lužici a Horní Falci. Dne 9. října 1355 znovu potvrdil přivtělení Budyšínska, Zhořelecka a slezských knížectví k České koruně.[177]

Hlavním tématem sněmovního jednání však měl být již delší dobu připravovaný zemský zákoník, *constitutiones et leges* („ustanovení a zákony") shromážděné do jednoho kodexu. Ten měl podle přání Karla IV. nést jeho jméno – „jméno našeho Majestátu" – *Maiestatis nostre felici nomine nuncupandum.*[178] Namísto titulu „Codex Carolinus", odpovídajícímu Karlovu přání, je však zákoník od 16. století nazýván poněkud nelogicky *Maiestas Carolina.*[179] Po nezdařeném pokusu Karlova děda Václava II.[180] měl tedy český stát konečně dostat psané zákony. Navrhovaný zákoník připravil Karel IV. s úzkým kruhem spolupracovníků nejspíše z řad úředníků své kanceláře a členů dvorské rady a s přizvanými znalci práva.[181] I když Karel IV. nebyl přímým autorem

---

[177] Srov. *RBM* VI, č. 148, s. 85–87; úplný text in *CDM* VIII, č. 321, s. 262–265.

[178] Srov. *Maiestas Carolina*, Předmluva, s. 165–169. Karel IV. dal sestavit zákoník jistě před římskou jízdou, nejspíše za svého delšího pobytu v českých zemích během rekonvalescence po nemoci z podzimu 1350. Srov. Z. FIALA, *Předhusitské Čechy*, s. 139.

[179] K označení zákoníku srov. BERND-ULRICH HERGEMÖLLER, *Cogor adversum te. Drei Studien zum literarisch-theologischen Profil Karls IV. und seiner Kanzlei*, Warendorf 1999, s. 368. Kritickou edici a rozbor textu zpracoval týž, *Maiestas Carolina. Der Kodifikationsentwurf Karls IV. für das Königreich Böhmen von 1355*. Auf Grundlage der lateinischen Handschriften herausgegeben, eingeleitet und ins Deutsche übertragen von BERND-ULRICH HERGEMÖLLER, München 1995. Tam je uvedena též starší literatura. Z české literatury srov. především J. ŠUSTA, *Karel IV. Za císařskou korunou*, s. 179–215, 401–405; Z. FIALA, *Předhusitské Čechy*, zvl. s. 139–146; VÁCLAV VANĚČEK, *Die gesetzgeberische Tätigkeit Karls IV. im böhmischen Staat*, in: Karl IV. Politik und Ideologie, s. 135–147; týž, *Karlova zákonodárná činnost v českém státě*, in: Karolus Quartus, Praha 1984, s. 107–124, zvl. s. 113–120; JIŘÍ KEJŘ, *Maiestas Carolina v dochovaných rukopisech*, Studie o rukopisech (dále cituji StR) XVII, 1978, s. 3–39; týž, *Maiestas Carolina v dochovaných rukopisech (Dodatky)*, *StR* XX, 1981, s. 87–91. K datování vzniku zákoníku, které se pohybuje v rozmezí let 1346, resp. 1348 a 1355, srov. B.-U. HERGEMÖLLER, *Maiestas*, s. XXXVI–XXXVIII.

[180] Srov. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, I, 51, PDČ IV, s. 61n.; český překlad: *Zbraslavská kronika*, s. 98n.

[181] Srov. V. VANĚČEK, *Karlova zákonodárná činnost*, s. 116; B.-U. HERGEMÖLLER, *Maiestas Carolina*, s. XXXI–XXXVI.

zákoníku, byl jeho text formulován zcela v Karlových intencích. Při hledání vzorů pro Karlovu zákonodárnou činnost uvažují historikové o zákonodárných opatřeních Karlových předchůdců na říšském trůně, hlavně o konstitucí z Melfi Fridricha II. z roku 1231. Zákoník sám byl pak formulován především pod vlivem církevního práva.[182]

Zákoník byl uspořádán do sto dvaceti sedmi článků. Prvních pět bylo věnováno katolické víře jako státnímu náboženství a stíhání kacířství. Tyto kapitoly byly sestaveny podle souborů kanonického práva.[183] Pak teprve následuje předmluva, která se ovšem vztahuje pouze k jedenácti následujícím článkům (6–16)[184] namířeným proti zcizování královských hradů, měst a statků a proti dělení království a zcizování jeho zemí. Předmluva prozrazuje osobní zájem vydavatele a jeho záměr při přípravě zákoníku.[185] Deklaruje sakrální ráz královské moci a představuje zákoník jako dar boží, který se lidem odevzdává prostřednictvím Bohem ustanoveného a spravedlnosti oddaného krále. Za hlavní cíle, které zákoník sleduje, prohlašuje zajištění spravedlnosti, bezpečnosti a míru v zemi, k čemuž má sloužit především revindikace královského majetku, zcizeného od smrti Karlova děda Václava II., především však za vlády Karlova otce, českého krále Jana, kdy v důsledku dlouhodobé královy nepřítomnosti v zemi „...zatímco království samo bylo zmítáno rozmanitými vichřicemi a bouřemi – se děsivá moc spravedlnosti v mnoha směrech nejprve začala stávat vlažnou".[186] Zákonodárce proto vydal řadu nařízení proti zastavování, pronajímání, vyměňování a rozdělování panství, které spadalo pod přímou vládu krále.[187] Ustanovení jednotlivých kapitol uvádějí královská města, hrady a panství, která byla hlavní oporou královského panství, a proto nesměla být nikdy dána do zástavy, ani být pronajímána,[188] směňována nebo rozdělována. Současně zákoník určuje

---

[182] Přehled literatury a názorů podává B.-U. HERGEMÖLLER, *Maiestas Carolina*, s. XXI–XXVI. K vlivu církevního práva srov. především JIŘÍ KEJŘ, *Právní vzdělanost v Čechách v době Karlově*, in: Carolus Quartus, s. 127–134, zvl. s. 128n.

[183] Srov. J. KEJŘ, *Maiestas Carolina*, StR 17, s. 8.

[184] Srov. B.-U. HERGEMÖLLER, *Cogor adversum te*, s. 367.

[185] Předmluvou se podrobně zabývá B.-U. HERGEMÖLLER, *Cogor adversum te*, s. 367–372. Srov. též Z. FIALA, *Předhusitské Čechy*, s. 139n.

[186] *Maiestas Carolina*, Prooemium, zde s. 166.

[187] *Maiestas Carolina*, čl. 6–16. Srov. též Z. FIALA, *Předhusitské Čechy*, s. 140n.

povinnosti úředníků pověřených jejich správou. Na druhé straně jmenuje „méně důležitá" místa, která v případě nouze mohou být na omezenou dobu, maximálně však na deset let, zastavena. Další nařízení se týkají postavení a zabezpečení královských hradů a měst v případě smrti krále, korunovační přísahy i nakládání s královskými statky. Samostatná kapitola měla zajistit nedělitelnost království.

Články 17–27 se týkají státní správy, státních úředníků a soudnictví. Upravují obsazování zemských úřadů a přísahu úředníků včetně stanovení trestů za její porušení. Nejvyšší úřady měl propůjčovat pouze král. Ten také měl právo úředníky odvolat a podle své vůle jmenovat jiné. Vedle těchto ustanovení dotýkajících se práv šlechty jako politické reprezentace země, jejíž představitelé také byli držiteli nejvyšších zemských úřadů, omezovala práva šlechty také zvláštní nařízení věnovaná vedení a zabezpečení desk zemských a zápisům jednání zemského soudu.[189] Ten byl nejpozději od konce přemyslovského období právě doménou šlechty. Velká pozornost je v zákoníku věnována opatřením k zachování pokoje a právního stavu v zemi, ať již přísnými zákazy a tresty za nejrůznější zločiny, tak také ustanoveními o zajištění vlády v případě úmrtí krále (články 28–44). Zvláštní pozornost pak zaslouží zákaz ordálů, konkrétně rozžhaveného železa a ledové vody, jako důkazních prostředků u soudu. V zákoníku je tento postup, zakázaný ostatně již čtvrtým lateránským koncilem v roce 1215, ale ve střední Evropě ještě dlouho v praxi používaný,[190] označen přímo jako nejtěžší omyl.[191] Další články (45–48) se týkají vojenství a obrany království proti vnějšímu nepříteli.

Devět článků (49–57) obsahuje nařízení k ochraně královských lesů a k jejich správě. Panovníkovi nešlo jen o hájení lesů před krádeží stromů a jejich poškozováním, za něž hrozil drastickými tresty, ale v textu příslušných odstavců je již zřejmá snaha o zachování lesů pro ně samotné. Obdivuhodný vzhled a krása královských lesů musí zůs-

---

[188] Z. FIALA, *Předhusitské Čechy*, s. 141, upozorňuje na skutečnost, že se seznam nezcizitelného královského majetku nekryje přesně se seznamem hradů, které Karel nejdříve vykoupil po svém příchodu do Čech v roce 1333 (chybí Týřov, Litice, Zbiroh a Trutnov).

[189] *Maiestas Carolina*, čl. 27.

[190] Srov. J. KEJŘ, *Právní vzdělanost*, s. 128 a pozn. na s. 132.

[191] *Maiestas Carolina*, čl. 39.

tat trvale zachovány, proto v nich nikdo nesmí kácet stromy, leda by to byly stromy zetlelé nebo vyvrácené větrem.[192] Třebaže důvod těchto ustanovení byl ryze praktický, neboť směřoval opět k revindikaci královského majetku zabraného šlechtou, která si, zvláště po vymření Přemyslovců, v královských lesích stavěla své hrady,[193] jsou tyto kapitoly Karlova zákoníku zároveň prvními ustanoveními o ochraně přírody v českých zemích.

Četné předpisy o královském odúmrtním právu (články 58–76) byly zcela v zájmu královské komory. Majetek všech svobodných obyvatel království, kteří zemřou bez vlastních legitimních dětí, měl připadnout královské komoře. Přitom podle českého zvykového práva byly provdané dcery a vdovy zabezpečeny věnem a vyloučeny z dědictví,[194] takže dědit mohli pouze synové. Pokud tedy zůstavitel neměl mužského potomka, měl majetek připadnout králi. Zásadně nesměly být dědictvím zcizovány královské statky.[195] Duchovní nesměli bez královského svolení darovat cokoli ze svého majetku, synové duchovních byli z dědictví zcela vyloučeni.[196]

Články věnované šlechtě (77–93) jsou zaměřeny na ochranu jejího majetku a cti,[197] ale i na její vztah k poddaným. Šlechtě zákoník pod hrozbou přísných trestů zakazoval působit tělesnou újmu a poškozovat zdraví vlastních poddaných. Zvláštní pozornost pak byla věnována pravidlům souboje.[198] Přínos královské komoře sledovala i ustanovení o sexuální morálce a rodinném právu (články 94–98), rovněž závěrečná ustanovení k trestnímu a odúmrtnímu právu (články 99–119).

Zákoník z velké části písemně fixoval dosavadní právní zvyklosti, přinášel však i nová ustanovení, z nichž mnohá byla pro šlechtu nepřijatelná, s některými se nemohli smířit ani příslušníci dalších společenských vrstev. Ambicí české šlechty se zásadně dotýkalo především

---

[192] *Maiestas Carolina*, čl. 50.
[193] Srov. Z. FIALA, *Předhusitské Čechy*, s. 145.
[194] *Maiestas Carolina*, čl. 68.
[195] *Maiestas Carolina*, čl. 72–73.
[196] *Maiestas Carolina*, čl. 74–75.
[197] *Maiestas Carolina*, čl. 84–87.
[198] *Maiestas Carolina*, čl. 88–92.
[199] *Maiestas Carolina*, čl. 10.

ustanovení o omezení dispozice s královským majetkem,[1099] o lenní závislosti šlechty na panovníkovi,[1100] branné předpisy a reforma soudnictví,[1101] fiskální politika ve vztahu k šlechtě, zásahy do rodinného práva šlechty a omezení libovůle šlechty i na jejích panstvích.[1102] Zákaz sdružování postihoval šlechtu i města.[1103] Zákaz vymáhat a přijímat milosti, obdarování a výsady mající za následek jakoukoli svobodu, exempci, či oddělení od království, postihoval všechny výše postavené společenské vrstvy.[1104] Šlechtu, preláty i městský patriciát však především pobouřil již samotný požadavek, aby všichni poddaní žili podle „psaného práva daného králem".[1105] Přesto, nebo snad právě proto, nepronikly o průběhu sněmovního jednání do oficiální historiografie Karlovy doby ani do jiných pramenů žádné informace. Jisté je pouze to, že Karel IV. nedokázal přijetí zákoníku na zemském sněmu prosadit. Dne 6. října 1355 oznámil proto dvanácti listinami, že jistá práva, která s radou, vůlí a souhlasem knížat a pánů českého království považoval za dobré v Čechách zavést, byla prý nešťastnou náhodou zničena ohněm.[1106] Byla prý sice se souhlasem některých velmožů přepsána a zpečetěna, ale nikdo na ně dosud nepřísahal a nebyla ani veřejně vyhlášena. Proto také jimi nikdo není vázán a není povinen jejich ustanovení respektovat. – Tímto evidentně nepravdivým tvrzením, neboť text zákoníku je dodnes dochován v šesti latinských opisech, jeho část, až do 38. kapitoly, byla přeložena do češtiny a v pohusitské době byl ještě pořízen stručný český výtah z celého textu zákoníku,[1107] ustoupil Karel IV. od svého návrhu. Pokus dát Čechám psané právo skončil tedy i tentokrát fiaskem.

Pouze některá ustanovení Maiestas převzal neznámý autor do právní knihy *Ordo iudicii terrae*.[1108] Tento spis obsahuje především pravidla řízení před zemským soudem a předpisy o majetkovém a trest-

[1100] *Maiestas Carolina*, čl. 32.
[1101] *Maiestas Carolina*, čl. 45, 39.
[1102] *Maiestas Carolina*, čl. 36, 84–86, 18–20, 77, 79, 93 aj.
[1103] *Maiestas Carolina*, čl. 29 a 33.
[1104] *Maiestas Carolina*, čl. 15–16. Podrobně o jednotlivých článcích v této souvislosti pojednává V. VANĚČEK, *Karlova zákonodárná činnost*, s. 116–119.
[1105] *Maiestas Carolina*, Předmluva, s. 165–169.
[1106] Srov. *RBM* VI, č. 143, s. 82n.; úplný text *CDM* VIII, č. 319, s. 259n. K odvolání zákoníku srov. B.-U. HERGEMÖLLER, *Maiestas Carolina*, s. XI (uvádí rovněž starší literaturu). Český překlad listiny je uveden zde, s. 251–253.
[1107] Srov. J. KEJŘ, *Maiestas Carolina*, StR 17, s. 3–39.

ním právu. Jeho ustanovení byla formulována rovněž v češtině. Česká verze, *Řád práva zemského*, však není prostým překladem latinského textu, ale odráží již některé změny, k nimž došlo v procesním řízení před církevními soudy za Karlovy vlády.

Ještě před zahájením zemského sněmu v Praze, 17. září 1355, rozeslal císař říšským městům pozvánky na sněmovní jednání do Norimberku. Když však zástupci měst v ohlášeném termínu 15. listopadu 1355 přijeli, byli v Norimberku sami. Císař se dostavil v doprovodu chebské jízdy teprve v den své oblíbené světice Kateřiny, 25. listopadu. Tehdy se v říšském městě objevili také světští kurfiřti a říšská šlechta. Duchovní kurfiřti a ostatní preláti přijížděli ještě později.

Hlavním cílem říšského sněmu bylo projednání a schválení říšského zákoníku. Ten je podle zlaté císařské pečeti, jíž byly jednotlivé exempláře zpečetěny, nazýván Zlatou bulou Karla IV.[1109]

Hned po svém příjezdu zahájil císař jednání a ohlásil témata, která měl říšský sněm projednat:[1110] ustanovení světských kurfiřtů, říšskou mincovní reformu, snížení cel na Rýnu a poplatku za ozbrojený povinný doprovod na cestách, opatření o zemském míru a novou úpravu královské volby podle většinového principu. V užším kruhu s rádci, kurfiřty a zástupci říšské šlechty a měst projednával Karel IV. a jeho úředníci v domech norimberských měšťanů bod po bodu připravený text zákoníku a společně ho upravovali. – Karel IV. ani jeho úředníci nemohli tehdy bydlet na norimberském hradě nejen proto, že hrad neposkytoval potřebné pohodlí, ale především pro komplikované

[1108] Srov. zvl. VÁCLAV VANĚČEK, *Ordo iudicii terrae a jeho pořadí v právních památkách českých*, Sborník věd právních a státních 42, 1942, s. 150–171; JIŘÍ VESELÝ, *Maiestas Carolina a Ordo iudicii terrae*, tamtéž 48, 1948, s. 18–32.

[1109] Z bohaté literatury pojednávající o Karlově říšském zákoníku srov. především K. ZEUMER, *Die Goldene Bulle* 1, passim; ERLING LADEWIG PETERSEN, *Studien zur Goldenen Bulle von 1356*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 22, 1966, s. 227–253; WOLFGANG D. FRITZ, *Einleitung*, in: *Die Goldene Bulle Kaiser Karls IV. vom Jahre 1356*, bearb. v. Wolfgang D. Fritz, *Fontes iuris Germanici antiqui in usum scholarum ex MGH separatim editi*, Weimar 1972, s. 9–32 (na s. 36–42 je podrobný seznam starší literatury); HORST KMUNTSCHKE, *Zur historischen Charakterisierung der Gesetzgebung Karls IV. in der Goldenen Bulle von 1356*, in: *Mezinárodní vědecká konference Doba Karla IV.*, s. 6–23; B.-U. HERGEMÖLLER, *Fürsten, Herren und Städte*, passim; týž, *Cogor adversum te*, s. 126–220.

[1110] Sněmovní jednání doslova den po dni podrobně popisuje B.-U. HERGEMÖLLER, *Fürsten, Herren und Städte*, s. 156–213.

vlastnické vztahy a spory mezi purkrabími, nejvyšším mistrem královské komory Zbyňkem Zajícem z Házmburku a zástupci města. Proto se většina jednání konala v bytech kompetentních činitelů v měšťanských domech nebo v domech církevních institucí. Velká shromáždění se pak mohla konat v norimberských kostelech. Podle místní tradice byl prý Karlovým sídlem během přípravy říšského zákoníku dům *Zum güldenen Schild* („U Zlatého štítu"), patřící norimberskému obchodníkovi Hallerovi.[1111] – Jednání nejslavnějšího sněmu, jaký se kdy v Norimberku konal, bylo plánováno do 6. ledna 1356. O čtyři dny se však protáhlo, takže sněm skončil slavnostním vyhlášením ukončených kapitol Zlaté buly až 10. ledna.

V Norimberku byla dokončena první část říšského zákona, zahrnující kapitoly I–XXIII. Na jaro 1356 byl ohlášen nový sněm, na němž mělo být projednáno pokračování zákoníku, ale nakonec byl svolán až na Vánoce téhož roku. Pro projednání a přijetí druhé části Zlaté buly si Karel IV. vybral říšské město Mety. Císař chtěl říšského sněmu ve městě ležícím na německo-francouzském pomezí, kde se 300 let podobné shromáždění nekonalo a „kam po tři století nikdy nezavítal korunovaný císař",[1112] využít také k jednání s francouzským králem, především k dalšímu pokusu o prosazení říšských zájmů vůči Francii, konkrétně k prosazení lenní závislosti jihozápadních oblastí Francie na říši,[1113] a k projednání záležitostí souvisejících s lucemburským dědictvím v nedalekém Brabantsku, kde nedávno zemřel vévoda Jan III., tchán Karlova nevlastního bratra Václava. Karel se vydal z Prahy přes Mohuč a Trevír. Cestou se k němu připojil trevírský arcibiskup Boemund

---

[1111] Srov. B.-U. HERGEMÖLLER, *Fürsten, Herren und Städte*, s. 35–37. Napětí mezi Hohenzollerny zastávajícími úřad norimberských purkrabí a norimberskými měšťany trvalo od povstání v Norimberku 1348–1349. Karel se snažil držet v těchto vztazích neutrální kurz, podpora říšského města však pro něho byla důležitější, proto při svých pobytech v Norimberku často bydlel u měšťanů. Srov. MARKUS TWELLENKAMP, *Die Burggrafen von Nürnberg und das deutsche Königtum (1273–1417)*, Nürnberg 1994 (= Nürnberger Werkstücke zur Stadt- und Landesgeschichte, Bd. 54), s. 70–76. K povstání srov. WOLFGANG STROMER, *Die Metropole im Aufstand gegen König Karl IV. – Nürnberg zwischen Wittelsbach und Luxemburg Juni 1348–September 1349*. Mit einer Beilage „Das hochmittelalterliche Judenviertel Nürnbergs", eine topographische Rekonstruktion von Karl Kohn, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg 65, 1978, s. 55–90.

[1112] Srov. *Kronika Beneše z Weitmile*, PDČ IV, s. 526; česky: *Kroniky doby Karla IV.*, s. 231n.

a snad i světští kurfiřti. Dne 17. listopadu 1356 byl císař s velikou slávou uvítán v Metách.[1114] Metský biskup, duchovenstvo a měšťané mu vyšli na tři míle naproti a v slavnostním procesí ho s modlitbami a za zpěvu duchovních písní dovedli do katedrály, kde se za zvuků varhan konalo triumfální přijetí. Teprve později přijeli do Met arcibiskupové mohučský a kolínský. Mezi dalšími projednávanými záležitostmi získal Karel IV. v Metách od zbývajících kurfiřtů souhlasné „listy"[1115] o českém kurfiřtském právu a o dalších záležitostech týkajících se České koruny. Nejdůležitějším tématem sněmovního jednání však bylo projednání a dokončení zbývajících osmi kapitol říšského zákoníku (XXIV.–XXXI.) stejným způsobem, jakým byly projednány a dokončeny předchozí kapitoly.

Mimořádného lesku dodala sněmu přítomnost následníka francouzského trůnu a Karlova synovce a jmenovce, vévody z Normandie a dauphina z Vienne, rovněž jeho mladšího bratra Jana, hraběte

---

[1113] Karel IV. se již od léta 1355 pokoušel dosáhnout toho, aby Dauphiné bylo uděleno francouzskému korunnímu princi jako říšské léno, stejně tak burgundský hrabě (svobodné hrabství burgundské bylo východní částí burgundského = arelatského království) měl složit lenní slib říši, dále Karel žádal vydání některých měst říši. Srov. BEDŘICH MENDL, *Vyjednávání o česko-francouzský spolek 1355* (Ze studií k Regestům), Českou minulostí 1, Praha 1929, s. 111–123; HEINRICH NEUREITHER, *Das Bild Kaiser Karls IV. in der französischen Geschichtsschreibung*, Inaugural-Dissertation, phil. Fakultät Heidelberg, 1964, s. 102–113; HEINZ THOMAS, *Die Beziehungen Karls IV. zu Frankreich von der Rhenser Wahl im Jahre 1346 bis zum grossen Metzer Hoftag*, in: Kaiser Karl IV. 1316–1378, Bll. f. dt. LG 114, s. 165–201, zde zvl. s. 179–201; J. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, s. 246–249.

[1114] Uvítání a průběh sněmu podrobně vylíčil neznámý metský měšťan, současník událostí. Jeho vyprávění je dochováno v kompilaci metského kronikáře Philippa de Vigneulles (1471–okolo 1525). Srov. *Chroniques de la ville de Metz (900–1552)*, ed. J. F. HUGUENIN, Metz 1838, s. 98–101 (novější vydání, *La chronique de Philippe de Vigneulles*, ed. Ch. BRUNEAU, 1–4, Besançon–Metz 1927–1933, jsem neměla k dispozici). Základní údaje o autorovi uvádí AUGUSTE MOLINIER, *Les sources de l'histoire de France des origines aux guerres d'Italie (1494)*, V, Paris 1904, s. 51n., č. 4765 a 4768. Další informace zaznamenal ve své kronice Beneš Krabice z Weitmile (PDČ IV, s. 526, *Kroniky doby Karla IV.*, s. 231n.), *Die Chronik des Mathias von Neuenburg*, Au. Contin., cap. 161, s. 486, a další současníci. K projevům panovnické reprezentace na metském sněmu srov. H. NEUREITHER, *Das Bild*, s. 167–169. Srov. též JOSEPH GOTTSCHALK, *Anna von Schweidnitz. Die einzige Schlesierin mit der Kaiserinnenkrone*, Jahrbuch der Schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau 17, 1972, s. 36n.

[1115] V historické literatuře se pro tyto písemnosti vžilo označení „souhlasný list" (německy „Willebrief"). Diplomaticky jsou to však listiny. Podrobněji o nich srov. zde níže.

z Poitiers, a také papežského legáta kardinála-biskupa Albana Elie Talleyranda z Périgord. Ti přijeli do Met s početnými doprovody krátce před zahájením vlastního sněmu. Den před zahájením sněmu, 24. prosince, byly uspořádány lenní holdy a přísahy císaři. Pak následovalo udílení lén. Ráno na Boží hod vánoční, 25. prosince, se konaly slavnostní mše. Při jitřní Karel IV. oblečený v císařském šatu, s císařskou korunou na hlavě a s taseným mečem v ruce přednesl sedmou lekci matutina na mešní perikopu „Vyšlo nařízení od císaře Augusta". Po hlavní mši byli kurfiřti, francouzští hosté a vybraná říšská knížata pozváni na oběd do speciálně postaveného dřevěného pavilonu na břehu říčky Seille. Na pokročilou roční dobu neobvykle vlídné počasí dovolilo, aby ostatní hosté stolovali pod širým nebem. Kurfiřti na koních obsluhovali císaře podle svých hodností. Říšského číšníka a českého kurfiřta zastupoval císařův nevlastní bratr Václav Lucemburský. Soudobí historikové, především anonymní metský kronikář, český kronikář Beneš Krabice z Weitmile i kronikáři němečtí podrobně vylíčili tyto události a barvitě popsali, jak hosté přijížděli na koních až ke stolům, kde předali koně přítomným šaškům a hercům, zaznamenali rozsazení hostů, obsluhu u stolů i předkládané menu, jehož vrcholem byl pečený jelen a kanec. S velikým hlukem a za zvuku rohů je přinesli k císařskému stolu na koních nejvyšší říšský lovčí markrabí míšeňský a podlovčí hrabě ze Schwarzburgu, obklopení smečkami loveckých psů. Davu lidí venku byl předložen pečený vůl, do něhož byl vložen vepř, dovnitř vepře beran, do berana husa, uvnitř pak ještě byla slepice a v ní vejce.

Ve vyprávění současníků téměř zaniká hlavní důvod slavnosti: Téhož dne byly v přítomnosti kurfiřtů a hostů vyhlášeny připravené kapitoly Zlaté buly, jimiž byl základní říšský zákon dokončen.

Na formulacích říšského zákona se vedle císaře s největší pravděpodobností podíleli přední činitelé Karlovy kanceláře, především asi jeho dvorský kancléř Jan ze Středy. Ten je nejspíše autorem úvodní modlitby, předmluvy a některých dalších pasáží Zlaté buly.[116] Text, který úředníci připravili, byl pak upravován při jednáních v Norimberku a v Metách. Významnější zásahy do připravovaného textu pocházejí z pera mohučského arcibiskupa Gerlacha Nasovského, kolínského arcibiskupa Viléma z Gennepu a štrasburského biskupa Jana z Lichten-

bergu, v některých kapitolách je zřejmý vliv bamberského biskupa Lupolda z Bebenburgu.[1117]

Výsledný text Zlaté buly musel ovšem být politickým kompromisem již proto, že zájmy jednotlivých činitelů a společenských vrstev zastoupených na říšském sněmu se v mnoha otázkách diametrálně rozcházely. Karlovi IV. se nepodařilo prosadit beze zbytku své představy, protože musel brát ohled zvláště na kurfiřty a říšská knížata.

Po úvodní modlitbě a císařově proklamaci[1118] upravovala Zlatá bula Karla IV. z roku 1356 na prvním místě volbu římskoněmeckého krále sedmi voliteli, kurfiřty, kteří byli zároveň nositeli říšských arciúřadů, věnovala pozornost jejich osobám, postavení a právům, a také volebnímu ceremoniálu.[1119] Zvláštní místo mezi kurfiřty pak měl mít český král jako nositel nejvyšší hodnosti mezi světskými kurfiřty.

Právo volit římskoněmeckého krále a snad i budoucího císaře[1120] měli v nejstarších dobách všichni světští i duchovní urození říše, i když vlastního aktu se účastnili jen někteří. Ostatní se zpravidla k novému panovníkovi přihlásili při jeho objížďce říší, jíž se fakticky ujímal vlády.[1121] Šlo evidentně o právo zvykové, které se neopíralo o žádný legislativní ani právně teoretický akt. Volba se odehrávala zpravidla aklamací a složením holdu nastupujícímu králi.[1122] Od volby Konráda II. roku 1024 je prameny doloženo také odevzdávání hlasů volenému králi, přičemž si někteří účastníci, především mohučský

[1116] Srov. B.-U. HERGEMÖLLER, *Fürsten, Herren und Städte*, s. 157, kde jsou též vyvráceny pochybnosti K. ZEUMERA, *Die Goldene Bulle*, s. 179n. Základní práci o Janovi ze Středy napsal JOHANN KLAPPER, *Johann von Neumarkt. Bischof und Hofkanzler*, Leipzig 1964. Srov. též MARIE BLÁHOVÁ, *Život a dílo Jana ze Středy*, in: Studia z dziejów Środy Śląskiej, regionu i prawa Średzkiego, red. Ryszard Gładkiewicz, Acta Universitatis Wratislaviensis No 980, Historia LXX, Wrocław 1990, s. 77–93, táž, *Kandidatura Jana ze Středy na úřad vratislavského biskupa*, in: Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej, red. naukowa Antoni Barciak, Katowice 2000, s. 86–104; táž, *Lux Romana v díle Jana ze Středy*, in: Lux Romana w Europie śródkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska, red. Antoni Barciak, Katowice 2001, s. 76–88 (uvedena též další literatura). Z novější literatury srov. též JANA NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000, s. 140–151.

[1117] Srov. E. L. PETERSEN, *Studien*, s. 245. B.-U. HERGEMÖLLER, *Fürsten, Herren und Städte*, s. 157, považuje ovšem oproti starší literatuře včetně práce Petersenovy podíl Lupolda z Bebenburgu za nepatrný.

[1118] K tomu především B.-U. HERGEMÖLLER, *Cogor adversum te*, s. 125–220.

[1119] *Zlatá bula*, kap. I–XII.

arcibiskup, činili nárok na „první hlas", tedy první vyhlášení jména kandidáta. Volba byla ovšem stále spojena s holdováním.[1123] Volba odevzdáváním hlasů se upevnila v průběhu 11. století při „svobodných volbách", tedy tehdy, když měl na trůn nastoupit někdo jiný nežli syn předchozího panovníka nebo když byl volen protikrál, a zatlačovala

---

[1120] Prameny ke vzniku kurfiřtského úřadu vydal BERNARD SCHIMMELPFENNIG, *Die deutsche Königswahl im 13. Jahrhundert*, 2: Die Wahlen von 1256/57 und 1273, Göttingen 1968. Starší literaturu k této problematice shrnuje ZDENĚK FIALA, *Počátky české účasti v kurfiřtském sboru*, Sborník historický VIII, 1961, s. 27–66; z novější literatury k říšské volbě srov. *Königswahl und Thronfolge in fränkisch karolingischer Zeit*, hrsg. v. EDUARD HLAWITSCHKA, Darmstadt 1975; *Königswahl und Thronfolge in ottonisch-frühdeutscher Zeit*, hrsg. v. EDUARD HLAWITSCHKA, Darmstadt 1971; *Uta Reinhard, Untersuchungen zur Stellung der Geistlichkeit bei den Königswahlen im Fränkischen und Deutschen Reich (751–1250)*, Marburg 1975; ULRICH REULING, *Die Kur in Deutschland und Frankreich. Untersuchungen zur Entwicklung des rechtsförmlichen Wahlaktes bei der Königserhebung im 11. und 12. Jahrhundert*, Göttingen 1979 (= Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 64); ULRICH SCHMIDT, *Königswahl und Thronfolge im 12. Jahrhundert*, Köln–Wien 1987. Z novějších prací ke vzniku kurfiřtského úřadu srov. EGON BOSHOF, *Erstkurrecht und Erzämtertheorie im Sachsenspiegel*, in: Beiträge zur Geschichte des mittelalterlichen deutschen Königtums, hrsg. v. Theodor Schieder (= Historische Zeitschrift, Beiheft 2), München 1973, s. 5–83; HUGO STEHKÄMPER, *Der Kölner Erzbischof Adolf von Altena und die deutsche Königswahl*, tamtéž s. 5–83; WINFRIED BECKER, *Der Kurfürstenrat. Grundzüge seiner Entwicklung in der Reichsverfassung und seine Stellung auf dem westphalischen Friedenskongres*, Münster 1973, s. 23–102; BERNWARD CASTORPH, *Die Ausbildung des römischen Königswahlrechtes. Studien zur Wirkungsgeschichte des Dekretale „Venerabilem"*, Göttingen–Frankfurt–Zürich 1978; PAUL HOFFMANN, *Die bildlichen Darstellungen des Kurfürstenkollegiums von den Anfängen bis zum Ende des Hl. Römischen Reiches (13.–18. Jh.)*, Bonn 1982; FRANZ-REINER ERKENS, *Der Erzbischof von Köln und die deutsche Königswahl. Studien zu Kölner Kirchengeschichte, zum Krönungsrecht und zur Verfassung des Reiches (Mitte 12. Jh. bis 1806)*, Siegburg 1987 (= Studien zur Kölner Kirchengeschichte 21); ARMIN WOLF, *Seit wann spricht man von Kurfuersten? Eine Begriffsgeschichtliche Untersuchung*, in: Papstgeschichte und Landesgeschichte. Festschrift für Hermann Jakobs zum 65. Geburtstag, hrsg. von Joachim Dahlhaus und Armin Kohnle in Verbindung mit Jürgen Miethke, Folker E. Reichert und Eike Wohlgast, Köln–Weimar–Wien 1995 (Beihefte zum Archiv für Kulturgeschichte, Heft 39), s. 401–435; týž, *Die Entstehung des Kurfürstenkollegs 1198–1298. Zur 700-jährigen Wiederkehr der ersten Vereinigung der sieben Kurfürsten*, Idstein 1998; nejnověji se touto problematikou zabývá FRANZ-REINER ERKENS, *Kurfürsten und Königswahl. Zu neuen Theorien über den Königswahlparagraphen im Sachsenspiegel und die Entstehung des Kurfürstenkollegiums*, MGH, Studien und Texte 30, Hannover 2002; sborník *Königliche Tochterstämme, Königswähler und Kurfürsten*, hrsg. v. ARMIN WOLF, Frankfurt am Main 2002. Problematiku počátků českého kurfiřtského hlasu a podílu českých panovníků na říšské volbě shrnuje IVAN HLAVÁČEK, *Die böhmische Kurwürde in der Přemyslidenzeit*, tamtéž, s. 79–106.

holdování do pozadí. To následovalo až druhý den. Odevzdáváním hlasů volili v zásadě jen přední přestavitelé říšské šlechty, od konce 12. století již pouze příslušníci říšského knížecího stavu.[1124] Přitom počet přítomných knížat kolísal, jen zřídka přesáhl sto účastníků, mnohem častěji nedosáhl ani třiceti, většinou jich bylo mnohem méně.[1125]

Nejstarší „teorii" říšské volby formulovala vlastně papežská kurie, když po jistých nesrovnalostech v otázce „práva" či „neoprávněnosti" zásahů papežské kurie do volby římskoněmeckého panovníka po volbě Oty Brunšvického (1198) papež Inocenc III. v proslulé bule *Venerabilem* výslovně uznal právo všech říšských knížat volit „krále, který pak má být povýšen na císaře". Bula *Venerabilem* byla převzata do oddílu pojednávajícím o kanonické volbě ve sbírce papežských dekretálů a stala se zákonným opatřením kanonického práva.[1126]

Ačkoli prameny první poloviny 13. století zpravidla tvrdí, že krále volili „všichni" knížata, nelze tomuto tvrzení přikládat velkou váhu. Navíc i při větším počtu přítomných o volbě ve skutečnosti rozhodovalo pouze několik, jenom výjimečně více než deset, knížat. Jejich počet přitom postupně klesal, jen někteří také při volbě vystupovali pravidelně.[1127] Konečně při volbě v roce 1257, kdy byli v krátkém časovém odstupu zvoleni Richard Cornwalský a Alfons Kastilský,

---

[1121] Srov. FRANZ-REINER ERKENS, Multi *oder* pauci? *Überlegungen zur fürstlichen Wahlbeteiligung an den Königswahlen der staufischen Epoche*, in: Von sacerdotium und regnum. Geistliche und weltliche Gewalt im frühen und hohen Mittelalter, Festschrift für Egon Boshof zum 65. Geburtstag, hrsg. v. Franz-Reiner Erkens und Hartmut Wolff, Köln–Weimar–Wien 2002, s. 135–152, zvl. s. 136n.

[1122] Srov. U. REULING, *Die Kur*, s. 36n.

[1123] Srov. U. REULING, *Die Kur*, s. 34–36. Autor, tamtéž, s. 57, se domnívá, že vzorem pro „hlasování" včetně práva na „první hlas" (*prima vox*) byla biskupská volba.

[1124] Průběh volby odevzdáváním hlasů podává U. REULING, *Die Kur*, s. 201, k holdování tamtéž, s. 204, k účasti na volbě tamtéž, s. 202n.

[1125] Počet účastníků volby za vlády štaufských císařů a králů sleduje F. R. ERKENS, Multi *oder* pauci, s. 147n.

[1126] *Verum illis principibus ius et potestatem elegendi regem, in imperatorem postmodum promovendum, recognoscimus, ut debemus, ad quos de iure ac antiqua consuetudine noscitur pertinere; presertim, quum ad eos ius et potestas huiusmodi ab apostolica sede pervenerit, quae Romanum imperium in personam magnifici Caroli a Graecis transtulit in Germanos.* Srov. dekretál *Venerabilem*, *Corpus iuris canonici*, editio Lipsiensis secunda. Post Aemilii Ludovici Richteri curas ... instruxit AEMILIUS FRIEDBERG, II, Graz 1959, sl. 80.

prameny informují již pouze o sedmi volitelích, kolínském, mohučském a trevírském arcibiskupovi, o falckrabí rýnském, markrabí braniborském, vévodovi saském a králi českém, kteří tehdy rozdělili své hlasy mezi oba kandidáty.[1128]

Reálná situace říšské volby roku 1257 zprvu nenalezla odezvu u papežské kurie. Kliment IV. se nadále obracel ke všem knížatům. Řehoř X. odmítl argumenty kastilských zástupců o kruhu knížat zmocněných k volbě jako stranický názor. Nové pojetí přináší až *Lectura super V libris decretalium* proslulého církevního právníka Jindřicha ze Susy (před 1200–1270), pozdějšího biskupa v Embrun a kardinála-biskupa ostijského (podle toho byl nazýván „Hostiensis"), přesněji dodatek, který k jeho spisu připojil právník Ioannes Andreae v roce 1301.[1129]

[1127] Srov. F. R. ERKENS, Multi *oder* pauci?, s. 141–150, přehled rozhodujících účastníků na s. 150, pozn. 81. Pramenné zprávy o hlavních volbách z hlediska postavení jednotlivých knížat sleduje též B. CASTORPH, *Die Ausbildung*, s. 36–50.

[1128] Srov. *MGH, Constitutiones* 2, č. 385, s. 484; č. 397, s. 500. Richarda Cornwallského zvolili 13. ledna 1257 před branami volebního města Frankfurtu, do něhož nebyli vpuštěni, falckrabí rýnský a arcibiskup kolínský, který zastupoval zároveň arcibiskupa mohučského. Ve Frankfurtu zatím jednali o volbě arcibiskup trevírský, vévoda saský, zástupci braniborského markrabího a českého krále. Alfons Kastilský byl zvolen ve Frankfurtu 1. dubna 1257 hlasy arcibiskupa trevírského, markrabího braniborského, vévody saského a krále českého (osobně byl přítomen pouze trevírský arcibiskup Arnold, který volbu organizoval, a zástupce českého krále). Srov. VÁCLAV NOVOTNÝ, *České dějiny* I, 3, Praha 1937, s. 63–66. K argumentaci obou stran pokud jde o jejich volitele též B. CASTORPH, *Die Ausbildung*, s. 88–93. A. WOLF, *Die Entstehung*, s. 45–47, nepovažuje ovšem účastníky voleb z roku 1257 za sedm kurfiřtů, ale pouze za skupiny knížat, kteří se nikdy nesešli na jednom místě. HEINZ THOMAS, *König Wenzel, Reinmar von Zweter und der Ursprung des Kurfürstentums im Jahre 1239*, in: Aus Archiven und Bibliotheken. Festschrift für Raymund Kottje zum 65. Geburtstag, hrsg. v. Hubert Mordek (= Freiburger Beiträge zur mittelalterlichen Geschichte, Bd. 3), Frankfurt am Main etc. 1992, s. 347–372, nepříliš přesvědčivě hledá počátek volby prostřednictvím kurfiřtů v roce 1239. Jak ukázal A. WOLF, *Seit wann*, s. 417–421, je tak zvaný Kurfürstenspruch, o nějž se tato hypotéza opírá, až v mladší části Heidelberského zpěvníku, kde jsou špruchy různých autorů, a má zcela jiný charakter nežli špruchy Reinmarovy. V novější české historiografii VRATISLAV VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české II*, Praha–Litomyšl 2000, s. 342–344, předpokládá s odvoláním na VÁCLAVA NOVOTNÉHO (ČD I, 3, s. 664n.) existenci kurfiřtských úřadů již v roce 1237, aniž by uvedl jakýkoli argument proti badatelským výsledkům posledních více než sedmdesáti let.

[1129] Na skutečnost, že jde o pozdější přípis, upozornil A. WOLF, *Die Entstehung*, s. 48.

V komentáři k dekretálu *Venerabilem* ke slovu *„illis"* je vyjmenováno sedm kurfiřtů včetně českého krále, jehož hlas je prý žádoucí pouze tehdy, když předchozí kurfiřti nedosáhnou shody.[1130]

První pramen říšské provenience, který se dotýká říšské volby a sleduje i kurfiřtský úřad, respektive úřady, je Sachsenspiegel („Saské zrcadlo") magdeburského radního Eikeho z Repgowa, sepsaný asi v průběhu druhého a třetího desetiletí 13. století.[1131] Eike z Repgowa konstatuje, že krále volí všichni říšští knížata, veřejně vyhlásit volbu, „provolat" zvoleného, pak má šest knížat, a to „biskup" trevírský, mohučský a kolínský, dále falckrabí rýnský jako truchses (stolník), vévoda saský jako maršálek a markrabí braniborský jako komorník. Říšský číšník český král nemá volit, „protože není Němec".[1132] Eike z Repgowa tedy předpokládá významnější postavení jmenovaných úředníků při volbě, které vyplývá právě z úřadů, jež zastávali, ale nikoli jejich výhradní právo volit římskoněmeckého krále.[1133] Ke změně došlo po polovině 13. století, kdy tři arcibiskupové a čtyři nejvyšší úředníci vystupují již jako jediní volitelé římskoněmeckého krále.[1134]

Říšskými arciúřady[1135] se rozuměl výkon čestných služeb prokazovaných římskému králi při slavnostní hostině. Jejich vznik souvisel zřejmě s korunovacemi říšských panovníků. Při nich působili jednak

---

[1130] *Henricus de Segusia, Lectura super V libris Decretalium*, Venezia 1581, přetisk Torino 1965, liber. 1, fol. 59v–61v. Srov. též B. CASTORPH, *Die Ausbildung*, s. 85–87.

[1131] *Sachsenspiegel. Landrecht*, hrsg. v. KARL AUGUST ECKHARDT, MGH Fontes iuris germanici antiqui, nova series, 1, 1, Hannover 1995 (Unveränderter Nachdruck der 1973 Göttingen u. Frankfurt erschienenen Ausgabe). K datování srov. E. BOSHOF, *Erstkurrecht*, s. 95n.

[1132] *De scenke des rikes, de koning van Behemen, de ne hevet nenen kore, umme dat he nicht dudisch n'is.* Sachsenspiegel. Landrecht, III 57, § 2., s. 243. Srov. především Z. FIALA, *Počátky české účasti*, s. 37.

[1133] Eike von Repgow naopak zdůrazňuje, že právo volit mají všichni říšští knížata, duchovní i laikové. *Sint <so> kesen des rikes vorsten alle, papen unde leien. De to deme ersten an deme kore benant sin, de ne scolen nicht kesen na erme mutwillen; wan swene de vorsten alle to koninge irwelet, den scolen se aller erst bi namen kesen. Sachsenspiegel*, tamtéž.

[1134] E. BOSHOF, *Erstkurrecht*, s. 98 a 120n., interpretuje příslušný odstavec Saského zrcadla jako přednostní právo jmenovaných osob při volbě, považuje však toto tvrzení za názor pouze kolínsko-welfské strany v říši, který se prý v průběhu druhé čtvrtiny 13. století prosadil v důsledku nezájmu většiny říšských knížat o říšské záležitosti a dynastických změn v některých oblastech říše.

[1135] K vývoji říšských arciúřadů srov. především E. BOSHOF, *Erstkurrecht*, s. 99–105.

nejvýznamnější duchovní knížata, arcibiskupové kolínský, mohučský a trevírský. Ti prováděli vlastní obřad korunovace. Na její světské části, v korunovačním průvodu a při hostině, vykonávali čestné služby kmenoví vévodové. Čestné služby jsou v pramenech občas zmiňovány od 10. století. Tehdy se při jejich výkonu střídala přední říšská knížata.[1136] V průběhu 12. století se z nich vyvinuly dědičné „nejvyšší" úřady, později – poprvé po roce 1230 – nazývané „arciúřady" – *archiofficia*. Byl to úřad nejvyššího stolníka, číšníka, maršálka a komorníka. Jako první je prameny doložen výkon úřadu nejvyššího číšníka. Již ve 12. století ho dědičně zastávali čeští panovníci. Nejstarší zmínka se vztahuje ke svatbě Jindřicha V. s Matyldou Anglickou v Mohuči v roce 1114, kdy tento úřad vykonával český kníže Vladislav I.[1137] Další narážka, tentokrát v německé básni Graf Rudolf, se vztahuje k českému králi Vladislavovi II.[1138] Výkon všech nejvyšších říšských úřadů je poprvé doložen při dvorské slavnosti Fridricha Barbarossy v Mohuči v roce 1184. Úřad stolníka, číšníka, komorníka a maršálka tam vykonávali králové, vévodové a markrabí.[1139]

V následující době zastávali úřad truchsesa neboli stolníka falckrabí rýnští, úřad číšníka český kníže, později král, úřad maršálka vévodové sasští a úřad komorníka markrabí braniborští. S říšskými arciúřady tedy také nejspíše souviselo pozdější právo jejich nositelů volit římského krále. Celkový počet volitelů pravděpodobně souvisel s mystikou čísla sedm, jež ve 13. století nabylo státoprávního významu pro vymezení politické korporace. Jednotliví úředníci-kurfiřti také celkem rovnoměrně pokrývali geografické oblasti říše.

Po dvojí volbě v roce 1257, na níž se poprvé, byť v rozdílných táborech, podílelo sedm kurfiřtů, nebyl ještě kurfiřtský sbor definitivně konstituován. Volby Rudolfa Habsburského 1273 se místo českého

---

[1136] Přehled podává E. BOSHOF, *Erstkurrecht*, s. 99n.

[1137] *In ipsis enim nuptiis convenerant archiepiscopi 5, episcopi 30, duces 5; ex quibus dux Boemiae summus pincerna fuit.* Srov. *Ekkehardi Uraugiensis Chronica*, ed. GEORG WAITZ, P. KILON, MGH SS VI, Hannoverae 1844, s. 248.

[1138] *Graf Rudolf*, hrsg. v. C. v. KRAUS, Heidelberg 1912, Db 15n., s. 60.

[1139] *Officium dapiferi sive pincerne, camerarii vel marscalci, non nisi reges vel duces aut marchiones amministrabant.* Srov. Chronica Slavorum III, 9 (*Arnoldi abbatis Lubecensis Chronica*, rec. JOHANN MARTIN LAPPENBERG, MGH SS 21, s. 152). K tomu E. BOSHOF, *Erstkurrecht*, s. 100n.

krále, jenž se sám ucházel o kandidaturu a s volbou Rudolfa Habsburského nesouhlasil, pravděpodobně zúčastnil bavorský vévoda Jindřich, bratr rýnského falckrabího Ludvíka. Českému králi bylo právo volit říšského krále definitivně potvrzeno na konci osmdesátých a na počátku devadesátých let 13. století. Když Rudolf Habsburský potřeboval podporu českého krále k volbě svého syna, uznal dvěma listinami právo svého zetě, českého krále Václava II., a jeho nástupců – ve druhé listině i předchůdců – na českém trůně, volit římskoněmeckého krále.[1140] V obou listinách byl českému králi zároveň potvrzen čestný úřad říšského arcičíšníka. Obě listiny potvrdil také Karel IV. v roce 1348.[1141] Všech sedm kurfiřtů se však vůbec poprvé sešlo na jednom místě až po volbě Albrechta Rakouského ve Frankfurtu 27. července 1297 na norimberském sněmu v listopadu téhož roku. V té době se asi také poprvé objevilo pro sedm volitelů říšského krále označení „kurfursten" – kurfiřti.[1142] Od konce 13. století se ze sedmi kurfiřtů stal kolektivní orgán, kurfiřtské kolegium, které uplatňovalo nejen právo krále volit, ale také ho sesadit.[1143]

V době vydání Zlaté buly Karla IV. byl již kurfiřtský sbor pevně konstituován. Sedm kurfiřtů jako sedm sloupů říše je ve Zlaté bule přirovnáváno k sedmi zářícím svícnům, které mají osvítit říši.[1144] Karel IV. se především snažil odstranit všechny sporné otázky v souvislosti s postavením a osobami kurfiřtů. Ty vyvstávaly zvláště u laických kurfiřtů, kde se postavení volitele římského krále dědilo a nezřídka se stávalo předmětem dědických sporů. Bylo tedy nutno otázku nástupnictví kurfiřtů jednoznačně upravit. Kurfiřtský hlas a příslušný říšský úřad byly proto pevně vázány na území, k němuž náležely. Měl je dědit prvorozený syn spolu s územím, k němuž úřady příslušely. Zároveň byla vyřešena otázka poručnictví a plnoletosti dědiců kurfiřtského hlasu.[1145] Kurfiřty staví Zlatá bula před ostatní říšská knížata. Všechny

---

[1140] Srov. zde výše.

[1141] Srov. zde výše a texty na s. 107–110 a s. 123–126.

[1142] Srov. A. WOLF, *Seit wann*, s. 416, 421, zvl. s. 435. Volby ve Frankfurtu se tehdy nezúčastnil český král Václav II., byl však přítomen při první Albrechtově volbě v Mohuči 23. června 1298. Srov. KARL-FRIEDRICH KRIEGER, *Die Habsburger im Mittelalter. Von Rudolf I. bis Friedrich III.*, Stuttgart–Berlin–Köln 1994, s. 85–87.

[1143] Srov. především A. WOLF, *Die Entstehung*, s. 62–92, zvl. s. 87–89.

[1144] *Zlatá bula*, Předmluva.

leníky a poddané kurfiřtů také Karel IV. vyňal z pravomoci jiných soudů a podřídil je pouze soudu příslušného kurfiřta.[1146] Přední místo mezi laickými kurfiřty měl mít český král, „protože je korunovaný a pomazaný kníže."[1147] Zlatá bula již ve svém úvodu zdůrazňovala výjimečné postavení českého krále. Ten měl předcházet neshodám mezi kurfiřty, a to jako císař i jako český král-kurfiřt. Na říšských sněmech i jiných shromážděních měl mít přednost před kterýmkoli dalším přítomným králem. Zlatá bula potvrzovala českému králi rovněž titul říšského arcičíšníka.

Současně se Karel IV. pokusil zakotvit v říšském zákonu většinové volební právo, aby vyloučil možnost dvojí volby, jak se to v minulosti několikrát přihodilo, když se kurfiřti neshodli na jednom kandidátovi. V podobných případech měl podle Zlaté buly rozhodovat počet hlasů odevzdaných ve prospěch jednotlivých kandidátů.[1148] Obvyklou papežskou aprobaci přešel císař ovšem ve Zlaté bule mlčením.

Od svého nástupu na trůn projevoval Karel IV. mimořádný zájem o zachování míru v říši. Tento problém znepokojoval říšské panovníky i některé místní vládce od Karlovců. V době neustálých feudálních válek a sporů mezi teritoriálními vládci na nejrůznější úrovni bylo zachování míru téměř neřešitelným problémem. Někteří říšští panovníci i knížata se pokoušeli zajistit mír alespoň na určitou dobu uzavřením takzvaných zemských mírů, landfrýdů.[1149] Od druhé poloviny 11. století sjednávali někteří činitelé v říši vzájemné smlouvy o zachování míru na regionální úrovni. V roce 1103 vyhlásil Jindřich IV. první „zemský mír" pro celou říši na čtyři roky. Tímto způsobem měla být zajištěna ochrana vybraným místům, především kostelům, a skupinám osob, zvláště klerikům, ženám, obchodníkům a Židům. Fridrich I. využil zemského míru jako nástroje říšského soudnictví a pomocí přísah a pod hrozbou přísných trestů se snažil prosadit „mír" na všech

---

[1145] *Zlatá bula*, kap. VII.

[1146] *Zlatá bula*, kap. VIII (pro českého krále) a kap. XI (pro ostatní kurfiřty).

[1147] *Zlatá bula*, kap. IV, 1–2.

[1148] *Zlatá bula*, kap. II, 3–5.

[1149] Srov. H.-J. BECKER, *Landfrieden*, in: Lexikon des Mittelalters V, München–Zürich 1991, sl. 1657n.

společenských stupních. V době interregna byly uzavírány smlouvy o zemském míru na menších územích, dokonce i mezi městy. Také za vlády Ludvíka Bavora byla uzavřena řada spolků a jednot směřujících k zachování míru. Karel IV. se snažil využít těchto aktivit vedoucích ve svých důsledcích k uvolnění svazku s říší, naopak jako prostředku k opětnému připoutání vládců jednotlivých říšských území k říši a podrobit stavovské spolky své kontrole. Zlatá bula proto povolovala pouze spolky směřující k uchování míru a o jejich trvání měl rozhodovat panovník.[1150] V zemských mírových spolcích se snažil vidět nositele práva příslušné oblasti za účelem uzavření mírových záruk, aby potlačil mezistavovské spory. Tyto cíle sledoval již u prvních landfrýdů z doby své vlády uzavřených v letech 1347–1351, především však u mírových jednot, které uzavřel v letech 1353–1354. Osobní účast panovníkovi přitom zaručovala přímý vliv a stálou informovanost o aktuální situaci.

Největší porážku utrpěl „kupec na trůně"[1151] v záležitosti mincovní reformy. Císařův pokus o stabilizaci a sjednocení mince v rámci širšího teritoria odmítli především duchovní kurfiřti, protože se obávali ohrožení své mincovní svrchovanosti. Kurfiřtům tedy nakonec zůstalo neomezené právo dolování a ražby mince na svém území. Městům, která měla na reformě největší zájem, pak nezbylo než uzavírat mincovní spolky.[1152] Stejně tak snahy o snížení cel z dopravy po Rýně skončily v podstatě uznáním předchozího stavu, když Karel IV. ve Zlaté bule přenechal celní regál kurfiřtům.[1153]

Zvláštní pozornost byla ve Zlaté bule věnována Českému království. I v říšském zákonu sledoval Karel IV. zájem na vybudování a rozšíření českého rodového panství, přičemž mu nešlo pouze o konsolidaci vnitřních vztahů a o hospodářské a kulturní povznesení Čech,

---

[1150] *Zlatá bula*, kap. XV. Srov. též F. SEIBT, *Kaiser Karl IV., Probleme eines Profils*, s. 27; B.-U. HERGEMÖLLER, *Fürsten, Herren und Städte*, s. 117.

[1151] Srov. WOLFGANG VON STROMER, *Der kaiserliche Kaufmann*, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen, s. 63–73, kde je upozorněno na nejdůležitější pramenné doklady; F. SEIBT, *Kaiser Karl IV., Probleme eines Profils*, s. 23; F. KAVKA, *Místo Prahy*, s. 135.

[1152] *Zlatá bula*, kap. IX–X. Srov. k tomu B.-U. HERGEMÖLLER, *Fürsten, Herren und Städte*, s. 83–92.

[1153] *Zlatá bula*, kap. IX. Srov. též kap. XVII. K tomu B.-U. HERGEMÖLLER, *Fürsten, Herren und Städte*, s. 92–103, zvl. 99–103.

ale o vytvoření pevné základny pro politická jednání v říši a o možnou dynastickou kontinuitu v rodových zemích i v říši. Zlatá bula potvrzovala svobodnou volbu českého krále „obyvateli království" v případě vymření královského rodu po meči i po přeslici podle „privilegií, práv a zvyklostí". Na český stát se nevztahovalo ustanovení o právu římského panovníka disponovat kurfiřtským hlasem v případě vymření kurfiřtského rodu jako u ostatních světských kurfiřtů.[1554] Zlatá bula zaručovala českému králi svrchovanost nad českým královstvím. V samostatné kapitole je českému králi přiznána neomezená soudní pravomoc. Nikdo z poddaných českého krále neměl právo odvolávat se k cizímu soudu ani k císaři, ani nemohl být předvolán k soudu mimo české království.[1555] Českému králi bylo také potvrzeno právo razit zlaté a stříbrné mince. Stejně tak kapitoly o zlatých a stříbrných dolech a o přijímání Židů jsou směrovány především k českému králi.[1556]

Na tomtéž norimberském sněmu, kde byla vyhlášena první část Zlaté buly, byly také v prosinci 1355 českému králi potvrzeny všechny dosavadní územní zisky a inkorporovaná území českého státu. Konkrétně šlo o inkorporaci měst a pevností v Horní Falci a o ostatní území, která Karel IV. získal v říši, dále o připojení Slezska a Horní Lužice a o práva na některá další menší území. Aby byly nároky českého krále dostatečně pojištěny, dal si Karel IV. ještě uvedená práva a území stvrdit souhlasnými „listy" říšských kurfiřtů.[1557]

Kapitoly projednané v Metách se týkají především ceremoniálu na říšských sněmech. Karel IV., stejně jako všichni středověcí panovníci, přikládal velký význam prezentaci panovnického majestátu a slavnostnímu ceremoniálu, jímž byla opakovaně připomínána panovníkova autorita a božský původ jeho moci. Proto měly slavnosti pravidelně část liturgickou, jejíž součástí byla procesí a slavnostní mše, a světskou,

---

[1554] *Zlatá bula*, kap. VII, 2.

[1555] *Zlatá bula*, kap. VIII.

[1556] *Zlatá bula*, kap. IX–X.

[1557] K označení srov. zde výše. Tyto listiny jsou uloženy v Archivu České koruny, sign. 587–593, 594–599. Srov. *Archiv České koruny*. Edice faksimilií IV/1, 2, 1355–1360, Praha 1987, č. 589–594, 596–601. K tomu rovněž WOLFGANG D. FRITZ, *Kurfürstliche Willebriefe aus den Jahren 1348–1358*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 23, 1967, s. 171–187; B.-U. HERGEMÖLLER, *Fürsten, Herren und Städte*, s. 144–151.

k níž patřila především slavnostní hostina.[1158] Nedílnou součástí prezentace panovnické moci byly symboly, které ji reprezentovaly, a zavedené obřady. Žezlo, říšský meč, jablko a všechny koruny, jimiž byl Karel IV. korunován, měly při slavnostních příležitostech pravidelně provázet císaře. Zlatá bula do všech podrobností popisuje,[1159] jak má být v den sněmu císař oblečen a doveden k jednání, jakých atributů moci a reprezentace má být použito, jakým způsobem mají při sněmech jednotliví úředníci vykonávat své úřady, jak má být uspořádána slavnostní hostina, jakého zařízení a nádobí má být použito. Karel IV. se neomezil pouze na zpracování svých představ o způsobu prezentace panovnické moci v říšském zákoníku, ale uskutečnil je také v průběhu jednání v Metách od slavnostního příjezdu přes vyvrcholení slavností při oslavě Vánoc a vyhlášení závěrečných kapitol zákoníku až po svůj odjezd z Met. Popis slavností tak, jak je zachytili účastníci, odpovídá ustanovením Zlaté buly. Není pochyb o tom, že slavnost metského říšského sněmu probíhala podle ustanovení kapitol Zlaté buly vyhlášených právě v Metách, což je zároveň dokladem toho, že Karel IV. přijel do Met s konkrétní představou o obsahu, ne-li již s připraveným textem druhé části Zlaté buly.

Závěrečné kapitoly Zlaté buly[1160] obsahují ustanovení o místu volby a korunovace římského krále, o výši poplatků za udělení lén. Poslední z nich ukládá kurfiřtům, aby své nástupce dali od sedmi let učit kromě němčiny, v níž jsou vychováváni, také gramatiku, to znamená latinu, a italský a „slovanský" jazyk tak, aby ve čtrnácti letech ovládali všechny tyto říšské jazyky. – O francouzštině, jíž mluvili obyvatelé západních částí říše, se Zlatá bula nezmiňuje.

[1158] K reprezentaci panovnické moci a k příslušnému ceremoniálu a jeho funkci za Karla IV. srov. F. KAVKA, *Život na dvoře*, s. 58–87; H. NEUREITHER, *Das Bild*, s. 166–182.

[1159] *Zlatá bula*, kap. XXVI–XXVIII.

[1160] *Zlatá bula*, kap. XXIX–XXXI.

[1161] Na tuto stránku zákoníku upozornil JÜRGEN MIETHKE, *Die päpstliche Kurie des 14. Jahrhunderts und die „Goldene Bulle" Kaiser Karls IV. von 1356*, in: Papstgeschichte und Landesgeschichte., passim, zvl. s. 443n.; rovněž ECKHARD MÜLLER-MERTENS, *Karl IV.*, in: Deutsche Könige und Kaiser des Mittelalters, hrsg. v. Evamaria Engel u. Eberhard Holtz, Leipzig–Jena–Berlin 1989, s. 315. Srov. též HANS K. SCHULZE, *Grundstrukturen der Verfassung im Mittelalter*, Bd. III: *Kaiser und Reich*, Stuttgart–Berlin–Köln 1998, s. 247.

Zlatá bula Karla IV. se právě proto, že byla výsledkem kompromisu, tedy projevem shodné vůle císaře a kurfiřtů a ostatních říšských knížat, a zároveň vyjadřovala suverenitu říše vůči papežství,[1161] mohla stát základním říšským zákonem. Bezprostředně po jejím vzniku bylo pořízeno sedm opisů, pro říšské kurfiřty a pro říšská města Frankfurt nad Mohanem a Norimberk.[1162] Jednotlivé exempláře byly stvrzeny císařskou pečetí z tenkého zlatého plechu – zlatou bulou. Vlastní exemplář Karlův představuje pergamenová knížka malého formátu

---

[1162] F. SEIBT, *Die Goldene Bulle*, Nachwort, s. 144, předpokládá, že všichni kurfiřti dostali oficiální zpečetěný formulář Zlaté buly, ale vyhotovení Zlaté buly pro markrabího braniborského a vévodu saského se nepodařilo doložit, zatímco si oficiální zpečetěný exemplář pořídila dvě říšská města, Frankfurt jako říšské volební město a Norimberk jako sídlo říšského sněmu, na němž byla projednána první část Zlaté buly. Srov. W. D. FRITZ, *Einleitung*, s. 13 (autor se domnívá, že si oba kurfiřti, braniborský a saský, nepořídili vlastní exemplář Zlaté buly pro nedostatek peněz); J. MIETHKE, *Die päpstliche Kurie*, s. 444. Exemplář určený arcibiskupovi kolínskému jako říšskému kurfiřtovi byl vydán ve faksimile: *Die Goldene Bulle Kaiser Karls IV. von 1356. Faksimile der Ausfertigung für den Kurfürsten von Köln*, mit einer Einleitung von KURT HANS STAUB und JÖRG-ULRICH FECHNER sowie einer Übersetzung von Konrad Müller, Darmstadt 1982.

[1163] Tento, tzv. Český exemplář, je uložen v Rakouském státním archivu ve Vídni. Srov. faksimilové vydání: *Die Goldene Bulle Kaiser Karls IV. Faksimiledruck nach der Originalausfertigung für Kaiser Karl IV., gefertigt in Nürnberg und Metz 1356 und heute im Österreichischen Staatsarchiv Wien*, Osnabrück 1973 (= Rechtsdenkmäler. Faksimiledrucke von Quellenwerken zur Rechtsentwicklung, Bd. 6).

[1164] Rukopis se 48 miniaturami je uložen v Národní knihovně ve Vídni, sign. 338. Byl vydán ve faksimile s odborným komentářem v samostatném svazku: *Die Goldene Bulle. König Wenzels Handschrift.* Vollständige Faksimile-Ausgabe im Originalformat des Codex Vindobonensis 338 der Österreichischen Nationalbibliothek, Kommentar ARMIN WOLF, Graz 1977 (= Codices selecti. Vol. 60). Srov. též *Copia manuscripti Aureae Bullae Caroli IV Rom. Imp. quod in Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi invenitur, atque anno Christ. 1400 iussu Wenceslai Imp. confectum, multisque imaginibus pulcherrime pictis et inauratis exornatum, hic iisdem figuris affabre aeri incisis exhibetur.* Curante HENRICO GÜNTERO THÜLEMARIO. Anno 1697. Angebunden an: THÜLEMEYER, HEINRICH GÜNTER: *Tractatio de Bulla Aurea...* Franconofurti ad Moenum 1697; znovu 1724; rovněž *Die Goldene Bulle.* Nach König Wenzels Prachthandschrift (citováno výše).

[1165] Zlatá bula je v obou zněních dodnes dochována asi ve stovce rukopisů, v inkunábulích jsou známa tři vydání latinského a šest vydání německého textu. – Jedno z vydání německého znění je dostupné rovněž ve faksimile. Srov. *Die güldin Bulle und künigclich reformacion. Straßburg 1485.* Der erste illustrierte Druck des Kaiserlichen Rechtsbuches Karls IV. aus dem Jahre 1356. Faksimiledruck mit einer Einleitung von ARMIN WOLF, Frankfurt/Main 1968 (= Mittelalterliche Gesetzbücher Europäischer Länder in Fachsimiledrucken. Im Auftrag des Max-Planck-Institus für Europäische Rechtsgeschichte, hrsg. v. Armin Wolf, Bd. 1).

rovněž s přivěšenou zlatou bulou.[1163] Další, zvláště nádherný iluminovaný rukopis, si pořídil milovník krásných knih Václav IV., dědic a nástupce Karla IV., v roce 1400, v době, kdy byl sám sesazován z říšského trůnu.[1164] Zákoník byl přeložen do němčiny a nadále opisován v latinském originálu i v německém překladu – tyto exempláře již pochopitelně nebyly opatřeny císařskou pečetí. Po vynálezu knihtisku byla Zlatá bula v obou zněních šířena tiskem.[1165] Téměř půl tisíciletí se podle ní řídilo říšské právo a ceremoniál při volbách římských králů. Ještě Johann Wolfgang Goethe se ve škole v říšském volebním městě Frankfurtu učil zpaměti celé pasáže z latinského textu Zlaté buly. Platnost ztratila Zlatá bula Karla IV. až se zánikem Svaté říše římské národa německého za napoleonských válek v roce 1806.

Vydáním Zlaté buly dosáhla zákonodárná činnost Karla IV. vrcholu. I nadále císař vydával privilegia pro města, šlechtu a církevní instituce v říši i v zemích České koruny. Ty však svým významem nepřekonaly Zlatou bulu.

MARIE BLÁHOVÁ

Karel IV.

STÁTNICKÉ DÍLO

překlady

1

ZALOŽENÍ NOVÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO A KLÁŠTERA NA SLOVANECH

1

ZALOŽENÍ NOVÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO A KLÁŠTERA NA SLOVANECH

1.1 Založení Nového Města pražského

1.1.1 Zakládací listina Nového Města pražského z 8. března 1348

1.1.2 Osvobození obyvatel Nového Města pražského od daní z 8. března 1348

1.2 Zakládací listina kláštera na Slovanech daná Arnoštem z Pardubic v Praze dne 14. prosince 1348

1.1.1 ZAKLÁDACÍ LISTINA NOVÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO

Římský a český král Karel rozšiřuje město Prahu, novou část přikazuje nazývat Nové Město pražské a stanovuje povinnosti i práva novoměstských obyvatel.

V Praze dne 8. března 1348

Originál listiny se nedochoval. Událost, při níž po útoku staroměstských novoměstští o svou listinu přišli, líčí Staré letopisy české ke dni 6. května 1434 (srov. *Ze starých letopisů českých*, Praha 1980, str. 116–118). Listina vydaná podle stvrzení výsad daného v Praze dne 1. října 1436 císařem Zikmundem se nachází v *Sbírka pramenů práva městského Království českého*, vydává J. ČELAKOVSKÝ, díl I., *Privilegia měst pražských*, Praha 1886, č. 49, str. 79–83. Český překlad listiny uvádí FRANTIŠEK HEŘMANSKÝ, *Čtení o Karlu IV. a jeho době*, Praha 1958, str. 172–175.

Karel, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, a český král; na věčnou paměť věci.

Mezi jinými tíživými starostmi, jimiž se náš duch každodenně vysiluje pro blaho našeho státu, jako by se potýkal s mořským vlnobitím, se našim úvahám ukazuje jako podstatné, a opakovaně se tím v usilovném přemýšlení zabýváme a zvažujeme to v pečlivém rozjímání, jak zařídit, aby se naše dědičné České království zazelenalo v plné kráse, aby v klidu dýchalo silou, aby se při svém bohatství nemuselo bát škody od svých soupeřů, aby obecné dobro a užitek tohoto království nesly své plody a aby toto panství, rostouc od dobrého k lepšímu, mohlo košatět jakoby novým vysazením svých věrných. Ať jeho sličnost a rozhojněné štěstí, jež jsou základem obecného prospěchu, spojeného s naší slávou, hlásají svou zprávu, a tím rozveselují a osvěžují naši mysl; nicméně, když o něčem nepřetržitě přemýšlíme v souvislosti s vyzdobením a pozvednutím blahobytu tohoto království, nepředstavuje to pro nás další námahu, nýbrž odpočinek, protože mezi jinými statky – ať je našim právům zanechala povinnost nastoupit po otci, nebo ať

je později dopřál svými zisky nashromáždit příznivý osud – hledíme na toto království jako na něco dražšího, než jsou ostatní věci, jako na nějakou vyvolenou zahradu mezi poli. Majíce tedy v úmyslu nevyhýbat se námaze a nešetřit při zdárném zařizování těchto věcí svými náklady, rozhodli jsme se, vedeni blahodárným a prozíravým úmyslem, město Prahu způsobem popsaným níže rozšířit, zvětšit a nově vymezit: vždyť bylo před nemnoha dny na náš popud a na naši žádost vyzdviženo na město metropolitní, vždyť se nachází uprostřed tohoto království a na velmi úrodném místě a hojně je navštěvují národy z různých krajů a různých částí světa, vždyť jeho domy a stavení, obklopeny jeho obyvateli a tisíci dalších lidí, nemohou žádným způsobem pohodlně pojmout zástupy lidí, které nikdo nedokáže spočítat a které do města proudí zvláště kvůli obecnému učení, jež jsme se v řečeném městě rozhodli ustavit. Nechť se toto město, jež půvabná poloha obdařila hojností víc než města jiná, stane díky velkému počtu obyvatel či bydlících a díky jejich pohodlí městem nad obyčej příjemným, nechť se město, kde jsme se narodili a kde o nás pečovala chůva, podobá náhrdelníku věrnosti a stálosti, naší Výsosti prokazovaných – vždyť město Prahu jsme si oblíbili dřív, než jsme převzali břemeno vlády nad tímto královstvím, ve svých útlých letech, a vůni jeho mastí stále neúnavně vdechujeme –, a nechť tak, jak pije z vod našeho úspěchu, když se myšlenka na jeho pozvednutí trvale usadila hluboko v našem srdci, načerpá svůj díl i z pramenů Spasitele. Nebylo by to nezasloužené, protože ničím neporušená a stálá věrnost města Prahy, stvrzená tělem, činy i duchem, se těší z toho, že je stále s námi, a chlubí se, že i v nejrůznějších velkých věcech, do nichž se naše moc rozhodla pustit, bývá naším zvláštním společníkem.

Nuže, aby se tak vznešené dílo a výtvor našich rukou mohlo těšit, že bude vyznamenáno naší zvláštní milostivou štědrostí, stanovujeme, že toto město, jež přikazujeme označovat Nové Město pražské, se bude rozkládat od obvodu a okraje příkopů a zdí, jimiž město s přispěním Božím necháme obklopit, až ke zdem Starého Města; přitom výnosem naší Výsosti prohlašujeme, že k území a rozloze tohoto přídavku a rozšíření, ku prospěchu a užitku společenství všech a jednotlivých obyvatel libovolného stavu a postavení, již přijdou do tohoto města bydlet, podle zákona patří všechna území a pozemky nalézající se mezi zdmi obou měst, rozumí se Nového a Starého, a to tak, jak bude lidmi od nás pověřenými libovolné osobě určitý díl připsán; a chceme a přikazujeme, aby tyto pozemky byly vydány do

práva a vlastnictví přijemců. Přitom nechť z domů a stavení, jež budou na těchto pozemcích zbudovány, vznikne spolu se Starým Městem obec o jediném těle, jednota z mnohosti, celek z částí, když se radostná svornost Starého Města a jeho původní utěšenost přenesou i na Město Nové; díky nim se pak obyvatelé sjednocených měst, Starého a Nového, snáz ubrání násilným útokům nepřátel. Aby se toto město stále zvětšovalo, jak budou přibývat dobří obyvatelé, a stávalo se z dobrého lepším, shovívavě touto výsadou stanovujeme, že Nové Město, jeho jednotliví obyvatelé a veškeré jejich potomstvo se budou v příštích časech nastálo těšit ze všech a jednotlivých výsad, ctí, předností, milostí, zákonů, práv městských i obecných, zvyklostí, obyčejů, pravidel a ustanovení, jež vlastní a jimiž se skví Město Staré, a budou jich moci užívat. Rovněž nařizujeme a stanovujeme, že pro řečené Nové Město a jeho obyvatele budou soudní výroky trestní i soukromé vynášeny před soudci a přísedícími, které se tím rozhodneme v tomto městě pověřit, a podle zákona, zvyku a ustanovení pro toto město; a že tito soudcové a přísedící budou vše řídit, opravovat a také trestat. Dále k ozdobě řečeného města a pro jeho stálý růst stanovujeme, že týdenní trh, jenž se na Starém Městě koná v pondělí, a výroční hlavní trh, jenž se na Starém Městě slavnostně koná v den svatého Víta mučedníka,[11] budou přeneseny na řečené Nové Město v uvedených dnech a obdobích, i se všemi svými způsoby a podmínkami. Dále chceme a v zájmu blaha nařizujeme, že ohledně budování domů a stavení na řečeném Novém Městě, ať si budou domy jakkoli okázalé a nákladně zařízeny, nesmí být žádný z obyvatel či bydlících nucen či poháněn, aby zaplatil či poskytl nám nebo našim nástupcům či někomu jinému cokoli nad částku, jež byla od začátku uložena a vyměřena za pozemek a plochu. Také nařizujeme, že nikdo nesmí na svůj dům či stavení komukoli prodat, dát či postoupit platby, důchody nebo splátky, trvalé či dočasné, ani nesmí svůj dům zatížit břemenem, leda nejvýš z poloviny, do které může být předán k platbám nebo ročním důchodům, aby se vinou těžkého břemene poplatků a důchodů domy, vystavěné s největším úsilím a výdaji, finančně nezhroutily, zcela nezpustly, a nehyzdily tak město. Rovněž chceme a nařizujeme, aby všichni a jednotliví, kdo se budou chtít v řečeném městě usadit, začali během jednoho měsíce od okamžiku, kdy jim bude připsána plocha a díl země či pozemek, stavět a budovat tak přičinlivě,

[11] 15. června.

že během osmnácti měsíců od okamžiku uvedeného připsání budou moci svá stavení pohodlně obývat a prodlévat v nich; posvěcujeme, že ti, kdo to zanedbají, budou trestáni podle uvážení našeho soudu. Dále nařizujeme, aby se nikdo neodvažoval budovat či stavět za hranicemi ulic a bloků, do výšky, či do hloubky; dopustí-li se někdo takového jednání, přikazujeme, aby řečený soudce spolu s přísedícími nechal zbourat, co zasahuje za hranice těchto ulic a sídel na Novém Městě, a aby byli stavebníci potrestáni soudem tohoto soudce a jeho přísedících podle jejich uvážení. Rovněž bereme v potaz křehké postavení židovského národa a přijímáme pod svou zvláštní ochranu všechny a jednotlivé Židy obojího pohlaví, pokud se přijdou usadit do tohoto Nového Města, i jejich syny a dcery a všechen jejich majetek, který v té době mají a který vlastní i jehož v budoucnu spravedlivou cestou dosáhnou, a přikazujeme všem a jednotlivým soudcům království, a zvláště našeho města Prahy, současným i těm, kdo budou v příštích dobách, aby tyto Židy chránili a střežili před vším znepokojováním, obtěžováním a křivděním.

Na dosvědčení těchto věcí všech a jednotlivých jsme přikázali zhotovit tuto listinu a posílit ji záštitou pečeti našeho Majestátu.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, osm dní před březnovými idami, v druhém roce našich království.

1.1.2 OSVOBOZENÍ OBYVATEL NOVÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO OD DANÍ

Římský a český král Karel osvobozuje obyvatele Nového Města pražského na dobu dvanácti let od daní.

V Praze dne 8. března 1348

Originál listiny byl zničen. Vydána proto byla podle stvrzovací listiny císaře Zikmunda (srov. výše poznámku k zakládací listině Nového Města pražského), a to v díle *Sbírka pramenů práva městského Království českého*, vydává J. ČELAKOVSKÝ, díl I., *Privilegia měst pražských*, Praha 1886, č. 50, str. 83–85. Do češtiny ji přeložil FRANTIŠEK HEŘMANSKÝ, *Čtení o Karlu IV. a jeho době*, Praha 1958, str. 175–176.

Karel, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, a český král, všem provždy. Všem, kdo budou nahlížet do této listiny, královskou milost a hojnost všeho dobrého. Abychom prospěli zdaru a štěstí v přidané a rozšířené části našeho města Prahy – která se, podle našeho rozhodnutí, bude nazývat Nové Město pražské a bude představovat rozšíření v přesně daných hranicích, jak je to podrobněji obsaženo v naší listině, kterou jsme ohledně toho vydali[121] – a abychom přispěli k jejímu stálému růstu, všechny a jednotlivé křesťany, kteří se v Novém Městě rozhodnou usadit, od všech a jednotlivých plateb, daní, poplatků a zvýšených poplatků i dalších dávek a berní, ať jsou jakékoli a nazývají se jakýmkoli jménem, za majetek, který se rozhodnou v tomto Novém Městě uložit, na dobu dvanácti let – a podobně i Židy a ty, kdo do Nového Města přijdou z libovolných krajů nebo částí světa, aby se v něm usadili nebo usídlili (pouze s výjimkou těch, kdo pobývají na Starém Městě, protože nechceme, aby Staré Město začali kvůli Novému zanedbávat), a budou tam chtít vybudovat pohodlné a vhodné kamenné domy, rovněž na dvanáct let – na základě naší zvláštní štědré milosti osvobozujeme, zcela zbavujeme a dovolujeme, že

[121] Viz listinu 1.1.1.

dokud se toto období nenaplní, nesmí na nich ohledně těchto věcí nikdo žádným způsobem nic požadovat. Až tato lhůta uplyne, bude se na tyto obyvatele, bydlící a Židy ohledně těchto věcí pohlížet jako na obyvatele, bydlící a Židy Starého Města. Dále chceme, aby během jednoho roku do tohoto Nového Města přesídlili sladovníci, sušiči chmele, pivovarníci, koláři a kovotepci libovolného kovu a vůbec řemeslníci, ať je jejich řemeslo jakékoli, pouze s výjimkou lidí určených k potřebám a užitku koní a lidí vyrábějících zbroj; a to pod hrozbou pohoršení naší Výsosti. Na dosvědčení těchto věcí jsme přikázali sepsat tuto listinu a posílit ji záštitou pečeti našeho Majestátu.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, osm dní před březnovými idami, v druhém roce našich království.

1.2 ZAKLÁDACÍ LISTINA KLÁŠTERA NA SLOVANECH

Pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic zakládá klášter na Slovanech podle pokynů inserované listiny papeže Klimenta VI. dané dne 9. května 1346 v Avignonu, jíž se povoluje slovanským mnichům založení kláštera na jednom místě v Čechách, a podle pokynů rovněž inserované listiny římského krále Karla dané v Norimberku dne 23. srpna 1347, v níž se pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic vybízí, aby urychleně jednal ve smyslu výše uvedené papežské listiny a další Karlovy listiny dané v Norimberku dne 22. srpna 1347, která se ve zmíněné Karlově inserované listině nachází jako transsumpt a v které se určuje místo ke zbudování kláštera a darují se klášteru důchody a další majetek.

V Praze dne 14. prosince 1348

Ve složitě vystavěné listině Arnošta z Pardubic se tedy nacházejí dvě inserované listiny, totiž listina papeže Klimenta VI. a listina krále Karla IV., přičemž v Karlově listině se nalézá jako transsumpt další Karlova listina, o den starší. Setkáváme se tak se čtyřmi listinami (listina Arnoštova, Klimentova a dvě listiny Karlovy).

Originál *Arnoštovy* listiny se nachází ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv zrušených klášterů, č. 401. Je psán na pergamenu o rozměrech 51×74 cm, na jehož dolním okraji jsou zavěšeny dvě pečeti: vlevo, na šňůrách zelenavé a růžové barvy se nachází zašpičatěle oválná arcibiskupská pečeť (9,5 cm dlouhá, 6 cm široká), na pravé straně visí silně poškozená pečeť kapituly se dvěma postavami, dvěma oblouky a poškozeným nápisem; na rubu listiny se nacházejí popisy a signatury ze 17. století a mladší.

Originál *Klimentovy* listiny je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond AZK, č. 400. Je psán na pergamenu (53×33 cm) a na plice je zavěšena olověná bula (průměr 35 mm), na jejímž aversu je ve třech řádcích napsáno CLE - - MENS - PAPA VI., zatímco na reversu se nachází vyobrazení hlav svatých Petra a Pavla, mezi nimi kříž a nad křížem nápis SPASPE (svatý Pavel, svatý Petr).

Všechny čtyři listiny jsou vydány v *Die Urkunden des königlichen Stiftes Emaus in Prag.* Band I. *Das vollständige Registrum Slavorum.* Herausgegeben von

LEANDER HELMLING und ADALBERT HORČIČKA, Prag 1904: *Arnoštova* listina je zde jako dodatek k č. 3, str. 14–16, *Klimentova* listina č. 1, str. 5–8, „vnější" z *Karlových* listin (z 23. srpna 1347) č. 3, str. 13–14, „vnitřní" listina (z 22. srpna 1347) č. 2, str. 8–12. Český překlad celé Arnoštovy listiny s oběma inserty a transsumptem uvádí FRANTIŠEK HEŘMANSKÝ, *Čtení o Karlu IV. a jeho době*, Praha 1958, č. 28, str. 178–184.

Všem, kdo nahlédnou do této listiny, Arnošt, z milosti Boží a apoštolského stolce arcibiskup svatého pražského kostela, věčnou spásu v Pánu a víru v tuto listinu. Vězte, že jsme od nejsvětějšího otce v Kristu a našeho pána, pana Klimenta, z Boží prozřetelnosti jakožto papeže Šestého, obdrželi listinu následujícího znění:

„Biskup Kliment,[13] služebník služebníků Božích, ctihodnému bratru .. arcibiskupovi[14] pražskému pozdrav a apoštolské požehnání. Karel, vznešený muž a markrabě moravský, náš drahý syn, nám oznámil, že ve Slavonii a v některých jiných krajích, v nichž se mluví slovanským jazykem, se mše i další kanonické hodinky ke chvále Krista čtou a také zpívají, se svolením apoštolského stolce, v lidovém jazyce; a že mnohé kláštery a sídla černých mnichů svatého Benedikta i jiných řádů, zachovávajících v těch končinách až do dnešního dne takovýto ritus, byly vinou sporů a válek, k nimž v těch zemích dochází, zničeny a obráceny v nic; mniši a bratři těchto klášterů a sídel pak nemohou, vinou takového neštěstí, sloužit ani Bohu, ani křesťanům, a protože rovněž nejsou schopni své kláštery a sídla obnovit, trvale se toulají; a tak se služba Boží a křesťanská víra z těch zemí vytrácejí. Jak se ve zprávě dodává, v hranicích a po krajinách Království českého, kde se mluví tímtéž lidovým jazykem, je mnoho odpadlíků a nevěřících, kteří, když se jim svaté Písmo latinsky říká, vykládá nebo káže, jednak nechtějí rozumět, jednak ani nemohou být přiměřeným způsobem obráceni na křesťanskou víru, a odtud je zřejmé, že uvedení mniši a bratři, jsou v tomto království a v jeho hranicích, jakožto kazatelé v lidovém jazyce zachovávající onen ritus, naprosto nezbytní a velmi užiteční: aby tu chválili Boha a prohlubovali křesťanskou víru; proto nás onen markrabě pokorně poprosil, abychom

[13] Kliment VI., papež 1342–1352.
[14] Arnošt z Pardubic.

uznali za hodné vydat těmto bratřím a řeholníkům na základě zvláštní milosti povolení, že si mohou v českém království a v jeho hranicích vybrat místo, kde by se usídlili, vykládali Slovo Boží, kázali a sloužili mše podle ritu a zvyklostí svých krajin. My ovšem o těchto věcech nic nevíme, a proto tvé bratrské lásce, ohledně níž chováme v Pánu plnou důvěru: na základě naší moci jim poskytni plné a svobodné povolení ujmout se jednoho místa v království či v jeho hranicích, kde by mohli zachovávat řečený ritus, jenž ovšem musí být jinak schválen apoštolským stolcem; přitom ať zůstává vždy a ve všem neporušeno právo farního kostela v místě, které, jak se říká výše, tito mniši či bratři obdrží, i právo kohokoli jiného cizího.

Dáno v Avignonu, sedm dní před květnovými idami, ve čtvrtém roce našeho pontifikátu."

Dále jsme obdrželi listinu rovněž od nejjasnějšího knížete a našeho nejdražšího pána, pana Karla, z Boží milosti římského krále, vždy rozmnožitele říše, a českého krále; znění listiny je následující:

„Karel, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, a český král, ctihodnému .. Arnoštovi, pražskému arcibiskupovi, našemu drahému knížeti a rádci, královskou milost s hojností všeho dobra. Rozhodli jsme se poslat ti listinu následujícího znění:

‚Karel, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, a český král, na věčnou paměť věci.

Vznešený král, jenž sám učinil velké a podivuhodné věci, rozevřel svou vznešenou dlaň, naplnil vše dobrem a naší hodností nás, coby vládce, určil především k tomu – a dopřál nám dvojí královskou korunu –, abychom, jakkoli nás zaměstnávají některé povinné vnější starosti, přece obraceli k záležitostem, hledícím rozhojnit úctu k Bohu, břit své mysli tím soustředěněji a nápaditěji, čím výše Boží ochranná a spravedlivá ruka vyzvedla naše jméno a trůn nad ostatní knížata; svou klidnou pomocí a skvělými poctami nás vyznamenal, i když za nedostatečné zásluhy, coby původce takovýchto darů – abychom mu spolu se slavnými krály Taršíše a ostrovů,[151] jak je připo-

[151] Srov. Žl 72, 10; HEŘMANSKÝ, *Čtení o Karlu IV. a jeho době*, překládá „králi Tharsu a ostrova".

míná onen výtečný mezi proroky, přinášeli oddaně dary, ve shodě s tím, že se drahocenných věcí dostává i naší křehkosti –, a to zvláště v našem Českém království, jež máme raději než ostatní dary štědrého osudu a k němuž se svou zbožnou myslí často obracíme. Nedávno se tedy nejsvětější otec, náš pán, papež Kliment VI., rozhodl ctihodnému Arnoštovi, pražskému arcibiskupovi, našemu nejdražšímu knížeti a vládci, z našeho popudu a na naše naléhání povolit, že na základě apoštolské moci může v našem městě Praze ustavit a zřídit klášter – s konventem a klausurou – řádu svatého Benedikta; v něm ustanoví opata a bratry, aby sloužili Bohu a aby přitom k poctě a na památku slavného vyznavače, blaženého Jeronýma – pocházejícího ze Stridonu, výtečného učence a vynikajícího překladatele svatého Písma z hebrejštiny do jazyka latinského a slovanského, z nějž ovšem pochází a jemuž vděčí za svůj původ i naše slovanské nářečí Království českého –, konali slavnostně bohoslužby pouze ve slovanském jazyce. K výstavbě a zbudování tohoto kláštera jsme se rozhodli určit farní kostel svatých mučedníků Kosmy a Damiána nacházející se na předměstí našeho již řečeného města Prahy v Podskalí mezi Vyšehradem a Zderazem; jeho patronátní právo tehdy náleželo vyšehradskému kostelu, a tak jsme tomuto vyšehradskému kostelu poskytli za patronátní právo onoho kostela farního náhradu a vhodné odškodnění. Výše uvedeného .. arcibiskupa naléhavě žádáme a vybízíme, aby ve shodě s povolením, jehož se mu dostalo od arcibiskupského stolce, k poctě Boha a nejblaženější Panny Marie, jeho matky, a k slávě a rovněž poctě již řečeného slavného Jeronýma, Cyrila, Metoděje, Vojtěcha a Prokopa, ochránců tohoto Českého království, mučedníků a vyznavačů, byl onen farní kostel vyzdvižen a také povýšen na klášter s klausurou a konventem, jak bylo řečeno; a aby v něm byli na základě již řečené moci ustanoveni .. opat a bratři, kteří by podle řehole a v řeholním rouchu řádu svatého Benedikta – jemuž za jeho časů slavné pobývání s uvedenými světci zajistilo obdiv a lesk, jež si z Boží milosti podržel dodnes – v budoucích dobách a povždy sloužili Bohu a konali bohoslužby, ve dne i v noci, výhradně slovanským jazykem, na památku a k poctě nejblaženějšího Jeronýma – aby se v tomto království stal, jakoby u svého národa, velmi slavným a aby jeho památka zůstávala velebena provždy. Ovšem duchovní věci bez časných dlouho netrvají, a tak, protože si tohoto milého, vítaného vyzdvižení a povýšení, díla našich rukou, velice vážíme a vážit budeme – planeme totiž vřelou a upřímnou oddaností k uvedeným mučedníkům a vyznavačům – a protože nesmírně toužíme po

tom, abychom poslední den, den soudu – při němž syn člověka usedne na trůn svého majestátu, oddělí dobré od špatných jako ovce od kozlů a bude soudit dvanáct izraelských kmenů – předešli zbožnými a dobrými skutky a také almužnami, ty totiž smývají provinění a skýtají posilu proti všem nebezpečím světa – aby pak Bůh setřel všechny slzy z našich očí a aby nás nepotkal další boj ani křik, ani bolest nad trestem zatracení –, uzavíráme šťastný obchod, při němž pomíjivé věci měníme za věčné, když na základě naší královské moci s jasným úmyslem, kvůli nadání a založení řečeného kláštera a kvůli obživě, užitku a potřebám řečeného .. opata a bratří, kteří tam mají být nově ustanoveni, jak bylo řečeno, i jejich nástupců, níže uvedené důchody, dvůr poplužní a další věci, jak jsou uvedeny v této naší listině, spolu s řečeným farním kostelem, provždy štědře dáváme, darujeme, postupujeme, svěřujeme, připisujeme a čistě a naprosto údaji této listiny na již řečeného opata a bratry převádíme, aby se modlitby současného .. opata a současných bratří, i jejich nástupců, před králem nebes a Pánem neustále přimlouvaly za nás, slavnou Blanku, nejdražší choť, děti, naše předchůdce i nástupce, .. české krále, a šťastný stav tohoto království. Toto jsou tedy statky darované a připsané: především šestnáct hřiven pražských grošů ročního a stálého důchodu na masných krámech Menšího Města pražského, jež se budou pobírat každoročně, dále třicet tři hřivny ve vsi Jenči, dále statek či dvůr ve vsi Valově s poplužím a čtyřmi hřivnami; dále řečený farní kostel spolu se čtyřmi hřivnami důchodu, jenž patřil před tímto vyzdvižením onomu farnímu kostelu. Přitom svým nástupcům při Kristově milosrdném srdci ukládáme a velmi důrazně je vybízíme, aby naše darování, věnování, založení a postoupení považovali za platné a vítané, aby mu, na odpuštění svých hříchů, stranili a uspokojovali je a aby byli schopni dosvědčit před Božím soudem, že je nezmenšovali, ale zvětšovali. Jestliže se někdo odváží z nerozvážné smělosti protivit tomu, co je obsahem této listiny, nebo něčemu z toho, což nechť se nestane, vystaví se zlořečení onoho blaženého Jeronýma, Cyrila, Metoděje, Vojtěcha a Prokopa a pocítí, že byl zasažen ranami, zapsanými v knize života.[161] Na dosvědčení těchto věcí, všech i jednotlivých, a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a zaštítit ji zavěšenou pečetí našeho Majestátu. Dáno v Norimberku léta Páně tisícího třístého čtyřicátého sedmého, v patnácté indikci, jedenáct dní před září-

[161] Srov. Zj 3, 5 aj.

jovými kalendami, v druhém roce našich království. Svědky této věci jsou Fridrich, bamberský, Jan, olomoucký, biskupové, Rudolf, saský, nejvyšší podkoní Svaté říše, Mikuláš, opavský, vévodové, bratři Eberhard a Ulrich z Wirtemberka, bratři Jan a Albert, purkrabí z Norimberka. A já, Mikuláš, olomoucký děkan, kancléř královského dvora, jsem tuto listinu prohlédl.“[171]

Na základě této listiny žádáme tvou oddanost a důrazně ji vybízíme, abys ve shodě s povolením, jež ti poskytl apoštolský stolec, a ve shodě s obsahem a zněním této naší listiny co nejrychleji a účinně vynaložil patřičné úsilí a snahu k tomu, aby bylo provedeno vyzdvižení a povýšení již řečeného farního kostela svatých mučedníků Kosmy a Damiána, protože toto vyzdvižení a povýšení bude pro tebe díky tvé pohotové poslušnosti a obezřelé horlivosti zaslouženým doporučením v očích apoštolského stolce i naší Vznešenosti; zalíbíš se velice naší Výsosti a bude to ve prospěch urychlení a dokončení úkolu, jenž nás na srdci nemálo tíží. Na dosvědčení toho všeho a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a zaštítit ji otiskem pečeti našeho Majestátu. Dáno v Norimberku léta Páně 1347, v patnácté indikci, deset dní před zářijovými kalendami, v druhém roce našich království.“

My chceme splnit apoštolský příkaz s náležitou úctou, jak je naší povinností, avšak až po obdržení zprávy, která se předeslaných věcí týká, a tak jsme touto listinou na základě plné apoštolské moci, jež nám byla pro tento případ předána a svěřena, poskytli a poskytujeme jmenovaným bratřím, o nichž se zmiňuje apoštolská listina, plnou a svobodnou možnost vybrat si pouze jedno místo v řečeném Českém království či v jeho sousedství, v němž by mohli zachovávat onen ritus, jenž jim byl, jak jsme se z oné zprávy dozvěděli, schválen; pouze přitom musí zůstat provždy zachováno právo farního kostela v tom místě, které, jak se říká výše, si řečení mniši či bratři vyberou, i kteréhokoli kostela jiného. Nuže, poněvadž se již víckrát řečení mniši či bratři rozhodli díky platnosti povolení, jež jsme jim na základě uvedené moci poskytli, přijmout místo níže uvedené, rozumí se kostel svatých mučedníků Kosmy a Damiána, nacházející se na předměstí města Prahy, v Podskalí mezi Vyšehradem a Zderazem, aby se tam osobně uchýlili,

[171] Poslední odstavec není uveden v originálu listiny.

a poněvadž jsme my ohledně toho obdrželi jak od nejjasnějšího knížete a pána, pana Karla, z Boží milosti římského krále a vždy rozmnožitele říše a českého krále, tak od oněch mnichů a bratří naléhavou prosbu, že bychom měli připomínaný farní kostel povýšit a vyzdvihnout na klášter s klausurou a konventem, přitakali jsme nikoli bezdůvodně jejich žádosti, jakožto oprávněné a rozumné, i záměru připomínaného knížete, coby zbožnému a odůvodněnému, a výše uvedený kostel svatých, rozumí se Kosmy a Damiána, mučedníků k poctě Boha a nejblaženější Marie, jeho matky, a ke slávě a cti proslulých Jeronýma, onoho slavného stridonského učence, a Cyrila, Metoděje, Vojtěcha a Prokopa, ochránců tohoto Českého království, mučedníků a vyznavačů, na základě naší řádné moci a za souhlasu naší pražské kapituly, posloupností údajů této listiny povyšujeme a vyzdvihujeme neboli rozhodli jsme se a rozhodujeme se vyzdvihnout na klášter s klausurou a konventem řádu svatého Benedikta; přitom ovšem zůstává zachováno, jak bylo řečeno výše, a převádí se farní právo, které jsme se rozhodli spolu s lidmi a dalšími náležitostmi, patřícími dříve k onomu kostelu, rozumí se svatých Kosmy a Damiána, převést cestou přivtělení a sjednocení na kostel svatého Mikuláše, jenž s uvedeným kostelem těsně sousedí, a to tak, že onen připomínaný lid bude podle farního práva řízen rektory, kteří budou v dobách současných i budoucích, a bude jimi opatřován ohledně církevních svátostí;

v klášteře přitom ustavujeme příslušné osoby, tedy opata a bratry, aby podle řehole a v řeholním rouchu řádu svatého Benedikta sloužili Pánu a aby po všechny budoucí časy jejich úkolem bylo slavnostně konat veškeré bohoslužby, rozumí se denní i noční, pouze ve slovanském jazyce; ovšem sobě i svým nástupcům, pražským arcibiskupům, ve vztahu k tomuto klášteru, opatovi a bratřím i jejich nástupcům vyhrazujeme provždy veškerou duchovní nadřazenost při vizitacích, vyšetřování, kárání, trestání, osvobození a všech ostatních věcech, které nám, jak je známo, díky svěřenému pastýřskému úřadu náleží podle zvyklostí či podle práva i nad dalšími kláštery, opaty a konventy řádu svatého Benedikta v diecési tohoto našeho města Prahy; a pouze ohledně ostatních vlastnictví a důchodů, o nichž byla v listině již řečeného nejjasnějšího knížete a pána učiněna zmínka samotným tímto knížetem, přiznáváme a prohlašujeme, že připomenutému klášteru, nyní nově vyzdviženému, jak bylo řečeno, bylo dáno a darováno tolik, že z takto věnovaných a darovaných statků mohou a budou moci řečení mniši spolu s opatem nyní i v budoucích dobách být pohodlně a přirozeně živi.

Na provždy platné dosvědčení a posílení všech těchto věcí jsme přikázali zhotovit tuto listinu a zaštítit ji přivěšením našich pečetí.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, devatenáct dní před lednovými kalendami.

Rovněž my, Jindřich, přispěním Boží milosti probošt, děkan Předvoj, scholastik Zdeslav i celá kapitula svatého pražského kostela, vydáváme tímto listem svůj souhlas s vyzdvižením a povýšením onoho kostela svatých Kosmy a Damiána na klášter s klausurou a rovněž s ustanovením opata a bratří řádu svatého Benedikta v tomto místě i se všemi dalšími kroky podniknutými ctihodným otcem v Kristu a pánem, panem Arnoštem, řečeným arcibiskupem, a to jak na základě moci apoštolské, tak na základě moci řádné; vše s jasným úmyslem schvalujeme a na dosvědčení svého souhlasu přivěšujeme k této listině pečeť své kapituly. Dáno v roce, místě a dni uvedených výše.

2

LISTINY

ZE 7. DUBNA 1348

7. duben roku 1348, pondělí po neděli Iudica (což je pátá neděle postní, dva týdny před nedělí velikonoční), „památným se stal v dějinách českých".[18] Soubor čtrnácti listin prvotřídní důležitosti, jež byly toho dne vydány, lze rozdělit na početnou skupinu stvrzovacích privilegií (zde listiny 2.1.1 až 2.1.11), jimiž se Českému království potvrzují výsady přiznané českým knížatům a králům od římských králů a císařů, na skupinu dvou státoprávních listin (zde listiny 2.2.1 a 2.2.2), které vymezují postavení zemí patřících k České koruně, a na svou povahou poněkud odlišnou zakládací listinu pražské univerzity (zde 2.3).[19] Je na místě mluvit o souboru čtrnácti listin, nikoli jen o čtrnácti různých listinách, protože dojem důkladně promyšleného celku je zde jen těžko přehlédnutelný: zatímco v první skupině je shromážděn a uložen pečlivě vybraný a prověřený materiál, dvě rozsáhlé listiny druhé skupiny z materiálu těží při konstituování pojmu České koruny a celé dílo je završeno poslední, nesmírně významnou listinou, která jakoby důmyslné státoprávní stavbě přidávala duchovní rozměr.

a) Stvrzovací listiny

Ani úvodní skupina stvrzovacích listin nepředstavuje jen samostatné právní akty, nýbrž opět celek s patrnou vnitřní stavbou, který v uvážlivě provedeném výběru shrnuje dosavadní státoprávní vývoj Českého království a podtrhuje suverenitu českého panovníka v jeho vztahu k římským králům a císařům.[110]

Formální stavba těchto jedenácti listin je téměř totožná. Na začátku se uvádí, že čelní zástupci Českého království se na římského krále Karla obrátili s prosbou. Tito zástupci jsou v listinách blíže popsáni jako jednak „ctihodní" arcibiskup pražský,

---

[18] Viz PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, II, str. 316.
[19] Srov. JIŘÍ SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979, str. 268–278.
[110] SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, str. 271.

biskupové olomoucký, litomyšlský, v některých listinách i biskup vratislavský, dále „rovněž slavní ... vévodové" králův bratr (Jan Jindřich) a vévoda opavský a ratibořský Mikuláš a konečně „ostatní" církevní i světští velmoži. Jejich společná prosba adresovaná Karlovi se týká stvrzení výsady (zpravidla citována listina v plném znění), již Českému království přiznal některý Karlův předchůdce na římském trůně. Král Karel je prosbám nakloněn, stvrzuje, oč je žádán, a zároveň ruší rozhodnutí, která by uvedeným výsadám odporovala. Závěrem, ve svědeckých formulích listin, se uvádí skupina zástupců říše, s jejichž souhlasem Karel jedná. Tato skupina sice není příliš početná, přesto již mohla působit jako říšské dvorské shromáždění, protože od poloviny 13. století se na dvorské sjezdy dostavovali obvykle jen bližší přátelé a stoupenci vládnoucího panovníka, přímí odpůrci se stejně neúčastnili.[111] Svědky v Karlových listinách jsou především dva kurfiřti, mohučský arcibiskup Gerlach Nasavský a říšský nejvyšší podkoní, saský vévoda Rudolf. Na sněmu tedy nebyl přítomen ani Balduin Lucemburský (trevírský arcibiskup a říšský kurfiřt, prastrýc a politický rádce Karla IV., jeho generální vikář v říši), neboť Karla právě v říši zastupoval, ani kolínský arcibiskup a kurfiřt Walram z Jülichu.[112]

Jedna ze stvrzovacích listin se nicméně svou formou od ostatních výrazně odlišuje. Bývá uváděna jako první. Tvoří protějšek deseti stvrzením jednotlivých výsad tím, že je formulována obecně, jako souhrnné stvrzovací privilegium, jako určitá pojistka pro případ, že by některá starší privilegia dílčího významu, jichž se v Archivu Koruny české nachází značný počet, byla záměrně či nedopatřením opomenuta. Vylučuje tak předem případné pochybnosti o tom, zda listiny opomenuté při stvrzování nepozbývají další platnosti. Taková pojistka nebyla v tehdejší praxi nijak vzácná.[113]

Výběr stvrzovacích privilegií zachycuje ve zkratce časový vývoj české státnosti. Stručností výběru je zvýrazněna odlišnost

[111] ZDENĚK FIALA, Předhusitské Čechy, Český stát pod vládou Lucemburků 1310–1419, druhé doplněné vydání, Praha 1978, str. 112.
[112] SPĚVÁČEK, Karel IV., str. 270.
[113] SPĚVÁČEK, Karel IV., str. 270.

nejvýznamnějších fází postavení českého panovníka: nejprve samostatný pán českých zemí, jemuž posléze trvale náleží královská hodnost, a potom říšský kurfiřt, držitel úřadu nejvyššího číšníka a budoucí pán ve Slezsku.[114]

b) **Listina moravská a slezská**

Důležitost moravské listiny spočívá mimo jiné v tom, že formálně řeší otázku přímých vztahů Moravy k římskému králi či císaři. Přestože Morava se definitivně stala nespornou součástí státu českých Přemyslovců již na počátku 11. století, bylo její postavení od roku 1182 právně zpochybněno.[115] Císař Fridrich I. totiž využil sporů mezi Přemyslovci k tomu, aby vyhlásil markrabství moravské, nad nímž bude mít vrchní vládu přímo německý král či císař. Přemyslovci však dokázali ohroženou jednotu svého panství obhájit nejprve vzájemnou dohodou bratrů Vladislava Jindřicha a Přemysla Otakara I. z roku 1197. Bez přispění říše uspořádali poměry tak, že sice v Čechách vládl Přemysl a na Moravě Vladislav, ovšem vládli svorně a bez nepřátelství. Roku 1222 Vladislav zemřel bez potomků. Od té doby vládli na Moravě buď přímo čeští králové, nebo jejich synové jakožto markrabí moravští. Od roku 1253 byl český král zároveň markrabím moravským. Na začátku roku 1334 obdržel hodnost markrabího moravského Karel Lucemburský, a to rozhodnutím svého otce, bez zásahu říše, kde tehdy vládl znepřátelený Ludvík Bavor. Roku 1339, když se Jan přechodně s Ludvíkem Bavorem sblížil, rozhodl se vykonat lenní hold a přitom od Ludvíka přijal jako léno i markrabství moravské. Protože Karel při tomto slavnostním úkonu nebyl, mohlo tím být jeho právní postavení zpochybněno. Ovšem Karel později v moravské listině chytře prohlásil, že i on získal moravské markrabství pouze rozhodnutím svého otce, a prohlásil je tedy za přímé české léno.[116] Karlova listina se výslovně týká nejen markrabství moravského, ale

[114] SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, str. 271.
[115] FIALA, *Předhusitské Čechy*, str. 113–114.
[116] FIALA, *Předhusitské Čechy*, str. 113.

i biskupství olomouckého a vévodství opavského. V jeho případě Karel zdůraznil, že Přemysl Otakar II., jenž opavské vévodství zřídil pro svého nemanželského syna Mikuláše, postupoval při oddělování Opavy jakožto lenní pán Moravy zcela oprávněně.

Prostřednictvím druhé, slezské listiny Karel začlenil slezské a polské vévody, vévodství vratislavské s městem Vratislaví a marku budyšínskou a zhořeleckou do Království českého.[117]

Listiny moravskou a slezskou lze chápat jako dva základní doklady zrodu nové instituce zemí České koruny, jako určitý její ústavní zákon.[118]

Karel si přál, aby jeho koncepce českého státu netrpěla negativními důsledky přílišného sepětí státu s osobou panovníka. Ztotožňování osoby krále se státem představovalo v jeho době již staré a překonané pojetí, jehož nedostatky se projevovaly především při úmrtí panovníka, kdy po dobu mezivládí přecházela moc do rukou šlechty. Bylo tedy třeba vytvořit neosobní instituci státu, a proto Karel užil pojmu „země Koruny české." V moravské listině se tento státoprávní pojem objevuje zpočátku nevýrazně, v dalších částech však již jasně. Ve slezské listině a od té doby dál se osoba krále a Koruna českého království odlišují již zcela důsledně,[119] a to i mimo český stát, v listinách latinských i německých.

Ideologickou zárukou soudržnosti zemí, lén a statků České koruny měla být svatováclavská tradice, která navíc pevně spojovala někdejší přemyslovský stát s jeho dědicem a pokračovatelem Karlem IV. Hmotným posvátným symbolem obou těchto složek státnosti, tedy instituce České koruny i úcty ke svatému Václavovi, byla svatováclavská koruna českých králů.[120]

c) Zakládací listina pražské univerzity

Tato stěží docenitelná listina reprezentuje prostřední ze tří velkých konstitutivních aktů vykonaných při zakládání pražské

[117] Srov. SPĚVÁČEK, Karel IV., str. 272.
[118] SPĚVÁČEK, Karel IV., str. 272.
[119] SPĚVÁČEK, Karel IV., str. 272.
[120] SPĚVÁČEK, Karel IV., str. 274–275.

univerzity. Časově první byla listina papeže Klimenta VI. daná dne 26. ledna 1347 v Avignonu. Jednalo se o samostatný zakládací akt konaný na základě papežské moci. Potom následovala Karlova listina ze 7. dubna 1348 a třetí byl tzv. eisenašský diplom, tedy listina daná Karlem IV. v Eisenachu dne 14. ledna 1349, jíž Karel především posvěcuje vznik nové univerzity z titulu římského krále.[121]

d) Archiv Koruny české

Převážnou většinu listin ze 7. dubna 1348 sestavil Karlův sekretář a vyslanec v letech 1348–1349, mistr svobodných umění Mikuláš Sortes, původem Francouz.[122] Na plice (přeloženém dolním okraji) všech těchto listin (s výjimkou jednoho exempláře univerzitní zakládací listiny) i dochovaných originálů listin inserovaných se nachází poznámka *R per Johannem de Glacz* (tzn. *Registrata per...*) neboli *Zaregistrována Janem z Kladska*, což znamená, že Jan z Kladska si listiny takto označil, když je zapisoval do registru archivu Koruny české.[123] Korunní archiv se jako celek dochoval dodnes a představuje jeden z fondů Státního ústředního archivu v Praze.

Zrod tohoto archivu, nazývaného též karlštejnský nebo svatováclavský, inicioval Karel IV. a hlavní podíl na jeho vzniku měl zřejmě Karlův kancléř Jan ze Středy, snad již před rokem 1353.[124] Jen z období od 11. července 1346 (volba Karla římským králem) do 28. listopadu 1378 (Karlova smrt) se v korunním archivu zachovalo 938 listin.

Významné státní listiny byly shromažďovány v archivu České koruny a původně byly uloženy na hradě Karlštejně v kapli svatého Kříže, původně zvané kaple Utrpení Páně. Toto mimořádné prostředí nebylo zvoleno náhodně. Kaple vyzdobe-

---

[121] Srov. *Dějiny Univerzity Karlovy* I, 1347/1348–1622, red. Michal Svatoš, Praha 1995, str. 34–37.
[122] Srov. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, str. 268.
[123] Srov. např. HRUBÝ, *Archivum II*, str. 47–48.
[124] Srov. SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, str. 416–418.

ná se zvláštní péčí obrazy, zlatem a drahokamy, v níž se mimo jiné nachází na 130 deskových obrazech zpodobněno nebeské vojsko Kristovo, budovaná v hluboce symbolickém pojetí jako nebeský Jeruzalém a posilující vznešenost a výlučnost panovnického majestátu, jenž těsně komunikuje se světem svatých a s Boží obcí vůbec, představovala zároveň střed světa a římské říše chráněný veškerými mystickými hodnotami světa. A právě tomuto místu byly svěřeny i listiny ze 7. dubna.

e) **Kritická vydání a faksimilia**

Všechny listiny ze 7. dubna 1348 jsou vydány v díle *Archivum Coronae regni Bohemiae*, tomus I., opera VENCESLAI HRUBÝ, Pragae 1935 a *Archivum Coronae Regni Bohemiae*, tomus II., opera VENCESLAI HRUBÝ, Pragae 1928. Faksimilia přináší *Archiv České koruny*, Edice faksimilií, díl I, 1158–1310, Praha 1978, textová část Praha 1982; díl III/1, 1347–1351, Praha 1981, textová část Praha 1985.

2

LISTINY ZE 7. DUBNA 1348

2.1 Stvrzovací listiny

2.1.1 Obecné stvrzení výsad, jež českým
králům přiznali římští králové a císaři

2.1.2 Stvrzení listiny dané v Řezně dne 18. ledna 1158,
jíž Fridrich I. povoluje Vladislavovi nosit královskou korunu

2.1.3 Stvrzení a doplnění Zlaté buly sicilské dané v Basileji
dne 26. září 1212, jíž Fridrich II. Přemyslu Otakarovi I. potvrzuje,
že českým panovníkům náleží trvale královská hodnost

2.1.4 Stvrzení listiny dané blíže Ulmu dne 26. července 1216,
jíž Fridrich II. Přemyslu Otakarovi I. potvrzuje,
že uznává volbu Václava I. českým králem

2.1.5 Stvrzení listiny dané v Cáchách dne 9. srpna 1262,
jíž Richard uvádí Přemysla Otakara II. do jeho držav

2.1.6 Stvrzení listiny dané v Chebu dne 4. března 1289,
jíž Rudolf I. potvrzuje Václavovi II. kurfiřtství

2.1.7 Stvrzení listiny dané v Erfurtu dne 22. července 1290,
jíž Rudolf I. svěřuje Václavovi II. slezská léna
po Jindřichu Vratislavském

2.1.8 Stvrzení listiny dané v Erfurtu dne 25. září 1290,
jíž Rudolf I. uznává dohodu mezi Václavem II.
a Jindřichem Vratislavským

2.1.9 Stvrzení listiny dané v Erfurtu dne 26. září 1290, jíž Rudolf I. uděluje Václavovi II. vratislavské knížectví

2.1.10 Stvrzení listiny dané v Erfurtu dne 26. září 1290, jíž Rudolf I. potvrzuje Václavovi II. kurfiřtství

2.1.11 Stvrzení listiny dané v Norimberku dne 17. listopadu 1298, jíž Albrecht I. Václavovi II. potvrzuje, že český král není povinen nosit v úřadu číšníka královskou korunu

2.2 Listiny o zemích patřících ke Koruně české

2.2.1 Moravská listina

2.2.2 Slezská listina

2.3 Zakládací listina pražské univerzity

2.1.1 OBECNÉ STVRZENÍ VÝSAD, JEŽ ČESKÝM KRÁLŮM PŘIZNALI ŘÍMŠTÍ KRÁLOVÉ A CÍSAŘI

Římský a český král Karel stvrzuje a obnovuje na základě římské královské moci českým králům všechny výsady, jež byly českým králům přiznány od římských králů a císařů.

V Praze dne 7. dubna 1348

Originál listiny se nachází ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 300. Je psán na pergamenu (53×28 cm, plika 5,7 cm) a vybaven nepoškozenou majestátní pečetí (průměr 102 mm) zavěšenou na hedvábných šňůrkách červené a zelené barvy. Na zadní straně originálu se nachází latinská poznámka psaná rukou současníka: *Obecné stvrzení všech výsad Českého království.* Listina byla sestavena a snad i napsána (srov. však SPĚVÁČEK, *Karel IV.*, str. 268, pozn. 2) tajemníkem krále Karla Mikulášem Sortesem. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum II*, č. 49, str. 39–41, a do češtiny ji přeložil GUSTAV FRIEDRICH, *Idea československého státu*, díl I., Praha 1936, str. 263.

Karel, z Boží milosti římský .. král, vždy rozmnožitel říše, a český .. král; na věčnou paměť věci. Laskavost vrozená našemu srdci ohledně poct a výhod pro naše věrné a oddané, nepřetržitě bdělá a pozorná, nás má neustále k tomu, abychom jejich přáním přitakali, kdykoli hlas žadatelů zaznívá oprávněně; vždyť naše štědrá vůle se tím nedopouští chyby, nýbrž, jak se domnívá, blahodárně pozvedá vznešenost královského žezla. Nuže, ctihodní .. arcibiskup pražský[125] a .. biskupové olomoucký[126] a litomyšlský[127] a rovněž slavní Jan, korutanský, hrabě tyrolský a gorický, náš nejdražší bratr, a Mikuláš, opavský a ratibořský, .. vévodové, a ostatní .. duchovní,

[125] Arnošt z Pardubic.
[126] Jan, řečený Volek.
[127] Jan I., biskup litomyšlský.

.. vévodové, .. knížata, .. pánové, .. velmoži a urození z našeho Českého království a území k němu náležících, předstoupili před naši Výsost a pokorně nás poprosili, abychom uznali za hodné stvrdit a na základě své římské královské moci osvědčit výsady, léna, práva, svobody a ostatní věci, jež byly českým králům přiznány od nás a od svatých .. římských králů a .. císařů, našich předchůdců. My jsme ovšem s velkou laskavostí nakloněni prosbám již řečených .. duchovních, .. vévodů, .. knížat, .. pánů, .. velmožů a urozených, protože víme, že jsou to nad jiné věrní, nadšení a horliví ochránci cti a zdaru Římského království a Svaté říše a že v již řečeném Římském království je Království české článkem velmi vznešeným; a proto všechny a jednotlivé výsady, léna, práva, svobody, města, hrady, darování a milosti přiznané českým králům v libovolném znění a posloupnosti údajů od nás a od svatých římských .. králů a císařů, našich předchůdců, s jasným úmyslem na základě své římské královské vůle a plné moci obnovujeme, osvědčujeme, činíme platnými, schvalujeme a stvrzujeme a zárukou této listiny znovu svěřujeme a dáváme; přitom veškerou neúplnost a nedostatečnost, vyskytne-li se jaká v uvedených věcech, po všech stránkách nahrazujeme a doplňujeme a každou pochybnost a nejasnost provždy, coby štědrý dar našeho římského královského Majestátu, na základě plné moci vykládáme a také objasňujeme v zájmu a ve prospěch Českého království a českých králů; tomu nemohou bránit zákony, zvyklosti, obyčeje, pravidla, práva obecná či městská, ustanovení či výnosy, učiněné a vydané v opačném smyslu, ať jsou ve prospěch kohokoli a ať jsou libovolného znění, protože je, nakolik se protiví této listině či jejím účinkům – a mohou být psány jmenovitě a slovo proti slovu, vkládány do této listiny nebo být takové, že o nich má být v této listině zvláštní zmínka –, odvoláváme, zbavujeme účinnosti, činíme neplatnými a rušíme a na základě již řečené plné římské královské moci tvrdíme a rozhodujeme, že nemají naprosto žádnou sílu či důležitost. Tento dokument našeho schválení, učinění platným, osvědčení, stvrzení, svěření, dání, nahrazení, doplnění, výkladu, objasnění, odvolání, zbavení účinnosti, učinění neplatným a zrušení nebude naprosto nikomu dovoleno porušovat ani se mu z nerozvážné smělosti v čemkoli protivit. Kdo by činili opak, vyskytnou-li se tací, což nechť se nestane, ti, vedle rozhořčení naší římské Výsosti, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystavují, složí do pokladny naší a Římského království tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž polovina se nenávratně dostane dvoru či komoře naší a našich

nástupců, římských .. králů a .. císařů, zatímco druhá připadne těm, kdo utrpěli křivdu. Na dosvědčení toho všeho a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a zaštítit ji zavěšenou pečetí našeho Majestátu. Svědky této věci jsou Gerlach, arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, Rodulf starší, .. vévoda saský, podkoní Svaté říše, Rodulf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, .. vévodové, Jan, purkrabí norimberský, Ulrich, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rodulf z Wertheimu, .. hrabata, Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfrid z Bruneku, Eberhard z Wallsee, Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Purchard z Ellerbachu, knížata a pánové již řečeného Římského království.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

2.1.2 STVRZENÍ LISTINY, JÍŽ FRIDRICH I. POVOLUJE VLADISLAVOVI NOSIT KRÁLOVSKOU KORUNU

Římský a český král Karel stvrzuje na základě římské královské moci Českému království inserovanou listinu římského císaře Fridricha I. danou v Řezně dne 18. ledna 1158, jíž se českému knížeti Vladislavovi povoluje nosit o pěti svátečních dnech královskou korunu a vybírat poplatek z Polska.

V Praze dne 7. dubna 1348

Originál Karlovy stvrzovací listiny je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 302. Je psán na pergamenu (51,5×41 cm, plika 8 cm) a je opatřen nepoškozenou majestátní pečetí (průměr 102 mm) zavěšenou na červených a zelených hedvábných šňůrkách. Na rubu listiny se nachází latinská poznámka psaná rukou současníka: *Že má být českým knížatům povoleno, aby nosili o určitých svátcích korunu jako králové, a že jim má být nasazována od olomouckého či pražského biskupa nebo jednoho z nich.* Listinu sestavil Mikuláš Sortes, tajemník krále Karla. Vydání HRUBÝ, *Archivum II*, č. 50, str. 41–43.

Originál stvrzované listiny císaře Fridricha je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 1. Je psán na pergamenu (40×64 cm) a je opatřen nepoškozenou pečetí z vosku přirozené barvy otisknutou na listinu; pečeť nese opis: *Fredericus, Dei gracia Romanorum imperator augustus (Fridrich, z Boží milosti římský císař, rozmnožitel říše).* Na rubu listiny je zapsána latinská poznámka ze XIV. století: *Císaře Fridricha: že korunovace náleží biskupům pražskému a olomouckému nebo jednomu z nich, že král může užívat koruny pět dnů, že Poláci jsou povinni dávat poplatek českému králi.* Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum I*, č. 2, str. 4–6. Do češtiny ji přeložil GUSTAV FRIEDRICH, *Texty a překlady reprodukovaných listin*, č. 2, str. 259, in: *Idea československého státu*, díl I., Praha 1936 (týž překlad přetiskuje i ZDENĚK VESELÝ, *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha 1994, str. 42–43) a MARIE BLÁHOVÁ, *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, str. 331.

Karel, z Boží milosti římský .. král, vždy rozmnožitel říše, a český .. král, na věčnou paměť věci. Laskavost vrozená našemu srdci ohledně poct a výhod pro naše věrné a oddané, nepřetržitě bdělá a pozorná, nás má neustále k tomu, abychom jejich přáním přitakali, kdykoli hlas žadatelů zaznívá oprávněně; vždyť naše štědrá vůle se tím nedopouští chyby, nýbrž, jak se domnívá, blahodárně pozvedá vznešenost královského žezla. Nuže, ctihodní .. arcibiskup pražský[128] a .. biskupové olomoucký[129] a litomyšlský[130] a rovněž slavní Jan, korutanský, hrabě tyrolský a gorický, náš nejdražší bratr, a Mikuláš, opavský a ratibořský, .. vévodové, a ostatní .. duchovní, .. vévodové, .. knížata, .. pánové, .. velmoži a urození z našeho Českého království a území k němu náležících, předstoupili před naši Výsost a pokorně nás poprosili, abychom uznali za hodné stvrdit na základě své královské moci jednu listinu svatého římského .. císaře Fridricha,[131] našeho předchůdce, kterou nám předložili; její obsah a posloupnost jejích údajů jsou zachyceny v následujících slovech:

„Ve jménu svaté a nedílné Trojice. Fridrich, přispěním Boží milosti římský císař, rozmnožitel říše. Jak zákon přirozený, tak psaný nás napomíná, abychom činili dobře všem, ale především těm, kdo nám při správě říše a státu pomáhají pravdomluvnou radou a neúnavným, usilovným vypětím a kdo, šíříce slávu říše, zápasí s nejrůznějšími nepřátelskými útoky a vystavují se všemožnému nebezpečí; a proto jsme uznali za hodné vyzdvihnout předností zvláštní pocty ty, kdo bojovali podle zákona; aby si nad odměnami za statečnost a nad slávou koruny nemuseli zoufat. Nechť se tedy všichni věrní Kristu a naší říši, jak současníci naší doby, tak i potomstvo, dozvědí, že jsme slavnému a velmi udatnému českému knížeti Vladislavovi[132] za jeho znamenité zásluhy, totiž pomoc a oddanost nejen jeho, ale i všech Čechů, přiznali čestné vyznamenání, jímž jeho děd[133] i jeho ostatní předkové, česká knížata, vynikali díky dobrodiní císařské Výsosti nad ostatními

---

[128] Arnošt z Pardubic.
[129] Jan, řečený Volek.
[130] Jan I., biskup litomyšlský.
[131] Fridrich I. Barbarossa.
[132] Vladislav II., český kníže 1140–1172, český král pro vlastní osobu 1158.
[133] Vratislav II., český vévoda a první český král pro vlastní osobu 1085–1092.
[134] Latinsky *circulus*, zatímco o koruně německého císaře se užívá slov *corona* a *diadema*.

knížaty, rozumí se vyznamenání nosit obroučku;[134] a skrze tohoto vévodu přiznáváme ono vyznamenání i všem jeho nástupcům, provždy. Rovněž vyhlašujeme a nezrušitelným císařským zákonem stanovujeme, že uvedenému českému vévodovi Vladislavovi bude v těch obdobích, kdy my nosíme korunu a slavný diadém, totiž na Narození Páně, na Velikonoce a na svatého Ducha, dovoleno nosit obroučku, navíc samozřejmě i ve sváteční den, rozumí se svatého Václava a svatého Vojtěcha, protože tyto slavné dny jsou uctívány kvůli zemským ochráncům se zvláštní vážností a zvláštními slavnostmi po celých Čechách. A jako pouze ruce arcibiskupů a biskupů mohou nasazovat naši korunu, tak již řečenému českému knížeti nesmí nasazovat obroučku žádný jiný člověk než náš milovaný Daniel, ctihodný pražský biskup,[136] a Jan, biskup olomoucký,[137] a jejich nástupci; a nebude-li olomoucký biskup přítomen, může přesto pražský zastat, co do stolce a výtečného důstojenství, úřad jich obou; a podobně olomoucký biskup, bude-li nepřítomen pražský. Nadto již řečenému českému vévodovi a jeho nástupcům přidáváme a přiznáváme poplatky ze země polské, které jeho předchůdci, čeští vévodové, byli zvyklí v minulých dobách z Polska dostávat.[138] Aby toto naše darování a ustanovení zůstávalo výše jmenovanému Vladislavovi, našemu nejdražšímu, a jeho nástupcům po všechny časy v platnosti a nezrušeno, přikázali jsme sepsat tento dokument a vybavit jej svou pečetí; rovněž byli přizváni vhodní svědkové, jejichž jména jsou: Eberhard, arcibiskup salcburský, Wicmann, arcibiskup magdeburský, Hertwik, biskup řezenský, Eberhard, biskup bamberský, Konrád, biskup pasovský, Otto, biskup frisinský, Daniel, biskup pražský, Jindřich, vévoda rakouský, Fridrich, vévoda švábský, Ludvík, lantkrabě durynský, Adebert, markrabě saský, Otto, markrabě míšeňský, Otto a Fridrich, falckrabí.

Pečeť pana Fridricha, nepřemožitelného římského císaře.

Já, Reinald, kancléř zastupující Arnalda, arcibiskupa mohučského a arcikancléře, jsem prohlédl tuto listinu. Dáno v Řezně, patnáct dní před únorovými kalendami, v páté indikci, léta Vtělení Páně jedenáctistého padesátého sedmého, za kralování pana Fridricha, přeslavného římského císaře, v šestém roce jeho království a v třetím roce císařství."

---

[135] 28. září a 23. dubna.

[136] Daniel I., pražský biskup od r. 1148, dříve pražský probošt (1144–1148), zemřel 1167.

[137] Jan IV., biskup olomoucký 1157–1172.

[138] Srov. *Kosmova kronika*, kniha II., kap. 13.

My jsme ovšem s velkou laskavostí nakloněni prosbám již řečených .. duchovních, .. vévodů, .. knížat, .. pánů, .. velmožů a urozených, protože víme, že jsou to nad jiné věrní, nadšení a horliví ochránci cti a zdaru Římského království a Svaté říše a že v Římském království je Království české článkem velmi vznešeným; a proto uvedenou listinu i všechny jednotlivosti v ní obsažené schvalujeme, činíme platnými, osvědčujeme a stvrzujeme a znovu je, s jasným úmyslem, na základě naší plné římské královské moci, obsahem své listiny dáváme, svěřujeme a udělujeme; přitom, coby štědrý dar římské královské milosti, prohlašujeme a výslovně povolujeme, že jak u soudu, tak mimo něj, kdekoli to bude nezbytné nebo vhodné, má být této naší listině, jakož i řečené listině původní, popřávána všemi a jednotlivými plná důvěra a rozhodujeme, nařizujeme a přikazujeme, že tato naše listina má mít ve všem stejnou platnost jako listina původní. Svědky této věci jsou Gerlach, arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, Rodulf starší, .. vévoda saský, podkoní Svaté říše, Rodulf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, .. vévodové, Jan, purkrabí norimberský, Jan, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rodulf z Wertheimu, .. hrabata, Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfrid z Bruneku, Eberhard z Wallsee, Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Purchard z Ellerbachu, .. knížata a pánové již řečeného Římského království. Na dosvědčení toho všeho a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a zaštítit ji zavěšenou pečetí našeho Majestátu.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

Ohledně historických okolností souvisejících se vznikem listiny Fridricha I. Barbarosy srov. např. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, I, str. 261–263: „A ještě dříve nežli pře o Bavorsko urovnána, stalo se (roku 1156) dokonalé smíření mezi Vladislavem II. i císařem. Fridrich k slavení své svatby s Blaženou Burgundskou uložil a svolal do Würzburga k svátkům letničným (3. června sl.) sjezd nad obyčej slavný, k němuž pozval i našeho knížete. Ale Vladislav, prve nežli přijal, poslal biskupa Daniela a kancléře svého Gervasia, probošta vyšehradského, s plnou mocí, aby učinil přátelskou s ním úmluvu. Císař, měv již tehdáž v úmyslu druhou výpravu do Italie k pokoření města Milána, uvolil se povýšiti knížete českého na důstojenství královské a navrátiti jemu Budišínsko, jestliže půjde osobně pomáhat proti

Miláncanům. Vladislav šel později s bratrem Děpoltem a s družinou skvělou do Würzburgu, i nebyl na rozpacích, má-li svoliti k výminkám tak prospěšným. Úmluva stvrzena tudíž přísahou, ale držána v takové tajnosti, že kromě Daniela a Gervasia nižádný Čech o ní se nedověděl. ... Sněm říšský, na kterém mělo vyjednáno býti vše, čeho k výpravě proti Milánu bylo potřebí, uložen byl do Řezna ke dni 6. ledna 1158. ... Také Vladislav šel tam se svými, aby z rukou císařových přijal odměnu za službu, již před půldruhým létem umluvenou, korunu totiž královskou. Propůjčena mu dne 11. ledna slavně v přítomnosti všech knížat, a on tu po prvé pozdraven za krále českého. Listina od císaře na to dne 18. ledna vydaná nesla, že slavná ta pocta dostala se jemu i všem jeho budoucím na věky za věrné a důležité služby, které on a celý národ český říši činili; spolu potvrzovala novému králi a jeho nástupcům roční daň, kterou panovníci čeští již po celé století od Polska vybírali. Bylo-li s tímto povýšením spojeno také korunování v kostele buďto řezenském neb později pražském, nepřipomíná se. Není pochyby, že taková čest i sláva působila nemalé potěšení novému králi, královně, dvoru jejich již nyní královskému a také obecnému lidu v Čechách; ... ale přední pánové zemští, kmetové a župané sami, nebyli s tím spokojeni. Jim se nelíbilo, že Vladislav tam mnoho se míchal do záležitostí zahraničních, které požadovaly vždy nové od země oběti." Na samotnou výpravu proti Milánu se král Vladislav vydal z Prahy na počátku měsíce března.

2.1.3 STVRZENÍ ZLATÉ BULY SICILSKÉ FRIDRICHA II. A JEJÍ DOPLNĚNÍ

Římský a český král Karel stvrzuje na základě římské královské moci Českému království listinu římského císaře Fridricha II. danou v Basileji dne 26. září 1212, jíž se Přemyslu Otakarovi I. uděluje české království a on i jeho nástupci se povyšují na krále, a zároveň ji doplňuje pro případ vymření panujícího rodu.

V Praze dne 7. dubna 1348

Oba originály Karlovy stvrzovací listiny jsou uloženy ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 295 a 303. Jsou psány na pergamenu (67×39,5 cm, plika 8 cm, resp. 49×52 cm, plika 5,4 cm). První z nich je opatřen zlatou bulou (průměr 60 mm) zavěšenou na hedvábném provázku červené a žluté barvy, zatímco druhý má voskovou majestátní pečeť (průměr 102 mm) zavěšenou na hedvábných šňůrkách. Na zadní straně obou se nachází latinská poznámka psaná touž současnou rukou: *Listina přijetí léna králem Otakarem, v níž se jedná o volbě českých králů a o tom, že mají být odíváni do svého království bez poplatků a práv říšského dvora; a dává se jim moc investovat biskupy jejich království a potvrzují se všechny hranice či meze řečeného království a prohlašuje se, že se mají účastnit shromáždění dvora v Bamberku či Norimberku nebo Merseburku, pokud jim bude předem dopřána šestitýdenní lhůta, a že císaři, přijímajícímu v Římě císařskou korunu, pošlou tamtéž tři sta ozbrojenců, nebo zaplatí tři sta hřiven.* Listina byla sestavena Mikulášem Sortesem, tajemníkem krále Karla. Vydání HRUBÝ, *Archivum II*, č. 51, str. 43–47. Český překlad výňatků ANNA SKÝBOVÁ, in: ZDENĚK VESELÝ, *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha 1994, str. 63–64.

Originál Zlaté buly sicilské císaře Fridricha II. je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 2. Je psán na pergamenu (28×46 cm, plika 2,5 cm) a je opatřen nepoškozenou zlatou bulou zavěšenou na hedvábných šňůrách červené barvy. Na zadní straně je zapsána touž rukou táž poznámka, která se nachází na stvrzovací listině Karla IV. ze 7. dubna 1348: *Listina přijetí léna...* (viz výše u Karlovy stvrzovací listiny). Listinu sestavil i napsal Heinricus de Parisius, písař císaře Fridricha. Vydání HRUBÝ, *Archivum I*, č. 3, str. 6–8.

Český překlad GUSTAV FRIEDRICH, *Texty a překlady reprodukovaných listin*, č. IV., str. 260–261, in: *Idea československého státu*, díl I., Praha 1936; překlad G. Friedricha nově upravil JOSEF ŽEMLIČKA, *Zlatá bula sicilská, Slovo k historii 11*, Praha 1987, str. 29 (týž překlad přetištěn in: ZDENĚK VESELÝ, *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha 1994, str. 48–49).

Karel, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, a český král, na věčnou paměť věci.

Laskavost vrozená našemu srdci ohledně poct a výhod pro naše věrné a oddané, nepřetržitě bdělá a pozorná, nás má neustále k tomu, abychom jejich přáním přitakali, kdykoli hlas žadatelů zaznívá oprávněně; vždyť naše štědrá vůle se tím nedopouští chyby, nýbrž, jak se domnívá, blahodárně pozvedá vznešenost královského žezla.

Nuže, ctihodní .. arcibiskup pražský[139] a biskupové olomoucký,[140] vratislavský[141] a litomyšlský[142] a rovněž slavní Jan, korutanský, hrabě tyrolský a gorický, náš nejdražší bratr, a Mikuláš, opavský a ratibořský, vévodové, a ostatní duchovní, vévodové, knížata, pánové, velmoži a urození z našeho Českého království a území k němu náležících, předstoupili před naši Výsost a pokorně nás poprosili, abychom uznali za hodné stvrdit na základě své královské moci jednu listinu Fridricha[143] zvoleného svatým římským císařem, našeho předchůdce, kterou nám předložili; její obsah a posloupnost jejích údajů jsou zachyceny v následujících slovech:

„Fridrich, přispěním Boží milosti zvolený římským císařem, vždy rozmnožitel říše, král nad Sicilií, vévodstvím apulským a knížectvím kapujským. Protože císařská důstojnost a moc pozvedly náš stav natolik, že náš Majestát už nesvěřuje jen důstojenství ostatním knížatům, ale dokonce i královská žezla, považujeme za slavné a vznešené, že i jiným, díky velkému dobrodiní naší štědrosti, vyrůstá a přibývá královská hodnost; touto skutečností naše Výsost netrpí žádnou škodu. A proto, když uvážíme skvělé, spolehlivé

[139] Arnošt z Pardubic.
[140] Jan, řečený Volek.
[141] Přeclav z Pohořelce.
[142] Jan I., biskup litomyšlský.
[143] Fridrich II., římský císař 1212–1250.

služby, které český národ od dávných časů poskytoval Římské říši stejně tak věrně, jako oddaně, a tu skutečnost, že jeho král Otakar[144] nás jako první mezi knížaty, výslovně a dříve než ostatní volil císařem a že trvalost této volby svědomitě a užitečně podporoval, potom – stejně jako učinil po poradě se všemi knížaty svou výsadou náš milovaný strýc, král Filip[145] zbožné paměti – ustavujeme Otakara králem a stvrzujeme jej; a toto svaté a vhodné ustanovení osvědčujeme; České království jemu i jeho nástupcům provždy svěřujeme svobodné, bez vymáhání jakýchkoli plateb[146] a podle obvyklé spravedlnosti našeho dvora, přičemž chceme, aby se každý, kdo u nich bude zvolen králem, dostavil k nám nebo našim nástupcům a řádným způsobem tak království přijal.[147] Rovněž jemu i jeho nástupcům povolujeme vlastnictví všech oblastí, které, jak vidno, k řečenému království patří, ať byly zcizeny libovolným způsobem.[148] Navíc jemu i jeho dědicům v úplnosti přiznáváme právo a moc odívat biskupy svého království, ovšem s tím, že se biskupové budou těšit té svobodě a bezpečnosti, kterou si zvykli mít u našich

---

[144] Přemysl I. Otakar († 1230), král od roku 1197.

[145] Výsada krále Filipa, daná přibližně 8. září 1198, se nedochovala. Srov. GUSTAV FRIEDRICH, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II.*, č. 3, 1912. Protože Přemysl Otakar I. dbal z pochopitelných důvodů o trvalé zachycení nabytých výsad, především výsady nabytého a trvale drženého královského titulu, obdržel nejprve v roce 1198 důležitou listinu od Filipa Švábského a později podobnou listinu od Oty Brunšvického. Žádná z těchto listin se však nedochovala ani v originále, ani v opisu. V roce 1204 obdržel Přemysl i souhlas papeže. Zlatá bula sicilská císaře Fridricha II. tuto řadu uzavírá. Je obtížné určit, které údaje v textu Zlaté buly jsou převzaty ze ztracených listin Filipa Švábského a Oty Brunšvického a které připojil Fridrich II. Viz JOSEF ŽEMLIČKA, *Zlatá bula sicilská*, Slovo k historii 11, Praha 1987, str. 30.

[146] Rozumí se bez dříve placených symbolických dávek vybíraných za udělení země v léno. Viz ŽEMLIČKA, *Zlatá bula sicilská*, str. 30.

[147] Mimořádně důležitá zásada, obsažená zřejmě už v privilegiu Filipa Švábského, podle níž, kdokoli bude v Čechách zvolen, bude římským císařem uznán a pouze formálně potvrzen. Nepochybně souvisí s nedávnými zásahy Fridricha Barbarossy a Jindřicha VI. do nástupnictví v Čechách. Nepřináší se tu ovšem nic nového, pouze se uznává stará česká zvyklost, že volba českého panovníka je čistě domácí záležitostí. Římský král či císař ji jen stvrzuje. Viz ŽEMLIČKA, *Zlatá bula sicilská*, str. 30.

[148] Podle jednoho výkladu se těmito oblastmi může myslet Morava, jejíž vztahy k Čechám byly ve 12. století poněkud uvolněny. Pravděpodobnější se však zdá názor, že Filip Švábský očekávající boje lákal svého českého spojence vyhlídkou územních zisků: snad se jednalo o nedávno ztracené části Vitorazska (dnes okolí Weitry v Rakousku), které patřily k Čechám, nebo kdysi ovládané kraje za hranicemi Čech, např. Lužice. Za nepevných počátků Fridrichovy vlády zřejmě tato věta nebyla o nic méně aktuální. Viz ŽEMLIČKA, *Zlatá bula sicilská*, str. 30.

předchůdců.[149] Ve své šlechetné štědrosti stanovujeme,[150] že již řečený slavný král ani jeho dědicové nejsou povinni dostavit se k žádnému shromáždění našeho dvora, leda bychom vyhlásili, že je budeme slavnostně pořádat v Bamberku nebo v Norimberku; případně, kdybychom se rozhodli slavnostně pořádat dvůr v Merseburku, jsou povinni dostavit se, s tím, že poskytnou doprovod vévodovi polskému, bude-li pozván a zúčastní-li se, jako jej poskytovali jejich předchůdci, slavní čeští králové; ovšem s tou podmínkou, že jim bude předem vyhrazena lhůta šesti týdnů na cestu k řečeným dvorům. Zůstane však zachováno, že dojde-li ke korunovaci naší nebo našich nástupců v Římě, ponecháme vůli řečeného krále Otakara či jeho nástupců, zda nám pošle tři sta ozbrojenců, nebo zaplatí tři sta hřiven. Přikázali jsme, aby na paměť tohoto našeho ustanovení a stvrzení a pro jeho provždy trvající platnost byla tato výsada rukama našeho písaře a důvěrníka Henrika de Parisius zapsána a vybavena naší zlatou bulou v roce, měsíci a indikci uvedených níže. Svědkové této věci jsou následující:[151] arcibiskup v Bari,[152] biskup tridentský,[153] biskup basilejský,[154] biskup kostnický,[155] biskup v Churu,[156] opat v Reichenau, opat svatohavelský, opat z Weissenburgu, Bertold z Neuffen, protonotář královského dvora, hrabě Ulrich z Kiburgu, hrabě Rodulf z Habsburku a lantkrabě alsaský, hrabata Lodvík a Hermann

---

[149] Při volbě obou biskupů měl od počátku rozhodující vliv český kníže. Přestože je formálně schvaloval římský král či císař, není znám případ, že by budoucí biskup vybraný v Čechách nebyl schválen. V roce 1197 kníže Vladislav na základě své moci investoval Daniela II. a porušil tím staré zvyklosti. Filip Švábský a Fridrich II. novou skutečnost potvrdili. Pražská a olomoucká diecése tím ovšem nepřestaly být podřízeny metropoli v Mohuči. Viz ŽEMLIČKA, *Zlatá bula sicilská*, str. 31.

[150] Následující pasáže Zlaté buly již zřejmě pocházejí z doby Fridricha II. a jsou v nich zahrnuty i některé výsady Oty Brunšvického, na něž však mladý panovník nemohl ze zřejmých důvodů odkazovat. Viz ŽEMLIČKA, Zlatá bula sicilská, str. 31.

[151] Mezi zde uvedenými svědky se nenacházejí žádná významnější knížata, protože mladý Fridrich právě vstoupil do Německa a jeho dráha se teprve začínala. Mezi jmény pánů z jihozápadu Německa se objevuje i Rudolf Habsburský, děd římského krále téhož jména – „první to stýkání se jmen Habsburku a Čech v proudu dějinstva" (PALACKÝ, *Dějiny národu čekého*, I, str. 307). Viz ŽEMLIČKA, *Zlatá bula sicilská*, str. 31.

[152] Berard Costa.

[153] Fridrich z Wangen.

[154] Luthold.

[155] Konrád z Tegerfeldu.

[156] Chur ve Švýcarsku, biskup Arnold.

z Frohburgu, hrabě Warner z Hohenburgu, Arnold, pán z Wartu, Rodulf, fojt z Rapperswillu, Rodulf z Ramesbergu, Albero z Tanehuse, komoří, a velké množství dalších velmožů a urozených a svobodných pánů, jejichž dosvědčením byla tato výsada, jak známo, stvrzena.

Vykonáno léta Páně tisícího dvoustého dvanáctého, v měsíci září, v patnácté indikci, patnáctého roku kralování našeho pána Fridricha, zvoleného přeslavným římským císařem, vždy jen rozmnožitele říše, krále sicilského. Dáno v proslulém městě Basileji rukama Ulricha, protonotářova zástupce, šest dní před říjnovými kalendami. Nechť je to šťastné."

My jsme samozřejmě s velkou laskavostí nakloněni prosbám již řečených duchovních, vévodů, knížat, pánů, velmožů a urozených, protože víme, že jsou to nad jiné věrní, nadšení a horliví ochránci cti a zdaru Římského království a Svaté říše a že v Římském království je Království české článkem velmi vznešeným; a proto uvedenou listinu i všechny jednotlivosti v ní obsažené schvalujeme, činíme platnými, osvědčujeme a stvrzujeme a znovu je, s jasným úmyslem, na základě naší plné římské královské moci, již řečenému království, .. duchovním, .. vévodům, .. knížatům, .. pánům, velmožům, urozeným a vůbec každému v tomto království a na územích, jež ke království patří, k užitku a potřebě českých králů provždy dáváme a obsahem své listiny svěřujeme a udělujeme; přitom veškerou neúplnost a nedostatečnost, vyskytnou-li se v uvedených věcech, na základě plné moci po všech stránkách nahrazujeme a doplňujeme, coby štědrý dar římského královského Majestátu. Nicméně, kdyby se snad někdo snažil, ohledně věcí obsažených v již řečené listině, něco překrucovat nebo mylně vykládat či v nepravém smyslu objasňovat, nebo dokonce zcela zastírat, pak, abychom vše pochybné či nejasné, čím je posloupnost údajů řečené listiny potřísněna, z veřejnosti odstranili – aby stav již řečeného Českého království a jeho obyvatel mohl být stavem upřímné svornosti a lásky k říši, jenž bude uchovávat jednotu poutem míru, a aby obyvatelé již řečeného království mohli dědit svou zemi v pokoji a těšit se z hojnosti dopřávané mírem, když to, co by v budoucích časech mohlo skýtat prostor k neshodám, bude právě tak moudře, jako blahodárně odříznuto dřív, než se to zrodí, a tím se obratně předejde ohrožení duší a těl, jež by odtud vzešlo, i budoucím škodám na věcech, prohlašujeme, rozhodujeme, vyhlašujeme, vykládáme a zárukou této listiny objasňujeme – když jsme věc zrale uvážili s některými spolu-

voliteli římského krále, budoucího císaře, i s dalšími knížaty, která v té době pomáhala v blízkosti naší Výsosti, a když vycházíme z jejich rozumné a rozmyšlené rady –, že výhradně pro ten případ a pro tu okolnost, kdy z královského českého rodu, potomstva či semene nebo rodiny nevzejde žádný zákonný mužský či ženský potomek, což nechť Bůh nedopustí, nebo kdy země bude z libovolné jiné příčiny právě uvolněna, volba českého krále provždy náleží řádně, spravedlivě a zákonně duchovním, .. vévodům, .. knížatům, pánům, urozeným a celému společenství v řečeném království a na územích, jež ke království patří; v již řečeném případě a za již řečených okolností a ne jiných volbu českého krále s jasným úmyslem a na základě své plné římské královské moci dáváme, přiznáváme, svěřujeme a věnujeme uvedeným .. duchovním, .. vévodům, .. knížatům, .. pánům, urozeným a celému společenství v již řečeném království a na zboží, jež ke království patří, a tuto volbu stvrzujeme a na ně přenášíme tak dobře, blahodárně a zdravě, jak jen je možné; ať bude českým králem zvolen kdokoli, chceme rovněž, aby se dostavil k nám a našim nástupcům, římským králům a císařům, aby mohl od nás a našich nástupců řádným a obvyklým způsobem své království přijmout; a nemohou tomu bránit libovolné zákony, zvyklosti, obyčeje, pravidla, práva městská či obecná, ustanovení či výnosy, učiněné a vydané v opačném smyslu, ať jsou ve prospěch kohokoli a ať jsou libovolného znění, protože je, nakolik se tomuto protiví – a mohou být psány jmenovitě a slovo proti slovu této listiny či do ní vkládány –, odvoláváme, zbavujeme účinnosti, činíme neplatnými a rušíme a na základě již řečené plné římské královské moci rozhodujeme, že nemají naprosto žádnou sílu či důležitost.

Navíc toužíme, aby vstoupilo ve známost obecnou i každého jednotlivce, že řečená listina se dochovala v pořádku a úplnosti, beze všeho poškození, a že je zaštítěna zlatou bulou, otištěnou pečetidlem Majestátu již řečeného Fridricha, zvoleného římským císařem, jíž jakožto .. král nad Sicilií, vévodstvím apulským a knížectvím kapujským užíval před slavnostní korunovací na římského krále – stejně jako, jak je známo a jak jsme byli jasně zpraveni, náš děd Jindřich,[157] slavné paměti, někdejší římský císař, užíval pečeť lucemburského hrabství a jako další svatí římští zvolení, naši předchůdci,

[157] Jindřich VII. Lucemburský (12. července 1275/1276–24. srpna 1313), římský král od 27. listopadu 1308, římský císař od 29. června 1313, otec českého krále Jana Lucemburského.

užívali před svou slavnostní korunovací pečetí se svými tituly a jako jsme my před svou slavnou korunovací užívali pečeti markrabství moravského –;

na okraji této zlaté buly jsou v oblasti Majestátu vepsána slova: „Fridrich, z Boží milosti král nad Sicilií, apulským vévodstvím a kapujským knížectvím.", zatímco v druhé části, v níž se nachází vyobrazení jakéhosi hradu, se píše: „Kristus vítězí, Kristus kraluje, Kristus vládne."

Tento dokument našeho schválení, učinění platným, osvědčení, stvrzení, darování, nahrazení, doplnění, výkladu, objasnění, odvolání, zbavení účinnosti, učinění neplatným a zrušení není dovoleno naprosto žádnému člověku porušovat nebo se mu z nerozvážné smělosti v čemkoli protivit.

Kdo by činili opak, vyskytnou-li se tací, což nechť se nestane, ti, vedle rozhořčení naší římské Výsosti, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystavují, složí do pokladny naší a Římského království tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž polovina se nenávratně dostane dvoru či komoře naší a našich nástupců, římských králů a císařů, zatímco druhá připadne těm, kdo utrpěli křivdu. Na dosvědčení toho všeho a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu, kterou jsme nařídili zaštítit zlatou bulou, otisknutou pečetidlem našeho Majestátu.

Svědky této věci jsou Gerlach, arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, Rudolf starší, .. vévoda saský, podkoní Svaté říše, Rudolf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, vévodové, Jan, purkrabí norimberský, Ulrich, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rudolf z Wertheimu, hrabata, Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfrid z Bruneku, Eberhard z Wallsee, Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Burchard z Ellerbachu, knížata a pánové již řečeného Římského království.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

Ohledně historických okolností souvisejících se vznikem Zlaté buly sicilské srov. např. PALACKÝ, *Dějiny národu českého I*, str. 305–307: „Když Innocenc II. ztíživ roku 1210 v měsíci listopadu věrolomného císaře (Otu IV.) klatbou, napomínal knížat německých, aby na místo něho volili sobě mladého krále sicilského, Fridricha II., syna někdy císaře Jindřicha VI., na království římské: tu Přemysl Otakar I. a strýc jeho Heřman, durinský lankrabě, byli první mezi světskými knížaty v říši, jež (roku 1211) ve spojení s arcibiskupy Sigfriedem Mohučským a Magdeburským

Albrechtem přičiňovali se o povýšení Staufovce Fridricha. Měli o to několik sjezdů s jinými knížaty, nejprv potají, potom veřejně, v Bamberce a Norimberce, kde i klatba na Otu IV. ohlášena byla. ... Uslyšev o tom císař Ota, přichvátal bez meškání z Italie do Němec roku 1212 a první jeho péče byla o pomstu na králi českém. ... Na valném potom sjezdu knížat, který o letnicích (dne 20. května) v Norimberce držán byl, proveden jest ihned skutek tento, aspoň v obřadu. Přítomní tam knížata kázáním císařovým zasedli k soudu nad Otakarem a odsoudili ho trůnu; načež císař propůjčil slavně Vratislavovi království české, odevzdav mu šestero korouhví. ... Otakar vida, že mu nastala doba rozhodná, jak pro osobu jeho tak i pro poměry české k říši německé, jal se jednati s důrazem i odvahou. K boji ozbrojen čekal jak na nepřátele, jestliže by se chtěli pokusiti o zemi českou, tak i na krále Fridricha II., jenž opustiv dědičné království své sicilské v měsíci březnu, po cestě dlouhé a plné dobrodružství skrze Lombardii a přes Alpy dostal se ne do Řezna, kam mu Otakar šel v ústrety, ale do Švýcar a k jezeru Bodamskému (v měsíci srpnu). První důležité listiny, jež nově ‚volený císař římský' vydal v zemi německé, a to v Basileji dne 26. září, ještě pod Zlatou bulou sicilskou, týkaly se krále Otakara, bratra jeho Vladislava Moravského a české říše vůbec. Uznávaje v nich zásluhy Čechů o své povýšení, hleděl odměniti se potvrzením a rozšířením výsad jim od říše římské vůbec a od strýce jeho krále Filipa zvláště svolených. Zejména pak pojistil Otakarovi a nástupcům jeho důstojenství královské na věčné časy ... Jinými pak dvěma zlatými bulami zapsal Otakarovi zámky Floss, Schwarzenberg ..., bratrovi pak jeho Vladislavovi, markrabí moravskému, císařské manství v obojích Mokřanech ...Teprv na počátku léta následujícího (1213, 6. ledna) sešli se oba králové, Fridrich II. a Přemysl Otakar I. ve Frankfurtě nad Mohanem[158] a uzavřeli mezi sebou smlouvu přátelskou, které potom Otakar věren zůstal až do smrti. Doprovodil také mladého krále netoliko k jeho pomazání do Mohuče, ale i na sněm říšský do Řezna (dne 2. února). ... Takovým způsobem nebezpečí ono, do kterého Čechy uvedeny byly někdy sobeckou politikou Fridricha I., odvráceno jest jeho vnukem Fridrichem II. zase a upevněna státu českého jednota, moc i vážnost naproti mocnostem zahraničním."

Srov. rovněž ŽEMLIČKA, *Zlatá bula sicilská*, str. 29: „V době rozkladu středověké říše nastal pozoruhodný vzestup českého státu. Chátrající říše brzy ztratila všechny prostředky ke kontrole českých záležitostí a vztahy pána Čech

[158] Přemysl Otakar tedy vydání Zlaté buly sicilské nebyl přítomen. Mezi oběma čerstvými spojenci je však třeba předpokládat bližší kontakty a zřejmě i úmluvy.

k římskému králi nebo císaři nabraly už v prvních desítiletích 13. století podoby rovnocenného partnerství. Znovunabytý a trvale již držený královský titul byl hlavním vnějším atributem politické svébytnosti českého státu."

2.1.4 STVRZENÍ LISTINY, JÍŽ FRIDRICH II. UZNÁVÁ VOLBU VÁCLAVA I.

Římský a český král Karel stvrzuje na základě římské královské moci Českému království inserovanou listinu římského krále Fridricha II. danou poblíž Ulmu dne 26. července 1216, jíž Fridrich II. potvrzuje volbu Václava I. za českého krále.

V Praze dne 7. dubna 1348

Originál Karlovy stvrzovací listiny je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 304. Je psán na pergamenu (54,5×42 cm, plika 8,5 cm), k němuž je na šňůrkách červené a zelené barvy přivěšena zlomená majestátní pečeť (průměr 102 mm). Na zadní straně originálu se nachází latinská poznámka psaná rukou současníka: *Římský král prohlašuje, že markrabě moravský a obec českých pánů a šlechty zvolili za souhlasu krále Otakara svým králem Otakarova syna Václava I., a sám zvoleného potvrzuje.* Na pravé straně pliky se nachází registrační značka Jana z Kladska. Listina byla sepsána Mikulášem Sortesem, kancléřem krále Karla. Vydání HRUBÝ, *Archivum II*, č. 52, str. 47–49.

Originál stvrzované listiny Fridricha II. se dnes nachází ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 5. Je psán na pergamenu (25×36 cm, plika 3,5 cm), k němuž je přivěšena na hedvábných šňůrách červené a bílé barvy zlatá bula císaře Fridricha II., nesoucí tyto nápisy: *Fridericus, Dei gracia Romanorum rex semper augustus et rex Sicilie (Fridrich, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše a král Sicilie)* a *Roma caput mundi, regit orbis frena rotundi (Řím je světa téměř, směr udává kolesu země)*. Na rubu listiny se nachází táž latinská poznámka psaná touž rukou XIV. století, která se nachází i na rubu stvrzovací listiny Karla IV. ze 7. dubna 1348. Na pravé straně pliky je registrační značka Jana z Kladska. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum I*, č. 6, str. 12–13.

Karel, z Boží milosti římský .. král, vždy rozmnožitel říše, a český .. král; na věčnou paměť věci. Laskavost vrozená našemu srdci ohledně poct a výhod pro naše věrné a oddané, nepřetržitě bdělá a pozorná, nás má neustále

k tomu, abychom jejich přáním přitakali, kdykoli hlas žadatelů zaznívá oprávněně; vždyť naše štědrá vůle se tím nedopouští chyby, nýbrž, jak se domnívá, blahodárně pozvedá vznešenost královského žezla. Nuže, ctihodní .. arcibiskup pražský[159] a .. biskupové olomoucký[160] a litomyšlský[161] a rovněž slavní Jan, korutanský, hrabě tyrolský a gorický, náš nejdražší bratr, a Mikuláš, opavský a ratibořský, .. vévodové, a ostatní .. duchovní, .. vévodové, knížata, pánové, velmoži a urození z našeho Českého království a území k němu náležících, předstoupili před naši Výsost a pokorně nás poprosili, abychom uznali za hodné stvrdit na základě své královské moci jednu listinu svatého římského .. krále Fridricha,[162] svého předchůdce, kterou nám předložili; její obsah a posloupnost jejích údajů jsou zachyceny následujícími slovy:

„Fridrich Druhý, přispěním Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, a král sicilský. Jestliže mimořádným a osvědčeným osobám, nám věrným a drahým, prokazujeme zvláštní milost, pak to vůbec není nezasloužené, nýbrž to zcela souzní se spravedlností. A proto chceme, aby všem věrným říše, jak současným, tak budoucím, bylo provždy známo, že k nám byl vyslán Benedikt, ctihodný bílinský arcijáhen, a že tím naši milovaní věrní Jindřich, markrabě moravský, a celá obec českých velmožů a urozených pánů oznámili naší Výsosti, že ze společné vůle a za souhlasu našeho milovaného Otakara, slavného českého krále, zvolili svým králem Václava, prvorozeného syna dosavadního českého krále. Z toho důvodu poprosili s velkou pozorností náš Majestát, abychom považovali volbu tohoto Václava za platnou a pevnou a abychom mu udělili svůj laskavý souhlas. My ovšem víme, že tón této oddané prosby je důsledkem velké, vřelé věrnosti; bereme totiž v úvahu upřímnou víru a ryzí oddanost samotného českého krále Otakara, kterou, jak známo, dosud choval k našemu Majestátu, a rovněž si všímáme poslušnosti jeho syna Václava, našeho drahého sestřence, kterou bude mít příležitost nám i říši věrně prokázat; a tak ve své obvyklé laskavosti a na základě rady říšských knížat a velmožů, kteří se nyní kolem nás nacházejí, považujeme řečenou volbu za platnou a pevnou a přiznáváme tomuto

[159] Arnošt z Pardubic.
[160] Jan, řečený Volek.
[161] Jan I., biskup litomyšlský.
[162] Fridrich II., římský císař 1212–1250.

Václavovi celé České království s pomezími i vším právem, ctí a výhodami, k tomuto království náležícími, jak toto království vůbec kdy v dobrém stavu držel a vlastnil jeho otec a další jeho předchůdci, jak knížata, tak králové.

A přikazujeme a stanovujeme, že ať se toto naše stvrzení a přiznání odváží rušit či zbavovat platnosti libovolná osoba, církevní či světská, složí tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž jedna polovina bude vyplacena našemu dvoru a druhá těm, kdo utrpěli křivdu. Aby tyto věci zůstávaly provždy platné a pevné, přikázali jsme tuto výsadu zapsat a zaštítit zlatou bulou, otisknutou pečetidlem našeho Majestátu. Svědky této věci jsou: Sigfried, biskup augsburgský, Ulrich, opat svatohavelský, Kuno, opat elwangenský, Jindřich, opat kemptenský, Radulf, falckrabě z Tübingen, hrabě Lodvík z Ottingen, Bertold z Nyphen, Anselm z Justingen, podkoní, Walter ze Schipf, číšník, a mnozí další.

Já, Konrád, metský a špýrský biskup, kancléř císařského dvora zastupující pana Sigfrieda, arcibiskupa mohučského stolce a arcikancléře celého Německa, jsem přehlédl tuto listinu. Tyto věci byly vykonány léta Vtělení Páně tisícího dvoustého šestnáctého, sedm dní před srpnovými kalendami, ve čtvrté indikci, za kralování našeho pána Fridricha Druhého, z Boží milosti římského krále, vždy rozmnožitele říše, a krále sicilského, ve čtvrtém roce jeho římského království a v osmnáctém roce království sicilského, ať je to šťastné. Dáno blíže Ulmu rukama Bertolda z Nyphen, protonotáře císařského dvora, v roce, měsíci a indikci uvedených výše."

My jsme ovšem s velkou laskavostí nakloněni prosbám již řečených .. duchovních, .. vévodů, .. knížat, .. pánů, .. velmožů a urozených, protože víme, že jsou to nad jiné věrní, nadšení a horliví ochránci cti a zdaru Římského království a Svaté říše a že v již řečeném Římském království je Království české článkem velmi vznešeným; a proto již řečenou listinu i všechny jednotlivosti v ní obsažené schvalujeme, činíme platnými, osvědčujeme a stvrzujeme a znovu je s jasným úmyslem, na základě své plné římské královské moci uvedenému království, .. duchovním, .. vévodům, .. knížatům, .. pánům, .. velmožům i urozeným a celému společenství v tomto království a na zboží, jež království patří, k užitku a potřebě českých králů údaji této naší listiny provždy dáváme, svěřujeme a udělujeme; přitom veškerou neúplnost a nedostatečnost, vyskytne-li se jaká v uvedených věcech, štěd-

rým darem římského královského Majestátu na základě plné moci po všech stránkách nahrazujeme a doplňujeme a každou pochybnost a nejasnost vykládáme a také objasňujeme v zájmu a ve prospěch Českého království a českých králů; tomu nemohou bránit libovolné zákony, zvyklosti, obyčeje, pravidla, práva městská či obecná, ustanovení či výnosy, učiněné a vydané v opačném smyslu, protože je, nakolik se této listině protiví – a mohou být psány jmenovitě a slovo proti slovu této listiny či do tohoto listu vkládány –, odvoláváme, zbavujeme účinnosti, činíme neplatnými a rušíme a na základě již řečené plné římské královské moci tvrdíme, že nemají naprosto žádnou sílu či důležitost. Tento dokument našeho schválení, učinění platným, osvědčení, stvrzení, udělení, nahrazení, doplnění, výkladu, objasnění, odvolání, zbavení účinnosti, učinění neplatným a zrušení není naprosto nikomu dovoleno porušovat nebo se mu z nerozvážné smělosti v čemkoli protivit. Kdo by činili opak, vyskytnou-li se tací, což nechť se nestane, ti, vedle rozhořčení naší římské Výsosti, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystavují, složí do pokladny naší a Římského království tisíc hřiven ryzího zlata; z toho polovina se nenávratně dostane dvoru či komoře naší a našich nástupců, římských .. králů a .. císařů, zatímco druhá polovina připadne těm, kdo utrpěli křivdu. Na dosvědčení toho všeho jsme přikázali zhotovit tuto listinu a zaštítit ji zavěšenou pečetí našeho Majestátu. Svědky této věci jsou Gerlach, .. arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, Rodulf starší, .. vévoda saský, podkoní Svaté říše, Rodulf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, .. vévodové, Jan, purkrabí norimberský, Ulrich, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rodulf z Wertheimu, .. hrabata, Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfried z Bruneku, Eberhard z Wallsee, Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Purchard z Ellerbachu, knížata a pánové již řečeného Římského království.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

Ohledně historických okolností souvisejících se vznikem listiny Fridricha II. srov. např. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, I, str. 307–308: „Ale nové této ústavě státního práva českého (Zlaté bule sicilské) nedostávalo se ještě základního kamene uvnitř, úplného totiž zrušení zákona Břetislavova o posloupnosti,[163] který dal příčinu tolikerým bouřím od půldruha století, a zavedení dědičného řádu prvo-

rozenců domu královského v Čechách. I o to postaral se Otakar, dav roku 1216 skrze moravského markraběte Vladislava i skrze pány české na sněmu voliti svého z Konstancie nejstaršího, ač teprv jedenáctiletého, syna Václava za nástupce na trůnu českém, což ihned Fridrichem II. potvrzeno jest. Jediná té doby ještě kvetoucí postranní linie Přemyslovců, Děpolticové, utrpěli tím arci újmu a za příčinou nesnází o to povstalých museli konečně vystěhovati se do Slezska, kde kmen jejich vyhynul, dříve nežli minula třetina století; ale obětováním takových, ještě od náhody visících práv několika osob napomohlo se zřejmě a znamenitě k obecnému prospěchu, aniž možná haniti péči Otakarovu o upevnění a rozšíření moci královské, ana moc ta jediná zakládala i pojišťovala trvání, pokoj a zdárné vzkvétání státu i národa."

[631] Viz PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, I, str. 178–179: „Břetislav tedy (roku 1054), jsa již sám jediný rodič a předek všech potomních Přemyslovců, vynesl pragmatický ten zákon: aby Čechy nikdy více děleny nebyly, jsouce napotom celé vždy jen jednomu knížeti poddány; aby po něm budoucně vždy věkem nejstarší mezi syny a potomky jeho dosedal na trůn, pak aby ostatní knížata z domu panujícího, podělováni jsouce od velikého knížete zvláštními úděly na Moravě, poslouchali jeho co pána svého, aniž pak mimo vůli jeho zavazovati mohli statky své. ... Nelze zapírati, že zákon tento, na kterém potom se zakládalo právo posloupnosti v říši české skrze půldruhé století, byl v okolnostech tehdejších moudrý a prospěšný. Nezletilost panujících knížat a vláda poručníků, ve středním věku vždy nebezpečné, odstraněny jím téměř docela: na trůn dosedli napotom jen muži v životě a správě lidských věcí již zkušení. ... Že ale přece potom nastala doba, kde i tento zákon, ztrativ moc svou, neuchránil země všelikých neřestí, an počet potomků Břetislavových množil se skrze čtvero pokolení v poměru více nežli geometrickém, to věru nesluší aspoň přičítati zákonodárci samému za vinu."

2.1.5 STVRZENÍ LISTINY, JÍŽ RICHARD UVÁDÍ PŘEMYSLA OTAKARA II. DO JEHO DRŽAV

Římský a český král Karel stvrzuje na základě římské královské moci Českému království inserovanou listinu římského krále Richarda danou dne 9. srpna 1262 v Cáchách, jíž se českému králi Přemyslu Otakarovi II. udílí v léno České království, moravské markrabství, rakouské vévodství a štýrské markrabství.

V Praze dne 7. dubna 1348

Originál Karlovy stvrzovací listiny je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 305. Je psán na pergamenu (63,5×31,5 cm, plika 9 cm) a je opatřen neporušenou majestátní pečetí (o průměru 102 mm) zavěšenou na šňůrkách červené a zelené barvy. Na rubu listiny je rukou současníka latinsky poznamenáno: *Listina krále Richarda o stvrzení země české a moravské a lén, jež k nim patří, a o svěření zemí rakouské a štýrské, jež bylo učiněno ve prospěch pana Otakara, českého krále.* Na pravé straně pliky je registrační značka Jana z Kladska. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum II*, č. 53, str. 49–50.

Originál stvrzované listiny krále Richarda se ztratil. Vydání založené na textu stvrzovací listiny Karla IV. a na opisech dochovaných v kopiářích uvádí HRUBÝ, *Archivum I*, č. 11, str. 18–20.

Karel, z Boží milosti římský .. král, vždy rozmnožitel říše, a český .. král; na věčnou paměť věci. Laskavost vrozená našemu srdci ohledně poct a výhod pro naše věrné a oddané, nepřetržitě bdělá a pozorná, nás má neustále k tomu, abychom jejich přáním přitakali, kdykoli hlas žadatelů zaznívá oprávněně; vždyť naše štědrá vůle se tím nedopouští chyby, nýbrž, jak se domnívá, blahodárně pozvedá vznešenost královského žezla. Nuže, ctihodní .. arcibiskup pražský[164] a biskupové olomoucký[165] a litomyšlský[166] a rovněž slavní Jan, korutanský, hrabě tyrolský a gorický, náš nejdražší bratr,

a Mikuláš, opavský a ratibořský, .. vévodové, a ostatní .. duchovní, .. vévodové, knížata, pánové, velmoži a urození z našeho Českého království a území k němu náležících, předstoupili před naši Výsost a pokorně nás poprosili, abychom uznali za hodné stvrdit na základě naší královské moci jednu listinu svatého římského krále Richarda, našeho předchůdce, kterou nám předložili; její obsah a posloupnost údajů jsou zachyceny následujícími slovy:

„Richard,[167] z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, všem věrným Krista a svaté Říše římské, k nimž se tato listina případně dostane, aby se dozvěděli o tom, co se událo. Protože královské důstojenství představuje určitým způsobem jakýsi pozemský obraz majestátu Boží moci a protože čím více někdo usiluje o plnění Boží vůle, tím bohatšími a výtečnějšími dary Boží milosti bývá vyznamenán, považujeme za vhodné a případné, že při následování toho, jenž všem dává a na nikoho nezapomíná, naše laskavost vždy vlídněji a přívětivěji osvětluje toho, jenž se s velkou štědrostí a pohotovostí přizpůsobuje zalíbení naší vůle. Z této příčiny – ačkoli slavný český král Otakar se obrátil k uctívání našeho panství ne kvůli nějakým darům z vděčnosti, nýbrž byl získán popudem vlastní odvahy a štědrosti a slibuje, že nadále podle zákona bude stále a věrně lnout, v oddanosti k nám, k úslužnosti a plnění příkazů – jej chceme obdařit důstojnými poctami a laskavým dobrodiním, a proto tohoto krále mocí své listiny odíváme do knížectví Českého království a moravského markrabství a do všech lén, která k těmto dvěma knížectvím patří – tato knížectví a tato léna spravedlivě a jako výsadu držel od říše jeho otec[168] jasné paměti i jeho předkové – a na základě královské moci mu řečená knížectví a léna naprosto stvrzujeme. Protože zřejmě těmito skutky neprokazujeme mnoho milosti muži tak mocnému a skvělému, ačkoli, jak známo, jeho předkové si naši milost svými ochotně podstoupenými útrapami a slavnými činy zasloužili, chceme jej uctít za jeho oddané zásluhy plněji a významněji, a tak jemu i jeho zákonným dědicům, kteří jej oprávněně budou moci a budou muset podle práva

---

[164] Arnošt z Pardubic.
[165] Jan, řečený Volek.
[166] Jan I., biskup litomyšlský.
[167] Richard Cornwallský (1209–1272), římský král 1257–1272.
[168] Václav I. (1205–23. září 1253), český král 1230–1253.

a zvyklostí Svaté říše na lenních statcích následovat, za sebe a za své nástupce, římské císaře a krále, ona dvě znamenitá knížectví, totiž vévodství rakouské a markrabství štýrské, jež podle práva svobodně spadla do ruky říše i naší, se všemi lény, která ke dvěma řečeným knížectvím patří a která jsou nutně a podle zvyku držena říší, vcelku a naprosto postupujeme a dáváme jako léno; a jemu i jeho dědicům zárukou této listiny zajišťujeme, že je on i jeho dědicové, jak stojí psáno výše, podle práva a lenního vztahu budou vlastnit stále. Proto ať se žádná osoba, výtečná či nízká, církevní či světská, neodváží tento dokument našeho odění, stvrzení a přiznání rušit nebo se mu z lehkomyslné opovážlivosti protivit. Kdo tak učiní, vezme na vědomí, že se samotným svým činem vystavil říšské klatbě a dopustil urážky naší Výsosti. Na dosvědčení všech těchto věcí a pro větší zřejmost jsme přikázali sepsat tuto listinu a zaštítit ji pečetí našeho Majestátu.

Dáno v Cáchách, 9. dne měsíce srpna, v páté indikci, léta Páně tisícího dvoustého šedesátého druhého, v šestém roce našeho království."

My jsme ovšem s velkou laskavostí nakloněni prosbám již řečených .. duchovních, .. vévodů, .. knížat, .. pánů, .. velmožů a urozených, protože víme, že jsou to nad jiné věrní, nadšení a horliví ochránci cti a zdaru Římského království a Svaté říše a že v Římském království je Království české článkem velmi vznešeným; a proto uvedenou listinu i všechny jednotlivosti v ní obsažené schvalujeme, činíme platnými, osvědčujeme a stvrzujeme a znovu je, s jasným úmyslem, na základě své plné římské královské moci obsahem svého listu dáváme, svěřujeme a udělujeme; přitom coby štědrý dar římské královské milosti prohlašujeme a výslovně povolujeme, že jak u soudu, tak mimo něj, kdekoli to bude nezbytné nebo vhodné, má být této naší listině, jakož i řečené listině původní, popřávána všemi a každým jednotlivě plná důvěra, a rozhodujeme, nařizujeme a přikazujeme, že tato naše listina má mít ve všem stejnou platnost jako listina původní. Svědky této věci jsou Gerlach, arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, Rodulf starší, .. vévoda saský, podkoní Svaté říše, Rodulf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, vévodové, Jan, purkrabí norimberský, Jan, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rodulf z Wertheimu, .. hrabata, Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfrid z Bruneku, Eberhard z Wallsee, Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Purchard z Ellerbachu, knížata a pánové již řečeného Římského království.

Na dosvědčení toho všeho a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a zaštítit ji zavěšenou pečetí našeho Majestátu.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

Ohledně historických okolností souvisejících s vydáním Richardovy listiny viz PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, II, str. 30–33: „Avšak veškeren lesk rozmnožené moci a slávy musel v mysli Otakarově (roku 1260) tratiti cenu svou, když pomyslil, že po vymření všech linií Přemyslovců, on jsa již posledním mužem staroslavného rodu svého, neměl nikoho, pro něhož by se jí dále domáhati a jemuž by ji po sobě jak právem, tak něžnou láskou pozůstaviti mohl. Od manželky své Markéty, již 55leté, nemohl se více nadíti dědice pro rozlehlou říši svou; také mohl muž asi 32letý chovati k ní více vážnosti a úcty nežli lásky. Touto naklonil se k jedné ze šlechtičen na dvoře jejím, jménem Anežce, a měl s ní od roku 1256 syna levobočka i dvě dcerušky. Pocházelať ona z šlechtického rodu pánů z Kunrinku v Rakousích; Čechové dali jí jméno ‚Palcéřík', ježto prý mívala vlasy na hlavě stříhané na způsob mužského ‚palcéře'. ... Dávaje tedy Přemysl Otakar II. papežovi Alexandrovi IV. zprávu o vítězství svém na Moravském poli, přednesl mu také prosbu o legitimaci nemanželských dítek svých. ... Stolice apoštolská chtěla tomu, aby syn nemanželský v Čechách nikdy dědičně na trůn dosednouti nemohl. Teprve když odpověď tato rozhlášena byla, umínil Otakar dáti se rozvésti od manželky své Markéty. ... Potom obrátil (Přemysl Otakar II.) zření a přání své k vnučce Belově Kunhutě, dceři ruského knížete Rostislava Michaloviče... O neobyčejné kráse a spanilosti Kunhutině svorně vydávají svědectví všecky souvěké prameny a mravnost její také byla bez úhony. Slavné oddavky staly se na hradě v Prešpurce dne 25. října. ... Novým manželstvím nastoupiv novou dráhu života svého, ... naléhal nyní král větším nežli kdy úsilím na konečné korunování své i její. ... Příjezd jeho a nové královny na hrad pražský vykonal se slavně dne 23. prosince; o dva dni později, v den narození Krista Pána, čili v den vánoční a podle obyčeje starého novoroční spolu (jenž toho léta připadal na neděli), korunováni jsou oba, Otakar i Kunhuta, od arcibiskupa Wernera co nejslavněji na království české v hlavním kostele sv. Víta. A teprv od té doby počal se Přemysl Otakar II. sám také nazývati a psáti ‚králem českým': neb potud ... ve své skromnosti nejmenoval se jinak nežli ‚dědicem a pánem království českého'. Aby pak předešel a uklidil všecky možné rozpaky co do práva k požívání jak nového manželství, tak i panování

v zemích svých, dal si nyní obé potvrditi od nejvyšších autorit světa křesťanského. Papež schválil bulou danou dne 20. dubna 1262 jak předešlý rozvod, tak i nový sňatek manželský; a římský král Richard, jemuž Otakar velice oddán byl, pojistil mu majestátem v Cáchách dne 9. srpna vydaným netoliko dědičné jeho země českou a moravskou, ale i … Rakousy a Štyrsko."

2.1.6 STVRZENÍ LISTINY, JÍŽ RUDOLF I. POTVRZUJE VÁCLAVOVI II. KURFIŘTSTVÍ

Český a římský král Karel stvrzuje na základě římské královské moci Českému království inserovanou listinu římského krále Rudolfa I. danou dne 4. března 1289 v Chebu, jíž se Václavu II. potvrzuje úřad číšníka Římské říše a právo volit římského krále.

V Praze dne 7. dubna 1348

Oba dochované originály Karlovy stvrzovací listiny jsou uloženy ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 296 a 306. Jsou psány na pergamenu. První z originálů (53,5×40 cm, plika 9,7 cm) je opatřen zlatou bulou (o průměru 60 mm) zavěšenou na hedvábném provázku červené barvy, zatímco druhý má majestátní pečeť visící na hedvábných šňůrkách barvy červené a zelené. Na rubu obou originálů je rukou současníka zapsána táž latinská poznámka: *Ohledně číšnictví a také hlasu, práva i moci volit římského vládce.* Na rubu exempláře se zlatou bulou se kromě toho nachází latinský zápis od téže ruky: *Stvrzení a osvědčení neboli schválení učiněné panem Karlem, římským a českým králem, ohledně číšnictví u císaře, jež náleží českým králům.* Originál s voskovou pečetí nese na pravé straně pliky registrační značku Jana z Kladska. Listinu sestavil Mikuláš Sortes, tajemník krále Karla. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum II*, č. 54, str. 51–53.

Oba originály stvrzované Rudolfovy listiny se nacházejí ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 31 a 32. Jsou psány na pergamenu (24×17 cm, plika 3,5 cm, resp. 26×14,5 cm, plika 3 cm) a k oběma je na červených a žlutých hedvábných šňůrách přivěšena majestátní pečeť císaře Rudolfa I. z vosku přirozené barvy (u jedné pečeti je poněkud poškozena legenda, druhá se dochovala pouze z poloviny). Na rubu jednoho z originálů je zapsána rukou ze XIV. století latinská poznámka: *O číšnictví a také o hlasu, právu a moci při volbě římského panovníka.* A o málo níž další poznámka: *O číšnictví.* Tento originál nese na pravé straně pliky registrační značku Jana z Kladska. Druhý originál má na rubu pouze nápis: O číšnictví. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum I*, č. 34, str. 58–59.

Karel, z Boží milosti římský .. král, vždy rozmnožitel říše a český .. král; na věčnou paměť věci. Laskavost vrozená našemu srdci ohledně poct a výhod pro naše věrné a oddané, nepřetržitě bdělá a pozorná, nás má neustále k tomu, abychom jejich přáním přitakali, kdykoli hlas žadatelů zaznívá oprávněně; vždyť naše štědrá vůle se tím nedopouští chyby, nýbrž, jak se domnívá, blahodárně pozvedá vznešenost královského žezla. Nuže, ctihodní .. arcibiskup pražský[169] a .. biskupové olomoucký,[170] vratislavský[171] a litomyšlský[172] a rovněž slavní Jan, korutanský, hrabě tyrolský a gorický, náš nejdražší bratr, a Mikuláš, opavský a ratibořský, .. vévodové, a ostatní .. duchovní, .. vévodové, .. knížata, .. pánové, .. velmoži a urození z našeho Českého .. království a území k němu náležících, předstoupili před naši Výsost a pokorně nás poprosili, abychom uznali za hodné stvrdit na základě své královské moci jednu listinu svatého římského .. krále .. Rudolfa,[173] našeho předchůdce, kterou nám předložili; její obsah a posloupnost údajů jsou zachyceny v následujících slovech:

„My, Rudolf, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, si přejeme, aby u všech věrných Svaté říše římské vstoupilo ve známost, že my, vázáni povinností s naší Výsostí Božím řízením spjatou, toužíme, aby práva všech zůstávala neporušena, neboť ctnost pravé spravedlnosti spočívá v následujícím: nepoškodit druhého, ale každému dopřát, co mu náleží; především se pak snažíme předcházet poškození těch slavných mužů, o jejichž užitek a čest bychom vždy měli usilovat; a tak jsme nejprve bedlivě prozkoumali a ohledali, jaké a jak velké právo náleží v Římské říši slavnému českému králi Václavovi,[174] našemu knížeti a nejdražšímu číšníku říše, jakož i jeho dědicům, jakkoli se o jeho právech u nás nachází zcela pravdivá znalost; pátrali jsme však a nechali pátrat kvůli větší opatrnosti a zřejmosti, aby se práva tohoto krále jasněji vyjevila všem; shledali jsme tedy, opírajíce se o obecné svědectví a souhlasné tvrzení, že již řečený král i jeho dědicové mají v Římské říši právo a povinnost číšnictví a že při volbě římského krále,

---

[169] Arnošt z Pardubic.
[170] Jan, řečený Volek.
[171] Přeclav z Pohořelce.
[172] Jan I., biskup litomyšlský.
[173] Rudolf I. Habsburský, římský král 1273–1291.
[174] Václav II. (17. září 1271–21. června 1305); český král, jenž vládl od roku 1283.

podobně jako ostatní knížata, jimž při volbě náleží právo a hlas, jsou obdařeni, ohledně práva a volebního hlasu, stejnou mocí; že jim uvedená práva náleží, prohlašujeme touto listinou; a na základě královské moci to svědectvím přítomné listiny osvědčujeme.

Dáno v Chebu, čtyři dny před březnovými nónami, v druhé indikci, léta Páně tisícího dvoustého osmdesátého devátého, našeho království roku šestnáctého."

My jsme ovšem s velkou laskavostí nakloněni prosbám již řečených .. duchovních, .. vévodů, .. knížat, .. pánů, .. velmožů a urozených, protože víme, že jsou to nad jiné věrní, nadšení a horliví ochránci cti a zdaru Římského .. království a Svaté říše a že v Římském .. království je Království české článkem velmi vznešeným; a proto uvedenou listinu i všechny jednotlivosti v ní obsažené schvalujeme, činíme platnými, osvědčujeme a stvrzujeme a znovu je, s jasným úmyslem, na základě naší plné římské královské moci, posloupností údajů svého listu provždy dáváme, svěřujeme a uděluje me svrchu řečeným .. království, .. duchovním, .. vévodům, .. knížatům, .. pánům, .. velmožům a urozeným i veškeré obci v tomto .. království a na zboží, jež ke království patří; přitom veškerou neúplnost a nedostatečnost, vyskytne-li se nějaká v uvedených věcech, štědrým darem římského královského Majestátu a na základě plné moci po všech stránkách nahrazujeme a doplňujeme a každou pochybnost a nejasnost vykládáme a také objasňujeme v zájmu a ve prospěch Českého .. království a českých králů; tomu nemohou bránit libovolné zákony, zvyklosti, obyčeje, pravidla, práva městská či obecná, ustanovení či výnosy, protože je, nakolik se této listině protiví – a mohou být psány jmenovitě a slovo proti slovu této listiny či do této listiny vkládány –, odvoláváme, zbavujeme účinnosti, činíme neplatnými a ruší me a na základě již řečené plné římské královské moci tvrdíme, že nemají naprosto žádnou sílu či důležitost. Tento dokument našeho schválení, učinění platným, osvědčení, stvrzení, udělení, nahrazení, doplnění, odvolání, výkladu, objasnění, zbavení účinnosti, učinění neplatným a zrušení není naprosto nikomu dovoleno porušovat nebo se mu z nerozvážné smělosti v čemkoli protivit. Kdo by činili opak, vyskytnou-li se tací, což nechť se nestane, ti, vedle rozhořčení naší římské Výsosti, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystavují, složí do pokladny naší a Římského .. království tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž polovina se nenávratně dostane dvoru či komoře

naší a našich nástupců, římských .. králů a .. císařů, zatímco druhá připadne těm, kdo utrpěli křivdu. Na dosvědčení toho všeho a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a nařídili jsme ji zaštítit zlatou bulou, otištěnou pečetidlem našeho Majestátu. Svědky této věci jsou Gerlach, arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, Rudolf starší, .. vévoda saský, podkoní Svaté říše, Rudolf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, vévodové, Jan, purkrabí norimberský, Ulrich, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfenstainu a Rudolf z Wertheimu, .. hrabata, Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfried z Bruneku, Eberhard z Wallsee, Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Purchard z Ellerbachu, knížata a pánové již řečeného Římského království.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

O historických okolnostech souvisejících se vznikem Rudolfovy listiny srov. PALACKÝ, *Dějiny národu českého*, II, str. 127 a 134: „Ačkoli pak Václavovi II., když se dostal konečně do Čech, nebylo než 12 let (roku 1283), uvázal se přece sám ve vládu země, aspoň podle jména: zkušenost nabytá předešlým regentstvím byla příliš trpká, než aby Čechové mohli přáti sobě opakování jeho. Skutkem bylo ale ovšem nemožné, aby panovník tak mladý provozovati mohl moc svrchovanou beze všeho cizího návodu. Byli to, jak se zdá, dva mužové, kterými Václav hned na počátku svého panování hlavně vésti se dal: biskup pražský Tobiáš (Dobeš) z Bechyně a pan Purkart z Janovic na Vimberce. Největším však a rozhodným vlivem působil u krále tchán jeho, král Rudolf, pokud živ byl; v Čechách nedálo se bez jeho rady a pomoci nic důležitého. A uznati se musí, že o dobré mladého krále staral se neméně věrně a pilně, nežli o dobré vlastního syna. Nejen, že pustil mimo sebe nároky r. 1277 proti Otakarovi vedené, ale přispívaje mu hojně radou, poučením a napomínáním, hájil ho i osobním, když toho bylo potřebí, zakročením. ... Na konci měsíce února (roku 1289) králové Rudolf a Václav se sjeli v Chebě, kde Václav s nádhernou slavností dne 4. března přijímal všecky své země od římského krále v manství.“ Srov. též listinu 2.1.10.

2.1.7 STVRZENÍ LISTINY, JÍŽ RUDOLF I. SVĚŘUJE VÁCLAVOVI II. SLEZSKÁ LÉNA PO JINDŘICHU VRATISLAVSKÉM

Římský a český král Karel stvrzuje na základě římské královské moci Českému království inserovanou listinu danou v Erfurtu dne 22. července 1290, jíž římský král Rudolf I. po smrti vévody vratislavského udílí českému králi Václavu II. slezská léna Římského království.

V Praze dne 7. dubna 1348

Oba originály Karlovy stvrzovací listiny jsou uloženy ve Státním ústředním archivu, fond Archiv Koruny české, č. 297, 307. Jsou psány na pergamenu (43×30,5 cm, plika 7,5 cm, resp. 50×28,5, plika 5,5 cm) a první z nich je opatřen zlatou bulou průměr 60 mm) zavěšenou na hedvábném provázku červené barvy, zatímco druhý nese poškozenou majestátní pečeť (průměr 102 mm) visící na šňůrkách červené a zelené barvy. Na rubu obou listin se nachází latinská poznámka, psaná touž současnou rukou: *Vratislavské vévodství se svěřuje králi Václavovi, jakožto věc právě uvolněná pro říši.* Originál s voskovou pečetí nese na pravém okraji pliky registrační značku Jana z Kladska; i tento list byl sestaven Mikulášem Sortesem, sekretářem krále Karla. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum II*, č. 57, str. 55–56.

Originál stvrzované Rudolfovy listiny se nachází ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 34. Je psán na pergamenu (24×11 cm, plika 3,5 cm), k němuž je na červené hedvábné šňůře přivěšena majestátní pečeť Rudolfa I. z tmavšího vosku přirozené barvy. Na rubu originálu se nachází latinská poznámka psaná rukou ze XIV. století: *Vratislavské vévodství se svěřuje králi Václavovi, jakožto věc právě uvolněná pro říši.* Na pravé straně pliky se nalézá registrační značka Jana z Kladska. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum I*, č. 36, str. 60–61.

Karel, z Boží milosti římský .. král, vždy rozmnožitel říše a český .. král; na věčnou paměť věci. Laskavost vrozená našemu srdci ohledně poct a výhod pro naše věrné a oddané, nepřetržitě bdělá a pozorná, nás má neustále k tomu, abychom jejich přáním přitakali, kdykoli hlas žadatelů zaznívá oprávněně; vždyť naše štědrá vůle se tím nedopouští chyby, nýbrž, jak se domnívá, blahodárně pozvedá vznešenost královského žezla. Nuže, ctihodní .. arcibiskup pražský[175] a .. biskupové olomoucký[176], vratislavský[177] a litomyšlský[177] a rovněž slavní Jan, korutanský, hrabě tyrolský a gorický, náš nejdražší bratr, a Mikuláš, opavský a ratibořský, .. vévodové, a ostatní .. duchovní, .. vévodové, .. knížata, .. pánové, .. velmoži a urození z našeho Českého .. království a území k němu náležících, předstoupili před naši Výsost a pokorně nás poprosili, abychom uznali za hodné stvrdit na základě své královské moci jednu listinu svatého římského .. krále .. Rudolfa,[179] našeho předchůdce, kterou nám předložili; její obsah a posloupnost údajů jsou zachyceny v následujících slovech:

„My, Rudolf, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, si přejeme, aby u všech věrných svaté Říše římské vstoupilo tímto dokumentem ve známost, že my, kteří si všímáme nejrůznějších výtečných zásluh a drahocenných odměn v podobě odvahy a věrnosti, jimiž slavný Václav,[180] český král, náš kníže a náš přítel nejdražší, osvědčil v mnoha podobách svou vděčnost vůči nám a Římské říši, jsme se rozhodli svěřit řečenému českému králi, jakož i jeho dědicům, všechna léna, která se nám a říši uvolnila po smrti slavného .. vévody vratislavského, aby je drželi, měli a vlastnili v lenním vztahu.

Na dosvědčení této věci jsme přikázali sepsat tuto listinu a posílit ji pečetí našeho Majestátu.

Dáno v Erfurtu dvanáct dní před srpnovými kalendami, léta Páně tisícího dvoustého devadesátého, v indikci třetí, našeho království roku sedmnáctého."

---

[175] Arnošt z Pardubic.
[176] Jan, řečený Volek.
[177] Přeclav z Pohořelce.
[178] Jan I., biskup litomyšlský.
[179] Rudolf I. Habsburský, římský král 1273–1291.
[180] Václav II. (17. září 1271–21. června 1305); český král, jenž vládl od roku 1283.

My jsme ovšem s velkou laskavostí nakloněni prosbám již řečených .. duchovních, .. vévodů, .. knížat, .. pánů, .. velmožů a urozených, protože víme, že jsou to nad jiné věrní, nadšení a horliví ochránci cti a zdaru Římského .. království a Svaté říše a že v Římském .. království je Království české článkem velmi vznešeným; a proto uvedenou listinu i všechny jednotlivosti v ní obsažené schvalujeme, činíme platnými, osvědčujeme a stvrzujeme a znovu je, s jasným úmyslem, na základě naší plné římské královské moci, posloupností údajů našeho listu provždy dáváme, svěřujeme a udělujeme svrchu řečeným .. království, .. duchovním, .. vévodům, .. knížatům, .. pánům, .. velmožům a urozeným i celému společenství v tomto .. království a na zboží, jež ke království patří; přitom veškerou neúplnost a nedostatečnost, vyskytne-li se v uvedených věcech nějaká, štědrým darem římského královského Majestátu a na základě plné moci po všech stránkách nahrazujeme a doplňujeme a každou pochybnost a nejasnost vykládáme a také objasňujeme v zájmu a ve prospěch Českého .. království a českých králů; tomu nemohou bránit libovolné zákony, zvyklosti, obyčeje, pravidla, práva městská či obecná, ustanovení či výnosy, protože je, nakolik se této listině protiví – a mohou být psány jmenovitě a slovo proti slovu této listiny či do této listiny vkládány –, odvoláváme, zbavujeme účinnosti, činíme neplatnými a rušíme a na základě již řečené plné římské královské moci prohlašujeme, že nemají naprosto žádnou sílu či důležitost. Tento dokument našeho schválení, učinění platným, osvědčení, stvrzení, udělení, nahrazení, doplnění, výkladu, objasnění, odvolání, zbavení účinnosti, učinění neplatným a zrušení není naprosto nikomu dovoleno porušovat nebo se mu z nerozvážné smělosti v čemkoli protivit. Kdo by činili opak, vyskytnou-li se tací, což nechť se nestane, ti, vedle rozhořčení naší římské Výsosti, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystavují, složí do pokladny naší a Římského .. království tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž polovina se nenávratně dostane dvoru či komoře naší a našich nástupců, římských králů a císařů, zatímco druhá připadne těm, kdo utrpěli křivdu. Na dosvědčení toho všeho a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a nařídili jsme ji zaštítit zlatou bulou, otištěnou pečetidlem našeho Majestátu. Svědky této věci jsou Gerlach, .. arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, Rodulf starší, .. vévoda saský, podkoní Svaté říše, Rodulf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, .. vévodové, Jan, purkrabí norimberský, Ulrich, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rodulf

z Wertheimu, .. hrabata, Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfried z Brunecku, Eberhard z Wallsee, Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Purchard z Ellerbachu, knížata a pánové již řečeného Římského království.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

Ohledně historických událostí souvisejících se vznikem Rudolfovy listiny srov. PALACKÝ, *Dějiny národu českého II*, str. 135–137: „Bylo to posledníkráte, co Václav i Jitka scházeli se s otcem svým dohromady v Erfurtě v měsících lednu, dubnu i srpnu 1290. Obstárlý král Rudolf, jenž nicméně u veselí s milovanými dcerami svými nerozmýšlel se ještě tytýž i pozatančiti sobě, propůjčil mu tenkráte ku pomoci svého nejmladšího, ale spolu nejhodnějšího syna Rudolfa, který měl se státi nástupcem jeho v říši a měl od Václava krále již napřed k tomu svolení. Všecky pokusy Přemyslovců rozšiřiti panství své mimo Čechy a Moravu na jih a na západ nezdařily se posavad leda na chvíli: zřízení říše římské a skrze ně soustředěné takřka celé křesťanstvo byly jim překážkou nepřemožitelnou. Jinak měly se věci na východu Evropy. ... Potom pak, když sešli smrtí páni krakovští, Lešek Černý († 30. září 1289, syn někdy Kazimíra Kujavského † 1268) a jeho tam nástupce Jindřich IV. Vratislavský († 23. června 1290, syn někdy Jindřicha III. † 1266), oba bezdětci, a nastal o dědictví jich obou spor větší nežli kdy, zapleten jest do něho i král český, tu právy, jež mu náležely ve Vratislavi, tu volbou stavovskou, která v Krakově oň se byla stala. Ve Vratislavi ovšem předstihl ho kníže lehnický, Jindřich Tlustý, zmocniv se města i země hned za několik dní po smrti strýce svého a našed u obyvatelů samých potřebnou k tomu podporu: pročež všecky potom od krále Rudolfa k prospěchu zetě svého vydané deklarace a dekrety zůstaly ovšem jalové, ano vrchní právo krále římského nedocházelo uznání v Polsku a česká moc branná ještě doma příliš zaměstnána byla, než aby byla i za hranicemi působiti mohla. V Krakově přede všemi kněžna Griffina, vdova po Leškovi Černém a sestra někdy české královny Kunhuty, napomáhala synovci svému králi Václavovi, a strana ona obyvatelstva krakovského, jež přála Jindřichovi IV. Vratislavskému, hned po jeho smrti uznávala také krále českého za svého pána podle práva."

2.1.8 STVRZENÍ LISTINY, JÍŽ RUDOLF I. UZNÁVÁ DOHODU MEZI VÁCLAVEM II. A JINDŘICHEM VRATISLAVSKÝM

Římský a český král Karel stvrzuje na základě římské královské moci Českému království inserovanou listinu římského krále Rudolfa I. danou v Erfurtu dne 25. září 1290, jíž Rudolf I. uznává dohodu mezi vratislavským knížetem Jindřichem a českým králem Václavem II. uzavřenou ohledně vratislavského a slezského knížectví.

V Praze dne 7. dubna 1348

Originál Karlovy stvrzovací listiny je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 308. Je psán na pergamenu (56,5×27,5 cm, plika 6,5 cm), k němuž je na šňůrách červené a zelené barvy přivěšena poškozená majestátní pečeť (průměr 102 mm). Na rubu se nachází latinská poznámka psaná rukou současníka: *Poskytuje se králi Václavovi ohledně připadnutí vévodství vratislavského a slezského za těch okolností, že by snad vévoda Jindřich zemřel dříve.* Na pravé straně pliky je registrační značka *Jana z Kladska.* Také tuto listinu sestavil *Mikuláš Sortes*, tajemník krále Karla. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum II*, č. 58, str. 57.

Originál stvrzované Rudolfovy listiny je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, číslo 36. Je psán na pergamenu (23,5×18 cm, plika 3 cm), k němuž je na zelených a červených hedvábných šňůrách přivěšena majestátní pečeť Rudolfa I. Habsburského zhotovená z tmavšího vosku přirozené barvy. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum I*, č. 38, str. 63.

Karel, z Boží milosti římský .. král, vždy rozmnožitel říše a český .. král, na věčnou paměť věci. Laskavost vrozená našemu srdci ohledně poct a výhod pro naše věrné a oddané, nepřetržitě bdělá a pozorná, nás má neustále k tomu, abychom jejich přáním přitakali, kdykoli hlas žadatelů zaznívá oprávněně; vždyť naše štědrá vůle se tím nedopouští chyby, nýbrž, jak

se domnívá, blahodárně pozvedá vznešenost královského žezla. Nuže, ctihodní .. arcibiskup pražský[181] a .. biskupové olomoucký[182] a litomyšlský[183] a rovněž slavní Jan, korutanský, hrabě tyrolský a gorický, náš nejdražší bratr, a Mikuláš, opavský a ratibořský, .. vévodové, a ostatní .. duchovní, .. vévodové, .. knížata, .. pánové, .. velmoži a urození z našeho Českého .. království a území k němu náležících, předstoupili před naši Výsost a pokorně nás poprosili, abychom uznali za hodné stvrdit na základě naší královské moci jednu listinu svatého římského krále .. Rudolfa[184], našeho .. předchůdce, kterou nám předložili; její obsah a posloupnost jejích údajů jsou zachyceny v následujících slovech:

„Rudolf, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, všem věrným svatého Římského království, kteří nahlédnou do této listiny, svou milost a vše dobré. Nechť u vás všech vstoupí ve známost, že uspořádání neboli slib ohledně země a vévodství vratislavského a slezského – které jsou námi a říší vlastněny jakožto léno – na něž, jak známo, přistoupil a jež učinil kdysi slavný Jindřich,[185] vratislavský vévoda, náš kníže, spolu se slavným a jasným českým králem Václavem,[186] naším nejdražším synem a knížetem – totiž že se tento český král, pokud se přihodí, že vévoda Jindřich zemře dříve, má stát jeho nástupcem – považujeme za platné a vítané a na základě plné královské moci je stvrzujeme a dáváme tuto svou listinu, zaštítěnou naší pečetí, na dosvědčení té věci.

Dáno v Erfurtu sedm dní před říjnovými kalendami, ve třetí indikci, léta Páně tisícího dvoustého devadesátého, našeho království roku sedmnáctého."

My jsme ovšem s velkou laskavostí nakloněni prosbám již řečených .. duchovních, .. vévodů, .. knížat, .. pánů, .. velmožů a urozených, protože víme, že jsou to nad jiné věrní, nadšení a horliví ochránci cti a zdaru Římského .. království a Svaté říše a že v Římském .. království je Království české

---

[181] Arnošt z Pardubic.
[182] Jan, řečený Volek.
[183] Jan I., biskup litomyšlský.
[184] Rudolf I. Habsburský, římský král 1273–1291.
[185] Jindřich IV. Vratislavský, † 23. června 1290.
[186] Václav II. (17. září 1271–21. června 1305), český král od 1283 (korunován 1297), polský král 1300–1305.

článkem velmi vznešeným; a proto uvedenou listinu i všechny jednotlivosti v ní obsažené schvalujeme, činíme platnými, osvědčujeme a stvrzujeme a znovu je, s jasným úmyslem, na základě naší plné římské královské moci, posloupností údajů naší listiny provždy dáváme, svěřujeme a udělujeme svrchu řečeným .. království, .. duchovním, .. vévodům, .. knížatům, .. pánům, velmožům a urozeným i celému společenství v tomto .. království a na zboží, jež ke království patří; přitom každou neúplnost a nedostatečnost, vyskytne-li se v uvedených věcech nějaká, štědrým darem římského královského Majestátu a na základě plné moci po všech stránkách nahrazujeme a doplňujeme a každou pochybnost a nejasnost vykládáme a také objasňujeme v zájmu a ve prospěch Českého .. království a českých králů;

tomu nemohou bránit libovolné zákony, zvyklosti, obyčeje, pravidla, práva městská či obecná, ustanovení či výnosy, protože je, nakolik se této listině protiví – a mohou být psány jmenovitě a slovo proti slovu této listiny či do této listiny vkládány –, odvoláváme, zbavujeme účinnosti, činíme neplatnými a rušíme a na základě již řečené plné římské královské moci prohlašujeme, že nemají naprosto žádnou sílu či důležitost. Tento dokument našeho schválení, učinění platným, osvědčení, stvrzení, udělení, nahrazení, doplnění, výkladu, objasnění, odvolání, zbavení účinnosti, učinění neplatným a zrušení není naprosto nikomu dovoleno porušovat ani se mu z nerozvážné smělosti v čemkoli protivit. Kdo by činili opak, vyskytnou-li se tací, což nechť se nestane, ti, vedle rozhořčení naší římské Výsosti, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystaví, složí do pokladny naší a Římského .. království tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž polovina se nenávratně dostane dvoru či komoře naší a našich nástupců, římských králů a .. císařů, zatímco druhá připadne těm, kdo utrpěli křivdu. Na dosvědčení toho všeho a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a nařídili jsme ji zaštítit zlatou bulou, otištěnou pečetidlem našeho Majestátu. Svědky této věci jsou Gerlach, arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, Rodulf starší, .. vévoda saský, podkoní Svaté říše, Rodulf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, vévodové, Jan, purkrabí norimberský, Ulrich, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rodulf z Wertheimu, .. hrabata, Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfried z Bruneku, Eberhard z Wallsee, Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Purchard z Ellerbachu, knížata a pánové již řečeného Římského království.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

Ohledně historických událostí provázejících vznik Rudolfovy listiny viz listinu 2.1.7.

2.1.9 STVRZENÍ LISTINY, JÍŽ RUDOLF I. UDĚLUJE VÁCLAVOVI II. VRATISLAVSKÉ KNÍŽECTVÍ

Římský a český král Karel stvrzuje na základě římské královské moci Českému království inserovanou listinu římského krále Rudolfa I. danou v Erfurtu dne 26. září 1290, jíž Rudolf I. svěřuje vratislavské a slezské knížectví do rukou českého krále Václava II.

V Praze dne 7. dubna 1348

Originál Karlovy stvrzovací listiny je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 310. Je psán na pergamenu (49×40 cm, plika 7,5 cm) a je vybaven majestátní pečetí (dnes zlomenou, průměr 102 mm) zavěšenou na hedvábných šňůrách červené a zelené barvy. Na rubu listiny je rukou současníka latinsky poznamenáno: *Ohledně udělení vévodství vratislavského a slezského; tento je lepší a s delším vyjádřením; doplňuje vynechávky.*; na pravé straně pliky se nachází registrační značka *Jana z Kladska*; i tento list byl sestaven *Mikulášem Sortesem*, tajemníkem krále Karla. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum II*, č. 59, str. 58.

Originál stvrzované Rudolfovy listiny se nachází ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 37. Je psán na pergamenu (21×16,5 cm, plika 3,5 cm), k němuž je na červených a zelených hedvábných šňůrách přivěšena majestátní pečeť Rudolfa I. Habsburského zhotovená ze světlejšího vosku přirozené barvy. Na rubu listiny je rukou ze XIV. století zapsána latinská poznámka: *Ohledně udělení vévodství vratislavského a slezského; tento je lepší a s delším vyjádřením; doplňuje vynechávky.*; na pravé straně pliky se nachází registrační značka *Jana z Kladska*. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum I*, č. 39, str. 64–65.

Karel, z Boží milosti římský .. král, vždy rozmnožitel říše a český .. král, na věčnou paměť věci. Laskavost vrozená našemu srdci ohledně poct a výhod pro naše věrné a oddané, nepřetržitě bdělá a pozorná, nás má neustále k tomu, abychom jejich přáním přitakali, kdykoli hlas žadatelů

zaznívá oprávněně; vždyť naše štědrá vůle se tím nedopouští chyby, nýbrž, jak se domnívá, blahodárně pozvedá vznešenost královského žezla. Nuže, ctihodní .. arcibiskup pražský[187] a .. biskupové olomoucký[188] a litomyšlský[189] a rovněž slavní Jan, korutanský, hrabě tyrolský a gorický, náš nejdražší bratr, a Mikuláš, opavský a ratibořský, .. vévodové, a ostatní .. duchovní, .. vévodové, .. knížata, .. pánové, .. velmoži a urození z našeho Českého království a území k němu náležících, předstoupili před naši Výsost a pokorně nás poprosili, abychom uznali za hodné stvrdit na základě své královské moci jednu listinu svatého římského .. krále .. Rudolfa,[190] našeho předchůdce, kterou nám předložili; její obsah a posloupnost jejích údajů jsou zachyceny v následujících slovech:

„Rudolf, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, všem věrným svatého Římského království, kteří nahlédnou do této listiny, svou milost a vše dobré. Ačkoli jsme povinni napřahovat svou štědrou pravici ke všem věrným v obvodu Římské říše, neboť jsme vázáni úkolem, jenž nám byl svěřen shůry, přece nás nejvíc těší sladkou vděčností vděčně předcházet slavná knížata, která – jako jitřní záře svým červeným svitem překonává hvězdy – vynikají nad ostatní vzácnými ctnostmi; sláva říše se pak objevuje ozářena světlem jejich paprsků. Všímáme si, že slavný český král Václav,[191] náš kníže a nejdražší syn, by měl být vhodným způsobem odměněn – tak, jak se zasloužil; a proto jsme se rozhodli knížectví vratislavské a slezské – jež od nás kdysi přijal jako léno Jindřich,[192] vévoda vratislavský – jakož i všechna léna, uvolněná po smrti tohoto Jindřicha, někdejšího vratislavského vévody, která náleží nám a říši, svěřit, i se všemi jejich náležitostmi, vlastnictvími, pravomocemi a veškerými právy, ať se nazývají jakýmkoli slovem, již řečenému českému králi a jeho dědicům, aby je měli, vlastnili a drželi v lenním vztahu. Pokud by tomuto mohl být vytýkán nějaký nedostatek či pochybení, vinou úskoku, zlé vůle nebo lsti, pak jej na základě plné králov-

---

[187] Arnošt z Pardubic.
[188] Jan, řečený Volek.
[189] Jan I., biskup litomyšlský.
[190] Rudolf I. Habsburský, římský král 1273–1291.
[191] Václav II. (17. září 1271–21. června 1305), český král od 1283 (korunován 1297), polský král 1300–1305.
[192] Jindřich IV. Vratislavský (zemř. 23. června 1290), syn Jindřicha III. († 1266).

ské moci doplňujeme. Na dosvědčení uvedené věci jsme nechali tuto listinu zaštítit pečetí našeho Majestátu.

Dáno v Erfurtu šest dní před říjnovými kalendami, ve třetí indikci, léta Páně tisícího dvoustého devadesátého, našeho království roku sedmnáctého."

My jsme ovšem s velkou laskavostí nakloněni prosbám již řečených .. duchovních, .. vévodů, .. knížat, .. pánů, .. velmožů a urozených, protože víme, že jsou to nad jiné věrní, nadšení a horliví ochránci cti a zdaru Římského .. království a Svaté říše a že v Římském .. království je Království české článkem velmi vznešeným; a proto uvedenou listinu i všechny jednotlivosti v ní obsažené schvalujeme, činíme platnými, osvědčujeme a stvrzujeme a znovu je, s jasným úmyslem, na základě naší plné římské královské moci, posloupností údajů naší listiny provždy dáváme, svěřujeme a udělujeme svrchu řečeným .. království, .. duchovním, .. vévodům, .. knížatům, .. pánům, velmožům a urozeným i celému společenství v tomto .. království a na zboží, jež ke království patří; přitom veškerou neúplnost a nedostatečnost, vyskytne-li se v uvedených věcech nějaká, štědrým darem římského královského Majestátu a na základě plné moci po všech stránkách nahrazujeme a doplňujeme a každou pochybnost a nejasnost vykládáme a také objasňujeme v zájmu a ve prospěch Českého .. království a českých králů;

tomu nemohou bránit libovolné zákony, zvyklosti, obyčeje, pravidla, práva městská či obecná, ustanovení či výnosy, protože je, nakolik se této listině protiví – a mohou být psány jmenovitě a slovo proti slovu této listiny či do této listiny vkládány –, odvoláváme, zbavujeme účinnosti, činíme neplatnými a rušíme a na základě již řečené plné římské královské moci prohlašujeme, že nemají naprosto žádnou sílu či důležitost. Tento dokument našeho schválení, učinění platným, osvědčení, stvrzení, udělení, nahrazení, doplnění, výkladu, objasnění, odvolání, zbavení účinnosti, učinění neplatným a zrušení není naprosto nikomu dovoleno porušovat nebo se mu z nerozvážné smělosti v čemkoli protivit. Kdo by činili opak, vyskytnou-li se tací, což nechť se nestane, ti, vedle rozhořčení naší římské Výsosti, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystaví, složí do pokladny naší a Římského .. království tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž polovina se nenávratně dostane dvoru či komoře naší a našich nástupců, římských .. králů a .. císařů, zatímco druhá připadne těm, kdo utrpěli křivdu. Na dosvědčení toho všeho

a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a nařídili jsme ji zaštítit zlatou bulou, otištěnou pečetidlem našeho Majestátu. Svědky této věci jsou Gerlach, arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, Rodulf starší, .. vévoda saský, podkoní Svaté říše, Rodulf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, vévodové, Jan, purkrabí norimberský, Ulrich, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rodulf z Wertheimu, .. hrabata, Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfried z Bruneku, Eberhard z Wallsee, Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Purchard z Ellerbachu, knížata a pánové již řečeného Římského království.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

Ohledně historických událostí provázejících vznik Rudolfovy listiny viz listinu 2.1.7.

2.1.10 STVRZENÍ LISTINY, JÍŽ RUDOLF I. POTVRZUJE VÁCLAVOVI II. KURFIŘTSTVÍ

Římský a český král Karel stvrzuje na základě římské královské moci Českému království inserovanou listinu římského krále Rudolfa I. danou v Erfurtu dne 26. září 1290, jíž se českému králi Václavovi II. potvrzují práva při volbě krále římského a úřad nejvyššího číšníka Římské říše.

V Praze dne 7. dubna 1348

Oba originály Karlovy stvrzovací listiny jsou uloženy ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 298, 309. Jsou psány na pergamenu (55×43,5 cm, plika 10 cm, resp. 50×38 cm, plika 8 cm). První z nich je opatřen zlatou bulou (průměr 60 mm) zavěšenou na hedvábném provázku červené barvy, zatímco k druhému je na hedvábných šňůrách barvy červené a zelené přivěšena majestátní pečeť (průměr 102 mm). Na rubu obou originálů je rukou současníka latinsky napsáno: *Ohledně číšnictví, práva, hlasu a moci volit římského panovníka; tato je lepší, má delší vyjádření a doplňuje nedostatky.* Na rubu originálu se zlatou bulou je kromě toho touž rukou připsáno: *Stvrzení a uznání učiněné panem Karlem, králem římským a českým, ohledně toho, že český král má hlas při volbě krále římského a že je číšníkem římského krále.* Na pravé straně pliky originálu s voskovou pečetí se nachází registrační značka *Jana z Kladska.* I tento list byl sestaven *Mikulášem Sortesem,* tajemníkem krále Karla. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum II,* č. 55, str. 53–54.

Originál stvrzované Rudolfovy listiny je psán na pergamenu (26,5×40 cm, plika 4,5 cm), k němuž je na červené a zelené hedvábné šňůře přivěšena ze dvou třetin zachovaná majestátní pečeť krále Rudolfa. Na rubu je rukou ze XIV. století zapsána latinská poznámka: *Ohledně číšnictví, práva, hlasu a moci volit římského panovníka; tato je lepší, má delší vyjádření a doplňuje nedostatky.* Na pravé straně pliky se nachází registrační značka *Jana z Kladska.* Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum I,* č. 40, str. 65–66. Listinu přeložila MARIE BLÁHOVÁ, *Kroniky doby Karla IV.,* Praha 1987, str. 382.

Karel, z Boží milosti římský .. král, vždy rozmnožitel říše a český .. král, na věčnou paměť věci. Laskavost vrozená našemu srdci ohledně poct a výhod pro naše věrné a oddané, nepřetržitě bdělá a pozorná, nás má neustále k tomu, abychom jejich přáním přitakali, kdykoli hlas žadatelů zaznívá oprávněně; vždyť naše štědrá vůle se tím nedopouští chyby, nýbrž, jak se domnívá, blahodárně pozvedá vznešenost královského žezla. Nuže, ctihodní .. arcibiskup pražský[193] a .. biskupové olomoucký,[194] vratislavský[195] a litomyšlský[196] a rovněž slavní Jan, korutanský, hrabě tyrolský a gorický, náš nejdražší bratr, a Mikuláš, opavský a ratibořský, .. vévodové, a ostatní .. duchovní, .. vévodové, .. knížata, .. pánové, .. velmoži a urození z našeho Českého .. království a území k němu náležících, předstoupili před naši Výsost a pokorně nás poprosili, abychom uznali za hodné stvrdit na základě naší královské moci jednu listinu svatého římského .. krále Rudolfa, našeho předchůdce, kterou nám předložili; její obsah a posloupnost jejích údajů jsou zachyceny v následujících slovech:

„Rudolf, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, všem věrným Římského království, kteří nahlédnou do této listiny, svou milost a vše dobré. Čím jasněji a zřetelněji vyjdou na světlo práva osob, tím přirozeněji se potomkům, kteří po těchto osobách nastoupí, odebere prostor ke sporům. A proto jsme zatoužili zjistit, po předchozím bedlivém ohledání a prozkoumání, jaké a jak velké právo náleží v Římské říši a při volbě římského krále, budoucího císaře, slavnému českému .. králi, našemu knížeti a nejdražšímu synu, a jeho dědicům. Když jsme tak učinili, shledali jsme, na základě obecného stvrzení a svorného dosvědčení říšských knížat, pánů, šlechty a velmožů, jakož i vysloužilců, že český král má být číšníkem říše a že právo a povinnost číšnictví dědickým právem zůstává trvale u něj a jeho dědiců. Bylo rovněž jasně vyhlášeno, že svrchu řečený český král a jeho dědicové mají mít spolu s ostatními voliteli plné volební právo a hlas, podobně jako druzí volitelé. Dozvěděli jsme se, že tato práva číšnictví a volby nejen, že náleží již řečenému králi a jeho dědicům, nýbrž že plným právem náležela již

[193] Arnošt z Pardubic.
[194] Jan, řečený Volek.
[195] Přeclav z Pohořelce.
[196] Jan I., biskup litomyšlský.

jeho předkům, dědům i otcům dědů, dědům a pradědům těchto dědů. Protože chceme předejít poškozování již řečeného krále a jeho dědiců, jasně připomínáme, osvědčujeme a svědectvím této listiny prohlašujeme, že právo a povinnost číšnictví náleží v říši jemu, jeho dědicům a nikomu dalšímu a že při volbě římského krále, budoucího císaře, má právo a hlas. Pokud by tomuto mohl být vytýkán nějaký nedostatek či pochybení, vinou úskoku, zlé vůle nebo lsti, pak jej na základě plné královské moci doplňujeme. Na dosvědčení uvedené věci jsme nechali tuto listinu zaštítit pečetí našeho Majestátu.

Dáno v Erfurtu šest dní před říjnovými kalendami, ve třetí indikci, léta Páně tisícího dvoustého devadesátého, našeho království roku sedmnáctého."

My jsme ovšem s velkou laskavostí nakloněni prosbám již řečených .. duchovních, .. vévodů, .. knížat, .. pánů, .. velmožů a urozených, protože víme, že jsou to nad jiné věrní, nadšení a horliví ochránci cti a zdaru Římského .. království a Svaté říše a že v Římském .. království je Království české článkem velmi vznešeným; a proto uvedenou listinu i všechny jednotlivosti v ní obsažené schvalujeme, činíme platnými, osvědčujeme a stvrzujeme a znovu je, s jasným úmyslem, na základě naší plné římské královské moci, posloupností údajů naší listiny provždy dáváme, svěřujeme a udělujeme svrchu řečeným .. království, .. duchovním, .. vévodům, .. knížatům, .. pánům, velmožům a urozeným i celému společenství v tomto .. království a na zboží, jež ke království patří; přitom veškerou neúplnost a nedostatečnost, vyskytne-li se v uvedených věcech nějaká, štědrým darem římského královského Majestátu a na základě plné moci po všech stránkách nahrazujeme a doplňujeme a každou pochybnost a nejasnost vykládáme a také objasňujeme v zájmu a ve prospěch Českého .. království a českých králů;

tomu nemohou bránit libovolné zákony, zvyklosti, obyčeje, pravidla, práva městská či obecná, ustanovení či výnosy, protože je, nakolik se této listině protiví – a mohou být psány jmenovitě a slovo proti slovu této listiny či do této listiny vkládány –, odvoláváme, zbavujeme účinnosti, činíme neplatnými a rušíme a na základě již řečené plné římské královské moci prohlašujeme, že nemají naprosto žádnou sílu či důležitost. Tento dokument našeho schválení, učinění platným, osvědčení, stvrzení, udělení, nahrazení, doplnění, výkladu, objasnění, odvolání, zbavení účinnosti, učinění neplat-

ným a zrušení není naprosto nikomu dovoleno porušovat nebo se mu z nerozvážné smělosti v čemkoli protivit. Kdo by činili opak, vyskytnou-li se tací, což nechť se nestane, ti, vedle rozhořčení naší římské Výsosti, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystavují, složí do pokladny naší a Římského .. království tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž polovina se nenávratně dostane dvoru či komoře naší a našich nástupců, římských .. králů a .. císařů, zatímco druhá připadne těm, kdo utrpěli křivdu. Na dosvědčení toho všeho a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a nařídili jsme ji zaštítit zlatou bulou, otištěnou pečetidlem našeho Majestátu. Svědky této věci jsou Gerlach, arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, Rodulf starší, .. vévoda saský, podkoní Svaté říše, Rodulf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, .. vévodové, Jan, purkrabí norimberský, Ulrich, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rodulf z Wertheimu, .. hrabata, Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfried z Bruneku, Eberhard z Wallsee, Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Purchard z Ellerbachu, knížata a pánové již řečeného Římského království.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

Ohledně historických událostí vedoucích ke vzniku Rudolfovy listiny srov. listiny 2.1.6 a 2.1.7.

2.1.11 STVRZENÍ LISTINY ALBRECHTA I., PODLE NÍŽ ČESKÝ KRÁL NENÍ POVINEN NOSIT U CÍSAŘSKÉHO DVORA KORUNU

Římský a český král Karel stvrzuje na základě římské královské moci Českému království inserovanou listinu římského krále Albrechta I. danou v Norimberku dne 17. listopadu 1298, podle které český král není povinen vykonávat úřad nejvyššího číšníka s královskou korunou na hlavě.

V Praze dne 7. dubna 1348

Originál Karlovy stvrzovací listiny je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv České koruny, č. 311. Je psán na pergamenu, k němuž je na hedvábných šňůrách červené a zelené barvy přivěšena majestátní pečeť (dnes poškozená). Na rubu listiny se nachází latinská poznámka psaná rukou současníka: *List pana Albrechta, římského krále, v němž prohlašuje, že čeští králové nejsou povinni římskému králi či císaři v číšnickém úřadu sloužit s korunou na hlavě.*; na pravé straně pliky je uvedena registrační značka *Jana z Kladska*; i tento list byl sestaven *Mikulášem Sortesem*, tajemníkem krále Karla. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum II*, č. 56, str. 54–55.

Originál Albrechtovy stvrzované listiny je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 47. Je psán na pergamenu (25×18 cm, plika 4,5 cm) a je k němu přivěšena nepoškozená majestátní pečeť nesoucí nápis: *Albertus, Dei gracia Romanorum rex, semper augustus (Albrecht, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše)*. Na rubu listiny je rukou ze XIV. století zapsána latinská poznámka: *List pana Albrechta, římského krále, v němž prohlašuje, že čeští králové nejsou povinni římskému králi či císaři v číšnickém úřadu sloužit s korunou na hlavě.* Na pravé straně pliky se nachází registrační značka *Jana z Kladska*. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum I*, č. 66, str. 101–102. Listinu přeložila MARIE BLÁHOVÁ, *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, str. 385–386.

Karel, z Boží milosti římský .. král, vždy rozmnožitel říše a český .. král, na věčnou paměť věci. Laskavost vrozená našemu srdci ohledně poct a výhod pro naše věrné a oddané, nepřetržitě bdělá a pozorná, nás má neustále k tomu, abychom jejich přáním přitakali, kdykoli hlas žadatelů zaznívá oprávněně; vždyť naše štědrá vůle se tím nedopouští chyby, nýbrž, jak se domnívá, blahodárně pozvedá vznešenost královského žezla. Nuže, ctihodní .. arcibiskup pražský[197] a biskupové olomoucký[198] a litomyšlský[199] a rovněž slavní Jan, korutanský, hrabě tyrolský a gorický, náš nejdražší bratr, a Mikuláš, opavský a ratibořský, .. vévodové, a ostatní .. duchovní, .. vévodové, .. knížata, .. pánové, .. velmoži a urození z našeho Českého .. království a území k němu náležících, předstoupili před naši Výsost a pokorně nás poprosili, abychom uznali za hodné stvrdit na základě naší královské moci jednu listinu svatého římského .. krále Albrechta,[1100] našeho předchůdce, kterou nám předložili; její obsah a posloupnost jejích údajů jsou zachyceny v následujících slovech:

„Albrecht, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, všem věrným Svaté říše římské, kteří nahlédnou do této listiny, svou milost a vše dobré. Sluší se, abychom dobrovolných služeb svých knížat a přátel užívali tak, že prokáží-li nám v pohotové laskavosti nad rámec svých povinností nějakou poctu či úsluhu, nemělo by to pro ně ani pro jejich nástupce zakládat do budoucna v jejich právech žádnou směrodatnou okolnost. Proto vám dáváme vědět a údaji této listiny prohlašujeme, že slavní čeští králové, budou-li požádáni římskými králi a císaři a stane-li se, že se dostaví k slavnostnímu zasedání dvora, a bude-li mít řečený král či císař na hlavě korunu, potom, ačkoli mohou spolu s nimi a v jejich přítomnosti užívat královské koruny, přece nejsou již řečení čeští králové povinni již řečenému králi či císaři sloužit v číšnickém úřadu s korunou na hlavě. O té skutečnosti, že nám vznešený český král Václav,[1101] náš nejdražší kníže a bratr, při slavnostním zasedání našeho dvora konaném v Norimberku, na naše prosby včera

---

[197] Arnošt z Pardubic.
[198] Jan, řečený Volek.
[199] Jan I., biskup litomyšlský.
[1100] Albrecht I. Habsburský, římský král 1298–1308.
[1101] Václav II. (17. září 1271–21. června 1305), český král od 1283 (korunován 1297), polský král 1300–1305.

v neděli po svátku blaženého Martina, sedícím s korunou na hlavě, posloužil v číšnickém úřadu a měl přitom na hlavě korunu, prohlašujeme, že tak učinil nikoli na základě nějakého práva, ale z čisté lásky, kterou chová k naší osobě; a ohledně toho, že by již řečený český král, i všichni jeho nástupci, měl nám či našim nástupcům, římským králům či císařům, sloužit či pomáhat v uvedeném úřadu s královskou korunou na hlavě, dosvědčujeme a prohlašujeme, že k tomu není zavázán a že se tou věcí nezakládá žádná směrodatná okolnost. Na dosvědčení této věci a jako záruku pro již řečeného krále a jeho dědice i nástupce, jsme přikázali zhotovit tuto listinu a zaštítit ji naší královskou pečetí. Učiněno a dáno v Norimberku, léta Páně tisícího dvoustého devadesátého osmého, patnáct dní před prosincovými kalendami, našeho království roku prvního."

My jsme ovšem s velkou laskavostí nakloněni prosbám již řečených .. duchovních, .. vévodů, .. knížat, .. pánů, .. velmožů a urozených, protože víme, že jsou to nad jiné věrní, nadšení a horliví ochránci cti a zdaru Římského .. království a Svaté říše a že v Římském .. království je Království české článkem velmi vznešeným; a proto uvedenou listinu i všechny jednotlivosti v ní obsažené schvalujeme, činíme platnými, osvědčujeme a stvrzujeme a znovu je, s jasným úmyslem, na základě naší plné římské královské moci, posloupností údajů naší listiny provždy dáváme, svěřujeme a udělujeme svrchu řečeným .. království, .. duchovním, .. vévodům, .. knížatům, .. pánům, .. velmožům a urozeným i celému společenství v tomto .. království a na zboží, jež ke království patří; přitom veškerou neúplnost a nedostatečnost, vyskytne-li se v uvedených věcech nějaká, štědrým darem římského královského Majestátu a na základě plné moci po všech stránkách nahrazujeme a doplňujeme a každou pochybnost a nejasnost vykládáme a také objasňujeme v zájmu a ve prospěch Českého .. království a českých králů; tomu nemohou bránit libovolné zákony, zvyklosti, obyčeje, pravidla, práva městská či obecná, ustanovení či výnosy, protože je, nakolik se této listině protiví – a mohou být psány jmenovitě a slovo proti slovu této listiny či do této listiny vkládány –, odvoláváme, zbavujeme účinnosti, činíme neplatnými a rušíme a na základě již řečené plné římské královské moci prohlašujeme, že nemají naprosto žádnou sílu či důležitost. Tento dokument našeho schválení, učinění platným, osvědčení, stvrzení, udělení, nahrazení, doplnění, výkladu, objasnění, odvolání, zbavení účinnosti, učinění

neplatným a zrušení není naprosto nikomu dovoleno porušovat nebo se mu z nerozvážné smělosti v čemkoli protivit. Kdo by činili opak, vyskytnou-li se tací, což nechť se nestane, ti, vedle rozhořčení naší římské Výsosti, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystaví, složí do pokladny naší a Římského .. království tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž polovina se nenávratně dostane dvoru či komoře naší a našich nástupců, římských .. králů a .. císařů, zatímco druhá připadne těm, kdo utrpěli křivdu. Na dosvědčení toho všeho a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a nařídili jsme ji zaštítit zlatou bulou, otištěnou pečetidlem našeho Majestátu. Svědky této věci jsou Gerlach, .. arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, Rodulf starší, .. vévoda saský, podkoní Svaté říše, Rodulf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, vévodové, Jan, purkrabí norimberský, Ulrich, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rodulf z Wertheimu, .. hrabata, Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfried z Bruneku, Eberhard z Wallsee, Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Purchard z Ellerbachu, knížata a pánové již řečeného Římského království.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

Ohledně událostí souvisejících se vznikem Albrechtovy listiny srov. PALACKÝ, *Dějiny národu českého II*, str. 138–147: „Příčinu, aby v té době neopustil Čech, zavdaly králi (Václavovi II.) veliké změny, které v říši německé připravovaly se úmrtím krále Rudolfa Habsburského († 15. července 1291), ana volba jeho nástupce, davši vznik novým rozbrojům, protáhla se až do roku následujícího. ... (Rudolf) snažil se nakloniti kurfirsty k volbě nejstaršího a již jediného syna svého Albrechta, jemuž propůjčil dědičně země rakouské, někdy králi Otakarovi odňaté: ale knížata neukázali se povolnými vůli otcově. Zvláště pak mezi Václavem, králem českým, a Albrechtem, rakouským vévodou, nastaly, z příčin nám nedosti známých, nevole a hněvy tak prudké, že nedaly se ukojiti prostředkováním ani starého krále, ani Jitky, manželky Václavovy (a dcery Rudolfa Habsburkého). ... Dne 5. května (1292) všichni kurfirstové přenesli hlasy své ... na mohučského arcibiskupa, který v kostele dominikánů frankfurtských prohlásil tudíž slavně hraběte Adolfa Nasovského za jednohlasně zvoleného krále římského. Hněv Albrechtův ze zklamání a ponížení takového byl tak prudký, že mnozí knížata uznali za potřebné domlouvati jemu. ... S králem německým Adolfem shledal se Václav osobně teprv

léta následujícího 1293, nicméně celé to spřátelení, uměle zosnované, nenabyvši kořene hlubšího nenadálou smrtí nadějné Anežky České se zase rozpadlo. ... Zdá se, že hněvy Václavovy dlouho neukrotitelné proti Albrechtovi Rakouskému neměly původu svého v příčinách politických, ale jen v osobních jakýchsi protivách. Albrecht byl muž postavy hmotné a silný, mysli hrdé a pánovité: Václav naproti tomu byl těla útlého, tudíž i bojácný, dobromyslný, ale i citlivý a snadno popudlivý. Onen, vždy prostořeký, urážel často i mimovolně nešetrnou zpupností: tento poučen neblahými zkušenostmi za mládí, stal se nedůvěřivým, i tajíval se drahně času city a vášněmi svými. Královna Jitka však soužila se velice nad nebezpečím, do kterého upadal bratr její (Albrecht): neb kromě poddaných jeho povstali té doby také salcburský arcibiskup a bavorský vévoda Ota válečně proti němu, a na pomoc i ochranu od říše neměl nižádné čáky. ... V takovém nezbytí ocitnuv se Albrecht, posléze přijel do Moravy a v zoufalé lítosti vrhna se k nohám královým, i slibuje pod přísahou sloužiti jemu napotom co man věrný – konečně přemohl jeho hněvy. ... Se znamenitým tedy vojskem nastoupil Albrecht z jara r. 1298 pochod svůj do Švab, kde mu ještě i z dědičných zemí habsburských přibylo posily, a utkal krále Adolfa, mezitím dne 23. června výrokem několika kurfirstů sesazeného, krutou bitvou u Gellenheimu dne 2. července, ve které týž král chrabře se bráně zabit byl. Pravilo se, že k rozhodnému vítězství Albrechtovu toho dne přispěl nad jiné pán český z rodu Vítkovců, Smil Novohradský Byv tedy Albrecht rakouský dne 27. července ve Frankfurtě zvolen a 24. srpna v Cáchách korunován na království římské, jmenoval krále Václava Českého, po delším o tom vyjednávání, náměstkem říšským v zemích míšeňské, lužické a plisenské. A když na sněmu norimberském dne 16. listopadu téhož léta, při korunování Elišky, manželky Albrechtovy, král Václav konal úřad svůj co nejvyšší číšník říšský osobně pod korunou království českého, přiznal se Albrecht zápisem nazítří dne 17. listopadu vydaným, že to stalo se jen z pouhé lásky, bez pohoršení práva českého, ježto králové čeští měli to právo užívati koruny své také v přítomnosti císařů, nikoli ale povinnost s korunou na hlavě konati službu číšnickou."

2.2.1 MORAVSKÁ LISTINA

Římský a český král Karel vyhlašuje na základě římské královské moci, že biskupství olomoucké, markrabství moravské a vévodství opavské, léna českých králů a Koruny království českého, patří podle lenního práva pod soudní pravomoc a přímé panství týchž králů a téže Koruny.

V Praze dne 7. dubna 1348

Originál listiny je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 301. Je psán na pergamenu (54,5×40,7 cm, plika 6,5 cm) a je opatřen majestátní pečetí (dnes poškozenou, průměr 102 mm), která visí na hedvábných šňůrkách žluté a červené barvy. Na rubu se nachází latinská poznámka psaná rukou současníka: *Nařízení, že knížata českého království jsou povinna ujímat se léna či přijímat léno od kteréhokoli krále.* Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum II*, č. 60, str. 59–63. Překlad výňatku JOSEF ŽEMLIČKA in: ZDENĚK VESELÝ, *Dějiny našeho státu v dokumentech*, Praha 1994, str. 66.

Karel, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, a český král, na věčnou paměť věci.

Pokud potomci žijící v nové době věnují bdělou péči tomu, co ustavila chvályhodná předvídavost předků, a pokud to starostlivou opatrností chrání tak prozíravě, že zásluhou bohatých plodů jejich pozorné správy se vše později poručí dlouhověké paměti nástupců, pak zasluhují, aby je šířící se Pověst označovala neskromnými čestnými jmény.

Nuže, jestliže slavná a vznešená knížectví, totiž biskupství olomoucké, markrabství moravské a vévodství opavské, byla již v průběhu dlouhých a dávných časů neustále držena a vlastněna jako léno někdejšími slavnými českými králi a knížaty, jasné paměti, kteří dřív stáli v čele Českého království, a pokud ctihodní představení olomouckého kostela, jakož i slavní vévodové, markrabí moravský a opavský, prokazovali někdejším českým králům a knížatům, našim předkům a předchůdcům, úctu a čest při přijímání lén i v jiných věcech vážících se k vazalské poslušnosti – nakolik to zcela jasně dokládají listiny svatého římského císaře Fridricha, rozmnožitele říše,

jenž s jasným úmyslem v první z nich[1102] slavného českého knížete Vladislava, jasné paměti, dokud žil, i jeho dědice a nástupce, protože si to vyžádala Vladislavova horlivá udatnost a vznešenost, vyznamenal, dříve než došlo k Vladislavově korunovaci na českého krále, nošením koruny,[1103] takže na svátek Narození Krista a našeho Spasitele, Velikonoc, svatého Ducha a také Václava a Vojtěcha, ochránců Čech, mohl užívat oné vzácné obroučky,[1104] tak jako římští císaři a králové; tuto obroučku však knížeti nesměl nasazovat nikdo jiný než biskupové pražský a olomoucký, případně jeden z nich, který pak zastal úřad obou, pokud se stalo, že druhý nebyl přítomen; zatímco v druhé listině[1105] udělil slavnému Otakarovi Prvnímu, jasné paměti, a jeho nástupcům, přeslavným českým králům, kvůli neobyčejným a vzácným službám, při nichž usilovali zaopatřit svatou Římskou říši důstojnými poctami, plnou moc k odívání a uvádění biskupů již řečeného Českého království do jejich lén; a také listina svatého římského krále Fridricha Druhého,[1106] v níž se píše, že slavný Jindřich, markrabě moravský, a obec velmožů a šlechty z Čech na základě souhlasu a vůle slavného Otakara, někdejšího českého krále, našeho nejdražšího praděda, si vybrali za krále jeho prvorozeného syna, slavného Václava, a že tato volba byla schválena svrchu řečeným římským králem Fridrichem; a také listina svatého Richarda,[1107] někdejšího římského krále, jenž z důvodu své moci, jak se v listině dosvědčuje, uvedl svrchu řečeného krále Otakara, našeho praděda, dokud pobýval mezi živými, do držení dvou knížectví, totiž Království českého a markrabství moravského, i všech lén, která k nim patří; a zvláště darování[1108] slavného

---

[1102] Srov. listinu z 18. ledna 1158, jíž Fridrich I. povoluje Vladislavovi nosit královskou korunu; listina byla stvrzena listinou 2.1.2.

[1103] Královská koruna byla Vladislavovi slavnostně propůjčena v Řezně za přítomnosti všech knížat dne 11. ledna 1158. Zda potom došlo v Řezně či v Praze ke korunovaci v kostele, není známo.

[1104] Latinsky opět *circulus*; srov. listinu 2.1.2.

[1105] Zlatá bula sicilská z 26. září 1212, jíž Fridrich II. (!) Přemyslu Otakarovi I. potvrzuje, že českým panovníkům náleží trvale královská hodnost; srov. listinu 2.1.3.

[1106] Listina z 26. června 1216, jíž Fridrich II. Přemyslu Otakarovi I. potvrzuje, že uznává volbu Václava I. českým králem; srov. listinu 2.1.4.

[1107] Listina z 9. srpna 1262, kterou Richard uvádí Přemysla Otakara II. do jeho držav; srov. listinu 2.1.5.

[1108] O jakém darování se Karel zmiňuje, není známo, srov. HRUBÝ, *Archivum II*, str. 60, pozn. 4: podle jednoho tam uvedeného názoru se tu Karel nezmiňuje o donační listině, nýbrž o samotné donaci, podle jiného se Karel snaží pomáhat si nějakou falešnou listinou.

Otakara Druhého, jasné paměti, někdejšího českého krále, našeho milovaného praděda, které, jak známo, učinil ve prospěch slavného Mikuláše,[1109] tehdejšího opavského knížete, když rozdělil moravskou zemi, utvořil nově vévodství či knížectví opavské a samotného opavského vévodu, jejž čistě ze své laskavé milosti pozvedl na knížete, i jeho dědice a nástupce spolu s řečeným vévodstvím či knížectvím rozhodl podřídit přímo sobě a svým dědicům či nástupcům, českým králům a koruně tohoto království (přitom prohlašujeme, že výroky a závěry uvedených listin, které jsme tu shromáždili na potvrzení řečených údajů, mají vždy a všude, u soudu i mimo něj, při jednotlivých úkonech veřejných i soukromých, kdykoli se přihodí, že se bude číst či zveřejňovat posloupnost údajů této naší listiny, stejnou sílu a platnost, jako by se pohlíželo na písmena původních listin, a to především z toho důvodu, že původní listiny byly pečlivě vyslechnuty a prozkoumány námi i některými dalšími knížaty a velmoži Království římského i Království českého, přičemž naše knížata, totiž ctihodný Jan, biskup olomoucký, náš příbuzný,[1110] jakož i slavný Jan, markrabě moravský,[1111] náš bratr, a Mikuláš,[1112] vévoda opavský, se nacházela tamtéž, v naší přítomnosti); a nakolik jsme rovněž my i naši slavní předkové a předchůdci, čeští králové, setrvávali v pravém a spravedlivém držení již řečených práv, jak to předepisovaly dlouhé věky, a nakolik v něm setrváváme nyní, jak nám to dopřává Boží milost –,

potom, berouce v potaz a jasně, úsilím přesného uvažování, nahlížejíce, že nasazování již řečené koruny se řádně dálo rukama ctihodných představených pražského a olomouckého kostela, případně jednoho z nich, pokud se stalo, že druhý nebyl přítomen, jak stojí uvedeno výše, nebo že český král by nemohl být zvolen, jak bylo řečeno, slavným, již uvedeným moravským markrabětem a obcí pánů a velmožů Království českého, pokud by jak řečení biskupové, tak moravští markrabí nepohlíželi na slavného českého krále, o nějž se v té době jednalo, jako na svého pravého, řádného, dědičného a přirozeného pána a pokud by svá odění a léna nemohli od něj přijímat a uznávat – neboť českým králům, našim předchůdcům, byla již

[1109] Mikuláš I., levoboček Přemysla Otakara II., vévoda opavský, polský královský hejtman a krakovský vévoda.

[1110] Jan řečený Volek, olomoucký biskup v letech 1334–1351, byl nemanželský syn krále Václava II.

[1111] Jan Jindřich, třetí syn krále Jana Lucemburského, byl ve skutečnosti moravským markrabětem až od 26. prosince 1349.

[1112] Mikuláš II. Opavský.

dávno od římského vládce udělena moc investovat své biskupy a uvádět je do jejich lén –, a že řečené markrabství moravské ani užitečné a přímé panství, jež zde českým králům, jak plyne z výše uvedeného, náleží a náleželo, by nebylo mohlo být, jak podle oprávněného úsudku předpokládáme, králem Otakarem či jeho nástupci, českými králi, přenášeno na nějakou jinou osobu, pokud by si prozíravě nevyhradili lenní poměr a nadřazené panství pro sebe a pro své nástupce, české krále – jako jsme i my, abychom kvůli tomu nesháněli příklady odjinud, toto markrabství se všemi jeho panstvími, poctami a náležitostmi obrželi, jak známo, od slavného Jana, někdejšího českého krále jasné paměti, našeho nejdražšího otce, když jsme k tomu byli mezi potomky určeni – (obzvláště, když i vytvoření či nové uspořádání řečeného vévodství či knížectví opavského bylo řádně provedeno výše popsaným způsobem),

a setkavše se kvůli těmto věcem s některými knížaty, pány a velmoži Svaté říše římské na zvláštní poradě, kde byly všechny výše uvedené listiny slovo od slova pochopeny a podrobeny zkoušce v přemýšlivé a prozíravé rozpravě, aby vinou nesprávného výkladu některých věcí nebo vinou pochyb, nejasností či protiřečících skutečností nemohla být v budoucnu žádným způsobem popírána libovolná práva, čest či stav nás, našich dědiců a nástupců, českých králů, či Koruny řečeného království, na základě římské královské moci vykládáme, vyhlašujeme, vymezujeme, dosvědčujeme, říkáme a na základě své vlastní bezpečné znalosti objasňujeme, že výše uvedená vznešená knížectví, totiž biskupství olomoucké, markrabství moravské a vévodství opavské právem spadají pod správu a přímé panství českých králů a Koruny českého království a že řečení biskupové, markrabí a vévodové i jejich dědicové a nástupci jsou provždy povinni tato knížectví a svrchu řečená panství, kdykoli se vinou smrti nebo nějakých jiných zákonných příčin právoplatně uvolní, uctivě, jakožto léno, přijímat bez vzpurnosti a zdráhání od nás, od našich dědiců a nástupců, českých králů, a od Koruny království českého a že jsou povinni nám i řečeným dědicům a nástupcům, českým králům, a Koruně řečeného království v uvedených případech osobně skládat obvyklé přísahy náležité poddanosti, poslušnosti a podřízenosti;

přitom každý nedostatek, pokud by se nějaký vyskytl v listinách a výsadách řečených římských císařů a králů, jejichž památku je třeba si připomínat, nebo i v těchto listinách či v darování slavného Otakara Druhého, českého krále, našeho praděda – jako kdyby snad vévodství opavské nesmělo

být vytvořeno bez svolení římského vládce a pána nebo kdyby se ono darování zdálo protiřečit obecnému právu, nebo v podobě nějaké nejasnosti, pochybného výkladu, nedostatku ve slovech nebo v jiném případě či z jiné příčiny –, doplňujeme na základě plné římské královské moci; a nemohou tomu zabránit libovolné zákony, zvyklosti, obyčeje, pravidla, práva městská či obecná, ustanovení či výnosy, veřejné či soukromé, učiněné a vydané v opačném smyslu, protože je, nakolik se protiví této listině – a mohou být psány jmenovitě a slovo od slova do této listiny vepsány a vloženy nebo být takové, že o nich podle práva a zvyklosti musí být výslovná zmínka – odvoláváme, zbavujeme účinnosti, činíme neplatnými a rušíme a na základě již řečené římské královské moci vyhlašujeme, že nemají naprosto žádnou sílu či důležitost.

Tento dokument našeho výkladu, vyhlášení, vymezení, dosvědčení, objasnění, rozhodnutí, doplnění nedostatků, odvolání, zbavení účinnosti, učinění neplatným a zrušení není dovoleno nikomu z lidí porušovat ani se mu z nerozvážné smělosti v čemkoli protivit. Kdo by činili opak, vyskytnou-li se tací, což nechť se nestane, ti, vedle rozhořčení naší římské Výsosti, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystavují, složí do pokladny naší a Římského království tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž se polovina nenávratně dostane dvoru či komoře naší a našich nástupců, římských králů či císařů, zatímco druhá připadne těm, kdo utrpěli křivdu.

Svědky výše uvedeného jsou ctihodný Gerlach, arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, slavní Rudolf starší, nejvyšší podkoní Svaté říše, Rudolf mladší, saský, a Fridrich z Tecku, vévodové, slovutní Jan, purkrabí norimberský, Ulrich, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rodulf z Wertheimu, hrabata, urození Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfried z Bruneku, Eberhard a Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Burchard z Ellerbachu, knížata a pánové již řečeného Římského království. Svědectvím je rovněž tato listina, opatřená pečetí našeho Majestátu.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

2.2.2 SLEZSKÁ LISTINA

Římský a český král Karel na základě římské královské moci přivtěluje vévody slezského a polského, vévodství vratislavské s městem Vratislaví a rovněž marku budyšínskou a zhořeleckou k Českému království a České koruně.

V Praze dne 7. dubna 1348

Originál této listiny je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv Koruny české, č. 299. Je psán na pergamenu (64×38,5 cm, plika 6,5 cm) a vybaven majestátní pečetí (dnes poškozenou, průměr 102 mm), zavěšenou na hedvábných šňůrách červené a žluté barvy. Na jejím rubu se nachází latinská poznámka psaná rukou o málo mladší: *Pana císaře o přivtělení vévodství vratislavského a slezského a marek budyšínské a zhořelecké k Českému království.* Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum II*, č. 61, str. 63–67.

Karel, z Boží milosti římský král, vždy rozmnožitel říše, a český král, na věčnou paměť věci.

Pokud potomci žijící v nové době věnují bdělou péči tomu, co ustavila chvályhodná předvídavost předků, a pokud to starostlivou opatrností chrání tak prozíravě, že zásluhou bohatých plodů jejich pozorné správy se vše později poručí dlouhověké paměti nástupců, pak zasluhují, aby je šířící se Pověst označovala neskromnými čestnými jmény.

Nuže, jakkoli se již dříve svatý římský císař Fridrich, rozmnožitel říše, jehož památku je třeba si připomínat, náš předchůdce, štědře rozhodl vydat, coby dar své jedinečné laskavosti, slavnému Vladislavovi, někdejšímu českému knížeti jasné paměti, jenž řídil České království před svou korunovací, i jeho dědicům, českým králům, poplatky z polské země, které jeho předchůdci, česká knížata, měli ve zvyku po dlouhé časy z Polska přijímat a které byli polští a slezští vévodové povinni platit Svaté říši, jak je to jasně vyjádřeno v listině řečeného císaře,[1113] a jakkoli vévodové polský a slezský tyto

[1113] Listina daná 18. ledna 1158, jíž Fridrich I. povoluje Vladislavovi nosit královskou korunu; srov. listinu 2.1.2.

poplatky našim předkům a předchůdcům řádně platili, aby tím naznačili náležitou podřízenost a aby uznali jejich nadřazené panství, přece již řečení vévodové jménem a zastoupením svým, svých dědiců a svých nástupců přijímali, při zachování řádného postupu, od slavného Jana, jasné paměti, někdejšího českého krále, našeho nejdražšího rodiče, dokud žil, – a později, když náš již řečený otec zemřel, od naší Výsosti a od Koruny českého království –, svá knížectví, země a panství jako léno, aby tím získali v průběhu času lepší záruku a ochranu; a skládali nám i našemu již řečenému otci, dokud žil, jakožto českým králům, a také Koruně království českého osobně slavnostní sliby poslušnosti, vazalství, podřízenosti a věrnosti.

A jakkoli vznešené vévodství vratislavské a slezské se všemi svými náležitostmi spadalo odedávna pod užitečné a přímé panství slavných někdejších českých králů, našich předků, a pod Korunu království českého – jak to jasně dosvědčují listiny svatého římského krále Rudolfa, jehož památku je třeba si připomínat, našeho předchůdce, z nichž první[1114] oznamuje, že mezi slavnými Otakarem, někdejším českým králem, naším nejdražším pradědem,[1115] na straně jedné a Jindřichem, vévodou vratislavským, na straně druhé, bylo skrze krále Rudolfa učiněno jakési uspořádání, totiž že řečený král Otakar se v případě, že Jindřich, vévoda vratislavský a slezský, zemře dříve, má stát vévodovým nástupcem v již uvedeném vévodství vratislavském a slezském a na všech jeho územích a panstvích, zatímco v druhé[1116] z nich král Rudolf – když řečený vévoda Jindřich již více nebyl na tomto světě – za mnohé vítané služby, jež slavní čeští králové prokázali Svaté říši římské, výše řečeného krále Otakara a jeho dědice i nástupce, české krále, slavnostně uvedl do vévodství vratislavského a slezského a do řečených území a panství, jež byla právě uvolněna –, přece slavný Jan, někdejší český král, náš již řečený otec, se slavným Jindřichem, sedmým a posledním vévodou vratislavským a slezským,[1117] dokud oba ještě trávili svůj život na tomto

---

[1114] Listina daná dne 25. září 1290 v Erfurtu, jíž Rudolf I. uznává dohodu mezi Václavem II. a Jindřichem IV. Vratislavským; srov. listinu 2.1.8.

[1115] Listina se ovšem netýká Karlova praděda Přemysla Otakara II., nýbrž Karlova děda Václava II.

[1116] Listina daná dne 26. září 1290 (tedy jen o den později než listina první) v Erfurtu, jíž Rudolf I. uděluje Václavovi II. vratislavské knížectví; srov. listinu 2.1.9.

[1117] Jindřich VI., poslední vratislavský kníže, syn Jindřicha V. Tlustého, narozen 18. března 1290, zemřel 24. listopadu 1335.

světě, uzavřel a projednal jakési uspořádání,[1118] totiž že řečený vévoda Jindřich má za souhlasu našeho již řečeného rodiče po dobu svého života držet kladské území a kraj se všemi jeho manstvími, lény, panstvími a náležitostmi, ovšem tak, že po jeho smrti jeho vévodství, to znamená vratislavské a slezské a svrchu řečené panství kladské, přejdou bez jakýchkoli potíží do užívání a vlastnictví našeho již řečeného otce, jeho dědiců a nástupců, českých králů, a Koruny království českého; tedy přesně tak, jak postupem času dospělo uspořádání k zamýšlenému cíli, když náš řečený otec po dobu svého života a po smrti řečeného vévody držel a vlastnil vratislavské vévodství a uvedenou kladskou zemi a když my v dnešní době, jakožto český král, držíme obojí ve svém vlastnictví a na obojím vládneme.

A jakkoli marka budyšínská a zhořelecká, která spolu se svými ostatními městy, sídly a náležitostmi patřila odedávna k Českému království a k české Koruně, byla z přesných a rozumných důvodů slavným Otakarem, někdejším českým králem, naším pradědem, zcizena ve prospěch osob někdejších slavných braniborských markrabí,[1119] přece se – když řečení markrabí odešli z tohoto života bez dědiců mužského pohlaví – šlechta, rytíři, lenníci, měšťané a vůbec všichni obyvatelé řečené marky budyšínské a zhořelecké (kteří si řádně všimli a pochopili, že pod České království a pod českou Korunu, jakožto pod bezprostřední a přirozené panství, již dlouho patřili) vrátili, na základě velmi prozíravé úvahy, k podřízenosti a poslušnosti vůči řečenému slavnému Janovi, někdejšímu českému králi, našemu otci, jakožto svému řádnému, zákonnému a přirozenému pánovi, i vůči Koruně království českého, z jejíhož klína kdysi vyšli, jak stojí uvedeno výše.[1120]

[1118] O dohodě se jednalo v Praze v lednu či březnu 1327, srov. *Zbraslavská kronika / Chronicon Aulae regiae*, překlad FRANTIŠEK HEŘMANSKÝ, Praha 1976, II, kap. 19, str. 359.

[1119] K tomuto zcizení zřejmě došlo, když se přibližně roku 1244 vdávala dcera Václava I. Beatrix či Božena za braniborského markraběte Otu III. a obdržela toto území věnem.

[1120] Když 14. srpna 1319 zemřel bez dědiců braniborský markrabě Waldemar, podřídili se pánové a měšťané budyšínské marky českému králi Janovi a vzdali mu hold. Ovšem Zhořelecko obdržel vévoda slezský Jindřich, pán z Javora a Fürstenbeka. O tomto uspořádání vypovídá dohoda uzavřená mezi nimi 22. září 1319 blíže Olešnice. Vévoda Jindřich pak Zhořelecko vyměnil 3. května 1329 s králem Janem za Trutnov a Dvůr Králové v Českém království a ty konečně 4. ledna 1337 s králem Janem vyměnil za město Hlohov ve Slezsku. Viz HRUBÝ, *Archivum II*, str. 65.

My ovšem svou břitkou myslí neustále a opakovaně přemýšlíme o neúnavné, horlivé námaze a o výjimečné pečlivosti, kterou již víckrát řečení praděd, otec a naši nejdražší předkové, někdejší čeští králové, vynaložili, aby si opatřili podřízenost, vazalství i poslušnost slavných slezských a polských vévodů, našich knížat a věrných, a také vévodství vratislavského a slezského i marky budyšínské a zhořelecké, jak bylo řečeno, a to nikoli bez velkých nákladů a nekonečného lopocení, abychom se za svého šťastného kralování pokusili hojnost jejich odvahy a usilovnost minulé námahy upevnit, a proto na základě plné římské královské moci stanovujeme, že všechna výše uvedená vyjádření a závěry císařských a královských listin, které jsme na potvrzení řečených záměrů shromáždili, mají vždy a všude, u soudu i mimo něj, i při jednotlivých úkonech veřejných či soukromých, kdykoli se přihodí, že se bude číst či zveřejňovat posloupnost údajů této naší listiny, stejnou účinnost, sílu a platnost, jako by se pohlíželo na vlastní písmena původních listin; a to především z toho důvodu, že původní listiny byly pečlivě vyslechnuty a prozkoumány námi i některými dalšími knížaty, pány a velmoži Království římského; navíc jsme se kvůli všem těmto věcem setkali s některými knížaty, pány a velmoži Svaté říše římské na zvláštní poradě, kde byly všechny řečené listiny slovo od slova, jak jsou zapsány výše, pochopeny a podrobeny zkoušce v přemýšlivé a prozíravé rozpravě; aby vinou nesprávného výkladu některých věcí nemohla být v budoucnu žádným způsobem popírána libovolná práva, čest či stav nás, našich dědiců a nástupců, českých králů, či Koruny řečeného království, na základě plné římské královské moci již řečené vévody slezského a polského, svá knížata a vazaly, s jejich knížectvími, lény a manstvími, obzvláště když jsou podřízena přímo koruně uvedeného království, a také řečené vévodství vratislavské s městem Vratislaví a dalšími sídly, nacházejícími se tamtéž, a rovněž marku budyšínskou a zhořeleckou i s vazaly, vazalstvími, lény, leníky, výhodami, výnosy, důchody, správami, soudy, poctami, právy, zvyklostmi a všemi náležitostmi řečených vévodství a řečené marky, k již řečenému Českému království a jeho Koruně provždy připojujeme, přivtělujeme, připisujeme, přivlastňujeme je k němu a neoddělitelně i neodlučitelně je s ním sjednocujeme. Zvláště a jmenovitě vykládáme, vyhlašujeme, vymezujeme, dosvědčujeme, říkáme a na základě své vlastní bezpečné znalosti objasňujeme, že řečení vévodové slezský a polský i jejich dědicové a nástupci jsou provždy povinni, kdykoli se tato knížectví nebo jedno z nich uvolní, uctivě je,

jakožto léno, přijímat bez vzpurnosti a zdráhání od nás, od našich dědiců a nástupců, českých králů, a od Koruny řečeného Království českého a že jsou povinni nám i našim dědicům a nástupcům, českým králům, a Koruně řečeného království v uvedených případech osobně skládat a činit přísahy náležité poddanosti, poslušnosti, věrnosti a podřízenosti; přitom každou nedostatečnost, bude-li nějaká shledána v listinách a výsadách řečených římských císařů a králů, jejichž památku je třeba si připomínat, nebo v uspořádání či ujednání našeho již řečeného otce, které sjednal, jak známo, se svrchu řečeným Jindřichem, sedmým a posledním vévodou vratislavským a slezským,[1121] nebo v návratu šlechty, rytířů, leníků měšťanů a obyvatel budyšínské a zhořelecké marky, kteří se, jak stojí uvedeno výše, ke Koruně českého království vrátili ze zákonných příčin, nebo v tomto našem listu, a to vinou vynechaných slov, sporného výkladu, nejasných vět nebo z libovolné jiné příčiny, s jasným úmyslem a na základě již řečené plné římské královské moci doplňujeme; tomu nemohou bránit libovolné zákony, zvyklosti, obyčeje, pravidla, práva městská či obecná, ustanovení či výnosy, veřejné nebo soukromé, učiněné a vydané v opačném smyslu, protože je, nakolik se tomuto listu protiví – a mohou být psány jmenovitě a slovo od slova do tohoto listu vepsány a vloženy nebo být takové, že o nich podle práva a zvyklosti musí být výslovná zmínka –, odvoláváme, zbavujeme účinnosti, činíme neplatnými a rušíme a na základě již řečené plné římské královské moci vyhlašujeme, že nemají naprosto žádnou sílu či důležitost.

Tento dokument našeho připojení, přivtělení, připsání, přivlastnění, sjednocení, výkladu, vyhlášení, vymezení, dosvědčení, objasnění, rozhodnutí, doplnění nedostatků, odvolání, zbavení účinnosti, učinění neplatným a zrušení není dovoleno nikomu z lidí porušovat ani se mu z nerozvážné smělosti v čemkoli protivit. Kdo by činili opak, vyskytnou-li se tací, což nechť se nestane, ti, vedle rozhořčení naší Výsosti, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystavují, složí do pokladny naší a Římského království tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž polovina se nenávratně dostane dvoru či komoře naší a našich nástupců, římských králů či císařů, zatímco druhá připadne těm, kdo utrpěli křivdu.

Svědky výše uvedeného jsou ctihodný Gerlach, arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu, slavní Rudolf starší, nejvyšší podkoní Svaté

[1121] Viz výše.

říše, Rudolf mladší, jeho syn, saský, a Fridrich z Tecku, vévodové, slovutní Jan, purkrabí norimberský, Ulrich, lantkrabě z Leuchtenbergu, Fridrich z Orlamünde, Ulrich z Helfensteinu a Rodulf z Wertheimu, hrabata, urození Petr z Hewen, Kraft z Hohenlohe, Gotfried z Bruneku, Eberhard a Fridrich z Wallsee, Eglof z Fribergu a Burchard z Ellerbachu, knížata, pánové a věrní naší a svaté Říše římské. Svědectvím je rovněž tato listina opatřená pečetí našeho Majestátu.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

2.3 ZAKLÁDACÍ LISTINA KARLOVY UNIVERZITY

Římský a český král Karel ustavuje v městě Praze obecné učení.
V Praze dne 7. dubna 1348

Listina byla původně vyhotovena ve dvou originálech. Originál opatřený zlatou bulou byl uložen v pražském univerzitním archivu, avšak na konci druhé světové války se ztratil (srov. níže). Originál s voskovou pečetí, jejž obdržel arcibiskup Arnošt z Pardubic jakožto univerzitní kancléř, je dodnes uložen ve fondu Archiv Metropolitní kapituly v Archivu Pražského hradu, sign. 181–4. Oba originály byly psány na pergamenu. Zlatá bula byla u příslušného exempláře původně zavěšena na červené hedvábné šňůrce a později již jen přiložena, zatímco nepoškozená majestátní pečeť u druhého originálu visela na hedvábných nitích červené a zelené barvy. Pokud se na rubu originálu se zlatou bulou nacházela nějaká poznámka, byla zcela setřena. Na rubu originálu s voskovou pečetí bylo latinsky poznamenáno rukou přibližně současnou: *Stvrzení pražského učení opatřené bulou je uloženo jinde*. Na pravé straně pliky originálu s voskovou pečetí se nalézá registrační značka *Jana z Kladska*, takže snad i originál s voskovou pečetí se kdysi nacházel v Archivu Koruny království českého. Listina byla sestavena sekretářem krále Karla *Mikulášem Sortesem*. Listinu vydal HRUBÝ, *Archivum II*, č. 62, str. 67–69 a do češtiny ji přeložil VÁCLAV VOJTÍŠEK, *Universita Karlova v Praze 1348–1948. Čtyři dokumenty z doby počátků*. Praha 1948 (týž překlad převzal i ZDENĚK VESELÝ, *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha 1994, str. 67–68), VÁCLAV CHALOUPECKÝ, *Karlova universita v Praze, 1348–1409, Její založení, vývoj a ráz v XIV. století*, Praha 1948, str. 117–119 a FRANTIŠEK HEŘMANSKÝ, *Čtení o Karlu IV. a jeho době*, Praha 1958, str. 186–188.

Při sestavování listiny užil Mikuláš Sortes tří formulářů ze sbírky *Petra z Viney* (konkrétně výsad udělených učení v Salernu roku 1252 a 1253 a učení v Neapoli roku 1224) a z těch vytvořil valnou část textu způsobem, který přesně popisuje HRUBÝ, *Archivum II*, č. 62, str. 67–69. Přesto však není pochyb, že listina vznikla z Karlova podnětu a plně vyjadřuje zakladatelův úmysl (viz *Dějiny univerzity Karlovy*, I, 1347/8–1622, Praha 1995, str. 35).

Události spojené se ztrátou toho z originálů zakládací listiny, jenž byl vybaven zlatou bulou, popisuje FIALA, *Předhusitské Čechy*, str. 261, pozn. 118, takto: „Několik dní před osvobozením Prahy pokusili se nacističtí okupanti odvézt z města vzácné písemnosti univerzitního archivu do Bavorska. Vagon s písemnostmi univerzitního archivu byl prý zničen náletem amerických letadel na trati Plzeň–Železná Ruda, ale přesně zjištěno to není. Jisté je, že při rozsáhlém pátrání po odvezených částech univerzitního archivu, které bylo zahájeno ihned po skončení války na našem i bavorském území, nebyly nalezeny žádné z archiválií, které byly z Prahy odvezeny. Nelze tedy s naprostou jistotou říci, zda první exemplář zakládací listiny Karlovy univerzity existuje, nebo ne."

Karel, z Boží milosti římský .. král, vždy rozmnožitel říše, a český .. král, na věčnou paměť věci.

Zmocňuje se nás zvláštní neklid ducha a znepokojení, obracíme-li mezi věcmi, po nichž naše srdce touží a s nimiž se královské úvahy setkávají neustále, břit své mysli především k tomu, jak by se naše České království – jímž se naše úvahy zabývají přednostně a s láskou, před ostatními statky dědičnými i před poctami a vlastnictvími zdárně získanými, o jehož pozvednutí pečujeme s veškerou pílí, které jsme schopni, a k jehož cti a blahu míříme všemi svými skutky –, jak by se naše České království, podobně jako se řízením Božího jména těší přirozenému tryskání věcí potřebných k živobytí, mohlo řízením našeho správcovského výnosu v našich dobách mistrovsky zaskvít také hojností moudrých mužů. Ať věrní obyvatelé našeho království, kteří neustále lační po plodech nauk, nemusejí žebrat o cizí pomoc, nýbrž ať pro sebe nacházejí v tomto království stůl prostřený k závdavku. Ať se ti, jež přirozená jemnost ducha činí způsobilými k úvahám, mohou stát znalostí nauk vzdělanými. Ať nejen nejsou nuceni a mohou považovat za zbytečné obcházet, pátrajíce po vědách, po celém světě, doprošovat se u cizích národů nebo žebrat v dalekých krajích, jen aby mohli ukojit svou dychtivost, nýbrž ať dokonce považují za svou hrdost, že zvou různé cizince ke sladké vůni a k velmi vlídnému sdílení.

Nuže, aby početí záměru tak blahodárného a chvályhodného přineslo odpovídající plod, rozhodli jsme se, protože chceme vrcholné instituce tohoto království rozhojnit novou, radostnou primicí, že v našem metropolitním a přepůvabném městě Praze, jež utěšená úrodnost půdy a poloha roz-

košná svým bohatstvím činí velmi užitečným způsobem vhodným pro tak zásadní úkol, bude ustaveno, zřízeno a nově vytvořeno, samozřejmě po předchozí promyšlené úvaze, obecné učení, na němž budou doktoři, mistři a studenti všech fakult. Slibujeme jim hojné statky a ti, které si vyhlédneme jako té věci hodné, obdrží královské obdarování. Všechny a jednotlivé doktory, mistry a studenty budeme na cestě i na libovolné fakultě, ať přijdou odkudkoli, při příchodu, pobytu i návratu chovat pod zvláštní ochranou a bezpečnou záštitou svého Majestátu. Každému z nich chceme poskytnout pevné ujištění, že všechna zvláštní práva, výsady a svobody, jichž jsou zvyklí užívat a jimž, jak je zvykem, se z císařské moci těší doktoři a studenti jak učení pařížského, tak učení boloňského, štědře zaručujeme každému jednotlivci, hodlajícímu na toto učení vstoupit. A postaráme se, aby tato práva byla všemi a jednotlivými bez porušení zachovávána. Na dosvědčení všech těchto věcí a pro větší jistotu jsme přikázali zhotovit tuto listinu a nařídili jsme ji zaštítit zlatou bulou otisknutou pečetidlem našeho Majestátu.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v první indikci, sedm dní před dubnovými idami, v druhém roce našich království.

3

MAIESTAS CAROLINA

Úvod

Latinský text zákoníku nazývaného *Maiestas Carolina* se dochoval, jak se konstatuje i v úvodu k nejnovějšímu kritickému vydání,[1] ve čtyřech úplných a dvou neúplých rukopisných exemplářích (jeden se nachází v Knihovně Národního muzea v Praze, dva v Národní knihovně v Praze, jeden v Národní knihovně ve Vídni a dva neúplné ve Státním oblastním archivu v Třeboni).[2] Tento text byl později zpracován ve třech tištěných vydáních (Ješínovo, Palackého a Jirečkovo).[3] Přitom první vydání Pavla Ješína z roku 1617 mělo za předlohu jiný, značně starý a velmi kvalitní rukopisný exemplář, který byl Ješínem samotným považován za archetyp z roku 1355 (pravděpodobně nesprávně) a který je odedávna, nejméně od roku 1844 počítán mezi ztráty. Již první vydavatel zákoníku, Pavel Ješín, se dopustil některých harmonizujících zásahů do textu (hlavně v oblasti předmluvy a prvních kapitol). Roku 1844 bylo zveřejněno vydání Františka Palackého, jenž rovněž zasahoval do textu různými korekturami, avšak zachoval rozdělení celku do 127 kapitol. V dalším vydání z roku 1870 Hermenegild Jireček přejal většinu Palackého úprav, ale rozčlenil text do pouhých 109 kapitol.

Důvodem k těmto úpravám byla mimo jiné nespokojenost historiků (postupem času stále sílící) s redakčním výkonem Karlovy kanceláře na straně jedné a s nedostatky ve stavbě a v obsahu zákoníku na straně druhé. Proto se všichni tři editoři snažili vylepšit vnější chyby rukopisů a upravit vnitřní

---

[1] BERND-ULRICH HERGEMÖLLER, *Maiestas Carolina. Der Kodifikationsentwurf Karls IV. für das Königreich Böhmen von 1355*. Auf Grundlage der lateinischen Handschriften herausgegeben, eingeleitet und ins Deutsche übertragen von Bernd-Ulrich Hergemöller, München 1995.

[2] Srov. JIŘÍ KEJŘ, *Maiestas Carolina v dochovaných rukopisech*. Studie o rukopisech 17 (1978) 3–39.

[3] *Maiestas Carolina sive Constitutiones Caroli IV. Rom. Imperatoris, quibus ille Regnum Bohemiae formandum ornandumque censuit. Nunc primum in lucem prolata studio* PAULI GESCHINII, Hanovia 1617. *Majestas Carolina. Latině a česky*. FRANTIŠEK PALACKÝ, in: Archiv Český čili staré písemné památky české i morawské. III. Praha 1844, str. 65–180. *Majestas Carolina*. HERMENEGILD JIREČEK. In: Codex Juris Bohemici II/2, Pragae, Nr. 9, str. 100–197.

nesrovnalosti (například opakování článku XIX, které je doloženo ve třech exemplářích).

Přístup editorů lze dokumentovat na příkladu tzv. předmluvy.[14] Všechny rukopisy, v nichž se předmluva dochovala v plném znění, řadí tuto pasáž až za první skupinu článků (za články I–V věnované státnímu náboženství), a to tak, že text předmluvy navazuje bezprostředně, bez vynechání místa a bez nadpisu uvozujícího tzv. článek VI, na text tohoto článku. Přitom kapitoly VI–XVI tvoří obsahově jednotný celek (ustanovení proti zcizování královských statků), jehož zaměření významově ladí s narativními úseky předmluvy, v nichž se líčí neutěšený stav královského zboží. Zdá se tedy zřejmé, že předmluva měla původně uvozovat kapitoly VI–XVI a že kapitoly I–V byly umístěny na začátek celého díla až dodatečně, aby se podtrhla zásadní důležitost státního náboženství.

Ovšem předmluva se končí neúplnou arengou, jejíž obsah má sice klíčový význam ve vztahu ke smyslu Karlova díla, ale je zřejmé, že zde není něco v pořádku. Navíc dokonale propracovaný zákoník by zřejmě měl předmluvou začínat. A kromě toho poslední odstavce před neúplnou arengou se zdají tvořit dobrý přechod k tématu článku I. A proto byla předmluva v tištěných edicích umístěna na začátek celého díla a neúplná arenga byla z konce předmluvy posunuta o několik vět výše, kde zní sice poněkud násilně, ale je zřejmě obhajitelná (v našem překladu před slova: *zajistili jsme – a přitom jsme nedůvěřovali...*).

Hergemöllerova edice se snaží narozdíl od svých předchůdkyň předložit text jednoho z pražských exemplářů v neidealizované podobě.[15] Co se týká výtek ohledně zmatené výstavby a obsahu zákoníku, jsou konfrontovány s následujícím tvrzením. Porovnáváním jednotlivých skupin po sobě jdoucích článků lze dospět k tomu, že logicky uspořádané a uzavřené jádro zákoníku, zákoník v původní podobě, tvořily oddíly 2 až 9

[14] Srov. HERGEMÖLLER, *Maiestas Carolina*, str. XXXIX–XLI.
[15] Srov. HERGEMÖLLER, *Maiestas Carolina*, str. 3.
[16] Srov. HERGEMÖLLER, *Maiestas Carolina*, str. XLI–XLVIII, srov. též následující seznam kapitol.

(články VI–XCVIII).[161] Takovýto „původní zákoník" lze obhájit před řadou kritických útoků a ostatní oddíly je nutno chápat jako dodatky.

V Hergemöllerově edici se v jednoduchých závorkách uvádí text převzatý z jiného rukopisného exempláře, než je vydávaný exemplář z pražského Klementina, zatímco ve dvojitých závorkách je psán text doplněný editorem (zpravidla v nadpisech, když nadpis chybí nebo je příliš obecný). V českém překladu, jenž se opírá o Hergemöllerovu edici, není text přebíraný z jiných rukopisů nijak odlišován, zatímco text doplňovaný editorem se uvádí v jednoduchých závorkách.[171]

Nadpisy obsahující arabské číslice přidal editor. Nadpisy s číslicemi římskými se nacházejí v originále.

[171] Srov. HERGEMÖLLER, *Maiestas Carolina*, str. 3.

3

MAIESTAS CAROLINA

3.1 Návrh zákoníku Maiestas Carolina

3.2 Odvolání zákoníku Maiestas Carolina

3.1

NÁVRH ZÁKONÍKU MAIESTAS CAROLINA[181]

[181] Následující seznam článků je zde uveden v takové podobě, aby ilustroval Hergemöllerovu domněnku o vnitřní stavbě zákoníku, srov. Úvod.

A Úvodní část (dodatečně předsunutá před původní návrh zákoníku); oddíl 1

1 STÁTNÍ NÁBOŽENSTVÍ A POSTIH KACÍŘSTVÍ

I	O křesťanské víře
II	O pohanech a Saracénech
III	Dále o kacířích
IV	(Kacíři dopadení úředníky)
V	O přechovávatelích kacířů, jejich důvěrnících a pomocnících

B Zákoník podle původního návrhu; oddíl 2–9

2 USTANOVENÍ ZABRAŇUJÍCÍ ZCIZOVÁNÍ KRÁLOVSKÝCH STATKŮ

	Následuje předmluva
VI	(O hradech a městech, jež se nesmějí zcizovat)
VII	(Jak nezbytné jsou hrady a města)
VIII	Která města a hrady lze zastavit
IX	Když zemře král
X	O královských městech
XI	O královské přísaze skládané při korunovaci a týkající se zákazu zcizovat hrady
XII	(O sněmu či shromáždění šlechty a vůbec všech)
XIII	O statcích, jež je dovoleno zcizovat
XIV	O těch, kdo žádají o výsadu milosti ohledně majetku dosud neuvolněného nebo ohledně církevních obročí
XV	O zákazu dělit země království
XVI	(Královská přísaha)

3 SPRÁVA A SOUDNICTVÍ

XVII O královských úřednících
XVIII O purkrabích
XIX O soudcích či rektorech
XX O soudu
XXI O psancích; že nesmějí být jmenováni do úřadů
XXII O přísaze královských úředníků
XXIII O purkrabích stavějících se proti svým pánům
XXIV O sídle vyšších úředníků u zemských desek
XXV Komu mají být svěřeny úřady u desek
XXVI O sídle zemských písařů
XXVII O zemských deskách

4 ZACHOVÁNÍ POKOJE A PRÁVNÍHO STAVU V ZEMI

XXVIII Že se znamení hanby u zločince, jejž vzal vladař na milost, nebude považovat za smazané
XXIX O nepřípustných smlouvách
XXX O zákazu hry v kostky
XXXI Za jakých okolností se hra v kostky připouští
XXXII Aby se statky věrných nepřeváděly do mrtvých rukou
XXXIII O spiklencích a zakládání požárů
XXXIV O tomtéž
(O spiknutí za účelem smrti nějaké osoby)
XXXV O zakládání požárů
XXXVI O dělení dědičných statků nebo jiných statků společných
XXXVII O druhém sňatku české královny
XXXVIII O korunovaci krále
XXXIX O žhavém železe a ledové vodě
XL O písařích zhotovujících listiny proti zákazu
XLI O přiznání, jež mají knížata a šlechta konat před novým králem
XLII O půhonech proti králi

XLIII O půhonu konaném soudcem královského dvora
XLIV (O odkladu lhůty zemským soudcem)

5 OBRANA KRÁLOVSTVÍ V PŘÍPADĚ VÁLKY

XLV O obraně království
XLVI O odchodech obyvatel království ze země
XLVII (Aby sluhové v době války nežádali o propuštění)
XLVIII O Češích sloužících cizím pánům

6 OCHRANA LESŮ

XLIX O právech královských lesů a o hajných
L Lesy se nebudou kácet
LI O zabavování koní těm, kdo by chtěli vykrádat lesy
LII O hranicích lesů
LIII O lesích (vymýcených a obdělaných)
LIV Aby se stromy v lesích nezbavovaly kůry
LV O zakládání lesních požárů
LVI Proti těm, kdo mýtí lesy nebo stromy
LVII O kládách, které se přepravují po vodě

7 USTANOVENÍ O ODÚMRTNÍM PRÁVU

LVIII O dědictvích a statcích, jež mají přejít na královskou komoru
LIX O zcizování dědičných statků
LX O tajném převodu dědičných statků na jiné osoby
LXI Dále o téže věci (Uvádění obdarovaného do vlastnictví)
LXII O věnech přecházejících na královskou komoru
LXIII (O dědičných statcích vykopaných na horách)
LXIV O dědičných statcích měšťanů
LXV O dědičných statcích spadlých na královskou komoru
LXVI O dědičných statcích připadajících synům nebo rodičům

LXVII Jiné ustanovení o téže věci
(O dědictví svéprávných)
LXVIII (O dědictví vdaných dcer nebo vdov)
LXIX O synech, kteří chtějí od rodičů obdržet díl
LXX Provdané ženy a vdovy se vylučují z nástupnictví po bratrech a sestrách
LXXI O vyděděných synech
LXXII O dědičných statcích královských sloužících, kteří se nazývají služebníci
LXXIII O dědičných statcích služebníků
LXXIV O dědičných statcích kněží a dalších osob, povýšených svatým svěcením
LXXV O kněžských synech
LXXVI O mniších

8 PRÁVA ŠLECHTY

LXXVII O lidech z vesnic nebo městeček, kteří žádají od svých pánů propuštění
LXXVIII O prodeji statků prováděném obyvateli vesnic či městeček
LXXIX O panských správcích
LXXX O královských služebnících prohlašujících se za urozené
LXXXI O královských služebnících
LXXXII O očištění proskribovaných
LXXXIII Proskribovaná žena ztrácí věno
LXXXIV O moci, kterou mají urození páni nad svými lidmi
LXXXV Aby se nevylupovaly oči
LXXXVI (Uřízne-li někdo nos)
LXXXVII O ruce a noze
LXXXVIII O souboji
LXXXIX O souboji
(O půhonu podle řádného práva)
XC O souboji urozených
XCI O téže věci

(Je možno vyslat za sebe zástupce)

XCII O souboji služebníků

XCIII O měšťanech kupujících si německé právo

9 SEXUÁLNÍ MORÁLKA A RODINNÉ PRÁVO

XCIV O zhanobení a cizoložství

XCV O dcerách vstupujících do manželství proti vůli rodičů

XCVI O dívkách hodlajících vstoupit do manželství

XCVII O téže věci
(Že se vdovy vdávají podle své svobodné vůle)

XCVIII O soudech s dívkami

C Závěrečná část (dodatky k původnímu znění navrhovaného zákoníku); oddíl 10–12

---

10 DOPLŇKY K TRESTNÍMU A ODÚMRTNÍMU PRÁVU

IC O konfiskaci statků

C O upomínání dluhů

CI O královském právu při volbě opatů

CII O stížnostech na královské úředníky

CIII O královských služebnících
(O stížnostech na královské správce)

CIV O statcích, které se prohlašují za spadlé na královskou korunu

CV O statcích přisouzených soudcem komoře

CVI O navrácení statků převzatých dvorským soudcem

CVII O těch, kdo nechtějí vydat statky spadlé na královskou komoru

CVIII O hradech, které připadnou komoře

CIX O dědičných statcích, jež připadnou dvoru

CX O sjednocování statků

CXI O tomtéž
(O sjednocování statků těch, kdo bydlí odděleně)
CXII O tomtéž
(Sjednocení, kteří sídlí v jednom a témže místě)
CXIII O konfiskování sjednocených statků z důvodu zločinu
CXIV O Židech
CXV O dědičných statcích Židů
CXVI O koupených dědičných statcích
CXVII O klášterním zboží
CXVIII O proskripci
CXIX O proskripcích urozených pánů

11 ŘÁD ZEMSKÉHO PRÁVA

CXX O občanských žalobách ohledně loupeže, plenění a krádeže
CXX a Ohlášení žaloby během dvou týdnů
CXX b Způsob pohnání
CXX c O půhonu prostřednictvím pedelů
CXX d Pedelové budou konat půhony osobní
CXX e Oznámení půhonů pedely
CXX f O žalobci předstupujícím v příslušný den
CXX g Na žádost pohnaného se musí předčítat z desek
CXX h O lhůtě ke skládání přísah
CXXI (Podoba přísahy v případech plenění či loupeže)
CXXII (Uvádění do majetku toho, kdo při prohrál)
CXXII a (Výše ceny dědičných statků)
CXXII b O nenalezení dědičných statků s ročním důchodem
CXXII c (O uvádění žalobce na dědičné statky)
CXXII d (Rozsudky v podobných případech)
CXXIII O občanské žalobě při vykradení či vloupání do domu
CXXIII a Křik pána domu
CXXIII b Prozkoumání vykradeného domu
CXXIII c Pohnání obviněného
CXXIII d (Odpověď obviněného)
CXXIII e (Pedelova zpráva)

CXXIII f (Jestliže žalobce svou při ztratí)
CXXIII g (Jestliže se postoupí ke zbývajícím věcem)
CXXIV O tom, kdo se svými zvířaty poničí cizí úrodu
CXXIV a (Pedel ohledá škodu)
CXXIV b (Pedel přednese zprávu o poničeném obilí)
CXXV O občanské žalobě při kácení lesů, vyžínání úrody a luk, chytání ryb a podobných věcech
CXXV a Soudce stanoví lhůtu
CXXV b O dokazování způsobené škody
CXXV c Jakým způsobem pražským úředníkům pohnaný předá žalobce a opačně
CXXV d Pedel přednese zprávu
CXXV e (Soudce stanoví lhůtu)
CXXV f (Trest strany, která při dokazování neobstojí)
CXXV g (Způsob vykonání soudního výroku)
CXXV h O ručitelích koupě

12 O VDOVÁCH A SIROTCÍCH

CXXVI O vdovských věnech
CXXVII O vdávání osiřelých dívek

1

STÁTNÍ NÁBOŽENSTVÍ A POSTIH KACÍŘSTVÍ

Články 1–5

I O katolické víře

Celou myslí a z celého srdce oddaně vyznáváme jednak nejsvětější Trojici, jako jednu podstatu a tři osoby, ve kterou pod jménem Otce, Syna i Ducha svatého naprosto věříme a které se pevně zastáváme, jednak Syna v této Trojici, jako svého Pána Ježíše Krista, svého Vykupitele, pravého Boha z pravého Boha, zplozeného Otcem a učiněného člověkem, narozeného Panně Marii; chceme, aby všechen lid našeho Českého království, jejž jsme poznali jako lid křesťanský a věrný, projevoval svou pokornou úctu a své vyznání podle toho, v co věří nejsvětější katolická a apoštolská církev; své věrné poddané považujeme v křesťanské úctě za své bratry a syny a z otcovské lásky je napomínáme, aby snad v době vyhrazené svému životu nenechali svou čistou víru a upřímnou oddanost poskvrnit nákazou cizích krajů, které se od hranic tohoto království nenacházejí daleko;

kdo se budou chovat jinak, ti – jakožto blázni a šílenci, bouřící se proti svatému učení katolické víry –, vedle věčného trestu Boží odplaty, budou dáni do klatby a vezmou na vědomí, že se vystavili smrtící nelibosti našeho Majestátu.

II O pohanech a Saracénech

Pohanům či Saracénům naprosto zapovídáme a zakazujeme zřizovat si v našem nejkřesťanštějším Českém království obydlí nebo zakládat si dům; a přikazujeme, že nikdo z našich věrných poddaných nesmí ve svém domě nebo na svých polích přijímat pohany či Saracény, leda by jim, jako pocestným procházejícím přes naše království do míst značně odlehlých nebo jako osobám pohybujícím se po našem království za obchodem či jinou záležitostí, posloužili coby hostitelé nebo stájníci vším potřebným a příhodným; to připouštíme, ovšem pouze potud, pokud to někomu nezpůsobí odpadnutí od katolické víry.

III Dále o kacířích

Co se povolí proti úctě k Bohu, to způsobí škodu všem; vždyť co bychom všichni mohli mít za závažnější nebo co bychom mohli závažnějšího strpět, než připustit, aby zuby štěkajících ubožáků rozsápaly velkou laskavost Boží moci, která byla lidskému rodu prokázána v Božím Synovi?

Kacíři jsou ti, kdo se snaží Pánovy ovce oddělit od Petrovy péče, přestože Petrovi byly ovce, aby je pásl, svěřeny naším Pánem Ježíšem Kristem, dobrým pastýřem; jako vlci, loupící až uvnitř, předstírají beránčí krotkost tak dlouho, dokud se jim nějakým způsobem nepodaří vloudit se do Pánova ovčína, který by nakonec svými zuby nejraději rozchvátili; jsou to synové otce špatnosti a šiřitele lži, kteří byli určeni ke klamání prostých duší;

jsou to hadi, kteří se, jak je zřejmé, připlazí nepozorováni a pod medovou sladkostí vychrlí jed; zatímco předstírají, že chtějí posloužit životodárnou krmí, udeří ocasem a přimísí pohár smrti, jako nějaký nejsilnější oměj;

popírají podstatu svaté a nedílné Trojice, a tím napadají hned tři najednou, rozumí se Boha, bližní i sebe: Boha proto, že neuznávají víru v Boha a jednorozeného Syna; bližní proto, že jim v podobě duchovní potravy chystají zvrácené kacířské občerstvení; a surově běsní i proti sobě samým, protože ubližují duším, a zaplétají tak beze studu svá těla, mrhajíce životem, do tenat surové smrti; a přitom by jí mohli uniknout, kdyby poznali pravou víru;

nedokážeme nijak potlačit, a ani nesmíme, svá hnutí proti takovým osobám, neblahým Bohu i lidem, z nichž některé, jak jsme se doslechli,

přicházejí od jiných národů a snaží se znečistit naše království, tak slavné křesťanskou zbožností, skvrnami temné zvrácenosti; naopak, tasíme proti nim meč odplaty a tímto výnosem, ohlášeným z Boží vůle, posvěcujeme,

že na zločin kacířství a jakéhokoli prokletého sektářství, jak je popsán dekrety nejsvětější a apoštolské církve, může být, jakožto na zločin veřejný, ukázáno kýmkoli; navíc to, o čem je zřejmé, že usiluje spáchat křivdu na Božím majestátu, musí být všemi považováno za velmi děsivý zločin urážky Majestátu našeho;

i kdyby tento zločin nikdo neohlásil, chceme, aby po jeho pachatelích stejně jako po jiných zločincích pátrali naši úředníci; a přikazujeme, aby ti, kdo budou pátráním označeni, jakkoli by byli dotčeni jen z důvodu lehčího podezření, byli vyslýcháni muži církve neboli preláty, jimž tento úkol náleží; jestliže zcela jasně shledají, že vypátraní lidé se od pravé víry odchýlili byť jen v jednom článku víry a jestliže tito lidé nebudou chtít uznat Boha světla, přestože je vyslýchající napomenou pastýřským způsobem, nýbrž budou setrvávat se zlou vytrvalostí v přijatém omylu, pak tímto svým posvěcením a výnosem nařizujeme, že kacíři podstoupí trest smrti, když o ni usilují: za živa budou před zrakem lidu upáleni, a tím budou svěřeni soudu plamenů ti, kdo odmítají poznat světlo svatého Ducha, shledat trvalou slávu věčného Otce a uvěřit v utrpení jednorozeného Syna i ve vykoupení lidského rodu.

IV (Kacíři dopadení úředníky)

Jak jsme již uvedli, chceme, aby kacíři libovolné sekty byli vyhledáváni a chytáni nejen šetřením preláta či vyšetřovatele kacířské zvrhlosti, ale i úřady; a proto nařizujeme a přikazujeme, aby ti, kdo budou našimi úředníky chyceni, byli předáni již řečeným prelátům či vyšetřovatelům nebo byli svěřeni jejich spolehlivým poslům.

V O přechovávatelích kacířů, jejich důvěrnících a pomocnících

Naprosto zakazujeme, aby se kdokoli v hranicích našeho Českého království ve svém domě nebo na polnostech nebo jakkoli jinak ujímal kacířů libovolné sekty bez rozdílu;

přechovávatele, pokud se toho dopustí vědomě, nebo důvěrníky nebo pomocníky nebo ty, kdo s kacíři libovolným způsobem souhlasí, čili jejich příznivce, považujeme v tomto království navždy za vyhnance, přičemž všechen jejich majetek bude zabaven ve prospěch královské pokladny.

2

USTANOVENÍ PROTI ZCIZOVÁNÍ KRÁLOVSKÝCH STATKŮ

Předmluva, články 6–16

(Předmluva)
Následuje předmluva

Tvůrce a vládce celého veškerenstva, svrchovaný mistr, jediný Bůh, učinil člověka, nejvznešenějšího ze všech tvorů, k podobě a obrazu svému; jen o málo jej snížil pod anděly a umístil jej před ostatní tvory; přivedl ho na svět jednoduchého a nepokřiveného, ale člověk zneužil svobodné vůle – tuto důstojnost mu Boží moc mimořádně přiznala –, a zapletl sám sebe do nekonečných sporů.

A tak potomci, kteří pak následovali, poskvrněni nákazou otcova hříchu tak, jako se ratolesti neliší od kmene, mezi sebou rozdmýchali zášť a nenávist; vládu nad věcmi, která podle přirozeného práva měla být či obvykle byla společná, rozdělili, protože se rozešli ve své vůli;

každý se pak dožadoval svého zmaten slepotou lakomství: jeden se dopouštěl krádeží, druhý veřejně loupil, a dokonce stále častěji rašily i války, vzpoury a další zla lidské ubohosti;

proto byli, tlakem nevyhnutelného dění a neméně z popudu Boží prozřetelnosti, nad národy stanoveni vládcové, aby v nich bohapustá drzost

zločinců nalezla hráz a aby klidným a pokojným poskytli neohrožované bezpečí;

a také aby udělili zákony a práva a vše uspořádali podle pravidel a aby na základě znalosti lidí a lidského jednání vytyčili hranice budoucím sporům mezi lidmi.

A proto, když na nás z milosti Boží zákonným nástupnictvím přešlo naše České království, začala se zmocňovat mysli naší Jasnosti mnohonásobná starost z důvodu různých nedostatků, jež zapříčinila nespolehlivá povaha lidského rodu a jež se v tomto království již příliš rozmohly; pilně a bedlivě jsme přemýšleli o všech nutných a vhodných protilécích;

ať se nezdá, že královské moci, jíž se nám dostalo od Boha, užíváme zle a že péči o stát a mírumilovný klid poddaných, což jsme dostali na starost, svěřujeme nedbalému nicnedělání.

Mezi jinými věcmi, které byly pro jmenované království příčinou velké škody, jsme shledali zcizení nejrůznějšího druhu, pojmenovaná všelijakými jmény a týkající se mnoha území a hradů, nacházejících se výhradně mezi královskými statky a patřících bezprostředně pod výkon královské spravedlnosti a ke královu stolu; tato zcizení byla prováděna po delší čas a ve prospěch mnoha jednotlivých osob, rozumí se urozených pánů i jiných šlechticů tohoto království, a to některými našimi předchůdci, slavnými českými králi, kteří následovali bezprostředně po nejjasnějším vládci slavné paměti, našem ctihodném panu dědovi Václavovi Druhém, slavném českém králi, po dobu asi čtyřiceti let;

z důvodu těchto zcizení a za současné dlouhodobé nepřítomnosti našeho nejdražšího otce, jehož památku je třeba si připomínat, pana Jana, slavného českého krále – tou dobou bojoval v různých částech světa, zvláště Francie, Itálie a Německa, zatímco království samo bylo zmítáno rozmanitými vichřicemi a bouřemi – se děsivá moc spravedlnosti v mnoha směrech nejprve začala stávat vlažnou; hanebné tlupy lupičů, zlodějů a nejrůznějších zločinců vypučely a rozrostly se v mohutné kmeny a pně; takže věrní obyvatelé našeho království i ostatní příchozí, kteří chtěli do království vstoupit, nebyli na cestách nikdy, leda jen vzácně, bezpečni;

a čeho je třeba želet víc, u rodinného krbu, kam by neměla proniknout žádná krutost a kde by se mělo nacházet bezpečné útočiště pro všechny, i tam byl jejich pokojný domácí život surově narušován těmito zločinci;

královská pravice nebyla schopna proti tak nezdolnému moru svobodně pozvednout prut spravedlnosti a nebyla s to vhodnou pomocí prospívat osobám, které tolik zasluhovaly smilování, dokud řečené královské hrady zůstávaly odděleny od jejích statků; vždyť jen za pomoci těchto staveb, díky jejich opevnění a poloze, a za pomoci jejich důchodů a výnosů, jež z nich byly pravidelně vypláceny, by bývala mohla královská moc silnou paží a důmyslným zásahem vstoupit do cesty takovému poškozování a neoblomně, jak je třeba, zjednávat spravedlnost;

zvláštní pozornost rovněž zasluhuje, že purkrabí a strážci oněch hradů – kteří jim veleli, aniž by na základě královské moci vykonávali ostrahu nebo prosazovali vliv nějakého úřadu, nýbrž je drželi z pověření soukromých osob vinou platnosti oněch zcizení – neposkytovali královskému Majestátu při nastolování spravedlnosti v oněch oblastech žádnou pomoc, radu ani podporu.

Z těchto i z mnoha dalších naléhavých důvodů a nedostatků rostla odvaha v páchání zločinů a všude bylo dost prostoru k přestoupením;

sami lupiči a zloději chápali, že spravedlnost je zcela poražena a zmatena; částečně násilím, částečně díky strachu, částečně díky zlému svědomí nebo pochybení dokázali nákazou své vlastní nemoci zamořit jednotlivé kraje a zřídili si na mnoha místech velmi četné úkryty a útočiště; až konečně dospěla královská moc a důstojnost, vinou oněch zcizení, k takové nouzi a křehkosti, že urozené pány a šlechtice tohoto království, kteří zcela nepokrytě ve zbroji táhli krajem, vraždili, zakládali požáry a dopouštěli se mnoha bohapustých zločinů, nebyla schopna povolat k sebemenší zodpovědnosti;

a dokonce, a s tím je nejtěžší se smířit – jaká bolest! –, královskou hodností bylo zcela pohrdnuto a královská moc byla nucena trvale se řídit urozenými pány a šlechtici, mírně a opatrně je žádat o udržování pokoje a kdykoli být připravena nasypat pánům obrovské množství peněz, které jinak byla sotva schopna shledat pro udržování vlastního skromného stolu, jen aby uzavřeli mír.

Tyto věci, jednu po druhé, obletovala naše královská svědomitost a starostlivost svou bdělou vůlí; přestože mnoho nocí strávila beze spánku, z vlastního rozhodnutí podstupovala každodenní námahu, aby pozvedla stát, který se již téměř zhroutil, a aby zajistila pokoj a bezpečí lidu, který po

nich toužil a který byl vyčerpán těžkostmi předchozích útrap: s pomocí Boží, když nechyběla podpora našich oddaných – ačkoli neradi, byli jsme nuceni zatížit je mnohonásobně daněmi a dávkami, protože sami jsme nebyli schopni vynaložit z vlastního takové obnosy, ale nikoli pro vlastní užitek, nýbrž abychom obstarali pro všechen lid tohoto království společný nesporný prospěch, bezpečí a stálý mír –,

tedy s jejich pomocí postupně způsobila a dokázala, že řečená území a hrady i ostatní práva, která patřila k našim statkům a od počátku podle chvályhodného zvyku náležela bezprostředně královské spravedlnosti či stolu, jsme již z větší části od jejich držitelů vykoupili – nejprve jsme jim však poskytli a v úplnosti v královské štědrosti vyplatili, nejen z nutnosti, ale i z milosti, peněžité obnosy, velmi často ne skromné, za něž, podle tvrzení samotných držitelů, jim byly zastaveny z příčin a důvodů rozmanitých a mnohých – a vrátili jsme je zpět k našim královským statkům, spravedlnosti a stolu a připojili jsme je k nim, aby tak už zůstaly;

aby později v této věci naši věrní a poddaní ani jejich budoucí potomstvo nemuseli být více zatěžováni podobnými výdaji a daněmi,

zajistili jsme – a přitom jsme nedůvěřovali jen svému důvtipu, ale obraceli jsme pohled své mysli k slávě Všemohoucího a k jeho nekonečnému milosrdenství; k němu jsme směrovali své horlivé prosby, protože on velikostí své moci může připustit i věci zcela beznadějné a šťastně je dokončit –, že byla sepsána ustanovení a zákony; a to nejen nové, o nichž jsme, když nám byly Bohem vnuknuty, shledali, že prospějí věrným tohoto království při zachovávání spravedlnosti a zajišťování trvalého míru,

nýbrž dokonce i mnoho starých – částečně se nacházely v psané podobě, přestože neuspořádány a zmateně sestaveny, částečně však byly stvrzeny pouze zvyklostí a mravy uživatelů –, které, jak jsme sami shledali, slavní vládcové, naši předchůdci, jejichž památku je třeba si připomínat, mnozí čeští králové, vydali či udělili; tyto zákony a ustanovení byly shromážděny do jednoho kodexu, jenž se bude nazývat blahým jménem našeho Majestátu; nejprve však byly od nás opraveny a doplněny, promyšleně, jasným pořádkem a slohem zaznamenány a ve shodě s obsahem opatřeny vhodnými nadpisy, aby čtenářům bylo usnadněno jejich pochopení;

aby byl jejich prostřednictvím všem našim soudcům nebo úředníkům, vyšším i nižším, poskytnut prostor ke spravedlivému souzení podle toho, co naleznou zapsáno, a aby byla odňata sebemenší příležitost

k obměňování rozsudku v případech stejných nebo podobných – což se, jak jsme se doslechli, k urážce Boží spravedlnosti a k žalostnému poškozování našich věrných poddaných často dělo –;

a aby spravedlnost, dosud tak strašlivě pošlapávaná, dále už zůstávala na svobodě – skrze nás Božím působením pozdvihnuta – a srdnatě vítězila, potlačujíc vzpoury a nejrůznější zločiny.

A proto, nejdražší věrní, tato naše ustanovení, pro vás tak blahodárná a užitečná, radostně přijměte a děkujte Bohu, protože vám skrze nás, svého pomocníka v těchto končinách, dopřál žít podle psaného zákona, když už se vám přihodilo, že jste po tak dlouhou dobu museli při nespolehlivých rozsudcích nastavovat šíje krutému jhu mnoha násilníků a že se vám posouzení pře často dostávalo nikoli cestou rozumu, ale vůlí posuzujícího.

Protože jsme toto vše vykonali s pomocí Boha, odevzdáváme mu s upřímnou oddaností primici svého díla a uctivě přikazujeme, aby se, ke chvále a slávě jednorozeného, našeho Pána Ježíše Krista, nejslavnější Trojice a celého nebeského dvora, vycházelo z katolické víry.

Nicméně, protože těm, kdo se pokoušejí o dokonalé dílo, nestačí pouze přetvořit minulost a dobře uspořádat přítomnost, aniž by se prozíravým pohledem mysli starali o zajištění budoucích možností – teprve tehdy se totiž mluví o prozíravosti, když se předjednává, co bude – ...[191]

VI (O hradech a městech, jež se nesmějí zcizovat)

S dostatečnou obšírností jsme výše vysvětlili a doložili pádnými důkazy, jaké nebezpečí a jaké škody a potíže – jak ve vztahu ke královské důstojnosti, tak ohledně pokoje našich poddaných věrných – způsobilo v našem Českém království zcizování hradů i jiných statků, patřících královské spravedlnosti a stolu;

všechny tyto věci jsme již zdárně, spoléhajíce na pomoc Boží, uvedli do řádného stavu;

---

[191] Srov. Úvod.

nicméně nemoc, když se vrátí, bývá těžší než prve; a proto, aby nemohlo lehce zajít a podlehnout ještě těžší nákaze, co jsme s takovou námahou dokončili ke společnému prospěchu všech – a nebylo to pro již řečené poddané bez těžkostí a výdajů –, a aby naopak mohlo bez ustání trvat, co se bez ustání prokazuje jako prospěšné,

tímto přítomným věčným a neodvolatelným ustanovením, jemuž přirozeně předcházelo rozvažování o našem úmyslu, rozhodujeme posvětit, že jednotliví slavní králové, naši dědici a nástupci, kteří postupem času zdědí České království v sestupné nebo pobočni zákonné nástupnické řadě, nebo na něž, pokud žádní následníci nebudou – což nechť Bůh milostivě nedopustí – přejde království právem volby, musí do jednoho měsíce, počítaného nepřetržitě ode dne nástupnictví nebo oné volby, za svědectví veřejnosti a po předchozím veřejném vyhlášení či vyvolání, nechat před sebe položit knihu evangelií a přímo na místě, které se k tomu rozhodnou vybrat, musí slavnostně, zatímco se budou oběma rukama dotýkat oněch přesvatých evangelií, pronést přísahu,

že v naprosto žádné době, ať skrze sebe, či skrze druhého, mlčky či výslovně, veřejně či skrytě, země ani hrady či práva, náležící ke královskému zboží, tedy ke královské spravedlnosti neboli stolu – jak jsme je jeden po druhém, zcela jasně přikázali vložit a vepsat do tohoto spásného ustanovení, aby nebylo možno předstírat nějakou neznalost a aby se nemohla vynořit záminka pochybností – ani různé další statky na těchto závislé nebo k nim připojené ať vcelku, nebo částečně, ať společně, nebo odděleně, nedarují, neprodají ani neužijí jako zástavu;

že je ani jejich správu neboli ostrahu nikomu nesvěří či neodevzdají, ať nastálo, nebo na nějakou omezenou dobu; že je nerozdělí ani neoddělí ani nevymění; a konečně, že je žádnému z lidí, byť by to byl otec, syn nebo bratr, nepostoupí na způsob odměny nebo zajištění živobytí ani na jakkoli jinak vymyšlený způsob, aby je drželi nebo vlastnili;

že je, ani žádný z nich, nepřipíší k věnným statkům, coby věno pro dcery, sestry nebo nejjasnější královnu; a že nikomu, kdo by chtěl a pokoušel se je některým z předeslaných způsobů odtrhnout či zcizit, nedají svůj souhlas, ať přímo, nebo nepřímo, ze žádného důvodu či příčiny; nýbrž že se postarají, aby byly střeženy a řízeny jejich vlastními úředníky, kteří k tomu budou od nich zvláště zmocněni, a to ke cti a slávě královské koruny a českého státu, aby ochránili soudy a spravedlnost, aby si podrželi moc a získali

uznání a aby zajistili veškerému společenství věrných tohoto království bezpečí a pokoj;

nechť pod hrozbou potrestání královské důstojnosti za křivou přísahu obracejí svůj zrak k tomu, že král má za soudce a odplátce pouze nejmocnějšího Boha, u nějž není ponecháno žádné místo pro nespravedlnost, nebere se ohled na postavení a nepěstuje se touha po úplatcích;

jestliže se pak vyskytne někdo, kdo se prokazatelně uchýlí k tak nepříčetné drzosti, že si stanoví za cíl požadovat a dosáhnout něčeho proti jednak zaslíbeným, jednak přijatým zásadám tohoto svatého ustanovení, nechť je podle práva zbaven toho, co získal, nechť je potřísněn skvrnami veřejné klatby a nechť vezme na vědomí, že se jakožto nepopiratelný ničitel státu, soupeř a zrádce Českého království samotným svým činem vystavil všem trestům za zločin urážky Majestátu;

k tomu dodáváme, že připraven o všechny statky – které nejen přikazujeme konfiskovat, ale také chceme, aby byly dále postoupeny a obsazeny –, kdekoli a kýmkoli bude na území království přistižen, nechť je beztrestně, jako byl zbaven statků, zbaven i útěchy života; a není třeba vyhledávat soudce;

vždyť si zaslouží být zbaven úcty v očích všech a nedočkat se ničí účasti, kdo byl usvědčen, že jediný, beze studu ohrozil blaho a klid pro všechny, že se pokusil začernit obraz království a že se pokusil podvrátit a zničit stát i veškerý lid tohoto království;

hrady a práva, které se naprosto nesmějí zcizovat ani měnit, jsou následující; čtyři města v Polsku, jmenovitě Vratislav, Slezská Středa, Hlohov, Frankenstein, a dva hrady, tedy Sobotka a Gora; v budyšínském kraji jsou to níže psaná města, rozumí se Budyšín, Zhořelec, Löbau, Lubań a Kamenice;

v Čechách níže psaná města, rozumí se Praha, Hradec s lesem, Albrechtice, Chrudim, Plzeň, Kladská Bystřice, Nymburk, Žitava, Litoměřice, Žatec, Pirna, Most, Kadaň, Tachov, Domažlice, Písek, Budějovice, Čáslav, Kutná Hora, Kouřim; a níže psané hrady: Kladsko, Svojanov, Lichnice, Bezděz, Kámen, Loket, Frymburk, Nečtiny,[110] Křivoklát, Karlštejn a Zvíkov.

A níže psané statky, které jsou zástavami, tedy Cheb, Floss a Parkštejn; ty se nesmějí dále zcizovat, leda by je říše vyplatila.

---

[110] V rukopisech se uvádí v různých podobách jména Perkenstein a Breitenstein. Srov. článek VIII.

VII (Jak nezbytné jsou hrady a města)

O vhodnosti a blahodárnosti takovéhoto ustanovení nás přesvědčuje nejen naše okamžitá vůle, ale i zřejmá a stěží docenitelná potřebnost: ve všech krajích našeho království, a v každém z nich jednotlivě, nutně musí být hrazená města, v nichž cúdaři, to jest soudci, budou moci našim věrným poddaným pomáhat ke spravedlnosti a do nichž se bude možno obrátit, aby člověk došel spravedlnosti;

kdo by popíral, že hrady jsou nutné?

Jejich purkrabí či královští správci se vedle pečlivého dohledu, jímž budou muset pilně dbát o samotný hrad, a vedle shromažďování plodů a důchodů z příslušného hospodaření, které budou muset předkládat královskému stolu, rovněž účinně a s náležitou horlivostí postarají o vykonání všech výroků, které soudci v jejich kraji vynesou.

A navíc, některé hrady a města na pomezí tohoto království jsou, jak je zřejmé, nezbytné – jednak aby zabránily vstupu nepřátel, jednak aby umožnily výpad proti soupeřům – pro blaho a užitek obyvatel země a na obranu práv a cti tohoto království.

VIII Která města a hrady zastavit lze

Jako jsme již osvobodili ode všeho zcizování neboli oddělování od našeho královského panství, spravedlnosti a stolu místa, města i hrady, které jsou významné a důležité pro obstarávání a výkon spravedlnosti, když jsme je jmenovitě uvedli ve slavnostním ustanovení, přikazujeme se stejnou pečlivostí v tomto ustanovení vypsat některé další, méně významné, v jejichž případě nám i našim nástupcům, budoucím slavným českým králům, působícím dle okolností co nejčastěji ve prospěch cti a dobrého stavu královského Majestátu,

bude umožněno, jak připouštíme a posvěcujeme, podle svobodné královské vůle – vcelku nebo částečně, společně nebo odděleně, aspoň dočasně – je postoupit či vydat jako zástavu, pokud jen celková doba kteréhokoli postoupení či zastavení nepřekročí počet deseti let; a bude to umožněno jednou či víckrát, ale nesmí se něco takového stvrdit na delší čas;

také je mohou nechat připsat k věnu sester nebo dcer a k věnným

statkům jasné královny, a to pouze na dobu života řečené královny a řečených dcer nebo sester, nikoli déle; i jinak s nimi mohou nakládat, podle náhle se vyskytujících potřeb nebo příhodných okolností, jak se zlíbí jejich vůli, pokud jen z toho nebude plynout zcizení trvalé, nebo delší než předepsané; leda by se snad naskytla výměna, která by postavení krále zlepšila, rozumí se v podobě území nebo hradů nebo jiných nemovitých statků, které by zjevně měly podobnou hodnotu neboli výtečnou jakost majetku i místa, a která by tak vedla k jejich záměně; což nechť je vyhrazeno úsudku krále; ohledně této věci nechť řečení slavní králové skládají slavnostní přísahu jako výše, v ustanovení, jež právě předcházelo;

jedná se o následující místa, jmenovitě jsou to: Jaroměř, Trutnov, Dvůr Králové, Mělník, Ústí, Louny, Slaný, Ostrov, Stříbro, Klatovy, Beroun, Sušice a Kolín; a o níže uvedené hrady, jmenovitě: Kostelec nad Sázavou, Třemen, Ebersbach, Ojvín, Žebrák, Nový Hrádek, Nižbor, Nečtiny,[111] Mníšek, Protivín, Hluboká, Vožice, Bednárce a Hasištejn.

IX Když zemře král

Když se z Boží vůle přihodí, že nejjasnější český král nastoupí cestu veškerého těla, že bude zbaven trudné útěchy tohoto křehkého života a že se odebere, z Boží milosti, za věčnými radostmi království Božího, pak nařizujeme,

že urození pánové, nižší šlechta a vůbec všichni v řečeném království se neodváží ani nepokusí být nápomocni či sloužit nejjasnějšímu bezprostřednímu nástupci, budoucímu králi, ani komukoli jinému a rovněž že purkrabí neboli kasteláni či strážci, nebo jakými jmény se ještě nazývají, kdo z pověření a rozkazu onoho zesnulého krále budou střežit a zachovávat či jinak spravovat hrady i práva, uvedené v bezprostředně předcházejících ustanoveních, se neodváží či neosmělí tyto hrady a práva onomu nástupci převádět, předávat či vracet,

a to pod trestem hanby a trvalého zbavení hodnosti, úřadu i cti – zachovají-li se opačně, vezmou na vědomí, že pouhým spácháním tohoto činu se odsuzují k uvedenému trestu –, leda, že by předtím, za svědectví

[111] V rukopisech se uvádí v různých podobách slovo Dentin, až v Jirečkově vydání je Nečtiny. Srov. článek VI.

veřejnosti, jak nad tím bdí jiné naše předchozí svaté ustanovení, král složil slavnostní přísahu o nezcizování královských statků a práv, jak jsou vyjmenovány výše.

X O královských městech

Ctihodná a výtečná města našeho českého království Prahu, Vratislav, Budyšín a Kutnou Horu, která jsou našemu královskému Majestátu nejdražší a nejmilejší, neboť převyšují ostatní města tohoto království možnostmi a vyspělostí měšťanů i množstvím obyvatel, nyní toužíme vyznamenat poctěním jejich důstojnosti a jedinečnou slávou od královské Výsosti,

a to především v tom, co souvisí s královskou hodností a ctí i s klidným a pokojným životem všech věrných;

tímto ustanovením jsme se totiž rozhodli obstarat a posvětit, že našim jednotlivým nástupcům, slavným českým králům, kteří ve své době budou, musí měšťané každého z těchto měst s poctami a slavnostně vyjít vstříc – jestliže se přihodí, že králové do uvedených měst nebo do některého z nich zamíří před přijetím královských korunovačních klenotů nebo i po něm, pokud jen budou do oněch měst vstupovat poprvé – a na znamení ryzí oddanosti a upřímné důvěry jim musí uctivě odevzdat klíče od města;

avšak dříve, než králi budou samotné klíče nabídnuty a než král vůbec do města vstoupí, složí král slavnostní přísahu, při níž se bude uctivě dotýkat nejsvětějších evangelií – a nebude na koni, nýbrž z něj sesedne –, která budou k poctě Bohu umístěna před ním: že bude po celou dobu své vlády v dobré víře, bez jakéhokoli omezování a obcházení, v úplnosti zachovávat ustanovení, která vydal pan Karel, slavný český král, jeho ctihodný předchůdce, a která se týkají zákazu zcizovat města, hrady a práva, patřící k českému královskému panství a spravedlnosti neboli stolu, a že bude dohlížet, aby se tato ustanovení zachovávala;

až učiní tomuto právu za dost, nechť jej nejvěrnější měšťané s radostným a nespoutaným jásotem a veselím, s oddanou myslí a pokornou poslušností přijmou a nechť jej s veselím v srdcích uvedou do města coby svého pravého pána, jenž bude z Boží milosti po dlouhou dobu zachovávat v trvalém míru ono město i veškerý lid tohoto království, jenž mu byl Bohem svěřen, aby jej řídil.

XI O královské přísaze skládané při korunovaci, jež souvisí se zákazem zcizovat hrady

Co se ustanovuje pro blaho všech a ke společnému prospěchu celého státu, musí vstoupit ve veřejnou známost, aby se naši věrní dozvěděli, s jakou náklonností a soustavností se kvůli jejich klidu naše mysl lopotí;

tímto královským nařízením tedy posvěcujeme: kdykoli v budoucích dobách, v každém jednotlivém případě, nastane ten okamžik, že slavní čeští králové budou korunou tohoto království veřejně, jak je zvykem, korunováni, pak při samotné korunovaci, dříve než svaté ruce pražského arcibiskupa, toho, jenž v té době bude – nebo jiného biskupa, kdyby snad byl pražský stolec právě neobsazen nebo kdyby arcibiskup odmítl –, vloží korunu na jeho hlavu, musí král slovo od slova přednést a složit slavnostní přísahu o nezcizování hradů a práv královského panství neboli stolu, jak je zaznamenána v předpisu našeho ustanovení, jež k tomu bylo vydáno.[112]

XII (O sněmu či shromáždění šlechty a vůbec všech)

Aby se opatření výrazněji směřující ke společnému a veřejnému užitku poté, co již budou jednotlivcům známa, snáze a živěji otiskla do paměti našich věrných, přikazujeme tímto výnosem, aby se trvale a bez porušení dodržovalo, že každého jednotlivého roku při prvním sněmu neboli shromáždění – konaném podle starobylého zvyku v našem výjimečném městě Praze, rozumí se během prvních suchých dní následujících bezprostředně po Narození Pána, našeho Spasitele, tedy při shromáždění knížat, prelátů, urozených pánů i ostatní šlechty a vůbec všech v našem již řečeném království, pořádaném před královským Majestátem kvůli vymáhání spravedlnosti –,

se budou veřejně a nahlas přítomným, výše uvedeným knížatům, prelátům, urozeným pánům i ostatní šlechtě a vůbec všem předčítat naše ustanovení tak blahodárně vydaná pod nadpisem O nezcizování práv královského panství, a to slovo od slova, a budou se vykládat jazykem české země; vše prostřednictvím písaře, jenž tou dobou bude, nebo jeho vhodného zástupce, jejž k tomu on sám přikáže vybrat;

---

[112] Srov. článek VI.

jestliže bude zjištěno, že písař nedokázal nebo opomněl tuto svou povinnost splnit, hrozí mu, že za trest bude zbaven úřadu zemského písaře a ztratí naprosto své důstojenství, stejně jako čest.

XIII O statcích, jež je dovoleno zcizovat

Aby se do našich svatých ustanovení, jež nepřestáváme skládat v zájmu obecného prospěchu, nikoli soukromého obohacení, nemohla vloudit nejasnost vinou jejich nepatřičného výkladu, nařizujeme, že veškeré statky a práva, které již připadly královské komoře neboli pokladně nebo které jí v budoucnu připadnou – ať už leníků či jiných urozených osob nebo městské –, právem nástupnictví nebo proskripce nebo konfiskace, z jakékoli příčiny nebo důvodu, nebo z titulu koupě či jiného spravedlivého titulu,

tedy že toto vše a jednotlivé, celé i po částech, může být nejjasnějším králem bez jakékoli výtky a pohanění darováno, prodáno a jakýmkoli druhem zcizení odděleno a převedeno na libovolné osoby, jak se zlíbí královské vůli;

královskou moc se totiž sluší neomezovat; nechť tak, jako přikazuje odpovídajícím trestem srazit nehodné a zločince, může i zasloužilé a řádné odměňovat dary své štědrosti.

XIV O těch, kdo žádají o výsadu milosti ohledně majetku dosud neuvolněného nebo ohledně církevních obročí

Přejeme si, aby byla odstraněna příležitost k jakémukoli zlému jednání a aby byla předem vyříznuta každá látka živící nenávist a řevnivost; pak se nebude moci stát, že naši poddaní, jimž chceme zajistit bezpečí pro jejich osoby i majetek, budou žít zneklidňováni nepřátelskými snahami;

tímto výnosem tedy posvěcujeme, že nikomu, ať si požívá libovolné důstojnosti, výtečného postavení nebo stavu, urozenému či neurozenému, není žádným způsobem dovoleno, od tohoto okamžiku dále, žádat o výsadu královského Majestátu ani o poshovění obecné či zvláštní ohledně libovolných statků nebo práv, které mají jakýmkoli způsobem přejít na naši komoru neboli pokladnu a které v době jeho žádosti dosud převedeny nebudou,

ať to bude z důvodů nástupnictví, proskripce nebo konfiskace, nebo z nějaké jiné příčiny, aby mu byly Majestátem darovány nebo jinak postoupeny;

je nečestné a nemístně horlivé žádat, co tu ještě není, a v marné naději si představovat, že se stávám pánem majetku druhého člověka, protože podle skrytého Božího soudu, podle osudu, jenž může přát jinému, bych mohl být rychle předstihnut;

jestliže se někdo takový, omámen velkou touhou, vyskytne, bude zbaven všeho, čeho tak dosáhl, a nebude mu dovoleno z důvodu získaného poshovění při žádné jiné příležitosti žádat nebo upomínat krále o řečené statky ani o některý z nich;

a chceme a přikazujeme, aby se toto vše chápalo tak, že se to vztahuje i na žadatele o nikoli neobsazená církevní obročí, protože jejich udělování náleží královskému Majestátu.

XV O zákazu dělit země tohoto království

Jak dosvědčuje Pravda, každé království, je-li vnitřně rozděleno, nepochybně pustne;[131] i přirozený rozum nás učí, že jakákoli moc je silnější sjednocená, než rozptýlená;

vždyť co bylo platné, že se s velkými starostmi a vypětím podařilo z Boží milosti napravit naše České království, ačkoli se již téměř zhroutilo, a přivést je zpět k výtečné královské vznešenosti a k pokojnému životu poddaných, jestliže má dojít k tomu, že je úskoky soupeřů a předstírané přímluvy pomlouvačů postupem času zbaví jednoty a snadno roztrhají na kusy?

nařizujeme proto přehradit té zhoubné chorobě cestu a postavit se jí ostražitě s protilékem naší obvyklé prozíravosti i s pomocí Boha, protože jeho milost způsobuje, že naše královská říše vzkvétá, a zároveň poučuje naši slávu, aby vyhledávala blaho pro svůj lid;

tímto věčným výnosem tedy zakazujeme všem knížatům, urozeným pánům, leníkům a ostatní šlechtě a také měšťanům či neurozeným našeho Českého království, aby kdokoli z nich, z libovolného důvodu nebo příčiny – a může být vymyšlena jakýmkoli způsobem – v naprosto libovolné době

[131] Srov. L 11, 17.

uskutečnil svobodu neboli vyjmutí nebo jiné takové oddělení nebo vzdálení – ať se je dokonce neodvažuje ani žádat nebo na ně pomýšlet – od královského Majestátu, rozumí se vyjmutí ohledně své osoby nebo statků nebo práv, především různých hradů nebo území, nalézajících se v hranicích tohoto království, skrze kteréžto oddělení od ustanovení a příkazů našich nebo našich nástupců, slavných českých králů, by se odvažoval vyhlásit sebe sama – podobně i svá území, hrady a také určitá místa neboli práva – za nezávislého neboli zproštěného hranic a jednoty tohoto království a samotná místa nebo země, vcelku nebo částečně, za po všech stránkách nezávislé neboli vyňaté;

naopak, nechť sami osobně se všemi zeměmi, hrady i právy, neboli se svými statky, trvale zůstávají pod jhem naším i našich nástupců, českých králů, a pod panstvím a územní jednotou tohoto království, jimž přivykli; nechť oddaně a účinně poslouchají a plní příkazy naše i našich často řečených nástupců, jako to v minulých dobách dělali oni sami i jejich nejvěrnější předchůdci;

výslovně uvádíme, že králové, kteří ve své době budou, budou přísahat jednak na začátku, když budou přijímat toto království, jednak později přísahu znovu zopakují při své korunovaci, jak je to obsaženo v ustanovení o zákazu zcizovat královská práva; totiž, že v naprosto žádné době svobodu nebo vyjmutí nebo vzdálení libovolného druhu a oddělení od řečeného království a jeho práv a hranic nepřipustí, mlčky ani výslovně, veřejně ani tajně, z jakékoli příčiny nebo důvodu, ohledně osoby ani ohledně jakýchkoli statků, u kohokoli z řečených lidí;

a že nikomu, kdo by chtěl o toto žádat nebo o tom jednat, přímo ani nepřímo nepopřejí sluchu ani nedají souhlas;

královské důstojnosti přitom bude za křivou přísahu hrozit trest od Boha, protože ona má za odplatitele pouze jej, a jeho rozsudky není nikomu povoleno omezovat;

proti tomu, kdo bude uskutečňovat takovouto svobodu neboli vyjmutí, budou vedle hanby, jíž bude poznačen, použity již pro samotný čin všechny tresty za zločin urážky Majestátu a zcela pozbude, co takto získal;

a ostatní knížata a urození pánové či šlechtici a vůbec všichni v tomto našem království se budou moci a budou muset pozvednout s ozbrojenou paží, aby vpadli na jeho statky a zcela je zničili; chceme a přikazujeme, aby byl beztrestně pronásledován a napadán, protože zcela zjevně zradil

království, rozštěpil a rozdrásal stát a rozbouřil a pošlapal pokojný život všech věrných tohoto království.

XVI (Podoba královské přísahy)

Řečení králové budou výše uvedeným způsobem a postupem přísahat, že v naprosto žádné době, z žádného důvodu či příčiny, neprovedou sami ani skrze druhého, nepřipustí a nestrpí žádné rozdělení nebo oddělení ani jakékoli jiné zmenšení nebo omezení ohledně končin neboli území v řečeném království obyvatelných i neobyvatelných, obdělávatelných i pustých, ať už libovolným způsobem patří ke královskému panství, nebo náleží knížatům či urozeným pánům nebo šlechtě, městům nebo kterýmkoli jiným osobám či místům;

a že budou obecně všechny důstojnosti, cti a výhody Českého království bránit a zachovávat neporušené a neoddělené, společně s hrady a všemi právy, obsaženými v našem svatém ustanovení;

a že, bude-li zjištěno, že ten či onen libovolným způsobem nebo postupem provedl něco opačně, ať si bude obehnán sebevětší silou a slávou, v ten okamžik to bude na základě královské moci zcela odvoláno neboli zrušeno, jak to bude zaručovat přísaha, kterou sami dříve tímto způsobem složí;

chceme, aby dvě poslední ustanovení byla v jednotlivých letech čtena a zveřejňována o prvních suchých dnech, a to stejným způsobem a postupem, kterým se mají zveřejňovat, jak bylo určeno výše, naše další ustanovení O nezcizování královských práv.

3

SPRÁVA A SOUDNICTVÍ

Články 17–27

XVII O královských úřednících

Ve vyšších důstojenstvích a úřadech hrozí větší nebezpečí a obvykle tam vznikají závažnější škody;

je tedy prospěšnější svědomitě a včas se postarat tím, že se nehodám předejde, nežli dodatečně o něco usilovat prosbami o pomoc;

a tak tímto výnosem přikazujeme, že nejvyšší komoří, nejvyšší cúdař neboli soudce a zemský písař, které ustanovuje čistě a přímo královská moc, i ostatní komoří, cúdaři a další královští úředníci ve všech krajích našeho Českého království, kteří závisí na těchto třech úřadech nejvyšších, v naprosto žádné době nebudou ustanoveni neboli jmenováni doživotně, a to ani společně, ani jednotlivě; a dále, že se tyto úřady nebudou prodávat, zastavovat či vzdalovat žádným titulem zcizení; ani trvale, ani dočasně;

aby tato ustanovení mohla být uplatňována účinněji, dodáváme a stanovujeme, že každý jednotlivý král, který ve své době bude, v čase své korunovace, na veřejnosti, před zraky všeho lidu, dříve než bude slavná koruna vložena na královskou hlavu svatýma rukama pražského arcibiskupa – nebo jiného preláta, pokud by pražský stolec nebyl obsazen nebo pokud by to arcibiskup odmítal nebo pokud by snad nebyl schopen – odpřisáhne,

dotýkaje se rukou svatých evangelií, že toto naše nařízení bude trvale dodržováno a zachováváno neporušené;

tomu, kdo to přestoupí, stanovujeme jako trest – pokud se snad v nějaké době vyskytne někdo tak ctižádostivý a nerozvážný, že některý z uvedených úřadů navzdory znění tohoto výnosu obsadí doživotně nebo že si jej nechá prodat nebo trvale či dočasně zastavit nebo jakýmkoli způsobem na určitou dobu přenechat –, že na základě tohoto zákona pozbude, co získal; a jakýkoli prodej či zcizení se budou považovat za neuskutečněné a neplatné; a nikomu nebude dovoleno, aby snad z důvodu listiny, obdržené od královského Majestátu, nebo pod nějakou jinou záminkou krále libovolným způsobem upomínal nebo žádal o takové věci nebo o výše uvedené věci či o některou z nich;

chceme a přikazujeme, aby totéž, ve všem shodně, bylo vzato na vědomí i ohledně všech královských úředníků a každého podobného jednotlivce plzeňského kraje, jakkoli se neuvádějí mezi závislými či podřízenými oněch nejvyšších úřadů;

podobně chceme a nařizujeme, aby totéž, ve všem shodně, bylo zachováváno ohledně všech královských úředníků v našem vévodství vratislavském a markrabství budyšínském;

vždyť proč bychom nerozšířili na vůbec všechny své kraje a území, co v obecnosti zavádíme ke společnému prospěchu všech našich věrných a k celkovému povzbuzení spravedlnosti?

XVIII O purkrabích

Protože jsme horlivými zastánci práva a spravedlnosti, snažíme se přidat k našim stanovám vše, co umožní prutu naší spravedlnosti svobodnými pohyby kárat protivící se jednotlivce; tehdy totiž zažíváme klid, když se můžeme dívat na pokojný život svých věrných;

nařizujeme tedy trvale dodržovat, že kasteláni či purkrabí na hradech nebo sídlech našeho královského panství, náležících po výtce královské spravedlnosti a stolu, nesmějí být ustanoveni ani libovolným způsobem jmenováni na dobu do konce života ani na nějakou určitou dobu, nýbrž že vždy budou uvolňováni a měněni, případně s ohledem na zásluhy vyměňováni podle svobodné královské vůle;

protože potom nebude možno na spravedlnosti spáchat podvod a nebude se zdát, že její výkon může zanedbávat ten, kdo ví, že bude po určitou dobu stát úřadu v čele;

každému, kdo by získal od královské Výsosti listinu neboli výsadu proti znění či smyslu tohoto výnosu, hrozí trest klatby; všechny jeho statky budou konfiskovány a bude trvale zbaven toho, co získal;

slavní čeští králové, kteří v té době budou, při korunovaci povinně veřejně odpřisáhnou, že budou uvedené věci pevně zachovávat a že budou na jejich zachovávání dohlížet.

XIX O soudcích či rektorech

Sluší se, aby se soudci a rektoři v jednotlivých místech shodovali ve způsobu života a přebývání s poddanými; nepříhodně bude vynášet rozsudky ten, kdo se bude od poddaných v mnohém lišit;

a proto stanovujeme, že žádný úředník, ať by se skvěl jakkoli čestným důstojenstvím nebo správou, rozumí se úředník, jenž bude pověřen souzením, nesmí být od nikoho v tomto našem království a jeho jednotlivých místech potvrzen nebo jmenován, pokud nebude schopen rozumět i vyjadřovat se obecným českým nářečím neboli jazykem, tedy tím, jemuž říkáme slovanský;

leda by královská laskavost ze zvláštní milosti usoudila, že tyto úřady budou svěřeny některým lidem, které zasloužilými či vhodnými činí výjimečný soubor jejich mravů a vlastností nebo zběhlost ve vědách.

XX O soudu

Aby v našem českém království všude probíhaly řádné soudy a aby nebyla ponechána žádná příležitost k odbočení ze správné cesty, posvěcujeme, že urození pánové, kteří budou obvyklým způsobem nad jednotlivými kraji ustanoveni v počtu tří pro úřad větších přísedících či sudích nebo koreptorů, i jiní šlechtici, ustanovení v témže počtu v jednotlivých místech, jak je zvykem, coby menší přísedící, nebudou ustanoveni či jmenováni tak, že by dva z těch tří byli bratři.

XXI O psancích; že nesmějí být jmenováni do úřadů

Ti, kdo stojí v čele druhým, musí stejně jako úřadem vynikat i počestností života a svými mravy, nebo se aspoň nelišit směrem k horšímu;

proto chceme a nařizujeme, aby do úřadu soudce ani do libovolného jiného úřadu souvisejícího se souzením nebyl přijímán nikdo, kdo už proskribován byl nebo kdo by v budoucnu měl být; totéž se rozumí o lichvářích již usvědčených nebo jinak známých či veřejně odhalených.

XXII O přísaze královských úředníků

Málo by bylo prospělo nastolit právo, kdyby ti, jimž bylo svěřeno, aby je vykonávali, nepostupovali podle příslušného pořádku, věrně podle smyslu a s vyzrálostí ducha: ať mají k takovému postupu dostatek prostoru a ať je předem odstraněna příležitost k libovolné křivdě; tímto ustanovením nařizujeme a posvěcujeme, že všichni oficiálové či úředníci určení k výkonu spravedlnosti, ať si v našem Českém království jakkoli vynikají důstojenstvím nebo postavením v úřadě,

musí při nástupu do svého úřadu, každý jednotlivě a za přítomnosti lidu toho místa, v němž se mají kvůli vynášení rozsudků usadit, po předchozím veřejném ohlášení odpřisáhnout – a budou se přitom rukou dotýkat nejsvětějších evangelií –, že budou v bázni Boží a ke cti a slávě českého královského Majestátu a tak, aby to prospívalo mírumilovnému a pokojnému životu oddaných věrných tohoto království, poskytovat v sobě svěřeném úřadu každému věrně, bez zvýhodňování některých osob, plnou spravedlnost.

XXIII O purkrabích stavějících se proti svým pánům

Jestliže některý purkrabí neboli kastelán hradu či pevnosti nejjasnějšího krále nebo knížete nebo urozeného pána, královského vazala nebo nějaké jiné osoby Království českého pojme vůli k velké vzpouře a odváží se odporovat pánovi onoho hradu či pevnosti – když ten se bude snažit osobně nebo prostřednictvím druhého získat hrad zpět – nebo se jakýmkoli jiným způsobem vzbouří proti jeho nadvládě,

pak bude dán do klatby, všechny jeho statky budou konfiskovány, budou připojeny k vlastnictví pána řečeného hradu a onen vzbouřenec bude stižen pokutou nejvyššího trestu; povolujeme a přikazujeme, že tento člověk může být coby zrádce pronásledován a chycen kýmkoli a že má být vydán nejbližšímu soudu, od nějž bude stižen výše uvedeným trestem.

XXIV O sídle vyšších úředníků u zemských desek

Stvrzujeme chvályhodný mrav, který se neopírá tolik o starobylou zvyklost zachovávanou v našem království, jako spíš o svaté zapsané právo, jež úředníkům vynášejícím rozsudky přikazuje zasedat před veřejností; a proto tímto výnosem přikazujeme trvale dodržovat, že nejvyšší komoří a nejvyšší soudce či cúdař budou v každém jednotlivém roce, každý zvlášť, to znamená ve svém vlastním úřadě, čtyřikrát zasedat u soudu, jak to náleží úřadu každého z nich,

aby nacházeli spravedlnost pro ty, kdo se jí budou dožadovat; v rukou přitom budou držet přesné váhy a budou pamětlivi Božího soudu, jemuž se nevyhne zcela nikdo, protože u něj se jim bude měřit podle míry, kterou oni brali, aby měřili druhým; pokud ovšem z příčiny, jichž se může vyskytnout mnoho a jež budou vyhrazeny vůli královského Majestátu, některý z uvedených úředníků neusoudí, že je třeba zasedání výjimečně zrušit;

chceme ovšem, aby této povinnosti byli zproštěni ti úředníci, kteří v době, kdy se má konat řečené zasedání, budou zaneprázdněni službami ve prospěch již řečeného královského Majestátu.

XXV Komu mají být svěřeny úřady u desek

Nejvyšší a nejvýznamnější úřady komornictví, soudu a zemského písařství, svěřované královským Majestátem podle jeho vlastní svobodné vůle, budou udělovány osobám vynikajícím výtečnými ctnostmi a mravy, po nichž se bude požadovat řádné chování, řádný život a láska ke spravedlnosti; předpokládá se ovšem, že komoří i soudce budou sami nejvyšší urození pánové či potomci urozeného rodu;

a chceme, aby se totéž rozumělo i o dalších úřednících, kteří budou

dosazováni kdekoli v království námi nebo někým, kdo bude na základě královské vůle vybaven svobodnou mocí k jejich dosazování;

k zastávání libovolného úřadu budou tedy určováni lidé znamenitých mravů a počestnosti, kteří žijí spořádaně, milují pokoj a spravedlnost, nemají zlou pověst, a u nichž není důvod k podezření; a kteří samozřejmě jsou usazeni neboli sídlí a dědičné statky vlastní v již řečeném Českém království.

XXVI O sídle zemských písařů

Sídlo zemského písaře, jak to doporučuje dobrý zvyk dávných a dlouhotrvajících uplynulých dob, chceme mít na našem Pražském hradě.

XXVII O zemských deskách

Přikazujeme, aby zemské desky, které má vytvářet zemský písař, byly zároveň, spolu s tímto písařem, drženy a uchovávány na našem Pražském hradě; s výjimkou těch, které budou ohledně dědictví a zakončených případů již sepsány; u těch chceme, aby – jak je dávným zvykem – byly nejprve opatřeny pečetěmi nejvyššího komořího, nejvyššího cúdaře či soudce, purkrabího tohoto našeho Pražského hradu, a řečeného zemského písaře a aby byly opatrovány v sakristii pražského katedrálního kostela a vůbec se neotvíraly, leda by byl přítomen týž nejvyšší komoří a urození pánové země, jak je zvykem.

4

ZACHOVÁNÍ POKOJE A PRÁVNÍHO STAVU V ZEMI

Články 28–44

XXVIII **Že se znamení hanby u zločince, jejž vzal vladař na milost, nebude považovat za smazané**

Šlechetnost vládce musí být mírněna takovým omezením, že se při něm hranice spravedlnosti naprosto nebude zdát narušována;

a tak tímto věčným výnosem z Boží milosti stanovujeme, že kdykoli králova laskavá zbožnost uzná za hodné pohlédnout na nějakého zločince, na příklad na člověka poskvrněného loupeží, krádeží nebo nějakým jiným činem, a milostivě mu odpustí trest smrti nebo trest konfiskace majetku či trest jiného druhu – kterým jej podle práva nebo podle zvyku našeho království nařídila postihnout za jeho zločiny –,

nikdo se nebude domnívat, že mu tím byla odpuštěna i poskvrna hanby, jíž se mu podle rozsudku dostalo; byť si vladař ohledně jeho zločinu vyhlásil jakoukoli výjimku; raději naopak, ať hanba v průběhu života neopustí zločince, jejž potřísnila svými poskvrňujícími znaky, jakkoli by se toho jeho zásluhy dožadovaly; ať tento zločinec ostatním lidem nabízí možnost srovnání s řádným životem.

XXIX O nepřípustných smlouvách

Ze spolehlivých zpráv mnoha věrných lidí se k našemu sluchu v těchto dobách donesla stížnost na věc zasluhující prokletí; totiž stížnost na lupiče či zloděje nebo jiné škůdce veřejných cest – víme, že v minulých dobách v pohraničních oblastech povstalo jejich tlup ne právě málo a ne právě slabých a že je bdělá starostlivost našeho Majestátu a prozíravá horlivost dokázala, s pomocí Boží milosti, stejně blahodárně jako mocně odplatou meče spravedlnosti z větší části zničit a takřka vyrvat z kořene –;

když se někomu přihodí, že jej tito zločinci chytí a okradou, neoloupí jej pouze o jmění, které s sebou převáží, nýbrž pomateni krutou surovostí týrají svého zajatce vězením a nejtěžším mučením; násilím a strachem jej nutí, aby s nimi uzavřel smlouvu a aby jim slíbil určitou částku peněz podle svých možností, a co je horší, dokonce nad své možnosti, jen aby unikl nesnesitelným mukám, a aby svůj slib podle práva stvrdil a do dne, který mezi sebou pevně dohodnou, nechal peníze zločincům dopravit nebo je přinesl, jinak se sám osobně vrátí do jejich vězení a na mučidla; mnozí takto postižení, jak jsme se dozvěděli, ať už ze strachu, nebo z přílišné jednoduchosti – domnívajíce se, že jsou těmito nepřípustnými a naprosto hanebnými smlouvami podle svědomí nebo podle práva vázáni – tyto smlouvy dodrželi;

my, kteří dobrovolně podstupujeme námahu, jen abychom zajistili klid pro své poddané, toužíme proti tomuto zhoubnému moru do budoucna zasáhnout stejně zbožně jako prozíravě protilékem blahodárného složení; a tak tímto provždy platným ustanovením posvěcujeme, že takovéto dohody či smlouvy, nebo jim podobné, uzavřené neboli stvrzené z násilí či strachu – a strach může padnout i na statečného muže – za libovolných okolností a mezi kterýmikoli osobami, ať jsou tyto osoby jakéhokoli stavu nebo důstojnosti, jsou naprosto neplatné a neobsahují v sobě žádný závazný význam; jak od nynějška, tak od tehdy je zbavujeme veškeré účinnosti a platnosti a stanovujeme, že nemají zcela žádné opodstatnění či závaznost;

a abychom důrazněji podpořili toto opatření, dodáváme jako příkaz, že se žádná osoba neodváží či neosmělí při libovolné příležitosti, svedena jakýmkoli návrhem nebo příčinou, něco někomu zaplatit nebo darovat, ať skrze sebe či druhého, na základě nějaké jejich dohody nebo smlouvy; ať tím netrpí nespravedlivou škodu na majetku a ať neslouží druhým jako příklad tak závažné chyby;

nikdo nesmí pochybovat o tom, že – jak už rozhodla ctihodná dávná doba zákonů – co bylo učiněno vlivem násilí nebo strachu, nemá žádnou platnost; přísaha takto složená svým poutem nezavazuje, protože se týká nepřípustné věci a nebyla poskytnuta dobrovolně, nýbrž byla vynucena; a také proto, že prozíravá moc práva posvěcuje, že kde se nepodléhá podstatné vině, tam se k vedlejší vůbec nepřihlíží;

jestliže se postupem času nalezne někdo, kdo proti smyslu tohoto blahodárného ustanovení něco takovým zlodějům neboli lupičům zaplatí, bude povinen vyplatit za trest stejný obnos i naší pokladně;

sluší se totiž, aby za svůj přestupek pykal, kdo je tak neprozřetelný, že nevděčně odmítá přijmout dobrodiní a raději si volí zalíbit se zlodějům a lupičům, snad že se na jejich zločinech podílí, než dodržovat chvályhodná ustanovení, směřující ke společnému a nepopiratelnému užitku věrných tohoto království; přitom však zůstávají v platnosti jiné tresty proti výše uvedeným zločincům, podle obecného práva neboli podle zvyklostí našeho království.

XXX O zákazu hry v kostky

Sláva vládce mohutní, pokud se pečuje o majetek poddaných tak, aby se zvětšoval, a pokud se nepřipouští, aby se majetek bujností nespořádaných mravů rozplynul;

vždyť co je na vládci více hodno slávy, než když má poddané, co se týká mravů, spořádané, a co se týká majetku, zámožné a pokojné?

nestačí však poznat, co se má dělat, pokud se panovníkova moc nepostará náročným opatřením, aby se to konat muselo;

nuže, chceme zcela odstranit zvyklost nezaslouženě oblíbenou, která by si spíš zasloužila označení zlozvyk a která byla k mnohonásobné škodě našich věrných v našem Českém království dlouho trpěna; a proto tímto výnosem a ustanovením posvěcujeme a přikazujeme,

že se žádná osoba v žádné části a v žádném místě tohoto našeho království nesmí při žádné příležitosti a z žádné příčiny odvážit či osmělit hrát v kostky neboli kostkami – nebo nějakým jiným vybavením či náčiním libovolného druhu her – neboli těšit se, jak někteří nevhodně říkají, tím způsobem neboli druhem jednání, při němž jmění či statky nebo peněžité částky

hráčů na způsob zástavy, sjednaného dluhu, někdy i stvrzené přísahou, vstupují do řečené hry, aby byly ztraceny, přestože tyto statky a peníze se nenacházejí v osobním majetku, jak je obecně zvykem – tedy v mnoha zemích světa –, nýbrž si na ně hráči činí nárok z rodového jmění; tím, že zastavují majetek, si navzájem slibují, že libovolnou prohranou částku v úplnosti zaplatí;

proto pak mnozí doma musí naříkat; odkud člověk, dokud byl pokojný, pravidelně získával prostředky pro zbožný a radostný život svůj, svých dětí i ostatní rodiny,

z toho si pak, až se zachová lehkomyslně, nedobrovolně odnese všemožný zármutek a nouzi, a to vinou tak bujného vystupování; a později, což je bolestné, až jej k tomu dožene nouze, bude se uboze shánět po cizím, bude krást, svůj život zakončí v hanbě a svým potomkům zanechá jen památku na velkou ostudu;

o zástavách, dohodách nebo slibech v takových nebo podobných případech uzavřených nebo libovolným způsobem stvrzených prohlašujeme, že byly učiněny proti dobrým mravům, že nemají od nynějška, stejně jako od tehdy žádnou účinnost či důležitost;

tomu, kdo bude v řečené hře prohlášen za vítěze, nebude dovoleno, aby na základě takových dohod nebo slibů jakýmkoli způsobem upomínal, vyhledával nebo napadal poraženého a slibujícího; ani sám poražený nesmí na základě takového upomenutí, vyhledání nebo napadání, ani bez nich, cokoli ze slíbených věcí skrze sebe či skrze druhého zaplatit nebo jinak uhradit;

vítězi, pokud by se osmělil byť jen požádat, jak jsme předeslali, nebo upomenout, hrozí trest, že ve prospěch naší pokladny zaplatí právě takovou částku peněz, o jakou se odvážil upomínat poraženého; podobně poražený, pokud se odhodlá zaplatit, jak jsme se toho dotkli výše, bude muset složit ve prospěch této naší pokladny stejnou částku peněz nebo případně peníze odpovídající peněžitému množství určenému náležitým odhadem věcí, jimiž zaplatil;

musíme totiž přiměřeným trestem postihnout i toho, jenž si za své pohrdání nezaslouží obdržet protiléky podávané milostivě královskou laskavostí proti jeho nemoci.

XXXI Za jakých okolností se hra v kostky připouští

Povolujeme, že kdokoli chce, může hrát v kostky, avšak pouze o hotové peníze, a že při hře mohou být i určité půjčky, do výše jedné kopy grošů; rozumí se počítané v penězích, ne jinak;

kdo se zachová opačně a poskytne půjčku, přijde o ni a právě takovou částkou bude za trest povinován i naší pokladně; a podobně ten, kdo půjčku přijme, bude za trest muset vyplatit stejnou částku naší komoře, ale nebude muset vracet tomu, kdo mu půjčku poskytl, co přesahovalo předepsanou částku.

XXXII Aby se statky věrných nepřeváděly do mrtvých rukou

Rozhodli jsme se, že libovolné statky a práva našich věrných, nalézající se na území našeho království – všechny se nacházejí pod panstvím královské moci, to zůstává mimo veškerou pochybnost, některé ovšem bezprostředně, některé zase zprostředkovaně, přes někoho dalšího, třeba i různými způsoby –, včetně těch, které se případně vlivem událostí v budoucích dobách objeví, budeme držet a zachovávat, coby podporu a pomoc, ke cti a pevnému postavení královské důstojnosti a ke společnému prospěchu řečených poddaných;

aby snad služby, které se mají královské komoře z oněch statků poskytovat, ke škodě naší nebo našich následníků, budoucích slavných králů, postupem času nezanikly a aby nebylo možno, v povinných případech, žádným způsobem obejít převedení těchto statků na touž královskou komoru; a aby služba osob, na něž by tyto statky byly případně převedeny, nebyla pro nějakou nezpůsobilost královskému majestátu v okamžiku potřeby nebo ve vhodnou chvíli odepřena; tímto trvalým výnosem tedy posvěcujeme,

že nikomu, ať je jakéhokoli stavu, výtečnosti nebo důstojenství, urozený či neurozený, není dovoleno jakékoli své statky, nalézající se v hranicích tohoto království, společně, či odděleně, z libovolného důvodu nebo příčiny darovat, prodat, převést ani žádným jiným druhem zcizení změnit jejich majitele na osobu, místo či společenství nebo mrtvé ruce, ani na žádný jiný druh místa či osoby, které nemohou bezprostředně, osobami či statky, podle práva sloužit a rovněž plnit královské příkazy a rozkazy;

majetek se na ně nesmí svobodně převádět ani v tom případě, že se stěhují ze života tohoto světa; pokud se jedná o povinný případ, vyhrazený zvyklostmi království, bude po převodu majetek držet a spravovat královská komora či výše uvedený dvůr, i kdyby tomu případně bránila nějaká výsada či jiná svoboda;

statky, o nichž bude zjištěno, že byly takto převedeny, rozumí se proti znění neboli smyslu tohoto ustanovení, nebo u nichž byl takový převod nařízen, se budou podle tohoto práva považovat za konfiskované ve prospěch naší královské komory.

XXXIII O spiklencích a zakládání požárů

Láska našeho královského majestátu, kterou v sobě vůči věrným obyvatelům našeho království neochvějně chováme, nás nutí – a my se tomu nebráníme – během nočního bdění a denního přemýšlení pečlivě zkoumat, co by mohlo prospět klidnému životu těchto obyvatel a co by je mohlo dopředu chránit před nepřátelským vyrušováním a násilnými útoky;

shledáváme, že odedávna se mezi knížaty a urozenými pány našeho království zachovává nevhodný zvyk, že někteří z nich mezi sebou vytvářejí, na návrh nepřítele lidského rodu, nepřípustné jednoty, svazy neboli spolčení a často je zaštiťují listinami a právy;

na jejich základě vzniká řevnivost a nenávist mezi nimi a mezi jinými knížaty a urozenými pány v sousedních oblastech a ta zase občas zrodí, jako své zkázonosné dítě, vraždění, boření staveb, požáry a různé jiné útoky na majetek i osoby obou stran;

my usilujeme toto dění nejen přetnout, nýbrž vyrvat i s kořeny, a proto posvěcujeme, že mezi žádnými knížaty, urozenými pány či velmoži tohoto království nesmí při žádné příležitosti a z žádné příčiny vzniknout proti libovolné osobě nebo místu nebo komukoli – nebo jakkoli jinak, v rodu či druhu – naprosto žádná jednota, svaz nebo spolčení, stvrzené listinami nebo právem, nebo i bez nich, a to ani v možnosti, aniž by o tom byl královský Majestát výslovně zpraven nebo to sám přikázal;

o kom bude shledáno, že proti smyslu tohoto ustanovení takovou jednotu neboli svaz uzavře nebo do ní přistoupí, a kdo s ní vyjádří souhlas nebo jí poskytne radu či přízeň, ten vezme na vědomí, že samotným tímto

činem se vystaví královskému pohoršení a že on i všechen jeho majetek se stane zcela závislým na králově milosti.

XXXIV O tomtéž (O spiknutí za účelem smrti nějaké osoby)

Protože toužíme odstranit jakousi zhoubnou skvrnu této choroby a starostlivou péčí tak zcela očistit vynikající tělo našeho království, rozhodli jsme, že naprosto nikomu z urozených či neurozených neboli venkovanů nebo osob libovolného jiného druhu nebude z žádného důvodu nebo příčiny dovoleno uzavřít jednotu nebo svaz nebo spolčení nebo jinou dohodu s nějakými lidmi, nebo do ní vstoupit či se o to aspoň pokoušet, za účelem smrti nějaké určité osoby – což, jak jsme zjistili, se občas hanebně dělo – nebo jakkoli jinak, v rodu či druhu;

kdo se však zachová opačně a kdo opačně jednajícím poskytne radu nebo projeví souhlas či přízeň, samotným činem se vydá králově milosti; bude-li mít takové jednání za následek smrt člověka, bude majetek zkonfiskován a účastníci odpykají trest smrti.

XXV O zakládání požárů

Pýchu, kterou Bůh zcela pohrdá, shodně proklíná i naše laskavost; děsivá moc naší královské vůle má tedy za úkol přinutit k pokojnému jednání i ty, které hřích povýšenosti dohání k neklidu;

tímto výnosem proto přikazujeme, že pohrdne-li nějaký urozený pán Božím soudem a nebude-li si vážit naší důstojné spravedlnosti, nýbrž vtrhne s korouhví a ve zbroji na území druhého urozeného pána a toto území úplně nebo částečně vypálí, ať už sám, nebo skrze druhého či druhé, nebo tam jen s korouhví bez požáru vtrhne nebo svým vpádem bez korouhve způsobí požár, nechť vezme na vědomí, že tímto činem se vydal královské milosti, přičemž ti, kdo byli vypáleni a utrpěli škody, budou v úplnosti – po předchozím spravedlivém odhadu – odškodněni z majetku a věcí onoho paliče; raději totiž chceme, aby ti, kdo utrpěli křivdu a škody, byli odškodněni ziskem spravedlivé náhrady, než aby bylo postaráno o prospěch naší pokladny;

vždyť náš poklad se zvětšuje tehdy, když se našim věrným a poddaným bez průtahů pomáhá ke spravedlnosti; co z vydaných statků a věcí zbude, bude převedeno ve prospěch naší pokladny.

XXXVI O dělení dědičných statků nebo jiných statků společných

Protože svou prozíravostí chceme ve velkém množství sporů odstranit záminku, jíž se velmi často využívá, jak jsme mohli vidět v našem svatém auditoriu, posvěcujeme, že bratři, bratranci i ostatní, kdo jsou spřízněni pokrevně nebo prostřednictvím sňatku, nebo i zcela cizí, mají-li společné dědictví a chtějí-li se od společenství oddělit a každý mít svou vlastní část, musí takovéto oddělení slavnostně provést, to znamená: knížata nebo urození pánové před královským Majestátem, nebo pokud urození pánové budou raději chtít, před třemi pány přísedícími či sudími nebo rektory onoho kraje, na jehož území se dědictví, nebo aspoň jeho podstatná část, nalézá; jiní šlechtici před třemi urozenými přísedícími kraje, v němž je dědictví; ostatní neurození nebo měšťané před soudcem oné obce nebo městečka, pod něž nebo pod jehož působnost ono dědictví spadá;

tomu, kdo bude uplatňovat nějaké dělení provedené jiným způsobem než některým z řečených, nebude poskytnuto žádné stvrzení, jako by dělení nebylo řádně provedeno, a nebude se mu věřit, že k nějakému dělení došlo, nýbrž bude bez průtahů dopraven v zájmu celého společenství před soud.

XXXVII O druhém sňatku české královny

Lidské uvažování si bere, je-li ušlechtile prozíravé, ohledně budoucích příkazů poučení z minulých událostí; je schopno čelit nastávajícímu dění vhodnými protiléky, jestliže si s ochotou důkladně prohlédne, co podobného se již přihodilo;

kdysi se již nejjasnější česká královna, když zemřel její manžel král a zanechal po sobě děti, budoucí nástupce v tomto království, spojila v druhém manželství s jakýmsi urozeným pánem dotyčného království; jaké při této příležitosti vznikly v království rozbroje a škody, jak se království rozště-

pilo a jak mimořádně bylo poškozeno, bude podle našeho názoru důstojnější a prospěšnější přejít mlčením, než to zveřejňovat v dějepisném vyprávění těchto listin;

avšak, aby se podruhé ze stejné příčiny nedostala ušlechtilá loď našeho království do nebezpečných a rozbouřených mořských proudů, postarali jsme se tímto svatým ustanovením o příkaz,

že přihodí-li se v budoucnu, že nejjasnější česká královna, rozumí se korunovaná a – jak se sluší a je zvykem – pomazaná svatou mastí, zůstane jako vdova a podruhé se provdá za nějakého knížete nebo urozeného pána nebo za libovolného obyvatele tohoto království, pozbude královna tímto činem svého věnného práva a vytrpí trest trvalého vyhnání z řečeného království;

ten obyvatel království, který se osmělí vzít si ji za daných okolností za ženu, odpyká týž trest; a tento trest, jak chceme a přikazujeme, bude prodloužen až do třetího pokolení jeho nerozvážné krve, v sestupné linii; kdo se nepostarali, aby království, jež musí být v bezpečí, bylo chráněno před různými dobrodružstvími, pustošeními a rozpady, ti zasluhují, aby byli zbaveni klidu tohoto království a bydlení v něm;

když se provdá za někoho jiného než za obyvatele království, což jí dovolujeme svobodně učinit, pokud je to ovšem urozený kníže, hodný cti a stavu této královny, pak až vrátí a převede zpět místa i území, jež jí byla přidělena jako věno, do moci a ochrany právoplatného nástupce v řečeném království, bude této královně vyplaceno jako věno deset tisíc hřiven stříbra; nebo jí, pokud si nastupující král vybere spíše tuto možnost, budou na dobu jejího života ponechány, po odečtení nákladů, výnosy neboli zisky z uvedených území a míst.

XXXVIII O korunovaci krále

S největší pečlivostí, jíž jsme schopni, nepřestáváme provádět opatření, jimiž bychom ozdobili království a svým věrným zajistili pokojný život; věříme, že s Boží pomocí této námaze nepodlehneme, dokud vše nebude správně uspořádáno;

každý, kdo má zdravý rozum, ví, jak velké nebezpečí může vzejít a jak velké nepokoje mohou vzniknout, zůstane-li královský trůn neobsazen;

když chybí pastýř v jeho středu, stádo nezvyklé na svobodu se rozuteče, číhající vlci je svými tlamami rozsápou a opuštěný ovčín se lehce rozpadne; tímto trvalým výnosem jsme proto zajistili a přikázali,

že v budoucnosti jednotliví slavní králové, jak budou postupem času v českém království následovat, musí během šesti souvislých měsíců, počítaných ode dne nástupu, svolat knížata, urozené pány, šlechtu a vůbec všechny v tomto království, zachovat příhodný slavnostní ráz a za příznivého znamení přijmout královskou korunu ze svatých rukou pražského arcibiskupa nebo jiného preláta – kdyby snad byl stolec pražského kostela neobsazen nebo kdyby arcibiskup odmítal nebo byl jinak neschopen – a nechat se slavnostně korunovat na krále;

když a pokaždé když se přihodí, že král vstoupí do manželského svazku, nechají králové v průběhu téhož časového období korunovat odznakem téže královské koruny i svou nejjasnější královskou choť;

sluší se totiž, aby ti, které Boží prozřetelnost spojila v jedno, zakoušeli také růst jedné cti a jedné slávy.

XXXIX O žhavém železe a ledové vodě

Abychom ze středu stáda křesťanského lidu v našem Českém království zcela vykořenili těžký blud, jenž se protiví svatému křesťanskému náboženství a poškozuje klidný život našich oddaných věrných, posvěcujeme,

že naprosto nikomu na území tohoto království není povoleno provádět zkoušku žhavým železem nebo ledovou vodou ani žádný jiný druh podobných zkoušek, ani zavádět jejich užívání při libovolné příležitosti nebo z libovolné příčiny, na příklad při spáchání zločinu, při násilí na panně nebo při cizoložství, jak se to někdy, podle našeho zjištění, dělalo, ani je užívat libovolně jinak vymyšleným způsobem;

tomu, kdo by jednal opačně, nebo tomu, kdo by mu radil či poskytoval pomoc, hrozí vedle klatby trest ztráty všech statků ve prospěch pokladny; a jakmile se jej podaří chytit – což komukoli nejen povolujeme, ale i přikazujeme –, nechť hanebně skončí svůj život ohněm, nebo vodou, podle toho, čeho z těch dvou se na jiném dopustil;

kdo se totiž odváží pokoušet Boží všemohoucnost a posmívat se jeho skrytému soudu tím, že nutí svého bližního zahynout pomocí opaků jeho

přirozenosti, ten si vskutku zaslouží dále se neradovat z přirozeného potěšení tohoto života.

XL O písařích zhotovujících listiny proti zákazu

Náš laskavý sluch upoutala častá stížnost našich věrných, že totiž v našem Českém království je veřejných notářů neboli písařů řada dlouhá, avšak znalost a zběhlost v tomto umění je svrchovaně krátká, což působí našim poddaným nečekané škody a skýtá to velký prostor k závažným vychytralostem, lžím i omylům; v důsledku to plodí zášť a nenávist a dává to vzniknout častým sporům a hádkám, v nichž se rozplývá majetek těchto věrných a oni sami jsou nuceni snášet všelijakou tíseň a potíž;

my, kteří v neustálém přemýšlení usilujeme o pokojný život svých poddaných, poprávu těžce snášíme takový stav, a proto tímto blahodárným nařízením posvěcujeme,

že naprosto nikdo, kdo o sobě tvrdí, že je veřejný notář neboli písař a že byl jmenován veřejným notářem neboli písařem z moci libovolného krále nebo vládce nebo nějaké jiné osoby, která má libovolné zákonné zmocnění, se nesmí odvážit neboli osmělit k tomu, aby libovolným způsobem na území tohoto království vykonával svůj úřad neboli umění veřejného notářství či písařství, aniž by si dříve zasloužil obdržet povolení k výkonu, a to prostřednictvím otevřené listiny naší nebo našich nástupců, slavných českých králů, vybavené zavěšenou pečetí královského majestátu otisknutou pečetidlem;

prohlašujeme, že cokoli by takový písař, proti smyslu tohoto ustanovení, vykonal – zápisy, které by případně učinil, nebo listiny, které by zhotovil – nemá od nynějška, stejně jako od tehdy žádnou hodnotu ani důležitost; nicméně, jedná-li ve své nerozvážné odvaze proti ustanovení, bude potrestán jako padělatel;

ti, které zkouška královského Majestátu prohlásí za způsobilé, budou mimo veškerou pochybnost shledáni obezřetnými a znalými.

Léna nejjasnějších knížat svého Českého království, coby nejvznešenější součást své královské koruny, chceme uchovávat v pokladnici královské mysli na zvlášť výtečném místě a chceme se o ně postarat prostřednictvím vhodného opatření, aby se v budoucnu ohledně nich nemohla vynořit nějaká pochybnost a aby nějaká nejistota neskýtala záminku ke změnám;

nic není důležitější, než věnovat neustálou péči lidským záležitostem; i kdyby nebyla nutná, její nadbytek nic nepokazí;

a proto tímto jasným zákonem posvěcujeme, že každý kníže, markrabě, vévoda a vazal a každý jiný nižší urozený leník tohoto našeho království, musí našim jednotlivým právoplatným nástupcům, budoucím slavným českým králům, během jednoho roku, počítaného nepřetržitě ode dne nástupnictví kteréhokoli z těchto králů v tomto království – a také kdykoli se přihodí, že řečení markrabí, vévodové a vazalové nebo nižší urození leníci sejdou smrtí nebo se vymění, musí podobně během jednoho roku počítaného nepřetržitě ode dne této změny –, provést přiznání území i hradů, důstojenství i poct, a obecně všech statků a práv, které drží neboli vlastní na území tohoto království, a přijmout je zpět jako léno a zároveň osobně složit přísahu náležité věrnosti;

pokud ovšem tito králové budou pobývat v onom roce v řečeném království; v opačném případě, budou-li nepřítomni, musí tento kníže, markrabě, vévoda či vazal nebo nižší urozený leník slavnostně provést přiznání, opět během jednoho roku, před hlavním hejtmanem řečeného království; a během šesti souvislých měsíců počítaných od návratu nepřítomného krále do království musí řádným způsobem splnit řečené přiznání, přijetí léna a složení přísahy; leda by snad markrabí, vévodové a vazalové nebo nižší urození leníci pobývali, bez postranního úmyslu, mimo zemi; v tom případě chceme, aby byli vázáni vykonáním všech řečených věcí v průběhu šestiměsíční lhůty, udané tímto ustanovením, ode dne svého návratu do vlasti;

jestliže se některý z řečených velmožů, markrabí, vévodů a vazalů nebo nižších urozených leníků nepostará o splnění uvedených povinností, pak král, jenž bude v té době vládnout, nebo hlavní hejtman, může a musí podržet řečené statky, které by měl tento člověk vlastnit a udržovat, v rukou královského Majestátu, dokud všechny uvedené věci, jedna po druhé, nebudou věrně splněny;

tímto naším příkazem bude zaručeno, že naše práva nebudou dotčena a že hodnosti a statky oněch nejjasnějších knížat, markrabí, vévodů a vazalů i ostatních urozených budou jistější a bezpečnější, díky záštitě královské moci.

XLII O půhonech proti králi

Přestože podle lidského práva stojí vládce nad všemi zákony a soudí všechen sobě podřízený lid, aniž by sám byl kýmkoli souzen,[141] přece jsou královského Majestátu hodna slova, jimiž vládce vyznává, že také on sám je zákony vázán – což, jak jsme shledali, uznávali i naši předchůdci, slavní čeští králové;

a proto tímto ustanovením vyhlašujeme, že kdykoli se snad někdo bude domnívat, že jsme mu my nebo naši nástupci, slavní čeští králové, kteří ve své době budou, ublížili, nebo bude tvrdit, že se s námi chce v nějakém případě přít,

tehdy nechť nejvyšší komoří a urození pánové či kmeti povahu případu nebo ublížení pečlivě a svobodně prozkoumají a potom vyhlásí či oznámí, cokoli shledají být spravedlivým; jejich výrokem a rozhodnutím bude povinen řídit se a spokojit jak král, tak poddaný neboli ten, kdo si stěžuje na královskou laskavost; jasnosti a cti královského důstojenství bude ovšem ponechána ta zvláštní výsada, že naprosto žádný takový ohlášený půhon neboli žaloba kvůli věcem výše uvedeným – nebo jakýmkoli jiným způsobem či postupem vymyšlený –, nebude namířen proti osobě krále, ale proti jeho úředníkům, kteří byli tímto jednáním pověřeni;

tímto opatřením bude jednak zachován bez poskvrny třpyt spravedlnosti, o němž si z hloubi srdce přejeme, aby zářil všude v našem království, jednak bude zbožnými činy vyznamenána horlivá náklonnost, kterou ke spravedlnosti chováme.

[141] Srov. s arengou článku 77.

XLIII O půhonu konaném soudcem královského dvora

Aby nejvyšší jasnost královského důstojenství zůstávala veškerou neslušností nedotčena, stalo se chvályhodným zvykem, že od královy osoby nemá vycházet žádný půhon proti komukoli;

naopak, když se vyskytne případ, že si někdo přivlastňuje královská práva, nebo když dojde k jiné žalobě, třeba i na soukromé osoby, nechť k půhonu dojde jménem soudce královského dvora; při půhonu bude předvolaným určena příslušná doba, kdy mají stanout před tváří královského Majestátu, a to tak, jak se půhon rozhodne přikázat;

jestliže se někdo urozený nebo kdokoli jiný dopustí přestupku proti královskému Majestátu nebo proti jeho lidem, může soudce nechat takové přestupitele veřejným listem vyhlásit po tržištích, že se mají v určitou dobu dostavit ke královskému dvoru; ohledně těchto přestupků týkajících se krále budou, jak je zvykem, vynášet rozsudek urození pánové či kmeti.

XLIV (O odkladu lhůty zemským soudcem)

Ve shodě s tím, co bylo podle našeho zjištění odedávna zachováváno, stanovujeme, že určí-li někdy zemský soudce někomu, s jasným úmyslem, v nějakém případu termín pro svědeckou výpověď dvou nebo více svědků nebo přípustí-li na něčí žádost odklad, má se za to, že takto stanovený termín má takovou účinnost a platnost, i kdyby byla takto určena lhůta pouze jediná, jaká se přiznává trojímu veřejnému vyhlášení, konanému veřejně na tržišti v povinném a obvyklém odstupu, při třech odkladech.

5

OBRANA KRÁLOVSTVÍ V PŘÍPADĚ VÁLKY

Články 45–48

XLV O obraně království

Pro případ války je vždy nutno zabývat se všemi stránkami obrany, dokud je mysl klidná; o obraně se špatně přemýšlí, když se zdá nezbytná z toho důvodu, že nepřítel už se blíží;

chceme být připraveni na budoucí události a chceme před všemi surovými nájezdy nepřátel uchovat bez pohromy pro své věrné poddané bezpečnost a klid, jež jsme jim za svých časů s velkou námahou opatřili a šťastně, s Boží pomocí, poskytli; a proto tímto výnosem zajišťujeme a přikazujeme, ve shodě s tím, čeho již, podle našeho zjištění, dbala starobylá ustanovení tohoto Českého království,

že stane-li se někdy, že nepřátelé napadnou hranice tohoto našeho království nebo do něj vstoupí, pak bez rozdílu všichni – jak knížata, urození pánové a šlechta či vladykové, tak i měšťané a obyvatelé městeček, ba dokonce obecný lid království – musí být podle královského příkazu a rozkazu po čtyři týdny přítomni ve zbroji podle svých sil na hranicích, na své vlastní náklady a vydání, aby svou vlast statečně bránili;

kdyby však bylo třeba, aby se věnovali obraně království déle než čtyři týdny, pak jim, výhradně po tu dobu, po kterou se nad ony čtyři týdny

budou zabývat obranou, bude dovoleno brát si z královských statků a práv tolik, ale ne více, kolik jim a jejich koním stačí ke stravě.

XLVI O odchodech obyvatel království ze země

Každý je povinen starat se o obranu vlasti s jakousi zvláštní láskou a vystavovat svou osobu nejrůznějším nebezpečím, jen aby neponechal svou vlast k rozsápání cizím;

proto tímto výnosem přikazujeme, že kdykoli se přihodí, že český král nebo toto království povede válku, nebude naprosto žádnému obyvateli království z žádného důvodu nebo příčiny povoleno odejít za hranice, leda by k tomu došlo z králova jasného úmyslu a na základě zvláštní milosti či příkazu;

odváží-li se někdo tento příkaz přestoupit, bude pokutován konfiskací všech svých statků.

XLVII (Aby sluhové v době války nežádali o propuštění)

Naprosto žádnému služebníku libovolného pána nedovolujeme, naopak, zcela jim zakazujeme, aby v době řečeného tažení žádali z libovolného důvodu nebo příčiny svého pána proti jeho vůli o propuštění, dokud tažení trvá.

XLVIII O Češích sloužících cizím pánům

Protože se často stává – a je to důsledek udatnosti –, že urození pánové nebo šlechtici či vladykové našeho Českého království slouží ve zbrani, ať za žold, či bez něj, v různých krajích světa určitým pánům nebo jejich přátelům pobývajícím mimo toto království, posvěcujeme tímto ustanovením, že takovéto osoby nesmějí z důvodu či příčiny libovolné přislíbené či dohodnuté služby žádným způsobem škodit české zemi, veřejně ani skrytě, mlčky ani výslovně, skrze sebe ani skrze druhého;

jestliže bude zjištěno, že se v nějaké době vyskytne člověk jednající

opačně, ať je jakéhokoli stavu nebo postavení, bude mu konfiskován všechen majetek a jakožto nepřítel a zrádce své vlasti a svého království bude stižen hrdelným trestem.

6

OCHRANA LESŮ

Články 49–57[151]

XLIX O právech královských lesů a o hajných

Ohledně práv našich českých královských lesů, jejichž hustotu a podivuhodně vzrostlé stromy je třeba uvádět mezi nezanedbatelnými příspěvky ke slávě této země, zamýšlíme zavést pořádek, a to jak zbožně, ve vztahu k našim věrným, sousedům těchto lesů, aby nebyli nuceni se s námi případně soudit a obtěžovat se výdaji a útrapami, tak i prozíravě, ve vztahu k zachovávání našich královských práv, přičemž, jak jsme se doslechli, jmenovitě v této věci napodobujeme dávný zvyk; posvěcujeme tedy,

že kdykoli se přihodí, že nějaký šlechtic nebo poddaný bude mít s naším dvorem spor o hranice lesů, předstoupí za královskou stranu devět hajných či služebníků a za stranu poddaného devět šlechticů či poddaných;

ti se sejdou v přítomnosti našeho purkrabího nebo královského správce oné oblasti a budou přivoláni ještě dva, nebo aspoň jeden, rytíři, zvláště k tomu určení, jako vyslanci královského Majestátu; místo případu či sporu bude jimi důkladně prohlédnuto a purkrabí nebo správce a rytíři pečlivě shromáždí všechny údaje, týkající se podstaty sporu; budou-li schopni

[151] Srov. ještě článek 63.

dosáhnout potřebné shody, postarají se o navršení velkých hromad a o zasazení trvalých a zřetelných mezníků; tím bude spor uhašen a do budoucna nebude ponechán žádný důvod, proč se soudit;

kdyby však nemohli dosáhnout potřebné shody, pak nechť purkrabí losuje; tři z oněch předvedených devíti svědků, vybraní losem, vydají ohledně sporných míst onoho případu svědectví pravdě, avšak nejprve složí přísahu; tím bude spor rozhodnut a podle jejich svědectví budou navršeny hromady nebo zasazeny mezníky;

a tak bude jednak vzato v potaz naše právo, jednak naši věrní nebudou obtěžováni vleklými nepříjemnostmi.

L Lesy se nebudou kácet

Nejen, že nechceme, aby se krásný soubor našich lesů, při pohledu zvenčí tak obdivuhodný, rozplynul, ale dokonce jej zamýšlíme pečlivou ochranou hájit před naprosto každým mýcením, které bychom výslovně nepovolili; protože chceme, aby zůstal netknutý a trvalý, přikazujeme, že nikdo z našich hajných či lovčích ani žádná jiná osoba nesmí z libovolného důvodu či příčiny kácet ani vyvážet žádné dřevo z těchto lesů ani je zcizovat nebo prodávat, leda výhradně dřevo suché, nebo které padlo silou větru;

pouze těchto dvou druhů dřeva je tedy dovoleno užívat, jen ty smějí naši hajní k zisku naší komory prodávat, jak je starobylým zvykem; leda by na základě jasného králova úmyslu a zvláštní milosti byla někomu otevřeným královským listem povolena nějaká výjimka;

tomu, kdo by činil opak, hrozí, že mu bude odťata pravá ruka, protože především s její pomoci se odvážil vědomě provinit, a také že mu budou ve prospěch pokladny zabaveny dědičné statky, jejichž vlastníkem se stal, když byl námi nebo naším dvorem vyhlédnut, aby sloužil při ostraze lesů.

LI O zabavování koní těm, kdo by chtěli vykrádat lesy

Kdykoli se stane, že naši hajní nebo lovčí zabaví někomu v lese koně a povozy, protože budou předpokládat, že přišel s povozem ukrást či odcizit dřevo z našich lesů, a kdykoli to ten člověk bude zcela popírat, tehdy, aby byl spor

ukončen hned v počátku, posvěcujeme – což, jak jsme zjistili, se dosud dodržovalo –,

že se v takových případech nejméně dva hajní či lovčí dostaví před náš královský dvůr, rozumí se před naše královské úředníky v dotyčných oblastech; chceme, aby nejprve složili přísahu se dvěma vztyčenými prsty, jak je zvykem, a aby poskytli svědectví, podle nějž bude spor rozhodnut; bude-li zjištěno, že se onen člověk provinil, bude s celým svým majetkem vydán králi na milost.

LII O hranicích lesů

Jestliže se někdy mezi královskými správci a libovolnými jinými obyvateli království zrodí spor o meze či hranice českých královských lesů, pak v této při nebudou předváděni svědkové z vnějšku ani z odlehlých území; naopak, nebudou povoleni naprosto žádní svědkové jak proti našemu královskému dvoru ve prospěch druhé strany, tak ani obráceně, proti druhé straně ve prospěch našeho královského dvora, s výjimkou hajných, kteří žijí na místech přiléhajících k oněm hranicím nebo územím, o něž je veden spor.

LIII O lesích (vymýcených a obdělaných)

Ohledně našich lesů, o nichž jsme se doslechli, že byly v některých svých částech vykáceny a vykopány, a některé zušlechtěny a obdělány, a o nichž nikdo nemůže pochybovat, že jsou našimi dědičnými statky a že se po smrti slavného krále Otakara svaté paměti dostaly naší královské komoře, rozhodujeme a přikazujeme, že náleží naší královské komoře; leda by bylo shledáno, že královská laskavost na základě zvláštní milosti povolila někomu svým otevřeným listem něco jiného.

LIV Aby se stromy v lesích nezbavovaly kůry

Aby se proti výše uvedeným ustanovením, jež jsme pečlivě sestavili v zájmu uchování svých královských lesů, nedály žádné úskoky, posvěcujeme,

že se nikdo – a doslechli jsme se, že se to dost často vychytrale dělává – v žádné roční době, a především ne na jaře, ale ani v létě, nesmí odvážit či osmělit stromy těchto lesů z jakéhokoli důvodu či příčiny zbavovat kůry, první ani druhé, ani jakkoli jinak, ani kůru samotnou nařezávat či olamovat;

tomu, kdo by dělal opak, hrozí jako trest, bude-li to hajný, že mu bude pravá ruka stažena z kůže a že mu budou zkonfiskovány všechny statky, o nichž se ví, že je od nás obdržel za službu při ochraně těchto lesů; bude-li to libovolná jiná osoba, vytrpí pouze trest stažení řečené ruky z kůže.

LV O zakládání lesních požárů

Vyskytne-li se někdo, kdo by byl tak pošetilý, že by založil nebo nechal založit požár v našich lesích, ať už by byl z našich urozených pánů, nebo z libovolné jiné vrstvy lidí na území našeho Českého království, a ať by požár založil ve stromech těchto lesů, nebo v jejich podrostu, bude žárem ohně spalován tak dlouho, až přijde o život.

LVI Proti těm, kdo mýtí lesy nebo stromy

Těm, kdo rubou lesní stromy či lesní dřevo, jsme již zasloužené tresty určili; protože jsme se však dozvěděli, že mnozí narubané dřevo beztrestně odvážejí, především po vodě, ale i po zemi, rozhodli jsme, že bude-li někdo přepravovat po vodě nebo po zemi jakékoli dřevo, i když je sám nenarube, přesto, bude-li dřevo narubáno proti způsobu našich ustanovení nebo bude-li ten člověk přepravě napomáhat, bude potrestán týmž trestem useknutí pravice.

LVII O kládách, které se přepravují po vodě

Chceme, aby naši purkrabí či kasteláni níže uvedených hradů, nalézajících se na plynoucích řekách království, věnovali bdělou péči a svědomitou pozornost, ve dne i v noci, veškerým kládám či stromům, které, jak jsme se doslechli, se v hojném počtu, ukradeny v našich lesích, po těchto řekách

přepravují a potom se proměňují, bez našeho vědomí, v osobní zisk soukromníků ke škodě a tíži naší komory;

když se tedy dostanou na území nebo do oblasti hradů, jimž oni velí, nechť jsou od nich nebo od jiných, které se k tomu rozhodnou určit, zachyceny a zadrženy; a zároveň i všechny osoby, které řečené klády a stromy přepravují; ať nám ihned, zvlášť kvůli tomu, dají vědět a ať je zadržují tak dlouho, dokud od nás neobdrží nějaký jiný příkaz, pokud by tyto osoby neukázaly náš otevřený list nebo jiná, výhradně k tomu určená, poznávací znamení, jimiž jim královský Majestát povolil tyto stromy přepravit;

řečeným kastelánům přitom v případě, že vědomě, proti smyslu tohoto příkazu nechají projít nějaké stromy či klády, hrozí, že za trest ztratí svůj úřad a královské pokladně uhradí dvojnásobek hodnoty oněch stromů či klád;

avšak dopustí-li se toho z nedbalosti a neznalosti, bude postižen pouze trestem dvojnásobku; ostatní tresty, určené těm, kdo kácejí nebo přepravují stromy, zůstávají pevné a neměnné.

7

USTANOVENÍ O ODÚMRTNÍM PRÁVU

Články 58–76

LVIII O spadání dědictví a statků na královskou komoru

Chceme, aby ta práva našeho královského dvora, jež se zdárně osvědčila při dlouhodobém užívání v minulých časech, zůstala opatrována a střežena, nakolik to náležitě lze, před křivdami libovolné osoby; sluší se, aby panovník zachovával poddané v míru a pěstoval obecnou spravedlnost, na druhé straně by však neměl odvrhovat budoucí výhody svého práva, protože ty se, řádně rozděleny, často proměňují královskou štědrostí v soukromý prospěch věrných poddaných;

a proto posvěcujeme, že kdykoli se nějaký obyvatel tohoto království, libovolného stavu či postavení, odstěhuje z nestálého života tohoto světa a nezanechá žádné potomky, kteří se podle zákona zrodili z jeho těla, všechny statky a dědictví, které náležely řečenému zesnulému, v úplnosti přejdou na naši královskou komoru neboli pokladnu.

LIX O zcizování dědičných statků

Jestliže někdo bude chtít za svého života své vlastní dědičné statky někomu darovat nebo jiným způsobem postoupit a ze sebe převést na druhého, musí nejprve požádat o povolení u královského Majestátu;

až o povolení požádá a obdrží je, nechť pošle posla, tedy urozeného pána zastávajícího úřad kmeta, k nejvyšším úředníkům, kteří na základě zprávy tohoto šlechtice, v souladu s částí Majestátu jim svěřenou, musí nechat provést zápis do zemských desek, a to během jednoho následujícího roku počítaného bez přerušení, rozumí se v době jednoho ze všeobecných sněmů, slavnostně konaných, jak je zvykem, během suchých dní;[116]

nebo, dá-li tomu přednost, nechť na jednom z uvedených sněmů, až budou u soudu zasedat nejvyšší úředníci, před nimi oznámí a veřejně vyhlásí toto darování či postoupení, které hodlá provést; v tom případě nemusí od krále žádat ani obdržet žádné další povolení;

a následně, až bude řečené darování či postoupení z příkazu nejvyšších úředníků zapsáno v deskách, převede skutečný vlastnický vztah k dědičným statkům nebo věcem takto postoupeným na toho, jemuž se je rozhodl postoupit, jak je to popsáno v jiném našem ustanovení, vydaném k této věci;[117]

bude-li tento postup dodržen, potom, jakkoli by tato osoba později zemřela bez dětí, vezme královská komora či pokladna na vědomí, že ohledně dědictví či statků onou osobou takto převedených či darovaných nemůže nic požadovat nebo vlastnit;

jakékoli jiné dědění v okamžiku smrti – k němuž, jak jsme se doslechli, někdy docházelo – nebo dědictví převedené libovolným jiným způsobem mimo předepsaný postup, nebo jakkoli přenechané libovolným osobám, společenstvím nebo místům církevním či světským, veřejným či soukromým prostřednictvím takových převedení a darování, jež byla námi od nynějška stejně jako od tehdy zcela zrušena a učiněna neplatnými, bude podle téhož práva považováno za dědictví svěřené naší pokladně.

---

[116] Suché dni či kvatembr je opakující se třídenní údobí (středa, pátek, sobota), přicházející přibližně před začátkem každého ročního období, tedy čtyřikrát do roka, a provázené půstem.

[117] Vztahuje se zřejmě k článku 61, protože článek 60 má povahu určitého exkurzu.

LX O tajném převodu dědičných statků na jiné osoby

Jak jsme se dozvěděli, dochází občas k tomu, že někteří lidé, když chtějí převést své dědičné statky na jiné osoby, převádějí je či darují tajně; tajně je nechávají zapsat do desek, nežádají královskou laskavost o žádné povolení a ani nedávají žádné oznámení nejvyšším úředníkům, jak má být zvykem;

protože nepochybujeme, že se zde jedná o obcházení našeho práva a o pohrdání úřadem i ctí řečených úředníků, proklínáme to; a posvěcujeme,

že darování, postoupení či převedení dědičných statků, vykonané ve prospěch libovolných osob takovým způsobem, že nebude zachován povinný postup – jeho úkony chceme mít doloženy svědectvím řečených úředníků – nebude mít naprosto žádnou platnost; naopak, tato dědictví či libovolné statky takto tajně darované neboli převedené budou příslušným osobám, jakožto nehodným, odňaty a konfiskovány ve prospěch královské komory;

písař, který takovým způsobem dědictví či řečené statky tajně vloží do desek, bude stižen pokutou nejvyššího trestu.

LXI Dále o téže věci (Uvádění obdarovaného do vlastnictví)

Abychom všem odňali příležitost ke spáchání libovolného podvodu, zesilujeme toto ustanovení[118] níže uvedeným ochranným opatřením a výslovně posvěcujeme, že až bude do desek vloženo darování nebo libovolné postoupení libovolného dědictví, bude bedlivě sledováno následující;

rozumí se to, že na žádost obdarovaného či toho, v jehož prospěch bylo věnování nebo postoupení provedeno, musejí nejvyšší úředníci určit zvláštního posla, který takového obdarovaného či příjemce uvede ve fyzické držení majetku nebo dědictví takto postoupeného, a to do jednoho roku počítaného bez přerušení ode dne vkladu do desek;

tento posel, až dorazí k řečenému majetku, ihned zařídí, aby na tržišti oné obce nebo místa, v němž se nachází nebo postupuje řečené dědictví, nebo, kdyby tam snad bylo tržiště málo navštěvováno, na třech tržištích v sousedních místech, nacházejících se v okolí dědičných statků – v takovém

[118] Viz článek 60.

případě ovšem v různou dobu –, bylo provoláním hlasatele po tři dny veřejně vyhlašováno, že tohoto obdarovaného – musí být uveden svým jménem i příjmením – onen posel uvedl v držení řečeného dědictví, a to z důvodu darování či postoupení, učiněného oním člověkem;

jestliže by někdo tvrdil, že má ohledně tohoto darování nějaké právo nebo by chtěl o něco jinak žádat, nechť předstoupí před nejvyšší úředníky zasedající na soudu při jiném ze sněmů konaných během suchých dní[119] a do tří let a šesti týdnů počítaných nepřetržitě ode dne posledního vyhlášení příslušným způsobem doloží své právo; a hrozí mu, že přijde-li po uvedené lhůtě, nebude mu vůbec popřáno sluchu;

o každé této věci jednotlivě musí onen posel bezprostředně podat zprávu řečeným nejvyšším úředníkům, kteří ji nesmějí nikterak založit či opomenout zapsat a vložit do desek prostřednictvím zemského písaře nebo jeho zástupce, a to vedle řečeného darování či postoupení;

jestliže se po uplynutí řečených tří let a šesti týdnů objeví někdo, kdo bude tvrdit, že má nějaké právo na statcích onoho dědictví, nebude mu už vůbec ohledně této věci popřáno sluchu;

prohlašujeme a chceme, že pokud se v příslušné době neobjeví zpráva onoho posla zapsaná v deskách a přiložená, jak bylo uvedeno výše, pak se libovolné darování či postoupení libovolných dědičných statků, jakkoli by bylo vloženo do desek, považuje za neexistující a neučiněné a všichni tak na ně budou pohlížet.

LXII O spadání věn na královskou komoru

Tímto výnosem obnovujeme, co bylo zachováváno, jak jsme se dozvěděli, odedávna; jestliže matka svým dětem odebere své věno a podruhé se vdá a potom ona i její druhý manžel zemřou a ona za svého života toto své věno nikomu nepostoupí a nevloží je podle předepsaného postupu do desek, pak se toto věno, ať už je v dědičných statcích, nebo v určité peněžní hotovosti, považuje za majetek královské komory.

[119] Viz poznámku k článku 59.

LXIII (O dědičných statcích vykopaných na horách)

Z věrohodného podání jsme se dozvěděli, že ke královskému právu v úplnosti patří všechny dědičné statky již vykopané i ty, které teprve v budoucnu budou vykopány na horách, rozumí se u zemských hranic za Ústím, za Mostem a za Kadaní až k Domašínu;[1201]

proto tímto výnosem posvěcujeme, že všechny dědičné statky, které se již na řečeném území nacházejí nebo se někdy nacházet budou, se přesouvají na naši královskou komoru a zcela se k ní připojují;

pokud se vyskytne někdo, kdo bude spatřen, že užívá některého z těchto dědičných statků nebo že vykopává či jinak dělá vývraty v našem výtečném lese, v němž, jak známo, se řečené hranice nacházejí, bude pokutován trestem ztráty cti a čtyřnásobné náhrady;

je samozřejmé, že mezi našimi ostatními lesy je nutně pro naše srdce výjimečný a musí být střežen se zvláštní pečlivostí ten, jenž tak užitečným a tak podivuhodným bohatstvím stromů věnčí naše České království; jeho vznešené a mohutné objetí šťastně obdařilo toto království slavnými a věčnými hradbami.

LXIV O dědičných statcích měšťanů

Dědičné statky libovolného měšťana, jenž zemře bez potomků pocházejících před zákonem z jeho těla, jsou-li svobodné, nikoli daněné a poplatné městu, spadají, stejně jako šlechtické statky, podle práva a zvyklostí našeho království na královskou komoru.

LXV O dědičných statcích spadlých na královskou komoru

Statky a dědictví po libovolné osobě, která vinou zločinů od ní spáchaných zemřela, pokutována stětím nebo oběšením nebo nějakým jiným trestem, i kdyby po ní zůstaly děti, byť i pocházející před zákonem z těla tohoto zločinného zesnulého, připadnou, podle práva a podle zvyku našeho království, přímo královské komoře.

[1201] Zřejmě Domašín u Žlutic.

LXVI O dědičných statcích připadajících synům nebo rodičům

To, že se dědičné statky po rodičích obojího pohlaví, tedy po otci i po matce, převádějí na syny pocházející před zákonem z těl těchto rodičů, což jakožto král chceme a posvěcujeme, chápeme nejen ve vztahu k dětem, pobývajícím v otcovské moci neboli žijícím společně s těmito rodiči, nýbrž i ve vztahu k dětem svéprávným neboli odloučeným od těchto rodičů; ačkoli se tu jedná o vzdálenost mezi osobami a místy, přece se tím nijak neporušuje pouto pokrevní příbuznosti, které nelze žádným způsobem přetnout.

LXVII Jiné ustanovení o téže věci (O dědictví svéprávných)

Jestliže synové či dcery svéprávní neboli oddělení od rodičů zemřou za života svých rodičů, statky a dědictví po nich nepřecházejí, podle práva království a velmi starobylého zvyku, na jejich rodiče, nýbrž na královskou komoru.

LXVIII (O dědictví vdaných dcer nebo vdov)

Podle práva a zvyklostí našeho království se dcery vdané nebo ovdovělé neujímají dědictví a statků po zesnulých rodičích; ty totiž náleží, pokud nejsou jiné děti pocházející z těchto rodičů, mimo veškerou pochybnost královské pokladně;

tyto dcery však musí být uspokojeny věny, která z oněch dědičných statků nebo jinak od svých rodičů získaly; žádným způsobem nestrpíme, aby jim tato věna byla odnímána nebo zadržována;

beze všech námitek připouštíme a přikazujeme, že neprovdané dcery od rodičů neodloučené se budou ujímat statků a dědictví.

LXIX O synech, kteří chtějí od rodičů obdržet díl

Syn, jenž chce být od svých rodičů oddělen či propuštěn, může o toto oddělení požádat kdykoli, pokud jen dovrší patnáctý rok svého věku; na jeho

žádost nechť se s ním otec i matka rozdělí a nechají mu připsat příslušnou část statků či dědictví, o nichž je známo, že se jim dostala od jejich předků, tedy dědů či pradědů onoho syna.

LXX Provdané ženy a vdovy se vylučují z nástupnictví po bratrech a sestrách

V souladu s tím, že vdaným ženám nebo vdovám bráníme, aby se ujímaly dědictví a statků po rodičích, musí tyto ženy vzít na vědomí, že tím spíše jsou vyloučeny z nástupnictví po všech svých bratrech či sestrách.

LXXI O vyděděných synech

Jestliže se vyskytne někdo, kdo odloží všechnu rodičovskou lásku a bude naplněn takovou zběsilostí surovce nebo šílence, že dědičné statky, jež dostal, společně či odděleně, od svých zákonných a přirozených rodičů, bude chtít zcizit nebo jinak promrhat a své zákonné a přirozené syny tak bude chtít zbavit útěchy a hojnosti jejich drahých statků, pak mu to naprosto zakazujeme;

výslovně posvěcujeme, že takovéto nerozvážné zcizení, týkající se řečených statků a dědictví, ať by se odehrálo jakýmkoli způsobem, nemá žádnou sílu a platnost – leda by snad chtěl tyto statky, všechny nebo jejich část, prodat z důvodu nutnosti: to, jak je zvykem, připouštíme, aby se synům stalo –, naopak, tyto statky a dědictví musí být uvedeným potomkům zachovány;

jestliže však bude mít jiné statky či dědictví, které pro sebe získal odjinud, buď, že je vytvořil vlastní přičinlivostí, nebo opatřil za určitou cenu čili koupil, pak je může zcizovat a nakládat s nimi podle své svobodné vůle; pokud ovšem dodrží předepsaný postup, který se přitom požaduje.[121]

[121] Viz článek 59.

LXXII O dědičných statcích královských sloužících nazývaných služebníci

Dědičné statky svých služebníků chceme zachovávat neporušené a neztenčené a nepovolujeme je z naprosto žádné příčiny zcizovat ani promrhávat, protože jejich prostřednictvím chceme ve vhodných dobách získat a držet zase jiné služebníky, potřebné a prospěšné našemu královskému stolu;

a proto tímto ustanovením posvěcujeme, že naprosto žádné ženě nebude povoleno brát si nebo přijímat věno neboli věnné statky z těchto dědičných statků nebo z movitého jmění či jakékoli peněžní hotovosti těchto dědičných statků v hodnotě vyšší než deset hřiven stříbra; ty si smí vzít, jak jí dovolujeme, pouze z příčiny věna neboli věnného majetku, z žádné jiné, a to z movitého jmění nebo z peněz, nakolik jsou;

jinak budou tyto statky a dědictví přetrvávat a budou zůstávat netknuty a neporušeny.

LXXIII O dědičných statcích služebníků

Libovolné statky neboli dědictví, z jakéhokoli práva nebo titulu, samozřejmě spravedlivého, získané našimi služebníky, jakkoli byly urozených lidí nebo jinak svobodné, získávají bezprostředně po tomto nákupu, samotným tímto skutkem, to postavení a dostává se jim toho založení, které se přiznává jiným statkům a dědictvím, jež, jak je známo, za své služby od nás naši služebníci mají.

LXXIV O dědičných statcích kněží a dalších osob, povýšených svatým svěcením

Snažíme se všude odstranit prostor pro přestupky, ale především v těch věcech, které se mohou zvlášť nepříjemně dotýkat Božího majestátu;

v minulých dobách jsme se z věrohodného zdroje dozvěděli, že kněží i jiní klerikové, kteří již byli povýšeni svatým svěcením, své statky a dědictví zastavují, vcelku nebo po částech, jako věno ženám, které poznali v hanbě nebo jako veřejné prostitutky a které si vydržovali, a že na těchto statcích

lživě ustavují neboli připisují věna či věnné statky, přestože nikdo nepochybuje, že statky patří čistě pod naše panství a že musí či mohou přejít na naši královskou komoru, a to z mnoha důvodů a příčin a podle velmi starobylého, osvědčeného zvyku v našem království;

a proto tímto výnosem stanovujeme, že nikomu z kněží nebo těchto klerikú není dovoleno bez zvláštního královského povolení na řečených dědičných statcích dávat dary či stanovovat libovolná darování jakýmkoli ženám;

ukáže-li se, že se postupovalo opačně, připadnou tímto činem statky či dědictví královské pokladně, z níž stejně pocházejí;

tím však netvrdíme, že by za svého života nemohli takovéto své dědičné statky darovat a postoupit, pokud je řádně vloží do zemských desek tak, aby to odpovídalo znění a smyslu našich ustanovení, jež byla ohledně této věci vydána.[122]

LXXV O kněžských synech

Děti kněží a jiných klerikú povýšených svatým svěcením se podle obecného práva stejně jako podle dobrého zvyku tohoto království nestávají a v žádném případě nesmějí stát dědici na dědičných statcích neboli majetku svých otců;

chceme a přikazujeme, aby tyto dědičné statky, jak se sluší podle práva řečeného království, připadly naší královské komoře a byly konfiskovány.

LXXVI O mniších

Podle práva našeho království i osvědčeného zvyku se varujeme toho, aby mniši nebo libovolní jiní řeholníci mohli mít na území tohoto království svobodné dědičné statky, a to v libovolném rozsahu; nikdo nemůže pochybovat, že toto ustanovení je rozumné; kdyby totiž takové osoby mohly vlastnit svobodné dědičné statky, byla by královská komora nepřímo nucena oželet služby a pomoci, které jí z těchto dědičných statků náleží, a v budoucích dobách by tak mohlo mnoho služeb do značné míry zaniknout.

---

[122] Viz článek 59.

8

PRÁVA ŠLECHTY

Články 77–93

LXXVII O lidech z vesnic nebo městeček, kteří žádají od svých pánů propuštění

Ačkoliv naše královská moc nepodléhá zákonům, přece je vlastností zbožného vládce, že se o svůj prospěch stará tak, aby poddaným nepůsobil újmu svými křivdami;

jen tehdy totiž máme za to, že se počet našich venkovanů zvětšuje, když vidíme, že práva našich urozených pánů a šlechticů nejsou brána na hůl;

a proto tímto ustanovením zajišťujeme a vyhlašujeme, že kdykoli některý z venkovanů, podléhajících našim urozeným pánům Českého království, chce opustit svého pána a přejít na naši královskou půdu, musí požádat svého pána o povolení; učiní-li tak přibližně na svátek svatého Martina, obdrží žádané povolení bez dalších povinností; bude-li to v jiném období roku, musí nejprve svému pánovi poskytnout vhodné ručitele nebo někoho vhodného jako náhradu za sebe, aby jejich prostřednictvím mohl ve lhůtě do řečeného svátku svatého Martina zůstat svému pánu zodpovědný ohledně příslušné daně nebo jiné práce či práce na polích; a potom obdrží požadované povolení;

leda že by, v kterémkoli z řečených případů, onen pán tvrdil, že je tento venkovan vázán, a to správou či obstaráváním majetku nebo jeho peněz nebo nějakým jiným druhem dluhu; v tom případě smí pán povolení neudělit; pokud ovšem bez průtahů a bez otálení, před svými lidmi a za přítomnosti vyslanců královského dvora, kteří budou ve prospěch řečených venkovanů žádat povolení, předloží své právo, které, jak tvrdí, proti tomuto venkovanovi má; onen venkovan se bude moci, bude-li to třeba, v přítomnosti řečených vyslanců a lidí, náležitě očistit, jak je zvykem;

bude-li venkovan shledán vinným, smí se povolení zcela odmítnout; pokud však bude obvinění zproštěn, chceme a přikazujeme, aby mu bylo povolení bez výhrad poskytnuto; tomuto člověku pak ze své moci dovolujeme, že může svobodně přesídlit do kteréhokoli našeho území, a zakazujeme, aby mu byly řečeným pánem činěny jakékoli potíže nebo ústrky;

chceme, aby jednotlivé body tohoto postupu byly zachovávány a uznávány u všech venkovanů z vesnic či městeček, podléhajících kterémukoli z našich urozených pánů řečeného království, pokud by se chtěli přestěhovat na území libovolného jiného urozeného pána.

LXXVIII O prodeji statků prováděném venkovany z vesnic či městeček

Jestliže někdy venkovan z vesnice či městečka, podléhající nějakému urozenému pánovi nebo šlechtici, obdrží povolení a přestěhuje se na území naše nebo jiného urozeného pána, povolujeme umožnit mu, aby kdykoli a komukoli podle vlastní vůle prodal své statky emfyteotické či poplatné nebo podobné, které vlastní na území a panství řečeného urozeného pána, svého pána, jehož žádal o povolení; ostatní statky, pokud snad držel na řečeném panství nějaké statky svobodné, zůstávají bez výjimky u onoho pána.

LXXIX O správcích urozených pánů

Jestliže se někdo dobrovolně na začátku rozhodl, že si vybere určité břemeno, pak musel počítat s tím, že přijatý úkol trpělivě ponese až do konce; pokaždé totiž nelze z vlastní vůle odejít od toho, co se člověku jednou zlíbilo zadarmo si vzít;

a proto posvěcujeme, že prokurátoři, hospodářští zástupci nebo správci majetku našich pánů, nebo jejich libovolní jiní úředníci, budou-li svými pány požádáni, aby ohledně své správy neboli opatrovnictví vydali počet, musí každý z nich vydat počet před tváří svého pána, nad jehož záležitostmi neboli úřadem přijal správu nebo dohled, aby je vykonával, neboli je povinen se příslušným způsobem očistit či obhájit;

a může si za to samozřejmě sám, protože on se rozhodl vložit svůj krk pod takové jho.

LXXX O královských služebnících prohlašujících se za urozené

Chceme, aby se rozmanité plémě našich věrných nepomíchalo a aby naše vlídná královská laskavost, která má udělovat odměny a pocty přiměřeně, podle osobních předností každého člověka nebo podle urozenosti, nebyla někdy nejistými potomky uvedena v omyl a neprokázala královskou štědrou milost a výhody někomu méně vhodnému, zatímco by je měl obdržet jiný člověk, který si je zasloužil a je jich hoden;

tímto ustanovením tedy posvěcujeme, že rozhodne-li se někdy některý z našich služebníků prohlašovat se za vladyku, nemá se mu hned uvěřit to, o čem si případně mohl usmyslet, že si to snadno opatří; nýbrž má poskytnout a přivést sedm svědků; z těch naši úředníci vyberou tři a ti v případu vynesou nález a po složení přísahy jej dosvědčí;

jestliže tito svědkové dosvědčí, že předkové a dědové tohoto služebníka byli od dávných dob vladykové, pak teprve tehdy bude řečenému služebníkovi povoleno vzít si proti svědkům, vybraným u našeho královského dvora[123] jiné svědky, ty, o nichž si myslí, že mu pomohou; bude se losovat a přihlédne se ke svědectví těch, o jejichž vybrání rozhodne los;

chceme, aby se k věci takto přistupovalo v případech pochybných a nejistých, nikoli ve známých a zřejmých; v těch nebude z našich služebníků popřáno sluchu nikomu, kdo by tvrdil, že je vladyka, jakkoli by si chtěl vodit libovolné svědky.

---

[123] Rozumí se: a svědčícím opačně.

LXXXI O královských služebnících

Oznamujeme a vyhlašujeme, že pokud některý z našich služebníků nejprve neprokáže prostřednictvím vhodných svědků, že je po svých prapředcích vladyka, nebude mu umožněno, aby proti svědkům na straně našeho královského dvora, předvedeným proti němu, vůbec vodil svědky jiné, nýbrž bude pro něj nezbytné – jak se to také, podle našich zjištění, dálo odedávna – přijmout svědectví našich svědků.

LXXXII O očištění proskribovaných

Možnost obhajoby, o níž je známo, že smrtelníkům patří nejen díky prozíravé lidské vynalézavosti, nýbrž podle pradávného práva přírody, nesmí být výnosem panovníka omezována, ovšem ani příliš snadno a bez rozdílu poskytována, což považuje za hanebné chvályhodný názor mužů zkušených a osvědčených;

tímto výnosem tedy vyhlašujeme věc, která vychází ze starobylých pozorování a stanov, totiž že nikdo, kdo se stal psancem prostřednictvím záznamu tří konšelů či přísedících a chce se hájit a očistit od této proskripce, nebude mít možnost toto učinit a dosáhnout účinného očištění, pokud ohledně něj nebude neohroženě předložena před krále nebo před někoho jiného, koho král výslovně určí, aby mu to bylo svěřeno, upřímná zpráva a věrohodné svědectví od takovýchto konšelů, počtem devíti, či přísedících, z téhož kraje;

musíme se ovšem rozumně domnívat, že bude-li něco takto řádným způsobem vykonáno, bude to prosté všech lží a úskoků.

LXXXIII Proskribovaná žena ztrácí věno

Jestliže někdy žena podlehne tak zaslepeně špatnosti nebo lži, že se prostřednictvím záznamu konšelů či přísedících stane psancem, a nebude se starat, aby se obhájila neboli očistila, nebo toho jinak nebude schopna, odpyká za trest ztrátu věnných statků, které budou převedeny ve prospěch naší pokladny, a trvalé vyhnanství z našeho Českého království;

naše královská Jasnost se v tomto případě rozhodla postupovat, s ohledem na křehkost ženského pohlaví, mírněji, než zasluhují spáchané zločiny, jichž by se měli děsit i mužští zločinci, natož pak ženy, které by měl zadržovat přirozený stud.

LXXXIV O moci, kterou mají páni nad svými lidmi

Chceme, aby vznešenost a čest našich urozených pánů, jež zdobí a oslavuje naši královskou korunu, zůstávala provždy nedotčena a stálá; a proto hodláme, v souladu se zvyklostmi osvědčenými odedávna, jasnými podmínkami a mezníky vytyčit míru jejich moci; aby se nemohlo přihodit, že by vinou nejasností ohledně vlastní moci překračovali meze právě ti, jimž se sluší žít v zářivé spanilosti všech mravů;

tímto jasným ustanovením tedy posvěcujeme, že veškerá moc – s výjimkou poprav, které jsou provždy, jak se rozumí, vyhrazeny královské důstojnosti – nad poddanými a jejich majetkem náleží zcela našim urozeným pánům Království českého – jak to, podle našich zpráv, bylo zachováváno v dávných dobách –, s výjimkou případů uvedených níže.

LXXXV Aby se nevylupovaly oči

Žádný urozený pán nebo šlechtic nesmí svým lidem ani lidem někoho jiného vylupovat oči;

bude-li někdo usvědčen nebo se přizná, že tak krutě jednal, vezme na vědomí, že tímto činem se ohledně svých statků a jmění vystavil královskému hněvu.

LXXXVI (Uřízne-li někdo nos...)

Bude-li o některém urozeném pánu nebo šlechtici zjištěno, že svému člověku nebo komukoli jinému uřízl nos mezi chřípěmi, vezme na vědomí, že on i všechny jeho statky jsou vydány králi na milost.

LXXXVII O ruce a noze

Podobně se musí řečení urození pánové a šlechtici vystříhat toho, aby se některý z nich, když by se choval přepjatě nebo si jiným způsobem málo cenil krve lidského stvoření, odvážil či osmělil useknout někomu ruku nebo nohu přiloženou na špalek, ať sám, či skrze druhého; kdo se zachová opačně, bude stižen právě takovým trestem.

LXXXVIII O souboji

Velmi nám záleží na tom, abychom drsnou a nebezpečnou látku souboje sevřeli do příslušných mezí a ohraničili ji pevnými pravidly; ať se věrní našeho království, lidé výjimečného důstojenství, po jejichž mírumilovnosti a prospěchu nepřestáváme toužit, nevystavují smrtelnému královskému hněvu, ať nenabízejí sebe a všechny své statky zhoubnému nebezpečí a konečně, což nelze brát na lehkou váhu, ať svým potomkům nezůstavují památku na velkou hanbu;

a tak se necháváme v této věci vést starobylým pořádkem a tímto ustanovením zajišťujeme a vyhlašujeme, že naprosto žádnému člověku, jakkoli výtečného postavení a libovolného důstojenství či stavu, nebude dovoleno kohokoli jiného vyzývat, nutit nebo jinak jakýmkoli způsobem volat k souboji, leda by se vyskytla některá z následujících tří příčin:

rozumí se, bude-li chtít onoho člověka obvinit ze zrady, že činil nástrahy nebo jednal proti životu královského Majestátu nebo že jinak jednal k osobní újmě buď vznešené královny, nebo synů a dcer, nebo také bratrů a sester a všech ostatních, pocházejících z královského rodu; bude-li jej chtít obvinit z darování, prodeje nebo libovolného postoupení hradu nebo území královského Majestátu nebo z toho, že mezi tím, koho se rozhodl vyzvat na souboj, a libovolnou osobou byla bez vědomí a příkazu královské Výsosti vedena jednání či uzavřena dohoda o darování nebo přenechání;

v takovém případě bude za každou stranu, dříve než stranám bude dovoleno bít se v souboji, předvedeno devět mužů, o nichž se dobře soudí a dobře mluví, aby, vázáni přísahou, mohli svědčit;

a rovněž, rozhodne-li se jej obvinit, že pošpinil čistotu královského domu, o níž jsme se rozhodli z důvodu počestnosti před veřejností pomlčet.

LXXXIX O souboji
(O půhonu podle řádného práva)

V uvedených třech případech, v nichž souboje připouštíme,[124] chceme a nařizujeme,

aby se konání souboje rozumělo tak, že strany se k řečenému souboji sejdou za vzájemného souhlasu a z vlastní vůle; jestliže se však strana vyzvaná neboli strana kvůli některé z těchto příčin kvůli souboji vyhledaná nechce dobrovolně bít, pak nechť je vyzývateli neboli povolávajícímu umožněno, aby směl nechat vyzvaného neboli povolaného obeslat a předvolat podle řádného práva – což osvědčená zvyklost radí v takových případech dodržet – před královskou Výsost, aby před její tváří došel, jak je zvykem, své spravedlnosti.

XC O souboji urozených

Při souboji musí být brána v potaz rovnost osob, aby nikomu nebylo dovoleno jakkoli vyzývat k souboji někoho, kdo stojí urozeností nebo svým výtečným důstojenstvím výše než on;

jestliže bude urozený člověk vyzván někým nižším, není jeho povinností vyzývateli odpovídat; a naprosto se tím nemůže zavázat k nějakému dokazování nebo vystavit nějaké hanbě.

XCI O téže věci
(Je možno vyslat za sebe zástupce)

Podle starobylého práva našeho Českého království může každý šlechtic vyššího či nižšího rodu – i kdyby sloužil jinému šlechtici sobě rodem podobnému nebo urozenějšímu – za sebe do souboje vyslat zástupce, bude-li to chtít připustit.

---

[124] Viz článek 88.

XCII O souboji služebníků

Jak jsme zjistili, podle starobylého zvyku se v našem království dodržuje, že v souboji nemůže za sebe postavit někoho jiného ta osoba, která bude sice nejprve sloužit královskému Majestátu, ale potom obdrží od krále propuštění a stane se níže postavenou, protože bude sloužit urozenému pánovi nebo někomu jinému;

a naopak, jestliže služebník urozeného pána obdrží povolení a stane se služebníkem královské Výsosti, jeho hodnost se zvýší a on za sebe bude moci v souboji postavit vhodného náhradníka.

XCIII O měšťanech kupujících si německé právo

Jestliže si nějaký měšťan koupí na území nějakého šlechtice či urozeného pána emfyteotické neboli německé právo, nazývané mezi lidmi purkrecht,[125] nechť vezme na vědomí, že pokaždé, když bude na řečeném území sídlit nebo bydlet nebo v něm bude jinak shledán přítomným, bude naprosto a po všech stránkách podléhat moci řečeného urozeného pána, jíž nesmí být královská moc žádným způsobem na překážku;

pokud se rozhodne zbavit se břemen této moci, pak nechť požádá o povolení a nechť je mu umožněno svobodně do roka a do dne, nikoli později, počítáno ode dne žádosti o povolení, prodat nebo libovolným způsobem postoupit řečené právo, komu bude chtít;

totéž je povinen, podobným způsobem a v podobné lhůtě, provést, je-li to vůle onoho šlechtice či urozeného pána, a to počítáno ode dne, kdy pán svou vůli tomuto měšťanovi vyjeví; v opačném případě, uplyne-li uvedená lhůta, budou statky spojené s řečeným právem převedeny ve prospěch onoho urozeného pána.

---

[125] Emfyteuse, purkrecht či zákupní právo je forma poddanského vlastnictví či dědičného nájmu pozemků, pronajímaných na delší dobu nebo navždy, spojená s povinností platit dávky nebo pracovat.

9

SEXUÁLNÍ MORÁLKA A RODINNÉ PRÁVO

Články 94–98

XCIV O zhanobení a cizoložství

Toužíme po tom, aby naši poddaní žili počestně a cudně; přestože libovolné násilí představuje útok na právo, zdá se, že k závažnějšímu vpádu dochází při těch násilnostech, které hanobí panenskou čistotu nebo cudnost počestné ženy;

tímto nedotknutelným výnosem proto posvěcujeme, že má-li být někdo udán, že v zápalu vášně násilím zhanobil pannu nebo se násilím zmocnil jiné počestně žijící ženy, musí se bez prodlení tato panna nebo žena objevit na veřejnosti v místě, v němž se násilí událo, pokud je obýváno lidmi, v opačném případě v nejbližším obývaném místě, musí roztrhnout své roucho a hlasitě naříkat a stěžovat si na onoho násilníka před tváří řádných lidí, kteří v tom místě žijí;

potom nechť předloží zvláštní žalobu královským úředníkům; na základě této stížnosti nechá soudce našeho královského dvora zadržet udaného člověka; bude-li snad popírat zločin, jenž se mu přičítá, je u královského dvora zvykem stanovit rozsudek podle níže uvedeného postupu, jenž, jak jsme zjistili, byl zachováván odedávna; to znamená, že dotyčná žena bude požádána o přísahu, že byla takto zhanobena neboli znásilněna; pokud ji

složí, pak onen udaný člověk, bude-li se chtít proti obvinění hájit, bude přísahat na svou obhajobu a přivede si šest svědků své dobré pověsti a vážnosti; jestliže v tomto neuspěje, bude prohlášen za viníka a bude odsouzen k smrti; jeho majetek či dědičné statky budou konfiskovány; jestliže však obstojí, pak bude zproštěn obvinění a svobodně odejde.

XCV O dcerách vstupujících do manželství proti vůli rodičů

Jestliže dcera bez vědomí rodičů nebo, což je horší, proti jejich vůli přijme manžela či jinak se spojí tělesným svazkem s mužem a jestliže ohledně toho dotyční rodiče podají u soudu stížnost, pak dcera, pokud to učinila ze své vůle, i její manžel budou muset, podle starobylého zvyku království, uškrcením u kůlu podstoupit nejvyšší trest; jejich dědičné statky připadnou královské pokladně.

XCVI O dívkách hodlajících vstoupit do manželství

Nežijí-li rodiče, nesmějí se dívky, pokud má být zachována cudnost a počestnost, bez porady se svými bratry, nebo když nemají bratry, bez porady se strýci z otcovy či matčiny strany, nebo proti zákazu bratrů či strýců, vdávat za žádné muže ani, což je třeba považovat za závažnější, se s nimi jakkoli tělesně poznávat;

stane-li se, že se toho nějaká žena ze své vůle dopustí, a podají-li řečení bratři nebo strýci u soudu stížnost, podstoupí tato žena i tento muž uškrcením u kůlu, jak je zvykem, tělesnou smrt; jejich statky budou konfiskovány.

XCVII O téže věci (Že se vdovy vdávají podle své svobodné vůle)

Co bylo uvedeno výše ohledně žen vdávajících se bez porady s rodiči, bratry nebo strýci, je třeba chápat výhradně tak, že se to vztahuje k dívkám neboli neprovdaným pannám, nikoli k vdovám; ty nechť se vdávají za muže podle své svobodné vůle.

XCVIII O soudech s dívkami

Soudy s uvedenými dívkami a muži je třeba chápat tak, že se konají různým způsobem; to znamená,

bude-li dívka, která spáchá takový čin, z rodu rytířského, měšťanského nebo vyššího, náleží soud vždy výhradně královskému dvoru; bude-li však z rodu nižšího, pak, rozumí se, soud přísluší sudím či korektorům spolu s královským správcem toho kraje, v němž se, podle udání, dívka provinila.

10

DOPLŇKY K TRESTNÍMU A ODÚMRTNÍMU PRÁVU

Články 99–119

IC O konfiskaci statků

Vyhlašujeme, že majetek či dědičné statky provinilců, který nebo které jsme přikázali v mnoha svých ustanoveních kvůli rozličným zločinům konfiskovat, je třeba chápat způsobem popsaným níže;

to znamená, jsou-li takové statky svobodné nebo jsou-li jinak drženy pod naším panstvím či naší emfyteusí, pak podle našeho rozhodnutí náleží královské pokladně;

jsou-li to však emfyteutické či poplatné nebo jiné statky nacházející se v městečcích či na územích našich urozených pánů nebo šlechticů, pak na ně hledíme tak, že chceme, aby byly předány těm pánům, jimž patří emfyteutické právo či poplatky nebo na jejichž území se statky nacházejí.

C O upomínání dluhů

Jestliže někdo oznámí, že je mu jiný zavázán dluhy libovolného druhu, pak nechť vymáhá své právo zákonnými předvoláními a jinak obvyklými soudními výnosy, nechť však neposkvrňuje jeho pověst pomluvami, jak prý někteří

činili; jestliže to udělá, pak nechť z královy vůle zakouší po šest týdnů královskou kázeň.

CI O královském právu při volbě opatů

Podle starobylého práva našeho království se dbá na to, aby při každé volbě nějakého opata nebo probošta ten, kdo bude zvolen, dříve než se skutečně ujme vlastnictví práv kláštera nebo prepositury, povinně poskytl jednoho válečného koně v ceně dvaceti hřiven stříbra královské Výsosti nebo tomu, komu se jej královská štědrost rozhodne přenechat.

CII O stížnostech na královské úředníky

Bude-li někdo chtít předložit stížnost na naše prokurátory či krajské sudí, nazývané mezi lidmi popravci, nechť předstoupí před krále nebo nechť si vyžádá slyšení u dvorského soudce;

ten k sobě předvolá zúčastněné strany a spolu s kmety důkladně prozkoumá, v čem případ spočívá; shledají-li, že se řečený prokurátor či sudí dopustil na stěžovateli křivdy, určí v rozsudku, s jak velkou škodou je záležitost spojena, a postarají se, aby bylo stěžovateli vráceno, co mu bylo odebráno, a aby mu byly řádně nahrazeny i všechny ostatní škody a náklady;

ovšem osoba královského úředníka, bude-li to případ vyžadovat, může být volána k odpovědnosti pouze královským Majestátem.

CIII O královských správcích (O stížnostech na královské správce)

Bude-li někdo chtít tvrdit, že utrpěl křivdu od některého z našich královských správců, nechť si vyžádá slyšení u soudce našeho dvora a nechť se s listinou či zprávou tohoto soudce vrátí do místa, kde řečený královský správce sídlí; správce a s ním i kmetové venkovanů v onom místě stížnost prozkoumají a vynesou ohledně ní soud, jaký věci náleží; hrdelní trest, bude-li jej případ vyžadovat, zůstává vyhrazen pouze dvorskému soudci;

jestliže snad stěžovatel nebude souhlasit s rozsudkem řečených kmetů a správce, smí se ohledně této stížnosti či tohoto případu utéci k onomu řečenému dvorskému soudci, jenž podle náležitého pořádku poté, co k sobě předvolá výše jmenované strany, zjedná spravedlnosti průchod.

CIV O statcích, které se prohlašují za spadlé na královskou komoru

Statky, které se z libovolného důvodu či příčiny prohlašují za spadlé na naši královskou komoru, musí soudce našeho dvora ihned, jakmile se o nich dozví, převzít do držení tohoto dvora a musí se jich sám skrze naše posly ujmout; postará se, aby statky byly pečlivě uchovávány a střeženy, a žádným způsobem nesmí strpět, aby došlo k nějakému jejich roztržení či zmenšení;

dále zařídí, aby bylo prostřednictvím hlasatele na pražském tržišti a ještě na dalším tržišti, bližším oněm statkům, vyhlášeno, že se těchto statků, jež kdysi patřily nějakému N, soudce ujal řádně, jakožto zboží spadlého na královskou komoru; a domnívá-li se někdo jiný, že mu ohledně těchto statků náleží právo, pak nechť se hledí během čtrnáctidenní lhůty dostavit k němu do Prahy, aby své právo zákonně doložil;

jestliže se k němu nikdo v řečené lhůtě nedostaví, pak bude určena stejným způsobem a stejně dlouhá lhůta podruhé a naposledy potřetí;

pokud poslední lhůta uplyne a nikdo se k němu během vymezených období nedostaví, budou řečené statky, na základě výroku urozených pánů konfiskovány naší komorou.

CV O statcích přisouzených soudcem komoře

Dostaví-li se někdo po uplynutí poslední lhůty k soudci našeho dvora a bude-li tvrdit, že má nějaké právo na statky, které připadly královské komoře a které již onen soudce prohlásil za připojené, pak mu nebude žádným způsobem popřáno sluchu; leda by byl schopen pomocí zcela zřejmých tvrzení a vhodných svědků dokázat, že ode dne prvního vyvolání byl následně, bez přerušení, po celou dobu trojího odkladu pryč ze země a že proto nebylo možné, jak lze s velkou pravděpodobností předpokládat, aby se s vyhlášením seznámil ani aby se ve vyhlášených lhůtách dostavil;

v takovém případě bude nejprve ohlášená nepřítomnost prověřena a potom mu bude dovoleno, aby v témže počtu lhůt, trvajících týž počet dní a počítaných ode dne jeho návratu do země, mohl, pokud bude chtít, zákonně předstoupit a dožadovat se odpovídajícím způsobem svého práva.

CVI O navrácení statků převzatých dvorským soudcem

Jestliže se někdo během lhůty řádně dostaví a prokáže, že na statky, které se prohlašují za spadlé na královskou komoru, má z libovolného důvodu lepší právo než náš dvůr, pak chceme a přikazujeme, aby na něj, až bude shledána pravda a urození pánové mu tyto statky přiřknou, jak se sluší, soudce našeho dvora všechny tyto statky převedl v úplnosti, bez jakéhokoli zkrácení.

CVII O těch, kdo nechtějí vydat statky spadlé na královskou komoru

Jestliže poté, co urození pánové našeho dvora vynesou výrok ohledně statků spadlých na náš dvůr, bude někdo, v záchvatu velké nerozvážnosti, odporovat soudci nebo poslům tohoto dvora ujímajícím se naším jménem těchto statků, a odmítne jim v tom vyjít vstříc, pak bude po zásluze prohlášen a všemi považován za vzbouřence a zrádce královského Majestátu;

jestliže však vystoupí před vynesením výroku, tedy během vymezených lhůt, a bude se tak chovat na základě svého práva, o němž bude tvrdit, že je nad těmito statky má, jestliže se tedy bude přít s naším dvorem, pak není povinen činit našemu dvoru za dost a uspokojovat jej ohledně vzpoury, nýbrž jen ohledně nákladů.

CVIII O hradech, které připadnou komoře

Jestliže se na statcích, prohlašovaných za na nás spadlé, nacházejí hrady nebo pevnosti a jestliže náš dvůr případně vynaloží na jejich ostrahu či z jiného důvodu určité náklady a jestliže se až následně vyskytne někdo jiný, kdo, jak se ukáže, má na tyto statky lepší právo, pak je tento dvůr povinen požadovat uvedené náklady po něm, po nikom jiném.

CIX O dědičných statcích, jež připadnou dvoru

Připadnou-li královské komoře libovolné dědičné statky, pak nechceme, aby si kdokoli přisvojoval movitý majetek, jenž k nim patří; naopak, tento majetek musí být spravován posly či soudcem našeho dvora, stejně jako samy dědičné statky.

CX O sjednocování statků

Ti, kdo chtějí, smějí své zboží i dědičné statky přenechávat jiným, zachovají-li postup týkající se desek; a právě tak nebráníme, aby své statky sjednocovali a spojovali se statky někoho jiného, pokud jen ti, kdo takto navzájem své zboží spojují a sjednocují, neopomenou dodržet příslušný postup; podle něj své statky náležitě vloží do zemských desek, po čemž bude následovat přijetí vlastnictví a jeho vyhlášení na vhodných místech a ve vhodných odstupech tak, jak si to naše ustanovení v úplnosti vyhrazují.[126]

CXI O tomtéž (O sjednocování statků těch, kdo bydlí odděleně)

Jestliže ti, kdo se sjednotili, bydlí na svých statcích odděleně a každý vydává své náklady zvlášť, tedy na různých hradech či jiných místech, nelze proto ještě považovat sjednocení za lživé či předstírané, pokud ovšem mohou prostřednictvím vhodných svědků před urozenými pány dokázat, bude-li to nutné, že jinak se tito sjednocení podílejí na všech společných ztrátách i ziscích a přispívají k nim.

CXII O tomtéž (Sjednocení, kteří sídlí v jednom a témže místě)

Jestliže ti, kdo o sobě tvrdí, že se ohledně statků sjednotili, jakkoli by sídlili či hospodařili v jednom místě či vsi, jsou jeden jako druhý správcem a hospodářem na svém zboží a mají oddělené náklady, pak je nutno posuzovat je

spíš jako oddělené; tomu, kdo bude chtít uplatňovat sjednocení, se nebude věřit, pokud pomocí vhodných svědků jasně neprokáže, že toto sjednocení není zatíženo uvedeným rozdělením či oddělením, nýbrž že se je daří uskutečňovat beze všeho předstírání, napodobování a lži.

CXIII O konfiskaci sjednocených statků z důvodu zločinu

Jestliže dědičné statky jednoho z těch, kdo se sjednotili ohledně zboží, propadnou vinou zločinů jím spáchaných konfiskaci, pak bude provedeno rovné rozdělení všech společně sjednocených statků; část patřící tomuto člověku připadne královské komoře, zatímco zbylá část zůstane bez újmy a v úplnosti druhému společníkovi.

CXIV O Židech

Všichni Židé, i když sídlí na statcích šlechty, podléhají ohledně odvádění poplatků plným právem královské komoře;

kdyby se snad někdo v záchvatu velké nerozvážnosti odvážil jednat opačně či popírat, že ohledně odvádění těchto poplatků jsou Židé povinováni řečené komoře, pak bude trestán jako ten, kdo se bouří proti královskému Majestátu.

CXV O dědičných statcích Židů

Jestliže se některému Židovi podaří v případě zadlužení získat nějaké dědičné statky, nebude mu povoleno prodávat je ani je jakkoli zcizovat, pokud nebude mít zvláštní královské povolení; není pochyb o tom, že podle práva Království a podle osvědčeného zvyku mají tyto statky z králova rozhodnutí připadnout naší komoře.

[1261] Viz článek 59.

CXVI O koupených dědičných statcích

Koupí-li kdokoli dědičné statky, ať je kupec libovolného postavení, důstojenství nebo stavu, pak vezme na vědomí, že je nutně vlastní tím právem a s těmi svobodami či břemeny, s nimiž je byli zvyklí a museli je držet jeho předchůdci; právní důvod totiž požaduje, aby každá věc kamkoli přecházela se svým břemenem i se svou výhodou.

CXVII O klášterním zboží

Jednotliví opati, probošti či představení libovolných klášterů nebo opatství – jichž je z Boží milosti v našem Českém království velká hojnost – jsou povinni všechny statky a práva, které obdrželi od našich předchůdců, slavných českých králů či knížat, nebo též od libovolných jiných osob tohoto království a o nichž se ví, že patří pod královo panství, nechat všemi způsoby znovu uznat od každého jednotlivého krále, a to aspoň jednou během jeho života, jak se to podle našeho zjištění starobylým zvykem dodržovalo,

a musí od jednotlivých králů obdržet nové stvrzující či osvědčující listiny;

opomenou-li tak učinit, pak vezmou na vědomí, že řečené statky budou dočasně postrádat – zatímco o ně bude pečovat královská komora –, dokud neobdrží stvrzující listiny a nepostarají se o výše uvedené uznání.

CXVIII O proskripcích

Ctihodná dávná minulost rozhodla a zvyklost zachovávaná po předlouhé časy stvrdila, že ti, kdo neblaze prosluli a jsou známi veřejnými nebo zvlášť krutými zločiny, bývají od konšelů či přísedících jednotlivých krajů proskribováni a že proskribovaní bývají v zájmu zachování pořádku pokutováni nejvyšším trestem;

tuto věc, ve shodě se starobylou zvyklostí, vyhlašujeme; a posvěcujeme, že žádní konšelé či přísedící nesmějí v žádném svém kraji či okrsku proskribovat či za proskribovaného označit žádného šlechtice této země či urozeného pána;

mohou však, pokud shledají, že někdo z řečené šlechty je proskripce hoden, podat zprávu a oznámit to pánům sudím a popravcům příslušného kraje; ti jsou povinni takovéto oznámení učiněné konšely beze všech ohledů ohlásit královskému Majestátu.

CXIX O proskripcích urozených pánů

Urození pánové sudí a popravci libovolného kraje jsou povinni každého jiného urozeného pána, který zaslouží být proskribován, proskribovat a nazvat proskribovaným, aby se spravedlnost, která musí být pro všechny společná a o jejíž ustavičné pěstování a houževnaté dodržování za svých časů usilujeme, neodklonila kvůli jedinečnosti něčí osoby od správné cesty.

11

ŘÁD
ZEMSKÉHO PRÁVA

Články 120–125

CXX O občanských žalobách ohledně loupeže, plenění a krádeže

Pro ty, kdo si chtějí vybrat občanské jednání a kdo z lásky k člověku obcházejí tresty za zločiny, protože touží spíš po svém právu než po pomstě, jsou osvědčenými zvyklostmi našeho království připraveny protilátky, o nichž chceme, aby pro všechny naše věrné, jak se na naši spravedlnost sluší, byly společné a aby nikomu nebylo dovoleno je měnit; a proto posvěcujeme:

CXX a Ohlášení žaloby během dvou týdnů

kdykoli bude někdo oloupen a bude chtít podat občanskou žalobu, v níž bude žádat odškodnění či náhradu za způsobenou škodu, pak nechť se postará, aby to během dvou týdnů, následujících bezprostředně po dni loupeže, oznámil zemským úředníkům soudu neboli cúdy, pod nějž spadá, a to tak, že před nimi učiní vhodným způsobem výpověď v tom smyslu, že žádá, aby byl lupič předveden kvůli uvedeným věcem, a že ohledně nich chce v příslušné době dojít svého práva;

CXX b **Způsob pohnání**

až oloupený učiní před úředníky cúdy oznámení i výpověď, musí distributora nižších komořích neboli pedelů požádat o jednoho pedela a přibrat jej k půhonu; společně s ním musí ve lhůtě čtyř týdnů nebo nejvýše šesti nechat vložit do zemských desek a zapsat toho, jejž se rozhodl pohnat, i celou žalobu nebo její označení; potom nechá svého protivníka, jak je zvykem, pohnat;

CXX c **O půhonu prostřednictvím pedelů**

každý pedel bude sám osobně konat půhony v kraji jemu svěřeném; jestliže ten, kdo má být pohnán, bude patřit do jiného kraje, pak si přibere pedela onoho místa v kraji, v němž poháněný údajně bydlí, a oba společně učiní půhon v určený či jinak obvyklý den a hodinu;

CXX d **Pedelové budou konat půhony osobní**

pedelové budou konat půhony osobní – pokud poháněné osobně zastihnou –, po nichž se pohnaný v určené lhůtě musí dostavit před úředníky v den N, aby se zodpovídal před spravedlností;

jinak učiní půhon v domě, v němž poháněný bydlí, před jeho blízkými, nebo před sousedy, nebudou-li snad blízcí přítomni;

podobně, bude-li to ku prospěchu, vyhlásí půhon veřejně na tržišti, když napřed svolají lid, a to v místě ležícím nejblíž, v němž sám poháněný nebo jeho lidé tržiště obvykle navštěvují; bude-li se to zdát prospěšné, ohlásí půhon rovněž soudci a dvěma přísedícím řečeného místa, aby byli do budoucna ostražití;

CXX e **Oznámení půhonů pedely**

až bude docházet lhůta půhonu, ohlásí pedelové úředníkům půhon, který učinili, a podají vhodným způsobem zprávu, držíce přitom podle zvyklostí v ruce hůl, která označuje a znázorňuje úkol pohánění, jenž jim byl svěřen;

CXX f O žalobci předstupujícím v příslušný den

až žalobce v příslušný den předstoupí, k čemuž dojde za přítomnosti zástupce komořího, zástupce soudce, písaře a dalších nižších úředníků, a přednese svou žalobu sám nebo prostřednictvím druhého, pak pohnaný, bude-li přítomen, po vyžádané předběžné poradě k uvedené žalobě sám nebo prostřednictvím druhého doplní, bude-li chtít, cokoli se mu bude zdát vhodné říci;

nepodaří-li se mu tím vyvrátit obvinění, pak mu bude dovoleno vyptávat se žalobce na rok, den a místo škody, o níž žalobce tvrdí, že mu byla pohnaným způsobena; může přitom žalobce nutit, aby odpovídal v určené či omezené době;

dále se bude moci ptát pouze zástupce komořího a zástupce soudce, zda jim byla uvedená a ohlášená škoda oznámena ve stanovené lhůtě; a oni mu budou odpovídat podle pravdy;

CXX g Na žádost pohnaného se musí předčítat z desek

po těchto krocích se bude muset na žádost pohnaného číst ze zemských desek; bude-li se snad jejich obsah lišit v jednom nebo ve více bodech od podané stížnosti, pak podle výše uvedeného starobylého zvyku ustoupí žalobce od svých požadavků; může je však znovu bez přehmatů vznést v jiné podobě a při jiném stání;

CXX h O lhůtě ke skládání přísah

nebudou-li se desky od stížnosti v ničem lišit, bude stranám určena lhůta ke složení přísahy;

až lhůta vyprší, musí se strany včas osobně dostavit před úředníky v době, kdy zvon na Pražském hradě bude odbíjet první hodinu; až zvonění obvyklým způsobem skončí, budou stranám předloženy přísahy, které strany budou povinně skládat.

CXXI (Podoba přísahy v případech plenění či loupeže)

V případech plenění či loupeže a jim podobných uznáváme následující podobu přísahy zachovávanou odedávna, tedy:

za pomoci kaplanů, zvlášť k tomu určených, vstoupí do kaple žalobce nebo někdo jiný, koho si žalobce podle svého uvážení zvolí; zástupcem soudce nebo někým jiným pověřeným tímto úkolem bude třikrát poučen; položí prsty na kříž a bude přísahat;

nezdaří-li se mu poprvé nebo podruhé přísahu složit nebo vzdálí-li prsty od kříže, bude mu při třetím pokusu vysvětleno, co musí napravit;

jestliže to nenapraví, pak vezme na vědomí, že tím svou při ztratil; uspěje-li však žalobce podle předepsaného práva, je pohnaný povinen přísahat podobným způsobem;

dokončí-li řádně přísahu, musí si přivést další dva vhodné muže, nemusí je však zapisovat do desek a každý z nich bude sám po předchozím poučení přísahat: „Cokoli tento pohnaný odpřisáhl, je pravdivá přísaha.";

složí-li tito muži i onen pohnaný se zdarem své přísahy má se za to, že žalovaný je podle práva zproštěn viny v plném rozsahu.

CXXII (Uvádění do majetku toho, kdo při prohrál)

CXXII a (Výše ceny dědičných statků)

Jestliže pohnaný prohraje při, například vinou nedostatků při dokazování nebo vinou vzpurnosti nebo z nějaké jiné spravedlivé příčiny, pak žalobce, až bude chtít, požádá o jiného pedela, než který vykonal půhon, a pošle jej k tomu, kdo prohrál, aby jej napomenul, že by se měl ve věci již rozhodnuté do dvou týdnů se žalobcem dohodnout;

odmítne-li to učinit, pak si jeden z úředníků, jenž tím bude pověřen, přibere jiného pedela, než byli ti, kteří obstarali půhon a napomenutí, a uvede žalobce do vlastnictví dědičných statků toho, jenž při prohrál, a to v objemu odpovídajícím výši odhadované škody, jenž bude stanoven podle výše ročních důchodů na dědičných statcích; bude se počítat podle následujícího poměru: jedna hřivna ročního důchodu za deset hřiven ceny

dědičných statků; a právě tak velké uvedení se provede podobným způsobem i ve prospěch zemského úřadu, jak je zvykem;

CXXII b O nenalezení dědičných statků s ročním důchodem

nebudou-li žádné dědičné statky s ročním důchodem nebo nebudou-li shledány, provedou úředník a pedel připsání dědičných statků toho, jenž prohrál, vhodných k hospodaření, ve prospěch žalobce, a to až do objemu dosahujícího či dostačujícího odhadu způsobené škody; a ve stejném rozsahu ve propěch úřadu, jakožto pravé a čisté zastavení;

CXXII c (O uvádění žalobce na dědičné statky)

kromě toho jsou úředník a pedel povinni obyvatelům dědičných statků, na nichž provedli uvedení či připsání, ohlásit, z jaké příčiny a v čí prospěch ono uvedení či připsání provedli, a nařídit jim, že od tohoto okamžiku dále jsou povinni zodpovídat se uvedenému žalobci jakožto pravému pánu dědičných statků nebo musí během dvou týdnů počítaných nepřetržitě ode dne tohoto oznámení se všemi svými věcmi ony dědičné statky opustit;

pokud se tito obyvatelé nebudou zodpovídat žalobci jako svému pánu, ani se nepostarají o svůj odchod z dědičných statků, pak bude onomu žalobci, jenž si k sobě přibere pedela – rozumí se toho, jenž se účastnil uvedení, nebo, nebude-li tento pedel přítomen, jiného, jejž mu úřad určí –, povoleno dvakrát během roku obsadit ony dědičné statky a zabavit koně i dobytek, a to pouze za provinění obyvatel a na uhrazení nákladů, jež mu vznikly; přitom poloviční počet koní a dobytka takto zabaveného připadne úředníkům, zatímco polovina zůstane žalobci;

během dalšího, bezprostředně následujícího roku, budou žalobci, případně jeho dědicům, kdyby snad zemřel, a podobně i úřadu, ony dědičné statky povinně oceněny zástupcem komořího provázeným pedelem, a to až do dosažení objemu ceny odhadované škody počítáno podle ročních důchodů či poplatků, v poměru jedna hřivna poplatků za deset hřiven;

po tomto odhadu bude smět žalobce či jeho dědici ještě jednou, ovšem pouze jednou, obsadit ony dědičné statky způsobem uvedeným výše;

až bude toto vše příslušným způsobem splněno, budou smět řečení úředníci i žalobce – a každý z nich – nakládat s dědičnými statky podle své svobodné vůle;

CXXII d **(Rozsudky v podobných případech)**

stejné případy musejí být provázeny stejnými rozsudky, protože kde se shledává týž důvod, musí být nalezeno stejné právo, nikoli odlišné;

a proto tímto výnosem posvěcujeme, že všechny a jednotlivé uvedené věci musí být uplatněny v libovolných budoucích rozsudcích a případech, které se budou týkat nejen plenění, ale i loupeže, krádeže, odcizení poplatků a věcí jim podobných nebo s nimi spjatých.

CXXIII **O občanské žalobě při vykradení či vloupání do domu**

Vykrádače a zloděje vloupávající se násilím do domů mohou pánové nebo obyvatelé těchto domů žalovat občanskou žalobou, rozhodnou-li se splnit tyto náležitosti:

CXXIII a **(Křik pána domu)**

především musí pán nebo obyvatel vykrádaného domu v době, kdy se do domu někdo násilím vloupává, to znamená hlavně v noci, nebo i ve dne, bude-li schopen, hlasitě křičet, aby křik mohli zaslechnout sousedé; potom, co nejrychleji bude moci, musí sousedům ohlásit sobě způsobené násilí;

CXXIII b **(Prozkoumání vykradeného domu)**

okradený je potom povinen v průběhu dvou týdnů bezprostředně následujících po dni, kdy k vloupání došlo, oznámit toto vloupání zemským úředníkům; od nich mu bude přidělen pedel, který se přijde o vloupání přesvědčit a pečlivě se na ně vyptá u sousedů i jinde, jak nejlépe bude moci; a hlavně

si prohlédne domovní dveře i ostatní vybavení, jež bude zřejmě rozlámáno nebo jinak poničeno; rovněž svolá sousedy a požádá je o svědectví;

CXXIII c **Pohnání obviněného**

až bude vykonáno celkové ohledání, obdrží oloupený jiného pedela kvůli půhonu; tohoto pedela spolu s obviněným, jenž má být pohnán, s žalobou nebo jejím označením a se lhůtou nejméně čtyř a nejvíce šesti týdnů vloží řádným způsobem do zemských desek; a pedel se neopomene náležitým způsobem postarat o půhon;

CXXIII d **(Odpověď obviněného)**

až se přiblíží konec lhůty a žalobce přednese svou stížnost, bude pohnanému povoleno, ať už se připraví sám nebo s pomocí zástupce, uvést proti žalobě, co se mu bude zdát vhodné; potom se může žalobce a úředníků vyptávat tak, jak je zvykem a jak je uvedeno v kapitole o loupení;[127]

CXXIII e **(Pedelova zpráva)**

pohnaný se bude ptát žalobce mimo jiné především na to, zda je přítomen pedel, jehož úkolem bylo vloupání ohledat a prozkoumat; ten musí být přítomen a musí přítomným stranám před soudem v úplnosti ohlásit, cokoli ohledně tohoto vloupání shledal a cokoli zjistil od sousedů, včetně roku a dne;

CXXIII f **(Jestliže žalobce svou při ztratí)**

jestliže se pedel ve své zprávě o pátrání neshodne ohledně roku a dne s výrokem žalobce, jejž předtím žalobce pronesl jako odpověď na otázku po-

[127] Viz článek 120.

hnaného, pak žalobce svou při okamžitě ztrácí; může ji však zase obnovit, zachová-li náležitý postup;

CXXIII g (Jestliže se postoupí ke zbývajícím věcem)

nebude-li se pedelova zpráva rozcházet s tvrzením žalobce, jež předtím bylo uvedeno jako odpověď na otázku, nechá si pohnaný předčítat z desek; zjistí-li se, že se shodují s předloženou stížností, přistoupí se k dalším krokům, jak jsou v plném znění uvedeny výše v odstavci o plenění.[128]

CXXIV O tom, kdo se svými zvířaty poničí cizí úrodu

CXXIV a (Pedel ohledá škodu)

Chce-li se někdo domoci svého práva proti druhému, o němž tvrdí, že pošlapal se svými zvířaty jeho obilí nebo že je nějak jinak poničil, pak nejprve musí škodu, jež mu byla učiněna, nahlásit zemským úředníkům; od těch obdrží pedela, který toto pošlapání či poničení pečlivě ohledá a odhadne škodu odtud vzešlou, takže bude schopen podat na příslušném místě v příslušnou dobu úředníkům o výše uvedených věcech náležitou zprávu;

CXXIV b Pedel přednese zprávu o poničeném obilí

po těchto krocích obdrží žalobce jiného pedela kvůli půhonu a nechá jej spolu s pohnaným, žalobou a příslušnou lhůtou zapsat do zemských desek, tak, aby byl zachován náležitý postup;

až nadejde čas soudu, musí s sebou přivést pedela, jenž ohledal poničení a škodu; tento pedel podá za přítomnosti stran před soudem úplnou zprávu o tom, co vypozoroval a zjistil;

---

[128] Viz článek 120 h, 121, 122 a–c.

u této zprávy a u dalších následujících kroků bude postup takový, jak byl podrobně popsán a zaznamenán výše u podobných případů.[129]

CXXV O občanské žalobě v případě kácení lesů, vyžínání úrody a luk, chytání ryb a v podobných věcech

Případy kácení či kradení lesů a stromů, požnutí úrody a luk, pochytání ryb a jim podobné vyžadují takřka ve všem týž postup, který byl popsán výše ve věci toho, kdo svými zvířaty zpustošil cizí obilí;[130] je třeba dodat pouze níže uvedené podrobnosti, protože na ně občas v takových případech, jak jsme zjistili, může dojít;

CXXV a Soudce stanoví lhůtu

jestliže v některém z dotyčných případů požádá obžalovaný, který byl pohnán, aby soudce přidělil stranám pedely či posly, kteří by se dostavili ohledat dědičné statky a místo, na němž byla podle žalobce způsobena škoda, pak budou pro takový případ poskytnuti pedelové dva, rozumí se každé straně jeden, a soudce stanoví konečný termín, k němuž se řečené strany musí osobně nebo prostřednictvím zástupců či pověřenců dostavit spolu s pedely na ony dědičné statky a ohledat ohlášenou škodu pečlivě jak náleží;

přitom bude stanoven ještě jiný termín, k němuž se strany s příslušnými posly dostaví před soudce a pedelové podají zprávu o tom, co bylo stranami v jejich přítomnosti ohledně případu učiněno na dotyčných dědičných statcích; dříve však musí být toto vše, jak náleží, zapsáno příslušným způsobem do zemských desek;

CXXV b O dokazování způsobené škody

až vyprší lhůta a strany i pedelové určení soudcem se budou nacházet na oněch dědičných statcích, tehdy žalobce vstoupí osobně svýma nohama na

---

[129] Viz článek 120 a–h, 121, 123 a–g.

[130] Viz článek 124.

místo udané škody, bude odkládat svůj obvyklý oděv a tak, aby viděl, slyšel a rozuměl pohnaný i jeho pedel, příslušné místo vyznačí a k tomu řekne:

„Tento N mi způsobil na tomto místě škodu, když podťal tyto stromy (nebo požal obilí nebo jinak, podle toho, co se žalobce rozhodne tvrdit), což si cením na hřivny stříbra (nebo groše), jak je to podrobně uvedeno v žalobě, kterou jsem ohledně toho sepsal.";

CXXV c Jakým způsobem pražským úředníkům pohnaný předá žalobce a opačně

jestliže se pohnaný rozhodne tvrdit, že ony dědičné statky jsou jeho, pak si přibere svého pedela, bude odkládat své svršky, vstoupí na dědičné statky v místě udané škody a k pedelům pronese následující slova:

„Toto jsou mé dědičné statky," připojí druh držby a právo, které tu má, „a tohoto žalobce, který mě nechal pohnat, předávám pražskému úřadu za 300 denárů."; potom žalobce, bude-li se domnívat, že je to v jeho zájmu, a bude-li věřit, že je v právu, ihned na oněch dědičných statcích pedelům řekne:

„I já předávám tohoto odpůrce řečenému úřadu za 300 denárů.";

potom pohnaný znovu předá či dá žalobce řečenému úřadu za 600 denárů a žalobce bude pohnaného okamžitě následovat a předá jej dotyčnému úřadu rovněž za 600 denárů; a pohnaný znovu, do třetice, výše uvedeným způsobem předá žalobce za 900 denárů a žalobce odpoví stejným způsobem:

„I já předávám tohoto svého odpůrce za 900 denárů.";

Nakonec obžalovaný řekne:

„A já jej předávám za ohřeb."; to znamená za peněžitou částku odpovídající výše uvedeným předáním a odhadu celého dědičného statku; tuto částku nesmějí strany při předáních žádným způsobem přestoupit;

CXXV d Pedel přednese zprávu

při zachování právě popsaného postupu, jenž se mezi soukromými osobami podle zvyků království, jak jsme se dozvěděli, dodržoval odedávna, se strany

i pedelové k určenému termínu dostaví před soudce a každá ze stran složí úředníkům peníze, které se uváděly při předáváních, nebo se s úředníky dohodnou jinak; o jednotlivých úkonech, provedených dotyčnými stranami na oněch dědičných statcích, přednesou řečení pedelové podrobnou zprávu před nejvyšším komořím, soudcem a písařem a před dalšími zemskými úředníky a urozenými pány země;

CXXV e **(Soudce stanoví lhůtu)**

až bude zpráva přednesena a soudce si ji rozmyslí, určí soudce řečeným stranám vhodný termín, k němuž strany věci dosud uváděné doloží prostřednictvím dokumentů nebo svědků;

CXXV f **(Trest strany, která při dokazování neobstojí)**

strana, která při dokazování neobstojí nebo se odmítne v určeném termínu řádně dostavit, bude samotnou touto skutečností odsouzena k prohře v celé při a ke ztrátě dědičného statku, ohledně nějž se odehrávalo předávání, a to ve prospěch strany opačné, která dokazováním projde a řádně se dostaví; statek bude podle nalezeného práva přiřknut vítězné straně; polovina složených peněz připadne úředníkům, druhá polovina zůstane spolu se statkem vítězné straně;

CXXV g **(Způsob vykonání soudního výroku)**

při výkonu soudního výroku se bude postupovat přes upomenutí, uvedení v držbu a ocenění, jak se to uvádí výše u jiného případu, totiž u případu plenění a podobných;[131]

[131] Viz článek 120 a–h, 121, 122 a–c, srov. kap. 123 g.

jestliže se snad některá ze stran, tedy žalující či žalovaná, dostaví v určeném termínu a doloží, že dědičný statek, jenž je předmětem sporu, koupila, že má ohledně koupě ručitele či svědky a že je hodlá při soudním projednávání této věci předvést na svou obhajobu, a odmítne proto poskytnout peníze uváděné při předáváních, pak to druhou stranu neopravňuje k tomu, aby opomíjela náležitý postup při skládání peněz, jež sama při předáváních určila; leda by na základě společné dohody soudce a stran došlo mezi stranami k jinému vyrovnání.

12

O VDOVÁCH A SIROTCÍCH

Články 126–127

CXXVI O vdovských věnech

Když jsme se zabývali starobylými zvyklostmi, shledali jsme, že v našem Českém království náleží ovdovělým ženám při darování a jiném postoupení věna jakési zvláštní přednostní právo a výjimečný postup;

chceme jim je uchovat bez újmy, a proto posvěcujeme, že libovolná vdova může podle svého svobodného posouzení komukoli postoupit či darovat své věno, což se ani nemusí vkládat do desek; pokud ovšem bude zápis o tomto darování či postoupení náležitě vybaven pečetěmi sedmi urozených pánů i pečetí oné darující vdovy; v opačném případě, bude-li snad chybět pečeť dárkyně, to po výtce, nebo někoho z oněch pánů, bude každé darování či postoupení věna podle tohoto právního ustanovení prosto jakékoli účinnosti či platnosti.

CXXVII O vdávání osiřelých dívek

Ze zbožného soucitu chceme ve svém Českém království pomoci cudnosti osiřelých dívek, aby nemohly být neústupnou tvrdostí svých blízkých nepří-

mo nuceny k tomu – což se občas stalo, jak jsme se doslechli –, aby začernily třpyt cudnosti a v hanbě trávily život, který mohly prožívat samostatně a počestně; a proto posvěcujeme,

že odmítne-li nějaký strýc či bratr vyvdat svou neteř či sestru, která již dosáhla věku na vdávání, protože si snad bude chtít ponechat její věno pro sebe, smí si tato dívka sama či prostřednictvím někoho jiného stěžovat u soudu našeho dvora; tento dvůr ji předá kmetům a ti ji provdají; budou přitom zvažovat počestnost osob i řádný stav jejich statků; rovněž přinutí bratra či strýce, aby zaplatil příslušné věno, ohledně nějž kmetové sami dohlédnou, aby bylo k zabezpečení řečené dívky řádně uchováno.

KONEC

3.2

ODVOLÁNÍ ZÁKONÍKU MAIESTAS CAROLINA

3.2 ODVOLÁNÍ ZÁKONÍKU MAIESTAS CAROLINA

Římský císař a český král Karel odvolává knihu zákonů nazývanou Maiestas Carolina.

V Praze dne 6. října 1355

Originály listiny se nacházejí ve Státním ústředním archivu v Praze, č. 489–496, 504–506. Listinu vydal VINCENZ BRANDL in: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens, Band VIII (1350–1355), Brunn 1874, č. 319, str. 259–260.

Ve jménu svaté a nedílné Trojice, nechť je to šťastné. Karel Čtvrtý, přispěním Boží milosti římský císař, vždy rozmnožitel říše, a český král.

Údaji této listiny oznamujeme všem, že ačkoli jsme se již dříve na základě úmyslu, vůle, znalosti a souhlasu našich i knížat a pánů našeho Českého království rozhodli shromáždit a ustanovit určitá práva a ačkoli tato práva byla, s ohledem na úmysl a výslovný souhlas některých těchto knížat a pánů, vydána a zapečetěna v jednom svazku, jak to jasně a veřejně vstoupilo ve známost, přece, protože onen svazek, rozumí se ten, který, jak jsme již řekli, z těchto snah vznikl, byl spolu s pečetěmi k němu přivěšenými nešťastnou náhodou stráven ohněm a obrácen v nic a protože ani my, ani uvedená knížata a pánové jsme neslíbili tato práva zachovávat a nesložili jsme ohledně toho žádné přísahy a dosud závisí na vůli naší a těchto knížat a pánů, zda tato práva budeme chtít stvrdit, osvědčit a ohradit takovými sliby a právy, jež jsou pro takové případy vhodné, což dodnes nebylo vykonáno ani od nás, ani od uvedených knížat a pánů, a protože tato práva nebyla od okamžiku, kdy jsme je sepsali, až do této chvíle nikdy zveřejněna, oznámena či vyhlášena, ani nebyla přednesena uvnitř v městech či mimo ně na veřejnosti, rozhodujeme a na základě královské moci s jasným úmyslem vyhlašujeme, že my i všechna tato knížata a pánové naši a Českého království a jeho koruny i naši či jejich dědicové a nástupci nejsme provždy

dodržováním těchto práv nikterak vázáni či poutáni, že jsme naopak uvolněni a osvobozeni od nich i od všech výroků, bodů a článků, v těchto právech obsažených, a že podle těchto práv či onoho svazku ani my, ani oni, ani naši či jejich dědicové a nástupci – jak bylo uvedeno – nemůžeme a nesmíme naprosto nic ohledně cti, stavu, osob či statků ve zcela žádné době žádným způsobem navrhovat, provádět ani zapisovat a že nemůžeme a nesmíme ve prospěch náš či jejich ani našich či jejich dědiců a nástupců žádným způsobem, ohledně cti stavu, osob či statků zakládat či uplatňovat žádnou směrodatnou okolnost. My naopak již uvedeným knížatům a pánům a jejich dědicům a nástupcům za sebe a za své dědice a nástupce, slavné české krále, v dobré víře slibujeme a na základě královské moci stanovujeme a tímto provždy platným ustanovením posvěcujeme, že my i tato knížata a pánové, poddaní a věrní naši i Království českého a jeho koruny, a dědicové a nástupci, budeme provždy pokojně beze všech překážek užívat starobylých a obvyklých práv a budeme se z nich po všechny časy těšit.

Pečeť nejjasnějšího knížete a pána, pana Karla Čtvrtého, nepřemožitelného císaře a slavného českého krále.

Svědky této věci jsou: slavný Rudolf starší,[132] vévoda saský, nejvyšší podkoní Svaté říše, ctihodný Přeclav,[133] vratislavský, kancléř našeho dvora, Jan, štrasburský, Dětřich,[134] mindenský, Fridrich,[135] řezenský, biskupové a Jindřich, Lucemburský, slavný Rudolf mladší,[136] vévoda saský, a slovutní Jindřich ze Švarcburku, Jan Magdeburský, Ulrich z Helfensteinu a Albert z Anhaltu, hrabata, a velmi mnoho dalších. Dokladem je tato listina, opatřená pečetí našeho císařského Majestátu. Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého padesátého pátého, v osmé indikci, dva dny před říjnovými nónami, v desátém roce našich království, v prvním roce císařství.

---

[132] Rudolf I. Saský (zemř. 11. března 1356), saský vévoda 1298–1356 a říšský kurfiřt.

[133] Přeclav z Pohořelce (Pogorzela), vratislavský biskup 1342–1376.

[134] Dětřich z Portic (nar. kolem 1300), titulární biskup sareptenský v Sýrii od 1346, biskup ve Šlesviku 1351–1353, biskup v Mindenu 1353–1361, vyšehradský probošt a kancléř českého království 1360–1361, arcibiskup v Magdeburku 1361–1367, diplomat, důvěrník a rádce Karla IV.

[135] Fridrich, biskup v Řezně 1345–1364, syn Fridricha IV., purkrabího v Norimberku.

[136] Rudolf II. Saský (zemř. 6. prosince 1370), saský vévoda 1356–1370 a říšský kurfiřt.

4

ZLATÁ BULA CÍSAŘE KARLA IV. Z ROKU 1356

4

ZLATÁ BULA CÍSAŘE KARLA IV. Z ROKU 1356

Zlatá bula Karla IV. a její latinská edice W. D. Fritze

4.1 Norimberský zákoník z 10. ledna 1356

4.2 Zákony schválené na sněmu v Metách dne 25. prosince 1356

Zlatá bula Karla IV., její latinské vydání W. D. Fritze a český překlad[1]

a) Dochované originály

Označení *Zlatá bula císaře Karla IV.* z roku 1356 se vztahuje k souboru zákonů, jež byly vyhlášeny v prvním roce Karlova císařství ve dvou etapách: jednak 10. ledna 1356 na říšském sněmu v Norimberku (články I–XXIII), jednak 25. prosince 1356 na říšském sněmu v Metách (články XXIV–XXXI). Celé dílo se tak přirozeně dělí na část norimberskou a na část metskou. Vzhledem k rozsahu má Zlatá bula podobu nikoli listiny, nýbrž kodexu (dvojdílného), jehož jednotlivé pergamenové listy se nacházejí ve složkách svázaných nitěmi do jakýchsi sešitů. U dolního okraje je poblíž hřbetu každý list provrtán a otvorem prochází šňůra, na níž je zavěšena, vzhledem k důležitosti dokumentu, zlatá pečeť – zlatá bula (ze sedmi nejvýznamnějších exemplářů Zlaté buly je pouze norimberský zpečetěn pečetí z vosku).

Tento zákoník se dochoval především v sedmi základních vyhotoveních, v sedmi originálech, jež jsou dnes uloženy v rakouských a německých archivech. Jedná se o exemplář 1) český, 2) kolínský, 3) mohučský, 4) falcký, 5) trevírský, 6) frankfurtský a 7) norimberský.[2] Jména, jimiž se exempláře označují, vyjadřují vztah k pěti kurfiřtům (českému králi, kolínskému a mohučskému arcibiskupovi, rýnskému falckraběti a trevírskému arcibiskupovi) a ke dvěma městům, jimž jednotlivá vyhotovení zákoníku původně patřila. Protože se vedle těchto sedmi originálů žádné další nedochovaly a pravděpodobně ani neexistovaly, neboť o dalších takových vyhotoveních nebyly nalezeny zmínky ve starých písemnostech a nezůstaly po nich ani opisy,

[1] WOLFGANG D. FRITZ, *Die Goldene Bulle Kaiser Karls IV. vom Jahre 1356, Text*, in: *Fontes iuris Germanici antiqui in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi*, XI., Weimar 1972. Podstatná část tohoto úvodu vychází z údajů Fritzovy předmluvy k uvedené edici (FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 9–42).

[2] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 13.

ani staré tisky, vyplývá odtud, že dva z říšských kurfiřtů, markarbě braniborský a vévoda saský, se zřejmě z finančních důvodů smířili s tím, že tento důležitý dokument vlastnit nebudou.

b) Popis českého originálu

Podrobněji zde popíšeme pouze exemplář českého krále (dnes uložený ve Vídni); jeho norimberská část je starší než ostatní originály a byla zhotovena zvlášť pečlivě,[13] takže se stala, jak bude uvedeno níže, základem nejnovějšího vydání zákonů z norimberského sněmu a tím i základem jejich českého překladu, který tu uvádíme.

Zatímco u ostatních vyhotovení prochází šňůra od pečeti oběma částmi, je u českého exempláře[14] zpečetěna pouze část první; metská část je k norimberské přivázána, provrtána není a žádnou pečeť nenese. Metská část je totiž zřejmě jen opis původní druhé části, která byla buď vyhotovením se zlatou bulou, což se zdá být málo pravděpodobné, nebo se jednalo o koncept. Dochovaný opis metské části byl k norimberské části přivázán někdy mezi rokem 1366 a rokem 1378.

Norimberská část obsahuje 60 listů v devíti složkách. Stránky včetně nepopsaných jsou nalinkovány 16 linkami, přičemž na první linku se nepíše. Listy mají široké okraje, písmo patří jediné ruce a je velmi pečlivé.

Metská část má 12 pergamenových listů a folia 71r–72v nejsou popsána. Stránky jsou nalinkovány 24 linkami, přičemž na první linku se nepíše. Písmo je poněkud méně pečlivé a náleží jiné, přestože podobné ruce.

Bula pečetící norimberskou část je vytvořena ze zlatého plechu, její průměr je asi 6 cm a je asi 0,6 cm vysoká. Na přední straně je vyobrazen císař sedící na trůně a držící žezlo a jablko. Po jeho heraldicky pravé straně se nachází říšský orel, po levici český lev; na obvodu je nápis: *Karolus quartus, divina favente*

---

[13] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 15–16.
[14] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 16–17.
[15] *Karel IV., přispěním Boží milosti římský císař, vždy rozmnožitel říše.*

clemencia Romanorum imperator, semper augustus,[151] zatímco ve vnitřním poli lze číst: *et Boemie rex.*[161] Zadní strana buly nese značně zjednodušený obraz města, jenž má představovat město Řím. Na bráně stojí psáno: *Aurea Roma,*[171] a na obvodu: *Roma caput mundi regit orbis frena rotundi.*[181] Při restaurování v roce 1964, když se původní bula zavěšovala na novou šňůru, bylo zjištěno, že bula je dutá.

Český exemplář byl do roku 1751 uložen v innsbruckém archivu mezi důležitými státními a soukromými listinami Habsburků. V uvedeném roce byl převezen do nového archivu ve Vídni. Kdy přesně a jak se dokument uchovávaný původně v Praze dostal do Rakouska, není zcela jasné.

c) **Popis díla**

Jak již bylo uvedeno, má Zlatá bula dvě přirozené části: zákony z Norimberka a zákony z Met.

Co se týká norimberské části, žádný z originálů se nezačíná nějakým titulem díla či nadpisem, nýbrž všechny mají na začátku *báseň* v daktylských hexametrech. Potom následuje *přehled kapitol*, jenž v některých exemplářích chybí. Tento přehled se vztahuje pouze k norimberské části. Český originál přináší v přehledu 21 nadpisů, přestože článků je v první části 23 a všechny jsou nadepsány (nadpisy jsou navíc vytvořeny nejednotně: někde se objevuje slovo „kapitola", někde je uvedena jen římská číslice atd.). Po básni a přehledu přichází ve všech sedmi originálech *úvod*, jenž má formu listiny s jejími obvyklými částmi: invokace, intitulace, arenga, narace a datování. *Text zákonů* z Norimberka je ve všech originálech rozdělen zcela shodným způsobem do shodně nadepsaných kapitol.

Přechod mezi norimberskou a metskou částí tvoří u některých exemplářů (například u českého) *poznámka*, v níž se oznamuje, že následující zákony byly vyhlášeny na sněmu

---

[161] *A český král.*
[171] *Zlatý Řím.*
[181] *Řím je světa téměř, směr udává kolesu země.*

v Metách. Poznámka se začíná slovy: *Zákony zapsané níže* a končí slovy: *Narození Krista.*

Metská část žádný přehled kapitol neuvádí. *Text zákonů* z Met je dělen pouze mezerami, žádné nadpisy se neuvádějí (s výjimkou článku XXVII a – v některých exemplářích – článku XXX); navíc jsou v jednotlivých vyhotoveních mezerami vytyčeny odlišné úseky. Dělení do osmi kapitol je novodobé.

Název Zlatá bula, jenž se uvádí až od roku 1400, tedy není autentický. Odvozuje se od způsobu zpečetění, který ovšem nepředstavoval nic mimořádného: jen v roce 1356 vydal Karel IV. více než 20 zlatých bul.[191]

V případě Zlaté buly Karla IV. se spíše než s jednotným zákonem setkáváme s výsledkem jednání mezi císařem a kurfiřty. Jádro zřejmě tvořily předmluva a články I–XVII, zatímco články XVIII a XIX původně dílo uzavíraly. Se vznikem Zlaté buly jako určitého postupně se rodícího dojednání souvisí, že dílo nese některé znaky nedokončenosti:[110] úvod se nehodí k celému dílu, nadepsány jsou jen články norimberské části, článek III má invokaci, intitulaci a arengu, arengy či jejich náznaky mají články VII, VIII a XII, třetí úsek článku XXIX patří ve skutečnosti na konec článku XXX, články XVIII a XIX mají celé dílo uzavírat, v článku XXIV se setkáváme s necitlivým přejímáním římských zákonů.

Přestože se obecně přijímá názor, že Karel IV. měl na vznik zákoníku zásadní vliv, zůstává otevřenou otázkou, kdo je autorem jednotlivých ustanovení. Mluví se mimo jiné o Janovi ze Středy, ovšem některé články vznikaly na podkladě článků sestavených před sněmem nebo během sněmu v Norimberku a v Metách a autoři těchto článků nejsou známi. Navíc se tvorby ustanovení nejspíš účastnili i sami kurfiřti, a tak se zdá, že o jediném tvůrci lze hovořit jen stěží.[111]

---

[191] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 11.
[110] Viz FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 10, pozn. 10.
[111] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 12.

d) Opisy, staré překlady a tištěná vydání

Podle zpráv současníků se zdá, že si zřejmě jen málokdo uvědomoval velký význam Zlaté buly. Výše začíná být ceněna až po roce 1400, čemuž odpovídá i značný počet dochovaných opisů.[112]

Zřejmě nejstarším opisem Zlaté buly je iluminovaný rukopis krále Václava, uložený ve Vídni,[113] v němž se jako datum vzniku uvádí rok 1400. Tento rukopis se stal vzorem pro řadu opisů[114] a jako základ svých vydání jej použili i někteří editoři.[115]

Velmi záhy začaly vznikat i staré překlady Zlaté buly. Nejstarším je pravděpodobně překlad do němčiny, který vznikl údajně v roce 1365; nelze to však ověřit, protože jeho rukopis shořel v průběhu 2. světové války.[116] W. D. Fritz uvádí ve své předmluvě ještě překlady do francouzštiny a španělštiny.[117]

Nejstarší tištěná vydání Zlaté buly Karla IV. patří mezi prvotisky.[118] Po nich následuje dlouhá řada edic.[119]

e) Edice W. D. Fritze

Fritzova edice z roku 1972, jejíž překlad zde přinášíme, vychází z následující zásady:[120] předpokládá se, že z výše uvedených sedmi základních vyhotovení má každé stejnou platnost jako ostatní. Pro každou ze dvou částí Zlaté buly je tedy z okruhu dochovaných originálů vybrán jeden exemplář, jeho text je vydán a odchylky ostatních se uvádějí v aparátu pod čarou.

---

[112] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 10–12.
[113] Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Vindob. 338; srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 30.
[114] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 27–30.
[115] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 28.
[116] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 29, pozn. 87.
[117] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 29, 31.
[118] FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 32, uvádí tři latinské a šest německých prvotisků; nejstarší z nich pochází z roku 1474.
[119] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 33.
[120] FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 33.

Pro zákony z norimberského sněmu (článek I–XXIII) slouží jako předloha vyhotovení české a v aparátu se uvádějí varianty exempláře kolínského, mohučského, falckého a trevírského, ale nepřihlíží se k exempláři norimberskému a frankfurtskému, protože jsou to, v případě norimberských zákonů, opisy exempláře českého. Český exemplář byl zvolen proto, že je nejstarší. Jeho norimberská část byla zapsána a zpečetěna již v létě 1356, a tak v době, kdy byly vyhlašovány zákony v Metách, již byla zcela dokončena a uzavřena.[121]

Metské zákony (článek XXIV–XXXI) jsou vydány z trevírského vyhotovení; v poznámkách se nepřihlíží pouze k norimberskému exempláři, protože ten byl opsán z českého.

Fritzovo vydání tedy v obou částech uvádí nikoli text rekonstruovaný, nýbrž přímo text jednoho z dochovaných originálů, a to po řadě text originálu českého a originálu trevírského.

Čísla kapitol nebo odstavců psaná v závorkách byla do textu doplněna editorem (a v téže podobě byla převzata do českého překladu).

[121] Srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 25.

4.1

NORIMBERSKÝ ZÁKONÍK Z 10. LEDNA 1356[221]

[221] Tento český překlad vychází z edice FRITZ, *Die Goldene Bulle*, která se v „norimberské" části Zlaté buly řídí tzv. českým exemplářem dokumentu, srov. úvod.

Můžeš[123] vše, věčný Bože, jsi jediná naděje světa,
buď s námi, tvůrce nebes, ty, který jsi založil vesmír,[124]
pamatuj na svůj lid. Buď mírný a dohlédni z výšky,
aby snad nekráčel k místům, kde Eríny na trůně sedí,
Alléktó rozkazy dává a Megaira zákony píše;[125]
Bože života, zařiď, ať povaha tohoto tvého
slavného císaře Karla, jejž miluješ, umožní lidu
za zbožným průvodcem kráčet přes půvabné zelené háje,
jež kvetou věčně, a rovněž přes místa, v nichž blaženost sídlí:
do řeky zbožných ať vstoupí, v níž semena života vzejdou
životem Božích vod; ať vláha z pramene nebes
pozvedne bujnou setbu, a ta se pak pročistí od plev;
kéž se jim poštěstí být žní Boží a ve velkých sýpkách
shromáždit tisíce plodů pro odplatu, jež jednou přijde.[126]

[123] Ve starých německých překladech úvodní báseň téměř vždy chybí; důvodem je zřejmě potíž s převáděním hexametru do němčiny; srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 29.
[124] *Můžeš – vesmír*, SEDULIUS, I, 60–61.
[125] *Kde Eríny – zákony píše*, ALANUS, VIII, 170–171.
[126] *Půvabné zelené háje – jež jednou přijde*, SEDULIUS, I, 53–59.

kapitola[127]

I	jaký má být volitelům poskytnut doprovod a od koho
II	o volbě .. římského krále
III	o zasedacím pořádku arcibiskupa trevírského, kolínského a mohučského
IV	o kurfiřtech obecně
V	o právu falckraběte a saského vévody
VI	jak se kurfiřti srovnávají s jinými obecnými knížaty
VII	o nástupnictví knížat
VIII	o svobodě českého krále a obyvatel jeho království
IX	o dolech zlatých, stříbrných a dalších
X	o mincích
XI	o svobodě kurfiřtů
XI	o knížecím sněmu
XIII	o odvolání výsad
XIV	o těch, jimž se coby nehodným odnímají lenní statky
XV	o spiknutích
XVI	o falburgrech
XVII	o vyhlášení opovědi
XVIII	ohlašovací list
XIX	podoba zplnomocnění zasílaného kurfiřtem, jenž se rozhodne vypravit ke konání volby své posly
XX	o jednotě knížectví a práv, jež jsou s knížectvími spojena
XXI	o řazení arcibiskupů v průvodu

[127] Přehled názvů kapitol mají jen některé z originálů Zlaté buly, srov. úvod.

Ve jménu svaté a nedílné Trojice, nechť je to šťastné.[128]
Karel Čtvrtý, přispěním Boží milosti římský císař, vždy rozmnožitel říše, a český král, na věčnou paměť věci.

Každé království, je-li vnitřně rozděleno, pustne,[129] neboť jeho knížata se stávají spojenci zlodějů;[130] Pán mezi ně totiž vmísil ducha zmatku,[131] takže v poledne tápou jako ve tmě;[132] pohnul jejich svícny z jejich míst,[133] takže jsou slepí a vedou slepé;[134] kdo chodí v temnotách, klopýtají,[135] a kdo mají slepou mysl, páchají zločiny, k nimž v rozkolu dochází. Pověz, Pýcho, jak bys byla v Luciferu kralovala, kdybys neměla za pomocníka Rozkol? Pověz, závistivý Satane, jak bys byl Adama vyhnal z ráje, kdybys jej nebyl oddělil od poslušnosti? Pověz, Rozmařilosti, jak bys byla zničila Troju, kdybys nebyla oddělila Helenu od jejího muže? Pověz, Zášti, jak bys byla zničila římský stát, kdybys nebyla dohnala nesvorného Pompeia a Iulia, aby se v občanské válce střetli běsnícími meči? A ty Závisti, starým jedem, jejž jsi jako had v bezbožném zločinu vstříkla na ratolesti říše a na její základní články, jsi chtěla zničit křesťanskou říši, přestože ji Bůh po vzoru svaté a nedílné Trojice vyztužil bohovědnými ctnostmi víry, naděje a lásky, říši, jejíž základ pevně spočívá na nejkřesťanštějším království; abys otřásla pilíři,[136] a strhla tím k pádu celou budovu, mnohokrát jsi vložila rozkol mezi sedm volitelů Svaté říše, přestože svými voliteli má být Svatá říše osvětlována jako sedmi zářícími svícny,[137] v jednotě Ducha sedmi podob.[138]

Nuže, úřad, jejž v císařské hodnosti zastáváme, nás zavazuje předcházet nebezpečí budoucích rozkolů a neshod mezi voliteli (mezi něž se, coby český král, samozřejmě počítáme), a to z dvojího důvodu, jednak kvůli

---

[128] Tento úvod se nachází ve všech sedmi základních vyhotoveních Zlaté buly. Má podobu listiny s náležitou invokací, intitulací, rozsáhlou arengou, narací a datováním. Skutečnost, že text úvodu neodpovídá celému dílu, bývá uváděna mezi znaky ne zcela dostatečné propracovanosti díla. Srov. úvod.
[129] Srov. L 11, 17.
[130] Srov. Iz 1, 23.
[131] Srov. Iz 19, 14.
[132] Srov. Dt 28, 29, Jb 12, 25.
[133] Srov. Zj 2, 5.
[134] Srov. Mt 15, 14; Ř 2, 19.
[135] Srov. Iz 50, 10; J 11, 10.
[136] Srov. Sd 16, 30.
[137] Srov. Zj 1, 12; 1, 13; 1, 20; 2, 1.
[138] Srov. Iz 11, 2.

císařství, jednak kvůli právu volit, jež nám náleží; a proto jsme – abychom podpořili jednotu mezi voliteli, abychom zavedli jednomyslnou volbu a abychom předem uzavřeli cestu proklatému rozkolu, o němž jsme mluvili výše – na slavnostním zasedání našeho dvora v Norimberku,[139] kde byli přítomni všichni církevní i světští kurfiřti, jakož i početný zástup ostatních knížat, hrabat, pánů, velmožů, šlechty i měšťanů, na trůnu císařského Majestátu, ozdobeni císařskými infulemi, insigniemi a korunou, po zralém předchozím uvážení, na základě plné císařské moci vydali, ustanovili a rozhodli se posvětit níže psané zákony; léta Páně tisícího třístého padesátého šestého, v deváté indikci, čtyři dny před lednovými idami, v desátém roce našich království a v prvním roce císařství.

[139] Císař Karel svolal sněm na 11. listopad 1355; sám však dorazil až 25. listopadu a zdržel se do 13. ledna 1356; přítomni byli všichni kurfiřti s výjimkou vévody saského, jenž se nechal zastupovat svým synem.

I Jaký má být volitelům poskytnut doprovod a od koho

(1) Vyhlašujeme a tímto provždy platným císařským výnosem s jasným úmyslem a na základě plné císařské moci posvěcujeme, že kolikrát jen a kdykoli dospěje v budoucích dobách nutnost či osud k volbě římského krále, budoucího císaře, a kurfiřti se budou muset podle starobylého chvályhodného zvyku k této volbě odebrat, bude každý kurfiřt, jestliže a když o to bude požádán, povinen kterákoli knížata, své spoluvolitele, nebo jejich posly, které knížata k volbě vyšlou, doprovodit přes své země, území a místa a ještě dále, jak daleko bude schopen, a poskytnout jim bez postranního úmyslu doprovod k městu, v němž se bude volba slavnostně konat, a stejně tak při cestě zpět z tohoto města; to vše pod trestem za zradu a trestem ztráty vlastního hlasu, rozumí se pro tentokrát, který by se jinak měl při volbě uplatnit. A vyhlašujeme, že ti nebo ten, kdo se při poskytování uvedeného doprovodu projeví jako odbojníci nebo odbojník, když doprovod zanedbají či zanedbá, již tímto činem propadnou či propadne uvedenému trestu.

(2) Dále stanovujeme a přikazujeme všem ostatním knížatům, držícím léna Svaté říše římské, ať jsou ceněna libovolným titulem, a také hrabatům, pánům, rytířům, manům, urozeným i neurozeným, měšťanům, společenstvím v hradech, městech i jednotlivých sídlech Svaté říše, aby v této době, rozumí se, když bude slavnostně probíhat volba římského krále, budoucího císaře, doprovodili bez postranního úmyslu uvedeným způsobem kteréhokoli kurfiřta, jenž o takový doprovod u nich nebo u někoho z jejich lidí požádá, nebo jeho posly, které k volbě vyšle; a to, jak bylo řečeno, přes svá území i jinudy, co nejdále budou moci. Jestliže se někdo odváží protivit se tomuto našemu ustanovení, propadne již svým činem trestům uvedeným níže. Všechna knížata, hrabata, pánové, urození, rytíři, manové i všichni šlechtici, kteří by činili opak, se proviní zradou a postihne je zabavení všech lén, která obdrželi od Svaté říše římské i od kohokoli jiného, a všeho svého majetku, ať jej drží kdokoli. Rovněž všichni měšťané a společenství, odvažující se vystupovat proti výše uvedenému, jsou zrádci a právě tak je postihne naprostá ztráta všech jejich práv, svobod, výsad a milostí, které obdrželi od Svaté říše, a se všemi svými osobami a statky budou uvrženi do císařské klatby a budou proskribováni. Ty, které již na základě samotného skutku zbavujeme od tohoto okamžiku stejně jako od onoho všeho práva,

bude nadále povoleno kterémukoli člověku z jeho vlastního rozhodnutí a bez soudu či dovolávání se nějakého úřadu beztrestně napadnout; sám se tím nevystaví žádnému trestu, naopak oni se budou muset bát říše a kohokoli jiného, zvláště, když budou usvědčeni, že věrolomně a zvráceně jednali proti státu a důstojnosti i stavu Svaté říše, jakož i proti vlastní cti a vlastnímu blahu, protože nerozvážně, jako vzbouřenci, nedbali tak významné věci, neuposlechli a nezachovali věrnost.

(3) Kromě toho dále přikazujeme a nařizujeme, že ve všech městech jsou měšťané a vůbec všichni povinni prodat nebo umožnit prodat řečeným kurfiřtům a kterémukoli z jejich lidí, jenž by o to žádal, i jejich poslům, potraviny za obvyklou cenu a obvyklým způsobem, jak to bude odpovídat jejich potřebám nebo potřebám řečených poslů či jejich lidí, a to když se budou za slavnostní volbou ubírat do onoho města i když se z něj budou vracet; a přitom nesmí být žádným způsobem použita ve výše uvedených věcech žádná lež; jinak chceme, aby ti, kdo budou jednat opačně, propadli samotným svým činem tomu trestu, který jsme se v předchozím rozhodli vyhlásit nad měšťany a společenstvími.

Dále vyhlašujeme, že odváží-li se kdokoli z knížat, hrabat, pánů, rytířů, manů, urozených či neurozených, z měšťanů či ze společenství měst proti volícímu knížeti, cestujícímu ke slavnostní volbě římského krále nebo se z této volby vracejícímu, nepřátelsky vystupovat nebo mu klást nástrahy nebo jej či někoho z jeho lidí napadat či pobuřovat, ohledně jeho či jejich osob nebo věcí, nebo napadat jeho posly či posly jeho lidí, ať už o doprovod žádali nebo se rozhodli jej nepožadovat, vystavuje se tento člověk, společně se všemi pomocníky ve svém zlém jednání, již samotným činem výše uvedeným trestům, jež jsme se v souladu s předchozími odstavci rozhodli udělovat podle významnosti osob.

(4) Kdyby některý kurfiřt choval k některému svému spoluvoliteli nepřátelství a navzájem by je dělilo nějaké soupeření, spor či neshoda, pak tyto věci nesmějí být žádným způsobem na překážku a jeden je povinen druhého či jeho posly směřující k volbě předeslaným způsobem doprovodit, a to pod trestem za zradu a pod trestem ztráty, rozumí se pro tentokrát, hlasovacího práva při volbě, jak stojí uvedeno výše.

(5) Kdyby některá jiná knížata, hrabata, pánové, rytíři, manové, urození či neurození, měšťané nebo společenství měst chovali k nějakému kurfiřtovi nebo k několika z nich odpor nebo kdyby se mezi nimi nacházel nějaký vzájemný spor nebo válka či neshoda, pak stejně musí veškeré protivenství a každý úskok ustoupit a oni jsou povinni poskytnout kurfiřtovi nebo kurfiřtům nebo jeho či jejich poslům cestujícím k volbě a vracejícím se z ní takový doprovod, aby se každý jednotlivě dokázal vyhnout již řečeným trestům, tedy těm, které jim byly od nás určeny a kterým, jak jsme vyhlásili, se již samotným svým činem vystavují ti, kdo budou jednat jinak. Pro větší spolehlivost a určitost všech výše uvedených věcí nařizujeme a chceme, aby všichni kurfiřti i ostatní knížata a také hrabata, pánové, urození, obce či jejich společenství vše, co bylo uvedeno výše, stvrdili svými listy a přísahami a povinně se zavázali, že to budou v dobré víře a bez postranního úmyslu účinně plnit. Kdokoli odmítne poskytnout takový list, již tím samotným se vystaví trestům, které jsme se v předchozím rozhodli uštědřit jednotlivým provinilcům podle postavení jejich osoby.

(6) Jestliže některý kurfiřt nebo jiný kníže, ať je libovolného postavení či stavu, držící léno či léna od Svaté říše, nebo hrabě, pán či šlechtic nebo jejich nástupci či dědici, nebude chtít plnit naše výše i níže psaná císařská ustanovení a zákony nebo se odváží jednat proti nim, jestliže se tedy takový kurfiřt vyskytne, pak nechť jej jeho spoluvolitelé vyloučí ze svého společenství a on sám nechť pozbude hlas při volbě, důstojenství, právo i místo mezi dalšími kurfiřty a nechť se nesmí ujímat lén, která od Svaté říše podle přesného zjištění obdržel. Jiný kníže nebo urozený člověk, jak bylo předesláno, jenž by brojil proti těmto našim zákonům, nechť se rovněž nesmí ujmout lén, která drží od Svaté říše nebo od kohokoli jiného; již tím samotným se nicméně vystaví všem předeslaným trestům, vztahujícím se k jeho osobě.

(7) I když chceme a vyhlašujeme, aby všechna knížata, hrabata, pánové, urození, rytíři, manové, obce a jejich společenství byli bez rozdílu zavázáni poskytnout řečený doprovod libovolnému kurfiřtovi nebo jeho poslům, jak bylo uvedeno výše, přece jsme se rozhodli určit pro každého z nich jednotlivé doprovody a průvodce, kteří jsou pro něj zvlášť vhodní vzhledem ke vzájemné poloze krajů a jednotlivých míst, jak bude hned zřejmější z následujících odstavců.

(8) Tedy zaprvé, českého krále, nejvyššího číšníka Svaté říše, bude provázet arcibiskup mohučský, biskup bamberský a würzburský, purkrabí norimberští a dále purkrabí z Hohenlohe, Wertheimu, Braunecku a Hanau, a rovněž města Norimberk, Rothenburg a Windsheim.

(9) Dále, arcibiskupa kolínského, arcikancléře Svaté říše v Itálii, budou provázet a budou povinni provázet arcibiskupové mohučský a trevírský, falckrabě rýnský, lantkrabě hessenský, potom hrabata z Katzenelnbogen, Nassau a Diezu, a také z Isenburgu, Westerburgu, Runkel, Limburgu a Falkensteina a ještě města Wetzlar, Gelnhausen a Friedberg.

(10) Dále, arcibiskupa trevírského, arcikancléře Svaté říše v Burgundsku a království arelatském, bude provázet arcibiskup mohučský, falckrabě rýnský, potom hrabata ze Sponheimu a Veldenzu a také Raugrafen, Wildgrafen,[1401] z Nassau, z Isenburgu, z Westerburgu, Runkel, Limburgu, Diezu, Katzenelnbogen, Eppsteinu a Falkensteinu a ještě město Mohuč.

(11) Dále, falckraběte rýnského, nejvyššího stolníka Svaté říše, bude mít za úkol provázet arcibiskup mohučský.

(12) Vévodu saského, nejvyššího podkoní Svaté říše, bude provázet český král, arcibiskup mohučský a magdeburský, dále biskupové bamberský a würzburský, markrabě míšeňský, lantkrabě hessenský a potom opatové fuldský a hersfeldský, purkrabí norimberští a dále z Hohenlohe, Wertheimu, Braunecku, Hanau a Falkensteinu a také města Erfurt, Mühlhausen, Norimberk, Rothenburg a Windsheim. Všichni právě jmenovaní budou povinni doprovázet rovněž markraběte braniborského, nejvyššího komoří Svaté říše.

(13) Chceme ovšem a výslovně stanovujeme, že každý kurfiřt, jenž si bude chtít zajistit takový doprovod, musí všem, od nichž se rozhodne doprovod žádat, tuto věc samotnou i cestu, kterou se hodlá ubírat, oznámit

---

[1401] Jak uvádí FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 93, jméno *Raugrafen* označuje hraběcí rod na hradě *Altenbaumburg*, jižně od Bad Kreuznach a jméno *Wildgrafen* hraběcí rod na hradě *Kyrburgu*.

natolik včas, a stejně tak požádat o doprovod, aby se ti, kdo budou k zajištění doprovodu odesláni a kdo budou takto požádáni, mohli na vše vhodně a užitečně připravit.

(14) Prohlašujeme, že výše uvedená ustanovení, vydaná ohledně záležitosti doprovodu, musejí být samozřejmě chápána tak, že každý výše jmenovaný, nebo snad i nejmenovaný, od nějž bude, jak se může stát, pro uvedený případ požadován doprovod, je povinen doprovod bez postranního úmyslu a pod tresty uvedenými výše poskytnout, a to přinejmenším přes své země a území a nadto ještě, do jaké vzdálenosti jen bude moci.

(15) Kromě toho stanovujeme a také nařizujeme, že arcibiskup mohučský, jenž v té době bude, musí jednotlivým knížatům, svým spolu-volitelům církevním i světským, ohlásit otevřeným listem konání volby prostřednictvím svých poslů. V tomto listu musí být uveden den a lhůta, do níž by list měl být pravděpodobně doručen jednotlivým knížatům. List sám bude obsahovat požadavek, že se do tří měsíců, počítaných nepřetržitě ode dne uvedeného v listině, musí všichni jednotliví kurfiřti shromáždit ve Frankfurtu nad Mohanem nebo musí do téže lhůty a na totéž místo vyslat své zákonné posly vybavené plnou a všestrannou mocí a otevřeným listem s velkou pečetí příslušného knížete, aby mohl být zvolen římský král, budoucí císař.

Jak a v jaké podobě musí být takový list vyhotoven, jaký postup je v něm třeba bez obměn dodržet a v jaké podobě a jakým způsobem musí volící knížata stanovit své posly cestující k volbě, i jejich moc a pověření či zplnomocnění, to se nachází v dostatečně jasné a zřejmé podobě zapsáno na konci této knihy;[141] přikazujeme a na základě plné císařské moci nařizujeme, aby podoba tam uvedená byla zachovávána ve všem všudy.

(16) Přikazujeme a nařizujeme, aby mohučský arcibiskup, až dojde k tomu, že zpráva o smrti římského císaře či krále dorazí do mohučské diecése, během jednoho měsíce počítaného bez přerušení ode dne, kdy mu úmrtí bude oznámeno, svým otevřeným listem ohlásil jednotlivým kurfiřtům jednak úmrtí, jednak požadavek, o němž se mluvilo výše. Kdyby se snad ten-

[141] Viz kapitolu XVIII a XIX.

to arcibiskup projevil při zařizování jako nedbalý nebo málo rázný, pak nechť se tato knížata sejdou ze své vůle, třeba i nezvána, jménem své věrnosti, jíž jsou vázána pečovat o Svatou říši, a to od toho okamžiku do tří měsíců – jak stojí psáno v nejbližším předchozím ustanovení – v řečeném městě Frankfurtu, aby provedla volbu římského krále, budoucího císaře.

(17) Každý kurfiřt – případně jeho poslové – smí vstoupit do řečeného města Frankfurtu v čase volby pouze se dvěma sty jezdců a v tomto počtu s sebou může přivést jen padesát ozbrojenců, nebo méně, nikoli však víc.

(18) Jestliže se kurfiřt, ačkoli je zván a volán, přece k volbě nedostaví ani nepošle zákonné posly s otevřeným listem, opatřeným jeho velkou pečetí a obsahujícím jeho plnou, svobodnou a všestrannou moc, aby volili římského krále, budoucího císaře, nebo jestliže se dostaví nebo i vypraví řádné posly, ale později kníže sám nebo řečení poslové z místa volby odejdou v okamžiku, kdy římský král, budoucí císař, ještě nebude zvolen, a přitom za sebe neurčí zákonného zmocněnce pro uvedený úkol a neponechají jej na místě, pak nechť je pro tentokrát zbaven volebního hlasu neboli práva, jež při této volbě měl a jehož se tímto způsobem zřekl.

(19) Frankfurtským měšťanům ukládáme a přikazujeme, aby ve jménu přísahy, kterou jim ohledně toho nařizujeme posvátně složit, věrným úsilím a horlivou snahou střežili a chránili všechny kurfiřty obecně i každého z nich před útokem druhého, jestliže mezi nimi panuje nějaké nepřátelství, i před útokem libovolného jiného člověka, a to za pomoci všech jejich lidí, tedy těch, které si sami, rozumí se každý z nich, přivedou v uvedeném počtu dvou set jezdců do tohoto města; v opačném případě budou měšťané vinni zradou, zcela pozbudou všechna svá práva, svobody, výsady, milosti a povolení, o nichž je známo, že je obdrželi od Svaté říše; budou se všemi svými lidmi a statky uvrženi již tím samotným do císařské klatby; každému člověku pak bude dovoleno, aby ze své vůle tyto občany, jež v takovém případě zbavujeme všech práv od nynějška stejně jako od tehdy, napadal coby zrádce a vzbouřence proti říši, a to beztrestně, takže útočníci se v žádném případě nebudou muset od Svaté říše či od kohokoli jiného obávat sebemenšího trestu.

(20) Řečení frankfurtští měšťané navíc po celou dobu, po kterou se bude jednat a rokovat o volbě, do svého města nikoho nevpustí; ať by byl libovolného důstojenství, postavení či stavu, žádným způsobem mu nepovolí vstoupit, samozřejmě s výjimkou kurfiřtů, jejich poslů a zmocněnců, z nichž každý má být vpuštěn, jak bylo řečeno, se dvěma sty jezdců. Jestliže bude po vstupu kurfiřtů či za jejich přítomnosti v řečeném městě někdo přistižen, musí se sami měšťané bez odkladů a účinně postarat o jeho okamžitý odchod, a to pod hrozbou všech trestů vyhlášených proti nim výše a také ve jménu přísahy, kterou sami frankfurtští měšťané musí z moci tohoto ustanovení ohledně této věci složit, jak bylo řečeno v předchozím odstavci.

II O volbě římského krále

(1) Poté, co již víckrát uvedení volitelé nebo poslové vstoupí do města Frankfurtu, postarají se, aby se hned následujícího dne za svítání v přítomnosti jich všech zpívala v kostele svatého apoštola Bartoloměje mše ke svatému Duchu: aby Duch svatý osvítil jejich srdce a vlil do jejich smyslů své mocné světlo, takže spoléhajíce se na jeho ochranu budou s to vybrat za římského krále, budoucího císaře, člověka spravedlivého, dobrého a užitečného pro blaho křesťanského lidu. Až bude mše skončena, přistoupí všichni volitelé nebo poslové k oltáři, u nějž se mše slavně sloužila, a zde, před evangeliem blaženého Jana „Na počátku bylo slovo", jež bude třeba před ně umístit, položí církevní kurfiřti své ruce na svá srdce, zatímco světští kurfiřti se budou evangelia tělesně dotýkat; všichni přítomní, i celé jejich družiny, budou v tu chvíli povinně beze zbraní. Arcibiskup mohučský jim předloží text přísahy a sám společně s nimi, a volitelé či poslové nepřítomných společně s ním, složí přísahu obecně v této podobě:

(2) „Já ... arcibiskup mohučský, arcikancléř Svaté říše v Německu a kurfiřt, přísahám na tato svatá evangelia, jež se nacházejí přede mnou, že já, skrze víru, jíž jsem vázán Bohu a Svaté říši římské, chci podle všeho svého rozumu a schopností zvolit s Boží pomocí časnou hlavu křesťanského lidu, to jest římského krále, budoucího císaře, tak, aby toho byl hoden, nakolik jsem schopen řídit se svým rozumem a svými smysly, v souladu s řečenou vírou; svůj hlas a svůj výběr neboli volbu budu uplatňovat beze všech

úmluv, plateb, odměn, slibů, a jakým způsobem lze ještě takovéto věci nazvat. V tom ať mi pomáhá Bůh a všichni svatí."

(3) Až volitelé či jejich poslové složí v uvedeném znění a uvedeným způsobem přísahu, přistoupí k volbě; od tohoto okamžiku se nebudou vzdalovat z města Frankfurtu, dokud jejich většina nezvolí časnou hlavu světa či křesťanského lidu, rozumí se římského krále, budoucího císaře. Budou-li tuto činnost protahovat přes třicet dní počítaných nepřetržitě ode dne složení uvedené přísahy, pak budou, po uplynutí oněch třiceti dní, nadále jíst jen chléb a vodu a z řečeného města nebudou vůbec vycházet, dokud oni nebo jejich většina nevyberou vládce či časnou hlavu věřících, jak bylo uvedeno výše.

(4) Až na tom místě oni či jejich část počtem větší uskuteční volbu, bude tato volba nadále předkládána a uváděna tak, jako by byla všemi vykonána svorně a nikdo se názorem nelišil. Kdyby se stalo, že by se někdo z volitelů či jejich poslů po určitou dobu zdržel, byl by nepřítomen a meškal by, pak nařizujeme, aby přesto byl, pokud se dostaví dříve, než bude volba uzavřena, k volbě připuštěn, a to k tomu jejímu stavu, v němž se nacházela v době jeho příchodu.

Protože podle starobylého osvědčeného a chvályhodného zvyku zůstává dále beze změny v platnosti, co bude podepsáno, i my stanovujeme a na základě plné císařské moci rozhodujeme, že ten, kdo bude výše uvedeným způsobem zvolen za římského krále, ihned po skončení volby, než začne mocí Svaté říše jednat v jiných případech či záležitostech, všem a jednotlivým kurfiřtům církevním i světským, – protože představují, jak známo, základní články Svaté říše – bez průtahů a odmítání vlastními listinami a pečetěmi schválí všechny jejich výsady, listiny, práva, svobody, povolení, staré zvyklosti a také důstojenství a cokoli od říše obdrželi a získali až do dne jeho zvolení; a je povinen jim všechny jejich uvedené věci obnovit, jakmile bude korunován císařskými infulemi. Ten, kdo bude zvolen, provede toto stvrzení pro každého z kurfiřtů zvlášť nejprve svým královským jménem a později je, v císařské hodnosti, obnoví; je rovněž povinen nečinit v těchto věcech všem knížatům společně ani žádnému jednotlivě žádné potíže, nýbrž vyřídit jejich záležitosti beze lsti a milostivě.

(5) Pro případ, že by tři přítomní kurfiřti, případně poslové nepřítomných, volili čtvrtého ze svého středu neboli společenství, rozumí se kurfiřta, přítomného či nepřítomného, prohlašujeme, že hlas onoho voleného, bude-li volený sám přítomen, nebo hlas jeho poslů, stane-li se, že přítomen nebude, má plnou platnost, počítá se mezi hlasy volitelů a podílí se na utváření většiny, stejně jako hlasy ostatních kurfiřtů.

Kapitola III O zasedacím pořádku arcibiskupa trevírského, kolínského a mohučského

Ve jménu svaté a nedílné Trojice, nechť je to šťastné.[142] Karel IV., z Boží milosti římský císař, vždy rozmnožitel říše, a český král, na věčnou paměť věci. Zdaru a slávě Římské říše, cti císařství a vytouženému prospěchu státu blahodárně přispívá svorná vůle ctihodných a výtečných kurfiřtů, kteří jako vznosné sloupy podpírají horlivou zbožností chrám podivuhodné moudrosti; jejich přispěním pravice císařské moci sílí; čím větší laskavost je poutá vzájemnou přízní, tím bohatší plody míru a pokoje odtud plynou křesťanskému lidu. Aby se tedy mezi ctihodnými arcibiskupy .. mohučským, .. kolínským a .. trevírským, kurfiřty Svaté říše, zamezilo po všechny budoucí časy veškerým sporům a podezřením, které a která by se mohly u dvora císařského a královského v budoucnu objevit, a aby arcibiskupové sami mohli setrvávat v klidném rozpoložení srdce i ducha a přemýšlet tak přínosněji, ve vzájemné přízni a v touze po ctné náklonnosti, o výhodách pro Svatou říši, to vše k potěšení křesťanského lidu, nařizujeme po poradě se všemi kurfiřty, jak církevními, tak světskými, a tedy podle jejich soudu a posvěcujeme na základě plné císařské moci tímto provždy platným výnosem neboli zákonem, že ctihodní řečení arcibiskupové, rozumí se trevírský naproti a v přímém směru obrácen k císařově tváři, dále mohučský po pravém boku císaře, je-li ve své diecési a ve své provincii a mimo svou provincii v celém svém německém kancléřství ovšem s výjimkou kraje kolínského, a konečně kolínský po pravém boku římského císaře ve své diecési a ve své provincii a mimo svou provincii v celé Itálii a Burgundsku, smějí, mohou a musí

[142] Kapitola III má podobu listiny (obsahuje invokaci, intitulaci a arengu), což představuje další z argumentů pro určitou nedokončenost Zlaté buly; srov. úvod.

zasedat při všech veřejných císařských úkonech, tedy soudech, přinášení dávek z lén, při občerstvení u stolu a také při poradách a vyřizování všech ostatních záležitostí, při nichž dochází nebo bude docházet k tomu, že se společně sejdou, aby přispěli císařské důstojnosti a císařovu užitku. Chceme, aby se tento způsob zasedání podle pořádku, jenž byl vylíčen výše, vztahoval provždy i na nástupce řečeného arcibiskupa kolínského, trevírského a mohučského; ať se v naprosto žádné době nemůže vyskytnout ohledně těchto věcí nějaká pochybnost.

Kapitola IV O kurfiřtech obecně

(1) Dále stanovujeme, že kdykoli od tohoto okamžiku do budoucna dojde k tomu, že císařský dvůr se slavnostně sejde při nějakém zasedání, rozumí se jak při radě, tak u stolu a na libovolných jiných místech, na nichž římský císař či král zasedne spolu s kurfiřty, musí po pravém boku římského císaře či krále, bezprostředně po arcibiskupu mohučském nebo kolínském – rozumí se po tom z nich, jenž bude právě v té době, v závislosti na místě a na rozdílných krajích, podle znění své výsady zasedat po pravém boku císaře[143] – jako první obdržet místo k sezení český král, bude-li kníže korunovaný a pomazaný, a hned vedle něj jako druhý .. falckrabě rýnský, zatímco po levé straně, bezprostředně vedle toho z řečených arcibiskupů, který právě bude sedět po levém boku, obdrží první místo .. vévoda saský a po něm druhé .. markrabě braniborský.

(2) Dále, pokaždé, když Svatá říše bude právě bez svého vládce, bude mohučský arcibiskup oprávněn – jako byl oprávněn, jak známo, ode dávna – k tomu, aby písemně svolal ostatní řečená knížata, své společníky při volbě císaře; až se všichni, nebo aspoň ti, kdo se budou moci a budou chtít zúčastnit, společně shromáždí v době volby, bude úkolem řečeného mohučského arcibiskupa – a nikoho jiného z jeho spoluvolitelů – zjistit jednotlivě jejich volbu, a to v následujícím pořadí: nejprve se dotáže arcibiskupa trevírského, jemuž náleží první hlas – podle našeho rozhodnutí i v souladu s tím, že mu, jak jsme zjistili, dosud náležel – dále arcibiskupa kolínského, jemuž

[143] Srov. kapitolu III.

přísluší důstojenství a povinnost vložit jako první římskému králi korunu na hlavu; jako třetího se zeptá českého krále, jemuž patří právem a zaslouženě díky jeho výsostnému královskému důstojenství prvenství mezi laickými voliteli; jako čtvrtého se bude ptát falckraběte rýnského, jako pátého vévody saského, jako šestého markraběte braniborského; hlasy jich všech zjistí řečený mohučský arcibiskup v předeslaném pořadí. Až s tím bude hotov, vyzvou jej naopak řečená knížata, jeho společníci, aby i on vyjádřil svůj názor a seznámil je se svou volbou.

(3) Dále, při slavnostním shromáždění císařského dvora poslouží markrabě braniborský římskému císaři či králi vodou, v níž by si mohl umýt ruce; prvním nápojem poslouží český král, jenž však, podle výsad svého království, není povinen poskytnout tuto službu s korunou na hlavě, pokud ze své vůle nebude chtít;[144] falckrabě přinese pokrm a saský vévoda se ujme služby podkoního, jak se podle zvyklostí dálo ode dávna.

Kapitola V O právu rýnského falckraběte a saského vévody

(1) Navíc, kdykoli se přihodí, jak bylo uvedeno výše, že Svatá říše bude právě bez svého vládce, tehdy bude slavný rýnský falckrabě, nejvyšší stolník Svaté říše, povinen stát se – k rukám budoucího římského krále v krajích kolem Rýna a ve Švábsku podle franského práva a z důvodu knížectví neboli falckraběcí výsady – správcem říše s pravomocí konat soudy, přidělovat církevní obročí, vybírat důchody a dávky, uvádět v držení lén, přijímat přísahy věrnosti místo Svaté říše a jejím jménem; to vše ale bude muset po volbě římský král v příslušné lhůtě obnovit a přísahy mu budou muset být znovu skládány; výjimku budou představovat pouze knížecí léna a ta, která se lidově nazývají vanlehen:[145] v jejich případě uvést v držení a vybrat dávky vyhrazujeme pouze a jedině římskému císaři či králi. Falckrabě však vezme na vědomí, že se mu v době správcovství výslovně zakazuje provádět libovolné zcizování nebo zastavování, pokud by se týkalo císařského majetku. A podobně chceme, aby slavný vévoda saský, nejvyšší podkoní Svaté říše,

[144] Viz výsadu krále Albrechta ze 17. listopadu 1298, stvrzenou králem Karlem dne 7. dubna 1348. Zde listina 2.1.11.

[145] Léna udílená předáním praporce.

užíval téhož práva správcovství v těch oblastech, kde se zachovávají saská práva, a to týmž způsobem a za těchže podmínek, jak bylo uvedeno výše.

(2) I když je římský císař či král povinen poskytnout odpověď k případům, ohledně nichž o to bude žádán, jak to prý bylo zvykem ustanoveno, a to před falckrabětem rýnským, nejvyšším stolníkem Svaté říše a kurfiřtem, přesto falckrabě nemůže tento soud konat jinde než u císařského dvora, když bude římský císař či král právě přítomen.

Kapitola VI Jak se kurfiřti srovnávají s jinými obecnými knížaty

Nařizujeme, že při slavnostním shromáždění císařského dvora, kdykoli se bude v budoucnosti konat, řečení kurfiřti církevní i světští budou povždy zaujímat svá místa podle předepsaného pořádku a způsobu, napravo i nalevo, beze změn, a žádný jiný kníže, ať je libovolného stavu, důstojenství, výtečnosti či postavení, naprosto nesmí dostávat přednost před nimi ani před některým z nich, a to při libovolném úkonu týkajícím se dvora ani při chůzi, ani při sezení či stání; přitom důrazně připomínáme, že při takovýchto shromážděních dvora bude jmenovitě český král dostávat bez jakékoli změny přednost ve všech jednotlivých místech a při všech jednotlivých řečených úkonech před každým jiným králem – byť by se i skvěl libovolným jedinečným a zvláštním důstojenstvím –, pokud by se snad při nějaké příležitosti či z nějaké příčiny dostavil nebo byl právě přítomen.

Kapitola VII O nástupnictví knížat

(1) Mezi nesčetnými starostmi, jimiž se každodenně, kvůli zdaru Svaté říše – jíž s pomocí Boží šťastně stojíme v čele – vysiluje naše mysl, se naše přemýšlení upíná především k tomu, že mezi kurfiřty Svaté říše by mohla trvale zavládnout vytoužená a blahodárná věčná jednota a že srdce těch, jejichž prozíravost ve své době dokáže zmítajícímu se světu prospívat tím pohotověji a tím snáze, čím nepatrnější rozkol se mezi ně vplíží a čím čistší lásku se podaří ohlídat, by mohla trvale přebývat v upřímné lásce, pokud jen by se odstranily nejasnosti a pokud by právo každého z nich bylo jasně

vyhlášeno.[146] Nuže, bylo všeobecně, daleko široko rozhlášeno a takřka po celém světě proslula ta zřejmá věc, že slavný český král a slavný rýnský falckrabě, slavný saský vévoda a slavný markrabě braniborský díky moci svého království a svých knížectví mají spolu s dalšími knížaty, totiž knížaty duchovními, svými spoluvoliteli, právo, hlas a místo při volbě římského krále, budoucího císaře, a že se zároveň považují, spolu s knížaty duchovními, za pravé a zákonné kurfiřty Svaté říše a že jimi jsou. Aby se mezi syny těchto světských kurfiřtů nemohla v budoucích dobách vyskytnout záminka k pohoršením a sporům ohledně práva, hlasu a řečené moci a aby se nemohlo obecnému dobru zabraňovat nebezpečnými průtahy, toužíme s pomocí Boží blahodárně předejít budoucímu nebezpečí, a proto stanovujeme a na základě císařské moci tímto po všechny časy platným zákonem nařizujeme, že poté, co světští kurfiřti, či kterýkoli z nich, přestanou být, přejde právo, hlas a moc této volby svobodně a bez námitek jakéhokoli člověka na jejich zákonného prvorozeného syna laika, a kdyby ten nebyl, pak na prvorozeného syna tohoto prvorozeného, rovněž laika. Kdyby prvorozený odešel z tohoto světla bez zákonných mužských laických dědiců, pak z moci tohoto císařského výnosu přejde právo, hlas a moc oné volby na staršího bratra laika po pravé otcovské sestupné linii a potom na jeho prvorozeného, laika; takovéto nástupnictví – co do uvedeného práva, hlasu a moci – prvorozených synů a dědiců těchto knížat bude uznáváno po všechny časy, ovšem s tou podmínkou a v tom smyslu, že zemře-li kurfiřt nebo jeho prvorozený či starší syn laik a stane se, že zanechá zákonné mužské potomky laiky, kteří však nebudou dostatečného věku, pak jejich poručníkem bude starší bratr onoho prvorozeného, dokud starší z dědiců nedosáhne zákonného věku; chceme a nařizujeme, aby se za zákonný věk u kurfiřta považovalo osmnáct dovršených let a aby se to provždy dodržovalo; dokud se tento věk bude naplňovat, je poručník povinen chopit se v úplnosti a ihned spolu se svou povinností i práva, hlasu a moci i všeho, co s nimi souvisí.

(2) Jestliže se stane, že některé z těchto knížectví bude ve Svaté říši uprázdněno, pak císař či římský král, jenž v té době bude, se o ně bude muset a bude moci postarat jako o majetek, který zákonnou cestou přešel na něj a na říši, a to tak, aby provždy zůstávaly zachovány výsady, práva

[146] Začátek kapitoly VII má opět podobu jakési arengy, jež stává v úvodu listin.

a zvyklosti našeho Českého království týkající se volby krále – v případě uvolněného trůnu – obyvateli království, protože ti mají právo českého krále volit; tato volba se má provádět podle jejich výsad[147] – při zachování dávného zvyku –, jež obdrželi od svatých římských císařů či králů; nechceme, aby se těmto výsadám čímkoli předcházelo, naopak nařizujeme, aby si nyní i po všechny budoucí doby podržely ohledně svého obsahu i podoby nezpochybňovanou pevnost a platnost.

Kapitola VIII O svobodě českého krále a obyvatel jeho království

Svatí římští císařové a králové, naši předchůdci, poshověli kdysi milostivě a učinili ústupek slavným českým králům, našim předkům a předchůdcům, a také Českému království a jeho koruně; chvályhodným zvykem – zachovávaným nepřetržitě po dlouhé časy a předepsaným zvyklostmi jeho uživatelů, a to bez zábrany opačného názoru či přerušování – bylo v tomto království od doby tak dávné, že po jiné dnes není památky, zavedeno, že žádný kníže, pán, šlechtic, rytíř, man, měšťan, občan, zkrátka žádná osoba v tomto království a na zboží k němu patřícím, ať se nachází kdekoli a je libovolného stavu, důstojenství, výtečnosti či postavení, nemůže být poháněna ani předváděna a nesmí ani nemůže být po všechny budoucí časy předvolávána před libovolného žalobce nacházejícího se u libovolného soudu mimo toto království neboli nemůže být poháněna jinam než před soud českého krále a soudců královského dvora; a proto tuto výsadu, zvyklost a ústupek na základě císařského vlivu a plné císařské moci s jasným úmyslem obnovujeme a také stvrzujeme a tímto svým provždy platným císařským ustanovením nařizujeme, že kdyby kdokoli z uvedených, ať už kníže, pán, šlechtic, rytíř, man, hradní pán, měšťan, občan či venkovan nebo kterákoli jiná osoba, byl pohnán či byla pohnána v libovolné době k libovolnému soudu mimo řečené České království v jakémkoli případě trestním, občanském či smíšeném nebo ohledně jakéhokoli jednání, naprosto není povinen či povinna uposlechnout nebo se před soudem zodpovídat. Jestliže se přihodí, že proti takto neposlušným či neposlušnému bude libovolný soudce, ustanovený mimo České království a požívající sebevětšího vlivu, soudně postupovat,

[147] Srov. listiny ze 7. dubna 1348.

konat proces a v jakýchkoli uvedených případech či jednáních libovolným způsobem vynášet a vyhlašovat výroky předběžné či konečné, ať jeden výrok či více, pak na základě uvedeného vlivu a výše připomenuté plné císařské moci takovéto půhony, příkazy, jednání a výroky, jakož i exekuce a vše, co by z nich nebo z některého z nich mohlo jakýmkoli způsobem plynout nebo mohlo být na jejich základě uskutečňováno či nastávat, prohlašujeme za zcela neplatné a liché. A přitom výslovně dodáváme a provždy platným císařským výnosem na základě téhož vlivu a výše uvedené plné moci nařizujeme, že tak, jak to bylo neustále zachováváno v Českém království od doby tak dávné, že po jiné není památky, právě tak nebude naprosto žádnému knížeti, pánovi, šlechtici, rytíři, manovi, měšťanu, občanu či venkovanovi, zkrátka naprosto žádné osobě neboli obyvateli již víckrát připomenutého Českého království, ať by byl libovolného stavu, výtečnosti, důstojenství či postavení, dovoleno, aby se odvolával k nějakému jinému soudu kvůli jednáním, výrokům předběžným či konečným nebo nařízením českého krále či jeho libovolných soudců, jakož i proti jejich exekucím, které byly proti němu u královského soudu nebo před soudem krále tohoto království či před soudy příslušných soudců učiněny či vyneseny, ať k nim již došlo, nebo teprve v budoucnu mají být vyneseny nebo mají nastat. A rovněž, takováto odvolání neboli apelace – stane-li se, že nějaká budou, proti tomuto nařízení, podána – již samotným tím skutkem pozbývají platnosti a sami odvolávající se vezmou na vědomí, že se svým činem vystavili trestu ztráty svých pří.

Kapitola IX O dolech zlatých, stříbrných a dalších

Tímto provždy platným ustanovením nařizujeme a s jasným úmyslem vyhlašujeme, že naši nástupci, čeští králové, stejně jako všichni a jednotliví kurfiřti církevní i světští, jak v každé době budou, mohou spravedlivě držet a zákonně vlastnit veškeré doly a naleziště zlata a stříbra, cínu, mědi, železa, olova a libovolných dalších druhů kovu, a také soli, a to jak objevená, tak i ta, která v budoucnu, v kterékoli době, objevena budou v tomto království a v zemích a na zbožích tomuto království podléhajících nebo, což se týká řečených knížat, v knížectvích, zemích, panstvích a na jejich příslušenství; mohou je vlastnit se všemi právy, naprosto žádné nevyjímaje, tak jako mohou být či obvykle jsou takové statky vlastněny, a mohou mít Židy

a vybírat mýto stanovené a určené v minulosti; tak, jak to mohli zákonně dělat naši předkové, čeští králové blahé paměti, i kurfiřti a jejich předkové i předchůdci až do dnešní doby a jako se to dodržovalo, jak je známo, podle starobylého chvályhodného a osvědčeného zvyku, předepsaného dávným a dlouhým během času.

Kapitola X O mincích

Vedle toho stanovujeme, že českému králi, našemu nástupci, jenž v té době bude, bude dovoleno a že bude oprávněn – tak, jak bylo odedávna dovoleno, jak známo, českým králům slavné paměti, našim předchůdcům, a tak, jak oni pokojně a stále byli oprávněni – nechávat razit a nařizovat ražbu mincí ze zlata a stříbra na kterémkoli místě a v kterékoli části království a všech jemu podléhajících zemí a zboží, tam, kde král rozhodne a kde se mu zlíbí, a to všemi způsoby a ve všech podobách, které se až do těchto časů v Českém království u těchto věcí zachovávají; a navěky bude budoucím českým králům povoleno, na základě tohoto našeho ustanovení a naší milosti, což obojí bude platit provždy, že mohou od libovolných velmožů, hrabat a jiných osob kupovat libovolné země, hrady, vlastnictví a statky neboli zboží, že je mohou shromažďovat nebo přijímat jako dar neboli darování, z libovolné příčiny, nebo jako zástavu, a to v postavení u těchto zemí, hradů, vlastnictví a statků či zboží obvyklém, to znamená, že se soukromé přijímá nebo přejímá jako soukromé, svobodné jako svobodné a statky, které se dávají jako léno, se opět kupují jako léno nebo se přejaté takto drží; ovšem tak, že čeští králové jsou zavázáni naplňovat a dodržovat – ohledně toho, co takovým způsobem získali či přijali a rozhodli se připojit k Českému království – dávná a obvyklá práva, která má na těchto statcích Svatá říše.

Kapitola XI O svobodě kurfiřtů

Nařizujeme rovněž, že žádná hrabata, pánové, urození, leníci, manové, hradní pánové ani žádné osoby podléhající kostelu kolínskému, mohučskému a trevírskému, ať jsou libovolného stavu, postavení nebo důstojen-

ství, nesmějí být pohnáni před libovolný soud, působící mimo území, hranice a končiny těchto kostelů a jejich zboží, ani před žádný jiný soud, ať by byl kohokoli jiného, kromě soudu arcibiskupa mohučského, trevírského nebo kolínského a kromě soudu jejich soudců – to se zpětnou platností – a že po všechny budoucí časy nesmějí a nemohou být předváděni či předvoláváni, jak se to, podle našeho zjištění, dodržovalo v minulých dobách. Jestliže se stane, že poddaní kostela trevírského, mohučského nebo kolínského či některý nebo někteří z nich budou, oproti tomuto našemu výnosu, pro jakýkoli případ trestný, občanský či smíšený nebo z důvodu jakéhokoli jednání pohnáni před libovolný soud působící mimo území, hranice či končiny řečených kostelů nebo některého z nich, pak naprosto nejsou povinni uposlechnout či odpovídat a půhon, jednání i výroky prozatímní či konečné proti těm, kdo se nechtějí dostavit, ať byly od takovýchto cizích soudců vyneseny či učiněny, nebo vyneseny či učiněny mají být, stejně jako příkazy těchto soudců a provádění příkazů i všechny věci, které by na jejich základě mohly následovat, o které by se mohlo usilovat nebo které by mohly nastat, jsou naším rozhodnutím neplatné samy sebou. A výslovně dodáváme, že žádnému hraběti, pánovi, šlechtici, leníkovi, vazalovi, hradnímu pánovi, rytíři, manovi, měšťanu, venkovanovi, zkrátka libovolné osobě podřízené těmto kostelům nebo člověku této osoby, ať je libovolného stavu, důstojenství či postavení, nebude dovoleno odvolávat se u kteréhokoli jiného soudu před jednáními, výroky prozatímními či konečnými nebo nařízeními arcibiskupů a těchto kostelů či jejich časných úředníků nebo před výkonem těchto nařízení, jež budou proti jeho osobě učiněny či vyneseny, ať k nim již došlo nebo teprve do budoucna dojít má, pokud stěžovatelům nebude u řečených arcibiskupů a jejich soudů spravedlnost odpírána. Odvolání učiněná proti tomuto nařízení přikazujeme nepřijímat a prohlašujeme je za marná a lichá. Pokud by se jim spravedlnosti nedostávalo, bude všem uvedeným povoleno odvolat se pouze k císařskému dvoru a soudu neboli získat slyšení u soudce, jenž přímo císařskému dvoru právě v té době předsedá; a ani v tomto případě se ti, jimž byla spravedlnost odpeřena, nesmějí odvolávat k žádnému jinému soudci nebo úředníkovi či pověřenci. Cokoli bude učiněno jinak, než bylo uvedeno výše, bude neplatné samo sebou. Chceme, aby toto ustanovení bylo na základě tohoto našeho císařského zákona v úplnosti rozšířeno na slavného .. falckraběte rýnského, slavného .. vévodu saského a slavného markraběte braniborského, světské kurfiřty neboli laiky, i jejich dědice,

nástupce a poddané, a to ve všech způsobech a za všech podmínek, jak bylo předesláno.

(Pozdější dodatek Karla IV.): Kvůli určitým nejasnostem, jež z tohoto zákona vzešly, vyhlašujeme, že se tento zákon bude vztahovat pouze na ty leníky, vazaly a poddané, o nichž je známo, že získali léna, statky a zboží závislé na kurfiřtech církevních i světských a spadají pod jejich jurisdikci a že zde skutečně sídlí. Jestliže pak takoví vazalové a lidé kurfiřtů podobná léna vlastní i od jiných arcibiskupů, biskupů nebo knížat a jestliže na nich sídlí, potom, vlastní-li tito arcibiskupové, biskupové či knížata od říše klatbu a výsadu povolovat před svou tváří konání soubojů, nechť se o takových lidech jedná u nich; v opačném případě nařizujeme, aby se vyšetřování ohledně oněch lidí přesunulo k soudci císařského dvora.

Kapitola XII O knížecím sněmu

Mezi mnoha starostlivými opatřeními v zájmu státu, jež nepřestávají zaměstnávat naši mysl, uznala naše Výsost po dlouhých úvahách za nutné, aby se v budoucnu kurfiřti Svaté říše scházeli častěji, než bylo zvykem, a jednali o blahu říše i světa; jsou totiž jakýmisi pevnými základními kameny a neotřesitelnými pilíři; navzájem je sice dělí rozlehlé vzdálenosti mezi jednotlivými zeměmi, jsou však schopni společně jednat a rokovat o nehodách doléhajících na oblasti jim známé a dobře dokážou rozumnými opatřeními vlastní prozíravosti přispívat k přiměřené nápravě. Proto jsme v Norimberku, při slavnostním shromáždění našeho dvora, konaného naší Výsostí za přítomnosti ctihodných církevních i slavných světských kurfiřtů a mnoha dalších knížat i velmožů, přemýšleli společně s oněmi kurfiřty a na základě jejich úvah jsme se rozhodli pro obecné dobro a spásu nařídit – spolu s řečenými církevními i světskými kurfiřty –, že pro příště se kurfiřti sejdou osobně v každém roce jednou, a to na čtyři týdny počítané nepřetržitě od svátku Velikonoc a Zmrtvýchvstání Páně, v některém z měst Svaté říše; při nejbližším následujícím takovémto období, neboli tento rok, se bude takové rokování neboli shromáždění dvora a sněm slavnostně konat, za účasti naší i kurfiřtů, v našem císařském městě Metách; a tam – a pro příště v libovolný den takového shromáždění – bude námi, na základě porady s knížaty, stanoveno

místo, na němž se sejdou v příštím roce; aby se tento náš příkaz nadále plnil podle našeho i jejich přání. Pokud se bude dodržovat, ujmeme se jich se svým císařským doprovodem, až se budou ubírat k onomu shromáždění, až u něj budou pobývat i až se od něj budou vracet. Navíc, aby se jednání o obecném blahu a pokoji neprotahovalo vinou zdlouhavosti, prodlévání u zábavy nebo nadměrnou návštěvou hostin, jak se zpravidla tu a tam stane, rozhodli jsme se ze společné vůle nařídit, že v budoucnu, až se bude konat řečené shromáždění dvora či sněm, nebude nikomu dovoleno zvát k velkým hostinám, jichž by se účastnila všechna knížata, zatímco menší hostiny, které by neohrožovaly postup jednání, budou s omezeními povoleny.

(XIII) O odvolání výsad

Vedle toho nařizujeme a tímto trvalým císařským výnosem posvěcujeme, že veškeré výsady a listiny, které byly námi nebo svatými římskými císaři a králi, našimi předchůdci, jejichž památku je třeba si připomínat, v jakémkoli doslovném znění přiznány libovolným osobám, jakéhokoli stavu, výtečnosti nebo důstojenství, nebo společenstvím libovolných obcí, městeček či míst – na jejich popud, či jinak –, a to ohledně jakýchkoli práv, milostí, svobod, zvyklostí nebo jiných věcí, nebo které námi či našimi nástupci, římskými císaři a králi, v budoucnu přiznány budou, nesmějí či nemohou v ničem zkracovat svobody, soudní výroky, práva, pocty či panství kurfiřtů Svaté říše, církevních i světských, nebo některého z nich, přestože v takovýchto výsadách a listech libovolných osob – jakékoli výtečnosti, důstojenství nebo stavu, jak bylo předesláno – nebo libovolných společenství je či v budoucnu bude výslovně vyhrazeno, že nesmějí být odvolány, leda by takové odvolání uvádělo zvláštní zmínku o nich i o všem v nich obsaženém. Takové výsady a listiny, jestliže a pokud bude uznáno, že v něčem zkracují svobody, soudní výroky, práva a čest či panství řečených kurfiřtů nebo některého z nich, s ohledem na tuto skutečnost s jasným úmyslem odvoláváme a činíme neplatnými a na základě plné císařské moci nařizujeme, že se budou považovat za odvolané a budou tak chápány.

(XIV) O těch, jimž se coby nehodným odnímají lenní statky

Na mnoha místech vazalové a lenníci bezdůvodně, slovně a lživě, vypovídají či převádějí zpět léna neboli dobrodiní svých pánů, která od těchto pánů obdrželi, a po uskutečnění převodu těmto pánům zlomyslně oznámí opověď a vyhlásí jim nepřátelství; pak jim způsobí závažné škody a do dobrodiní neboli lén, která prve opustili, vstoupí znovu, pod záminkou války či nepřátelství, obsadí je a obsazená drží. A tak tímto provždy platným ustanovením posvěcujeme, že na takový převod či vypovězení se bude hledět, jako by k němu nedošlo; leda by byl proveden svobodně a skutečně, tedy tak, že by vlastnictví dobrodiní a lén bylo oněm pánům převedeno hmotně a skutečně v tom smyslu, že ti, kdo vyhlašují opověď, nevyvolají, na statcích převáděných zpět, vůči jejich pánům neklid ani sami, ani skrze jiné, nezpůsobí těžkosti ani k tomu neposkytnou radu či pomoc a nebudou to schvalovat. Kdo bude jednat opačně neboli kdo bude jakýmkoli způsobem napadat své pány na dobrodiních a lénech převedených zpět či nepřevedených, bude vyvolávat neklid, bude pánům škodit nebo bude takto jednajícím poskytovat radu či pomoc nebo je bude chválit, ten samotným svým skutkem tato léna či dobrodiní ztratí, pozbude cti a bude vystaven císařské klatbě; na ona léna či dobrodiní nebude mít v žádné další době povolen žádný vstup či návrat a nemohou mu být žádným způsobem znovu svěřena; dosáhne-li, oproti tomuto nařízení, jejich svěření či nabytí, nebude platné. Konečně vyhlašujeme, že ti nebo ten, kdo sice neuskuteční popsané zpětné převedení, ale bude proti svým pánům podvodně jednat tím, že je dříve vědomě napadne vyhlášením opovědi nebo toto vyhlášení připustí, se samotným svým činem vystavuje všem výše uvedeným trestům.

(XV) O spiklencích

Dále, spolky a úmluvy či nepovolené svazy – vznikající v obcích i mimo ně neboli mezi obcí a obcí, mezi osobou a osobou nebo mezi osobou a obcí, a to pod záminkou ochrany či přijímání mezi měšťany nebo záminkou jinak zabarvenou –, jež zasluhují prokletí a jež jsou svatými zákony odmítány, a stejně tak i spiknutí, smlouvy a dohody, jakož i zvyklosti s nimi spjaté – ty považujeme spíš za zkaženost –, jež obce či osoby libovolného

důstojenství, postavení či stavu, ať už mezi sebou či s jinými, dosud uzavřely a jež se v budoucnu odváží uzavřít bez schválení svých pánů, jimž jsou poddány, jimž podléhají nebo v jejichž okrsku se nacházejí – i kdyby tyto pány ze svých spolků jmenovitě nevyjímaly –, zavrhujeme, zatracujeme a s pevným úmyslem činíme neplatnými tak, jako – a o tom není pochyb – byly zakázány a učiněny neplatnými i prostřednictvím svatých zákonů našich svatých předchůdců, rozmnožitelů říše; výjimku činíme pouze u těch smluv a svazů, které mezi sebou, jak je známo, uzavřela knížata, obce i další na základě obecného míru mezi kraji a zeměmi. Nařizujeme, že jednotlivá osoba, která se z nějakého důvodu odváží, proti znění tohoto našeho ustanovení i starobylého zákona ohledně této věci vydaného, přistoupit k takovým smlouvám, svazům, spiknutím a dohodám, se tím samotným vystavuje, vedle trestu určeného zákonem, i znamení hanby a trestu deseti liber zlata, zatímco obec nebo společenství, které se rovněž střetne s tímto naším zákonem, se vystavuje trestu sta liber zlata a ztráty a zabavení všech císařských svobod a výsad; přitom polovina z této částky připadne císařské pokladně a druhá polovina pánu oblasti, k jehož škodě budou smlouvy uzavřeny.

(XVI) O falburgrech[148]

Někteří měšťané a poddaní knížat, pánů a dalších lidí se snaží, jak jsme se dozvěděli z četných stížností, odhodit jho původní podřízenosti, a dokonce jím v nerozvážné smělosti pohrdnou, a usilují o to, aby byli přijati mezi měšťany jiných obcí; často se o to v minulosti pokusili; přestože zůstávají tělesně přítomni na územích, v obcích, městečkách a vesnicích dřívějších pánů, které se takovýmto podvodem odvážili nebo odvažují opustit, snaží se těžit ze svobod obcí, do nichž se tímto způsobem přesunuli a usilují o jejich ochranu; v oblasti Německa se jim lidově říká falburgři; protože lež a úskok nelze u nikoho obhajovat, nařizujeme s jasným úmyslem, na základě plné císařské moci a s přispěním rozumné rady všech kurfiřtů, církevních i světských, a tímto provždy platným zákonem posvěcujeme, že řečení měšťané a poddaní, snažíce se takto oklamat ty, jimž podléhají, nesmějí v žád-

[148] Význam slova je objasněn textem zákoníku o několik řádek níže. Ještě současná němčina zná výraz der Pfahlbürger pro občana bydlícího mimo hradby města.

ných zemích, místech či krajích Svaté říše od tohoto dne dále v ničem obdržet práva a svobody obcí, mezi jejichž měšťany se pokusí nebo se již pokusili být na základě této lži přijati; leda by do těchto obcí tělesně a skutečně přešli, nepřetržitě v nich bydleli, doopravdy, nikoli na oko, se v nich usídlili a nesli v nich povinná břemena a obecní povinnosti. Jsou-li nebo budou-li v budoucnu nějací lidé přistiženi, že jednají proti obsahu tohoto našeho zákona, pozbude jejich přijetí veškeré platnosti a přijatí, ať jsou jakéhokoli postavení, důstojenství nebo stavu, v naprosto žádném případě či záležitosti nebudou těžit z práv a svobod obcí, do nichž se snaží být přijati, a žádným způsobem jich nebudou užívat; a tomu nemohou zabránit žádná práva, výsady nebo zvyklosti, zachovávané a získané v jakékoli době, protože je, nakolik protiřečí tomuto našemu zákonu, tímto výnosem, na základě již řečené plné císařské moci s jasným úmyslem odvoláváme a prohlašujeme, že postrádají veškerou sílu a platnost ve vztahu ke všemu, co již bylo řečeno a co náleží knížatům, pánům i dalším lidem, jimž se stalo či v budoucnu stane, že budou takto opuštěni; přitom provždy zůstávají nedotčena práva týkající se osob a statků jakýchkoli poddaných, kteří je způsobem již několikrát popsaným opouštějí. Dále prohlašujeme, že ti, kdo se odváží řečené cizí občany a poddané proti pokynům tohoto našeho zákona přijmout nebo se toho již v minulosti odvážili, přijdou za tento přestupek o sto hřiven ryzího zlata, a to tolikrát, kolikrát bude spáchán, pokud tyto lidi během jednoho měsíce od chvíle, kdy budou s tímto zákonem seznámeni, zcela nepropustí; jedna polovina přitom neodvolatelně připadne naší císařské pokladně, druhá pánům těch, kteří byli přijati.

(XVII) O vyhlášení opovědi

Prohlašujeme, že ti, kdo se podle něčeho domnívají, že mají spravedlivý důvod k vyhlášení opovědi nějakým jiným lidem, a kdo v místech, kde sami příbytky nemají nebo je obecně neobývají, tyto lidi bolestivě sužují, nemohou, aby si při tom zachovali čest, sužovaným působit škody prostřednictvím požárů, loupení a okrádání. U nikoho nelze obhajovat lež a podvody, a proto tímto provždy platným ustanovením posvěcujeme, že takováto vyhlášení, učiněná v minulosti či v budoucnu pánům nebo osobám, s nimiž byl někdo spřízněn kvůli společenství, příbuzenství či nějakému čestnému

přátelství, nejsou platná a není povoleno někoho pod záminkou vyhlášení opovědi napadat požáry, loupežemi a okrádáním, pokud vyhlášení opovědi nebude o tři přirozené dny dříve veřejně oznámeno tomu, komu se nepřátelství vyhlašuje – tedy přímo jeho osobě nebo v místě, kde obvykle bydlí –, a pokud nebude možno tomuto oznámení díky vhodným svědkům naprosto důvěřovat. Kdokoli se odváží vyhlásit opověď jinak a zaútočit způsobem uvedeným výše, vystaví se tímto činem ztrátě cti, jako by k žádnému vyhlášení nedošlo; a nařizujeme, aby byl jakožto zrádce od libovolných soudců postižen zákonnými tresty. Zakazujeme rovněž a odsuzujeme veškeré a jednotlivé nespravedlivé války a spory i všechny nespravedlivé požáry, loupeže a okrádání, nepřípadná a neobvyklá cla, doprovody i poplatky, které je zvykem vymáhat za takový doprovod, a to pod hrozbou trestů, jejichž použití v takových případech a v každém z nich svaté zákony posvěcují.

(XVIII) Ohlašovací listina

Touto listinou ohlašujeme vám, slavnému a vznešenému knížeti, panu markraběti braniborskému, nejvyššímu kancléři Svaté říše, našemu nejdražšímu spoluvoliteli a příteli, volbu římského krále, kterou bude třeba z rozumných důvodů provést, a zároveň vás, jak je naší řádnou povinností, náležitým způsobem voláme, abyste se během tří měsíců, počítaných nepřetržitě ode dne toho a toho, postaral o příchod svůj nebo svých poslů či zástupců, v počtu jednoho či více, vybavených dostatečným pověřením, na příslušné místo, jak to předepisují svaté zákony, ustavené ohledně této věci, abyste spolu s ostatními svými i našimi spoluknížaty a spoluvoliteli rozvažoval, jednal a dohodl se na výběru budoucího římského krále, jenž se později, s Boží pomocí, stane císařem, abyste na tomto místě pobyl až do úplného završení této volby a abyste i jinak jednal a postupoval podle toho, co se nachází zapsáno ve svatých zákonech, ohledně této věci promyšleně sestavených. V opačném případě, bez ohledu na nepřítomnost vaši či vašich lidí, budeme v uvedených záležitostech postupovat, spolu s ostatními vašimi spoluknížaty a spoluvoliteli, zcela podle toho, co posvětila moc oněch svatých zákonů.

(XIX) Podoba zplnomocnění zasílaného kurfiřtem, jenž se rozhodne vypravit ke konání volby své posly

My .. z Boží milosti atd., Svaté říše atd. Obsahem této listiny dáváme na vědomí všem: protože se blíží volba římského krále, již je třeba z rozumných příčin provést, my, kteří se náležitě staráme o čest a stav Svaté říše, kteří usilujeme, aby se nemusela dobrodružně vystavovat velmi vážným škodám, a kteří ohledně věrnosti a bdělé obezřelosti nám drahých .. a našich věrných, zaznamenáváme po předchozích zcela jednoznačných zkušenostech výjimečnou spolehlivost, činíme, stanovujeme a zřizujeme tyto dva a každého z nich v úplnosti – takže nebude zvýhodněn, kdo si pospíší, nýbrž co jeden začne, může druhý dokončit a povoleným způsobem omezit – vším právem, způsobem a postupem, jichž jsme dostatečně dobře a dostatečně účinně mocni a jež se nám skýtají, svými pravými a zákonnými zástupci a zvláštními posly; takže mohou kdekoli jednat, spolu s dalšími našimi spoluknížaty a spoluvoliteli, církevními i světskými, a dohodnout se s nimi, mohou se usnést a rozhodnout ohledně zvolení libovolné schopné a vhodné osoby za římského krále; mohou se místo nás, na našem místě a naším jménem účastnit jednání pořádaných kvůli výběru této osoby, mohou ji za nás a naším jménem navrhnout, dohodnout se na ní a zvolit ji za římského krále, jenž v budoucnu postoupí ke svatému císařství; mohou složit, na naši duši, každou nezbytnou přísahu, která je nutná nebo obvyklá při výše uvedených věcech nebo některé z nich; mohou právoplatně ustanovit i odvolat dalšího nebo další zástupce a činit veškeré jednotlivé věci, které budou nezbytné nebo užitečné či jakkoli přínosné při výše uvedených záležitostech a ohledně nich, a to až do dovršení porad, návrhů, rozvažování a volby, kterou bude nutno při té příležitosti vykonat; i kdyby se jednalo o věci závažnější nebo neobyčejnější, než jsou věci uvedené výše, nebo o věci, které bychom mohli vykonat i my sami, kdybychom byli průběhu těchto jednání, rozvažování, jmenování a budoucí volby osobně účastni a jemu přítomni, považujeme a chceme považovat a upřímně slibujeme, že vždy budeme považovat za nám milé a za dojednané, cokoli naši výše uvedení zástupci či poslové, nebo zástupci jimi či jedním z nich nyní nebo v budoucnu ustanovení, ohledně předeslaných věcí nebo libovolné z nich provedou, vykonají, učiní nebo libovolným způsobem zařídí.

(XX) O jednotě volitelských knížectví a práv, jež jsou s knížectvími spjata

Všechna a jednotlivá knížectví, díky nimž, jak známo, světským kurfiřtům náleží právo a hlas při volbě římského krále, budoucího císaře, jsou s tímto právem i s povinnostmi, důstojenstvími a dalšími právy, které jsou s nimi a s každým z nich spjaty a které na nich závisí, spojena a nedělitelně sjednocena natolik, že právo, hlas, povinnost, důstojenství i jiná další práva, náležící libovolnému z těchto knížectví, nemohou připadnout nikomu jinému než tomu, o němž se rozhodne, že bude vlastníkem tohoto knížectví s jeho územím, manstvími, lény, panstvím i všemi náležitostmi; a proto tímto provždy platným císařským výnosem posvěcujeme, že jedno každé z uvedených knížectví s právem a hlasem při volbě, s povinností i se všemi ostatními důstojenstvími, právy a náležitostmi, které k němu patří, musí zůstávat a trvat spjato a spojeno s nimi po všechny časy nedělitelně tak, že vlastník libovolného knížectví se bude těšit pokojnému a svobodnému vlastnictví i ohledně práva, hlasu, povinnosti, důstojenství a všech náležitostí patřících ke knížectví; bude všemi uznáván za kurfiřta, on, a nikdo jiný, bude v každé době ostatními kurfiřty bez jakéhokoli odporu přibírán a připouštěn k volbě i ke všem ostatním úkonům prováděným pro čest či užitek Svaté říše; žádná z výše uvedených věcí nesmí být někým jiným oddělena nebo v nějaké době odtržena, protože jsou to věci neoddělitelné; nesmí být u soudu či mimo něj požadována jako samostatná věc a nemůže tak být získána, nebo dokonce soudním výrokem oddělena; bude oslyšen každý, kdo by se ucházel o jedno bez druhého. Jestliže bude omylem či jinak někomu popřáno sluchu, jestliže dojde k jednání, soudu, výroku nebo něčemu podobnému proti tomuto našemu nařízení nebo objeví-li se libovolný takový pokus, pak to vše i cokoli z toho, co tyto úkony či libovolný z nich mohou mít za následek, již tím samotným pozbývá platnosti.

(XXI) O řazení arcibiskupů v průvodu

Výše, na počátku těchto našich ustanovení,[149] jsme se rozhodli pojednat v dostatečné míře o zasedacím pořádku církevních volících knížat v radě,

[149] Viz kapitolu III.

u stolu i jinde, kdekoli se přihodí, že se bude konat slavnostní shromáždění císařského dvora nebo že se shromáždí volící knížata spolu s římským císařem či králem – doslechli jsme se totiž, že v dřívějších dobách se o tomto pořádku několikrát jednalo –, a proto se domníváme, že bude prospěšné vymezit i jejich řazení při procesích a průvodech. Tímto trvalým císařským výnosem tedy nařizujeme, že kdykoli se stane, že při shromáždění římského císaře či krále a řečených knížat bude císař či král kráčet a před jeho tváří se ponesou insignie, bude arcibiskup trevírský procházet přímo před císařem či králem, zatímco uprostřed mezi nimi půjdou ti, kdo ponesou císařské či královské insignie. Bude-li však císař či král kráčet bez insignií, pak tento arcibiskup půjde řečeným způsobem před císařem či králem, ovšem tak, že uvnitř mezi nimi nebude zcela nikdo; zbývající dva volící arcibiskupové si i v průvodu provždy podrží svá místa v závislosti na svých krajích tak, jak bylo vyhlášeno výše ohledně způsobu zasedání.

(XXII) O řazení kurfiřtů v průvodu a o tom, kdo ponese insignie

Abychom objasnili pořadí kurfiřtů v průvodu, jehož se zúčastní i kráčející římský císař či král, jak jsme se o tomto pořadí zmínili výše,[1501] nařizujeme, že kdykoli se přihodí, že při slavnostním shromáždění císařského dvora budou při libovolných úkonech či slavnostních aktech kurfiřti kráčet v průvodu spolu s římským císařem či králem a zároveň bude třeba nést císařské či královské insignie, tehdy vévoda saský ponese císařský či královský meč a půjde bezprostředně před císařem či králem, a bude se tak nacházet mezi ním a .. arcibiskupem trevírským; .. falckrabě, nesoucí císařské jablko, půjde po pravém boku saského vévody, v jedné řadě s ním, zatímco .. markrabě braniborský, nesoucí žezlo, půjde po boku levém; český král bude císaře či krále bezprostředně následovat, aniž by někdo vstupoval mezi ně.

(XXIII) O arcibiskupských požehnáních v přítomnosti císaře

Kdykoli navíc dojde k tomu, že se bude v přítomnosti římského krále sloužit slavná mše a že budou přítomni arcibiskupové mohučský, trevírský

[1501] Viz kapitolu XXI.

a kolínský, nebo dva z nich, pak při vyznání hříchů, jež se obvykle před mší říká, při podání evangelia k polibku, při políbení pokoje následujícím po Agnus Dei, a také při požehnáních, udílených po skončení slavné mše a před jídlem i při poděkování za přijatý pokrm, bude zachován mezi arcibiskupy pořádek, který jsme se po poradě s nimi rozhodli určit: totiž že prvního dne všechny tyto jednotlivosti koná první, druhého dne druhý a třetího třetí. A prohlašujeme, že prvního, druhého a třetího je třeba chápat v tom pořadí, v němž byl každý z nich dříve či později vysvěcen. Aby k sobě navzájem přistupovali arcibiskupové s přiměřenou a vhodnou úctou a aby tím dávali druhým příklad, jak se vzájemně ctít, ať ten, na němž bude podle uvedeného výkladu řada, vyzve laskavým a smířlivým pokývnutím k oněm úkonům druhého a teprve potom ať k nim či k libovolnému z nich přistoupí.

4.2

ZÁKONY SCHVÁLENÉ NA SNĚMU V METÁCH DNE 25. PROSINCE 1356

Níže psané zákony byly vyhlášeny panem Karlem Čtrvrtým, římským císařem a českým králem, rozmnožitelem říše, při shromáždění dvora v Metách roku tisícího třístého padesátého šestého, v den Narození Krista, a to za přispění všech volitelů svaté Říše římské a za přítomnosti pánů ctihodného Otce v Kristu, pana Talayranda,[151] biskupa albanského, kardinála svaté římské církve, a Karla,[152] prvorozeného syna francouzského krále, slavného vévody normandského a dauphina viennského.

(XXIV)

Jestliže někdo vstoupí do zločinného spolku s knížaty, rytíři či soukromými osobami nebo s libovolnými osobami neurozenými nebo přistoupí-li tím, že přísahu složí, k přísaze takového spolku, tedy k přísaze ohledně smrti ctihodných a slavných mužů, kurfiřtů našich i Svaté říše římské, církevních i světských, nebo některého z nich – protože oni jsou část našeho těla a protože práva nařizují se stejnou přísností trestat vůli ke zločinu i jeho uskutečnění –, pak bude, jakožto ten, kdo se provinil proti Majestátu, sťat mečem a všechny jeho statky připadnou naší pokladně; jeho synové, jimž ponecháváme ze zvláštní císařské milosti život – vždyť stejným trestem jako otec by měli sejít i ti, u nichž se lze obávat projevů téže zděděné zločinnosti jako u otce – budou považováni za vyloučené z veškerého dědění a nástupnictví po matce, po prarodičích i po příbuzných; na základě cizích závětí neobdrží nic a budou provždy nuzní a chudí; věčně je bude provázet otcova hanba, nedostane se jim nikdy žádné pocty a zcela žádných svátostí; budou na tom zkrátka tak, že pro ně, poskvrněné stálou nouzí, bude smrt útěchou a život trestem. Rovněž přikazujeme, aby byli bez milosti postiženi i ti, kdo se někdy pokusí přimluvit se u nás za ně. Dcerám, ať jich bude libovolný počet, se dostane, jak nařizujeme, z matčiných statků pouze čtvrtina,[153] ať už ji matka před smrtí odkáže či nikoli, takže dcery budou mít spíše obživu prostřední

[151] Talleyrand de Périgord byl kardinálem v letech 1331–1364 a od roku 1356 byl nunciem ve Francii.

[152] Karel V., francouzský král v letech 1364–1380.

[153] Latinsky „falcidia", což vlastně znamená čtvrtina (*Falcidia quarta*) podle Falcidiova zákona (srov. např. *Ottův slovník naučný*, sv. VIII, 1020b, 1021a, s.v. *Falcidia lex*); srov. FRITZ, *Die Goldene Bulle*, str. 10, pozn. 10 o nesprávném přejímání římských zákonů.

než celý zisk, a zachovají jméno dědice; ohledně dcer totiž musí být výrok mírnější, protože věříme, že se díky slabosti pohlaví budou méně odvažovat. Rovněž emancipace[1541] provedená řečenými lidmi jak vůči synům – samozřejmě po vzniku tohoto zákona –, tak vůči dcerám pozbývá platnosti; věna, dary libovolných osob a konečně i zcizování, k nimž od té doby libovolným podvodem či právem dojde, nebudou mít, jak nařizujeme, žádnou váhu, a to od odkamžiku, kdy uvedení lidé pomyslí na spiknutí a na spolek. Manželky oněch mužů dostanou zpět své věno – budou-li v tom postavení, že co od mužů dostaly darem, mají uchovat pro děti – a vezmou na vědomí, že v době, kdy pomine právo užívání, přenechají naší pokladně vše, co by podle zákona mělo připadnout dětem. Čtvrtina bude i v těchto věcech určena pouze dcerám, nikoli též synům. Co jsme zde stanovili ohledně řečených osob a jejich dětí, nařizujeme se stejnou přísností i ohledně jejich stoupenců, důvěrníků a pomocníků. Samozřejmě, pokud někdo z nich na počátku spiknutí, k němuž se přidal, sám spiknutí prozradí, veden touhou po pravé slávě, bude od nás podarován jak odměnou, tak ctí; ten, kdo se spiknutí zúčastní a odhalí sice pozdě, zato však dosud neznámé tajné úmysly, bude považován za hodna propuštění a milosti. Dále stanovujeme, že vyjde-li najevo něco, co bylo spácháno proti výše uvedeným kurfiřtům, církevním i světským, může to být hodnoceno jako zločin i po smrti viníka. Při takovémto zločinu, jenž se považuje za zločin urážky Majestátu – spáchané na jeho knížatech – mohou být sluhové mučeni místo pána. Dále nařizujeme a tímto císařským výnosem posvěcujeme, že takovýto zločin může být projednáván i po smrti škůdců; takže po usvědčení mrtvého může být jeho památka zničena a jeho statky mohou být odňaty nástupcům, protože pojme-li někdo podlý úmysl, pak se jakýmsi způsobem vystavil trestu už ve své mysli. Dále rozhodujeme, že spáchal-li někdo takový zločin, nemůže ani zcizovat, ani propouštět, ani mu nesmí dlužník podle práva vracet dluh. Z této příčiny nařizujeme mučit pánovy sluhy místo pána, rozumí se v případě zásahu proti spiknutí ohrožujícímu kurfiřty církevní i světské, jak se uvádí výše. A zemře-li někdo a mrtvý bude usvědčen, že zemřel při takovémto případu, pak se kvůli nejisté osobě nástupce budou statky sledovat.

[1541] Tzn. vyvázání z poslušnosti otce.

(XXV)

Panuje-li shoda v tom, že i ostatní knížectví je třeba uchovávat v jejich úplnosti, aby tím sílila spravedlnost a aby se věrní poddaní mohli těšit z klidu a pokoje, pak je ještě mnohem nezbytnější zachovávat bez újmy velkolepá knížectví, panství, pocty a práva kurfiřtů – neboť kde hrozí větší nebezpečí, musí se užít silnější protilátka –, aby se nehroutily nosné pilíře a netrpěl základ celé budovy. Rozhodujeme proto a tímto provždy platným císařským výnosem posvěcujeme, že od této chvíle dál, po všechny budoucí časy, nesmějí být slavná a velkolepá knížectví, rozumí se Království české, falckrabství rýnské, vévodství saské a markrabství braniborské, jakož i území, kraje, panství, léna a cokoli dalšího k nim patří, štěpena, dělena či jakýmkoli způsobem ve svých údech rozlučována; naopak, neustále budou trvat ve své dokonalé úplnosti; nástupcem se v nich bude stávat prvorozený syn, jemuž jedinému připadne nad nimi právo a vláda, leda by snad byla jeho mysl postižena, byl by choromyslný či poznamenaný jinou, obecně známou a závažnou vadou, jejíž vinou by nesměl či nemohl vládnout lidem. V takovém případě chceme, aby mu bylo nástupnictví odepřeno a aby se nástupcem stal druhorozený, bude-li v tomto rodu, nebo jiný starší bratr či příbuzný laik, jenž bude v otcovském rodu v přímé sestupné linii nejblíž; ten se však bude k ostatním bratrům a sestrám chovat vlídně a s úctou, ale provždy mu bude zakázáno – ve shodě s milostí, jíž se mu dostalo od Boha, i s jeho vlastními záměry a také s možnostmi, které mu majetek skýtá – jakýmkoli způsobem dělit, štěpit či v údech rozlučovat knížectví i to, co ke knížectví patří.

(XXVI)

(1) V den, kdy se bude konat slavnostní zasedání císařského či královského dvora, dostaví se kurfiřti církevní i světští přibližně v jednu hodinu[155] k domu, v němž bude císař či král ubytován; císař nebo král se sám oděje všemi císařskými insigniemi, všichni vsednou na koně a budou se ubírat spolu s císařem či králem na místo, kde bude připraveno zasedání; každý

[155] Tzn. ráno mezi šestou a devátou.

z nich pojede v pořadí a způsobem vymezeným v úplnosti výše, zákonem o pořadí volících knížat v průvodu.[156] Navíc arcikancléř, v jehož arcikancléřství se vše bude odehrávat, ponese na stříbrné holi všechny císařské či královské pečeti a pečetidla. Světští kurfiřti ponesou žezlo, jablko a meč tak, jak se o tom mluvilo výše. Bezprostředně před arcibiskupem trevírským, projíždějícím v příslušném pořadí, bude nesena nejprve cášská a za ní milánská koruna, rozumí se před císařem, který již bude ozdoben císařskými infulemi; korun se chopí nějaká nižší knížata, vybraná pro tento úkol císařem podle libosti.

(2) K místu zasedání se bude ubírat rovněž císařovna, oděna svými slavnostními insigniemi, a to za císařem či králem římským a rovněž za králem českým, jenž bude císaře bezprostředně následovat;[157] císařovna se bude nacházet v odstupu daném přiměřenou vzdáleností, v jedné skupině s velmoži, provázena svými dívkami.

(XXVII) O povinnostech kurfiřtů při slavnostním zasedání dvora římských císařů či králů

Přikazujeme, že kdykoli bude římský císař či král pořádat slavnostní zasedání svého dvora – a při něm jsou kurfiřti povinni odsloužit či splnit své povinnosti – bude se zachovávat postup uvedený níže.

(1) Až císař či král usedne na královský stolec či císařský trůn, jako první splní svůj úkol vévoda saský, a to následujícím způsobem: před budovou císařského či královského zasedání bude navršena hromada ovsa takové výšky, že se bude dotýkat prsou nebo hrudi koně, na němž bude sedět sám vévoda, držící v ruce stříbrnou hůl a stříbrnou měřici, jež obě dohromady obsáhnou podle váhy dvanáct hřiven stříbra; sedě na koni obdrží vévoda saský uvedenou měřici plnou ovsa a opatří z ní prvního přicházejícího služebníka. Až to provede, upevní v hromadě ovsa svou hůl a vzdálí se; zástupce podkoního, na příklad pán z Pappenheimu nebo v jeho nepřítomnosti dvorský podkoní, pak bude oves rozdělovat dál.

---

[156] Viz kapitolu XXI a XXII.

[157] Viz kapitolu VI.

(2) Až císař či král přistoupí ke stolu, církevní kurfiřti, to znamená arcibiskupové, stojíce spolu s ostatními preláty před stolem, požehnají stůl v pořadí, jež jim bylo ohledně těchto věcí určeno výše;[1581] až bude žehnání skončeno, všichni tito arcibiskupové, jsou-li přítomni, jinak jen dva nebo jeden, převezmou od dvorského kancléře císařské či královské pečeti a pečetidla a ten, v jehož arcikancléřství se zasedání dvora bude právě konat, půjde uprostřed, zatímco ostatní dva se k němu připojí po obou stranách, a tak ponesou pečeti a pečetidla, dotýkajíce se všichni rukou hole, na níž budou pečeti a pečetidla viset, a položí je uctivě před císaře či krále na stůl; císař či král jim je ihned vrátí a ten, v jehož arcikancléřství se vše, jak bylo předesláno, bude konat, ponese velkou pečeť zavěšenu na krku až do konce jednání, dokud od císařského či královského dvora nedojede koňmo až do místa, kde je ubytován. Hůl, o níž se mluvilo výše, musí být stříbrná a musí obsahovat na váhu dvanáct hřiven stříbra; třetinu z jejího stříbra a z její ceny uhradí jeden každý z arcibiskupů; tato hůl spolu s pečetěmi a pečetidly bude přidělena přímo kancléři císařského dvora, aby jí užíval ke svým požehnaným účelům. Poté, co ten, na němž bude řada, dojede od císařského dvora do místa svého ubytování, jak bylo řečeno, nesa velkou pečeť, okamžitě tuto pečeť pošle po někom ze svých věrných řečenému kancléři císařského dvora, a použije k tomu koně, kterého je povinen tomuto kancléři poskytnout, protože tak se sluší na jeho vlastní důstojenství a na lásku, kterou k dvorskému kancléři chová.

(3) Dále se na koni přiblíží markrabě braniborský, nejvyšší komoří, a bude v rukou držet dvě stříbrné pánvice, na váhu dvanáct hřiven stříbra, s vodou a krásný ručník; sesedne z koně a nabídne římskému císaři či králi vodu na umytí rukou.

(4) Falckrabě rýnský, nejvyšší stolník, se dostaví rovněž koňmo a v rukou bude držet čtyři stříbrné misky naplněné pokrmy; každá z nich bude vážit tři hřivny; sesedne z koně, přinese je a postaví před císaře či krále na stůl.

[1581] Viz kapitolu XXIII.

(5) Potom vstoupí, opět koňmo, král český, nejvyšší číšník, a v rukou bude držet stříbrný pohár či konvici, na váhu dvanáct hřiven stříbra, zakrytou a naplněnou vínem smíšeným s vodou; sestoupí z koně a nabídne římskému císaři či králi pohár, aby se napil.

(6) Stanovujeme, že ve shodě s tím, jak to bylo dosud podle našeho zjištění dodržováno, až světští kurfiřti dostojí svým řečeným povinnostem, pan z Falkensteina, podkomoří, obdrží pro svou potřebu koně i pánvice braniborského markraběte, správce kuchyně, pán z Nortembergu, obdrží koně a misky falckraběte, zástupce číšníka, pán z Limburgu, koně a pohár českého krále, zástupce podkoního, pán z Pappenheimu, koně, hůl a měřici řečeného vévody saského, pokud ovšem budou sami přítomni na tomto zasedání císařského či královského dvora a každý z nich bude plnit povinnost, která mu přísluší; jestliže se však oni nebo někteří z nich rozhodnou řečeného zasedání dvora neúčastnit, pak stálí služebníci císařského či královského dvora – rozumí se kterýkoli místo toho chybějícího, s nímž sdílí označení neboli povinnost – až splní úkol, nechť si za to odnesou i odměnu.

(XXVIII)

(1) Dále, císařský či královský stůl musí být vypraven tak, že bude oproti ostatním stolům v sále vyzdvižen do výšky šesti stop; v den slavnostního konání dvora u něj nebude sedět naprosto nikdo jiný než římský císař či král. Sedadlo a stůl císařovny či královny budou připraveny v sále po straně, a to tak, že stůl se bude nacházet o tři stopy níž než stůl císařský či královský a o stejný počet stop výše než sedadla kurfiřtů; ti budou mít sedadla i stoly ve stejné vzájemné výšce. Pod císařským sezením budou připraveny stoly pro sedm kurfiřtů církevních i světských, rozumí se tři po pravé straně, další tři po levé a sedmý přímo proti tváři císaře či krále, jak jsme to dostatečně jasně vymezili výše v kapitole o zasedacím pořádku kurfiřtů;[1591] uspořádání bude takové, že nikdo jiný, ať by byl libovolného důstojenství či stavu, nebude smět sedět mezi kurfiřty či u jejich stolů.

[1591] Viz kapitolu III.

(2) Žádnému z řečených světských kurfiřtů nebude povoleno, aby se po splnění svého povinného úkolu usadil ke stolu pro něj připravenému, dokud některého z jeho spoluknížat, volitelů, bude plnění jeho povinnosti ještě očekávat; naopak, až některý nebo někteří z nich svou službu ukončí, přejdou ke stolům pro ně připraveným, postaví se vedle nich a vyčkají, dokud řečené úkoly nesplní i ostatní, a zcela všichni se teprve potom najednou usadí ke stolům pro ně připraveným.

(XXIX)

(1) Shledali jsme rovněž, že podle věhlasných zpráv a svědectví dávných dob dodržovali naši šťastní předchůdci bez přerušení a od časů tak prastarých, že na odlišné se vzpomínka nedochovala, tu zvyklost, že slavnostní volba římského krále, budoucího císaře, se konala ve městě Frankfurtu, první korunovace v Cáchách a první zasedání královského dvora v městě Norimberku. Proto na základě jasných důvodů prohlašujeme, že i v budoucích dobách se uvedené zvyklosti budou povinně dodržovat, leda by jim nebo některému z nich odporovala nějaká zákonná překážka.

(2) Dále, kdykoli se některý církevní nebo i světský kurfiřt, zadržen spravedlivým důvodem, nebude moci dostavit k císařskému dvoru, přestože bude povolán, a vyšle posla či zmocněnce libovolného důstojenství či stavu, pak tento vyslanec, jakkoli musí být místo vysílajícího knížete vpuštěn – totiž díky pověření, jehož se mu od něj dostalo –, přece neusedne u stolu či na místě určeném tomu, který jej vyslal.

(3) Navíc, po završení toho, co bude na každém zasedání císařského či královského dvora v závislosti na okolnostech nutno zařídit, obdrží správce dvora pro svou potřebu celé vybavení neboli dřevěné zařízení císařského či královského sezení, v němž bude zasedat římský císař či král se svými kurfiřty, když se bude konat slavnostní zasedání dvora nebo když se budou knížatům udílet léna,[160] jak bylo předesláno.

---

[160] Odkaz na následující kapitolu XXX, k níž tento závěr správně patří.

(XXX) O právech, která mají úředníci, když knížata přijímají léna od římského císaře či krále

(1) Tímto císařským výnosem prohlašujeme, že církevní i světští kurfiřti, když přijímají od císaře či krále svá léna či výsadní práva, nejsou povinni naprosto nikomu nic dávat nebo hradit; vždyť peníze vyplácené pod touto záminkou náleží těm, kdo je platí. Kurfiřti jsou nadřazeni všem úřadům císařského dvora a mají v těchto úřadech své podřízené, kteří k tomu byli určeni a nadáni římskými vládci, a tak by se zdálo nesmyslné, kdyby podřízení úředníci požadovali od svých představených prostředky libovolné povahy; leda by je sami kurfiřti ze své vůle a svobodně něčím podarovali.

(2) Dále, ostatní říšská knížata, církevní či světská, když řečeným způsobem některý z nich přebírá svá léna od římského císaře či krále, zaplatí úředníkům císařského či královského dvora šedesát tři hřivny stříbra a jednu čtvrtinu, leda by se někdo z nich mohl zaštítit císařskou či královskou výsadou neboli poshověním a mohl by prokázat, že sám byl uvolněn či vyňat z takovýchto poplatků, nebo i z nějakých jiných, které je zvykem hradit při přejímání těchto lén. Řečených třiašedesát hřiven s jednou čtvrtinou rozdělí správce císařského či královského dvora následujícím způsobem: především vyčlení deset hřiven pro sebe, kancléři císařského či královského dvora dá deset hřiven, správcům, písařům a opisovačům tři hřivny a pečetníkovi za vosk a pergamen jednu čtvrtinu; rozdělí je tedy tak, že kancléř a písaři nebudou vázáni k ničemu jinému než k tomu, aby knížeti přijímajícímu léno vydali doklad o přijetí léna neboli list o prostém uvedení v držbu.

(3) Vedle toho dá správce dvora z řečených peněz deset hřiven číšníkovi, pánovi z Limburgu, deset hřiven správci kuchyně, pánovi z Nortembergu, deset hřiven zástupci podkoního, pánovi z Pappenheimu, a deset hřiven komořímu, pánovi z Falkensteina; ovšem s tou podmínkou, že se všichni a každý jednotlivě osobně zúčastní těchto slavnostních zasedání dvora a budou zastávat své úkoly. Jestliže však oni nebo někteří z nich přítomni nebudou, pak si úředníci císařského či královského dvora, kteří mají tyto úkoly na starosti, odnesou zisk a odměnu těch, jež v jejich nepřítomnosti zastupovali, jednotlivci za jednotlivce, stejně jako nesli jejich zastupování, pojmenování a práci.

(4) Když nějaký kníže obdrží svá léna od císaře či krále a bude přitom sedět na koni či na jiném zvířeti, pak tento kůň či jiné zvíře, ať si je libovolného druhu, připadne nejvyššímu podkonímu, to znamená vévodovi saskému, bude-li přítomen, jinak panu z Pappenheimu, zástupci podkoního, nebo, v jeho nepřítomnosti, podkonímu císařského či královského dvora.

(XXXI)

Vznešená Svatá říše římská musí usměrňovat zákony i vládu národů lišících se mravy, způsobem života i jazykem, a proto je vhodné a podle soudu všech moudrých lidí prospěšné, aby se kurfiřti, pilíře a stěny této říše, vzdělávali v odlišnostech různých nářečí a jazyků, aby tak více lidí chápali a zároveň byli chápáni větším počtem těch, kteří pomáhají císařské Výsosti nést požadavky nesmírného množství lidí a kteří byli k péči o tyto věci určeni. Z toho důvodu stanovujeme, aby se synové a dědici či nástupci slavných kurfiřtů, rozumí se krále českého, falckraběte rýnského, vévody saského a markraběte braniborského, kteří budou pravděpodobně, jak lze předpokládat, obdařeni přirozenou znalostí německého jazyka, protože se mu budou učit od dětství, aby se tedy, počínaje sedmým rokem věku, začali vzdělávat v gramatice jazykem italským a slovanským, takže do čtrnácti let věku budou, podle milosti poskytnuté jim od Boha, těchto jazyků znalí; tento úkol se, z řečených důvodů, nebude považovat jen za užitečný, nýbrž za zcela nezbytný, protože tyto jazyky je zvykem velmi často používat ku prospěchu a k potřebám Svaté říše římské a bývají jimi vyjadřovány záležitosti značně obtížné. Prohlašujeme, že ohledně pokroku v předeslaných věcech se bude zachovávat zásada, že zůstává na volbě rodičů, zda své syny, budou-li jaké mít, nebo své příbuzné, o nichž se domnívají, že se zřejmě stanou v knížectvích jejich nástupci, pošlou do míst, kde by se mohli těmto jazykům

---

[611] Srov. např. ZDENĚK FIALA, *Předhusitské Čechy, Český stát pod vládou Lucemburků 1310–1419*, druhé doplněné vydání, Praha 1978, str. 197: „Karel tím (tzn. ustanovením kapitoly XXXI) chtěl nesporně vyzdvihnout význam domácího jazyka svého rodového panství. Je ovšem třeba přiznat určité oprávnění námitkám německých historiků, že toto ustanovení bylo jen formální, když tatáž Zlatá bula co nejpřísněji zakazovala předvolávání a odvolávání obyvatel Českého království k soudům říše a ani jinak nepřipouštěla nejmenší přímý vliv či zásahy ostatních světských kurfiřtů do českých poměrů."

přiučit, nebo zda jim ve svých domech dopřejí jako vychovatele učitele a jako společníky chlapce znalé těchto jazyků, takže jazyky budou moci ovládnout jednak při vyučování, jednak při pobytu se svými druhy.[61]

Poznámka překladatele

V českých překladech listin jsem napodoboval úpravu latinských vydání, především edice listin z Archivu Koruny české od Václava Hrubého*. To znamená, že i do českého textu jsou přebírána jednak znaménka v podobě ležaté dvojtečky (..), tzv. *gemipunctus*, jednak delší mezery či *spatia* uvnitř řádek. Gemipunkty jsou editorem přebírány přímo z latinského originálu listiny (i když, jak se zdá při pohledu na faksimilia listin, dochází v tomto směru občas k drobným nedůslednostem). Funkci tohoto znaménka popisuje výstižně Gustav Friedrich**: „...vešlo v užívání asi od konce XII. století v listinách a listech místo jmen osob; na př. *Venerabili fratri episcopo Pragensi*. Hrubou chybou jest v takovýchto případech klásti ve vydáních více bodů. Ve XIV. století ... užívání tohoto znaménka stává se tak libovolným, že někdy bývá kladeno i před jmény úplně vypsanými" – což je právě častý jev v Karlových listinách. Narozdíl od gemipunktů nemají spatia přímou předlohu v originálu listiny. Jak se domnívám, jsou pro editora vhodným nástrojem k rozčlenění a zpřehlednění obsahu dlouhého, souvislého textu listiny (ať už mezi větami, či uvnitř složitých souvětí), jenž bývá v originále psán bez jakýchkoli odstavců a výraznějších předělů. Spatia plní podobnou funkci jako odstavce, ale nenarušují tolik grafickou a optickou jednotu listiny, a tím editorovi umožňují napodobit těsněji vzhled originálu. Odstavců sice např. Hrubý užívá rovněž, ale jen ke zvýraznění ještě významnějších obsahových předělů (např. k oddělení data), při dělení mimořádně dlouhých listin atp. Obou uvedených prostředků, gemipunktů i spatií, se mi zdálo vhodné užít i v českých překladech. Oba totiž pomáhají přiblížit aspoň v náznaku skutečnou podobu latin-

* Např. VÁCLAV HRUBÝ, *Archivum Coronae regni Bohemiae*, II., Pragae 1928.
** GUSTAV FRIEDRICH, *Učebná kniha paleografie latinské*, Praha 1898, str. 225.

ských originálů: gemipunkt tím, že se v originálu skutečně nachází, spatium tím, že netrhá text do odstavců, a přesto výrazně usnadňuje orientaci.

Táž snaha, totiž přiblížit se těsněji dojmu, kterým působí latinské originály listin, mě vedla i k tomu, že jsem nepovažoval za nutné sjednocovat grafickou podobu jmen týchž osob, vyskytujících se např. ve svědeckých formulích listin ze 7. dubna 1348. Domnívám se, že zachovat podle předlohy jednou podobu *Rudolf*, jindy *Rodulf* či *Radulf Saský* působí osvěžujícím dojmem a není to na úkor srozumitelnosti.

U stvrzovacích listin ze 7. dubna 1348 jsou za překladem místo vysvětlivek uvedeny stručné úryvky z Palackého Dějin národu českého. Tento postup byl zvolen z následujících důvodů: bylo vhodné nějaké vysvětlení uvést; Palacký se zmiňuje o všech uvedených listinách; jeho líčení se řídí pro naše účely potřebnou proporcí mezi hloubkou a spádem výkladu a občas dokonce působí dojmem uzavřeného a pointovaného příběhu; krása a ušlechtilost jeho češtiny propůjčují vysvětlivce další rozměr. Za těchto okolností jsem považoval za vhodnější citovat Palackého než parafrázovat či přebírat z novějších autorů.

Při překládání zákoníku Maiestas Carolina bylo třeba rozhodnout, jak překládat názvy početné skupiny úředních a soudních osob (*beneficiarius, officialis, justiciarus, scabinus, corrector, correptor* atp.). Autor kritického vydání a nového německého překladu Bernd-Ulrich Hergemöller řešil problém tak, že přiznal uvedeným latinským slovům v pozdně středověkých Čechách zcela specifický význam, a rozhodl se je proto nepřekládat (nebo přesněji převádět do svého jazyka způsobem, který by odpovídal prosazování českých tvarů *beneficiář, oficiál, justiciář* atd.). Tento přístup s sebou přináší jednu zřejmou výhodu: zůstává zachován těsný a vzájemně jednoznačný vztah mezi technickými termíny originálu a překladu, nedojde totiž k tomu, že by se několik různých úředních funkcí zahrnovalo pod označení „úředník" nebo „soudce" atp. Navíc nevznikají potíže s vyhledáváním českých ekvivalentů ani s obraty typu *magistratus et officiales*. Ani česká slova převzatá do latiny nemusí splynout se

svými latinskými ekvivalenty (*poprawczus* [popravce] – *corrector, justiciarius*). Nevýhodou je zavádění neologismů a nezvyklých slov. Na doporučení odborníků z oboru historie jsem se rozhodl touto cestou nevydávat, jakkoli se mi zdá správnější, výstižnější a považuji ji za jakousi cestu budoucnosti.

V jednotlivých odstavcích Karlovy *Maiestatis* se často vyskytuje výraz *sanccimus*, doslova *posvěcujeme*. Přestože v daném kontextu znamená *sanccimus* téměř totéž co *nařizujeme*, považuji, vzhledem k často zdůrazňované posvátnosti panovnické moci a vzhledem k obratům typu *naše svaté ustanovení*, za vhodnější překládat *sanccimus* doslovně *posvěcujeme*, nikoli např. *přikazujeme*.

Ústřední termín Zlaté buly Karla IV., slovo *kurfiřt*, vzhledem k české tradici zřejmě nelze při překladu žádným výrazem v úplnosti nahradit. Vzhledem k etymologii by se zdál být vhodnější výraz *volitel*. Slovem *kurfiřt* jsem nakonec překládal výhradně spojení *princeps elector* (doslova *kníže volitel* nebo *volící kníže* – rozumí se narozdíl od mnoha jiných *nevolících* knížat), zatímco u ostatních příbuzných výrazů jsem už slova *kurfiřt* neužíval: samotné *elector* jsem překládal jako *volitel*, *comprinceps et coelector* jako *spolukníže a spoluvolitel* atp.

Závěrem chci na tomto místě poděkovat rodině pana Františka Urbánka ze Skoranovic, protože v jejich zasněženém domě na Vysočině část těchto překladů vznikla.

RICHARD MAŠEK

Ediční poznámka

Publikace *Karel IV. Státnické dílo* navazuje na první svazek volné řady o „dědictví" jednoho z našich nejvýznamějších králů nazvaný *Karel IV. Literární dílo*. Tuto knihu vydalo Občanské sdružení Karel IV. v roce 2000 v nakladatelství Vyšehrad. Svazek *Karel IV. Státnické dílo* vznikl výběrem prof. PhDr. Marie Bláhové, DrSc., v novém překladu ing. Mgr. Richarda Maška. Ten také doplnil jednotlivé dokumenty příslušnými komentáři. Recenzí díla se laskavě ujali prof. PhDr. František Kavka, CSc. a prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.

Publikace *Karel IV. Státnické dílo* vychází ve spolupráci s Občanským sdružením Karel IV., za finanční podpory předsedy Senátu Parlamentu České republiky, Středočeské energetické, a. s., Kapituly vyšehradské a dalších sponzorů.

BOHUMIL SVOBODA

Obsah

Předmluva .. 7

Karel IV. Zákonodárce a zakladatel (Marie Bláhová) .. 9

Karel IV. Státnické dílo – překlady .. 53

1 **Založení Nového Města pražského a kláštera Na Slovanech** .. 55

Zakládací listina Nového Města pražského .. 57

Osvobození obyvatel Nového Města pražského od daní .. 61

Zakládající listina kláštera Na Slovanech .. 63

2 **Listiny ze 7. dubna 1348** .. 71

Obecné stvrzení výsad, jež českým králům přiznali římští králové a císaři .. 80

Stvrzení listiny, jíž Fridrich I. povoluje Vladislavovi nosit královskou korunu .. 83

Stvrzení Zlaté buly sicilské Fridricha II. a její doplnění .. 88

Stvrzení listiny, jíž Fridrich II. uznává volbu Václava I. .. 97

Stvrzení listiny, jíž Richard uvádí Přemysla Otakara II. do jeho držav .. 102

Stvrzení listiny, jíž Rudolf I. potvrzuje Václavovi II. kurfiřství .. 107

Stvrzení listiny, jíž Rudolf I. svěřuje Václavovi II. slezská léna po Jindřichu Vratislavském .. 111

Stvrzení listiny, jíž Rudolf I. uznává dohodu mezi Václavem II. a Jindřichem Vratislavským .. 115

Stvrzení listiny, jíž Rudolf I. uděluje Václavovi II. vratislavské knížectví .. 119

Stvrzení listiny, jíž Rudolf I. potvrzuje Václavovi II. kurfiřství .. 123

Stvrzení listiny Albrechta I., podle níž český král není povinen nosit u císařského dvora korunu .. 127

Moravská listina .. 132

Slezská listina .. 137

Zakládací listina Karlovy univerzity .. 143

3 **Maiestas Carolina** .. 147

Návrh zákoníku Maiestas Carolina .. 153

Státní náboženství a postih kacířství .. 161

Ustanovení proti zcizování královských statků .. 165

Správa a soudnictví .. 180

Zachování pokoje a právního stavu v zemi .. 186

Obrana království v případě války .. 200

Ochrana lesů .. 203

Ustanovení o odúmrtním právu .. 208

Práva šlechty .. 217

Sexuální morálka a rodinné právo .. 225

Doplňky k trestnímu a odúmrtnímu právu .. 228

Řád zemského práva .. 236

O vdovách a sirotcích .. 248

Odvolání zákoníku Maiestas Carolina .. 251

3 **Zlatá bula císaře Karla IV. z roku 1356** .. 255

Norimberský zákoník z 10. ledna 1356 .. 263

Zákony schválené na sněmu v Metách dne 25. prosince 1356 .. 297

Poznámka překladatele (Richard Mašek) .. 309

Ediční poznámka (Bohumil Svoboda) .. 312

Karel IV.

STÁTNICKÉ DÍLO

K vydání připravili
prof. PhDr. Marie Bláhová a ing. Mgr. Richard Mašek

Vydala Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum
Ovocný trh 3–5, 116 36 Praha 1
ve spolupráci s Občanským sdružením Karel IV.,
ediční komisí vedenou PhDr. Bohumilem Svobodou

Praha 2003

Prorektor-editor prof. MUDr. Pavel Klener, DrSc.
Redakce Ivo Tamchyna
Reprodukce fotografie na obálce Ateliér Paul
Obálka a grafická úprava Karel a Petr Vilgusovi
Sazba a zlom Klánovičtí grafici – Petr Vilgus,
Smiřická 296, 190 14 Praha 21-Klánovice
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Vydání první

ISBN 80-246-0771-9